INCURSIUNI TURBOLIBERALE

COSTEL STĂVĂRACHE

INCURSIUNI TURBOLIBERALE

Institutul Ludwig von Mises România mulțumește membrilor și donatorilor pentru generozitatea cu care au făcut posibilă apariția acestei cărți.

Colecția *Praxeologie și societate*

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
STĂVĂRACHE, COSTEL

Incursiuni turboliberale / de Costel Stăvărache ; cu o pref. de Tudor Smirna. - București : Editura Institutului Ludwig von Mises România, 2020

ISBN 978-606-94653-4-9

I. Smirna, Tudor (pref.)

330

Editura Institutului Ludwig von Mises România, București, 2020
Ediție îngrijită de Tudor Smirna.

© 2020 Institutul Ludwig von Mises România pentru această ediție
mises.ro | mises.ro/librărie | contact@mises.ro

INCURSIUNI TURBOLIBERALE

de

Costel Stăvărache

Cu o prefață de Tudor Smirna

MISES
ROMÂNIA

Cuprins

1· Câteva observații despre nazism 9
2· Populism și neoliberalism 12
3· Pokemon Go și dușmanii săi 16
4· Caritatea cu poliția. Despre altruismul egoist 21
5· Rolul socialismului în curele de slăbire 26
6· Fumatul în cârciumi 29
7· Șpaga în trafic 34
8· Taxarea Bisericii 40
9· Autostrăzile 45
10· Șase din patruzeci și nouă 51
11· Tatuaje și piercinguri 60
12· Berea artizanală 70
13· Pâinea feliată 77
14· Neo și neoliberalismul 82
15· Cartofii prăjiți 85
16· Cinci avantaje ale teoriilor conspirației 93
17· Impozitarea bacșișului 104
18· Fiscalizarea nunților 117
19· Decența ultimului drum 122
20· Fondul clasei 126
21· Reforma statului în *V for Vendetta* *129*
22· Ministerul Micilor Proiecte 133
23· Reglementarea voodoo 136
24· Aspecte machiavelice la Machiavelli 141
25· Deszăpezirea din ianuarie 146
26· Ambiguitatea întrebărilor suplimentare 150

27· Teritorii 153
28· Corectitudinea politică conservatoare 157
29· *Fake news* *160*
30· Recenzie la Emil Duhnea: *Fără zei, fără stăpâni* *164*
31· Descentralizarea în filmele polițiste 169
32· Vaccinarea obligatorie 173
33· Consumerismul 177
34· Turbocapitalism contra neoliberalism 182
35· Reductio ad hitlerum 186
36· Relevanța situațiilor limită 189
37· Venitul minim garantat 193
38· Taxarea roboților 202
39· Marxismul cultural 213
40· Autoritarism și liberalism 217
41· *Deep state* *221*
42· *Gay marriage* *224*
43· Resturile din supermarketuri 227
44· Feudalismul și proprietatea privată 235
45· Greșeală versus eroare 242
46· Extremismul libertarian 245
47· Legea de fier a oligarhiei 251
48· Nordicii 262
49· Sărăcia coeficientului Gini 272
50· Iluzia fiscală 278
51· Piața neagră 284
52· Sensuri ale lăcomiei 288
53· Salarii minime și maxime 294
54· Tratatul *Acțiunea umană* la 70 de ani 297
55· Carantina obligatorie 303

Prefață

Costel Stăvărache este absolvent de filosofie la UB, cu un doctorat pe minorități la SNSPA. Nu a lăsat aceste lucruri să stea între el și viața de filosof pe care o duce. E liber și cultivă acerb acea libertate personală. Urmărește adevărul cu o acribie de detectiv, într-o toamnă l-am și văzut într-un parpalac gen Columbo. Nu îi place să se lungească și are un umor, îți servește observații pătrunzătoare și paradoxuri, poante și întrebări încuietoare, iar tu stai să te gândești dacă vorbește serios sau glumește. De cele mai multe ori, ambele.

Costel îmi aduce aminte de profesori de matematică pe care i-am cunoscut. Grăbiți cu demonstrațiile, spre q.e.d. cât mai rapid, fără formalizări, fără floricele, fără estetisme, colocvial, dar fără compromis pe rigoarea logică. Și cu umor de gânditor, nu miștouri, nu bășcălie, genul de *deadpan one-liners* care, mie, cel puțin, îmi dă dependență. Asta ca să folosesc anglo-jargon, pentru că și în textele lui abundă.

Când scrie ceva e din cauză că vrea să afle ceva. Și nu stă de povești. Mai bine dă o memă. Suntem, deci, privilegiați să vă oferim colecția de 55 de eseuri de economie, filosofie și libertarianism pe care o aveți în față. Costel a atacat teme la zi, a vrut să și le explice lui și altora din perspectiva libertariană. Scurt, succint, cu densitate, savoare și claritate. Sunt atinse chestiuni mari, importante și unele despre care nu mi-aș fi închipuit că se poate distinge o poziție libertariană. Aruncați o privire pe cuprins: de la nazism la marxism cultural, de la piața neagră la nordici, dar și de la *fake news* la voodoo, sau de la tatuaje la pâinea feliată.

Materialele sunt scrise în ultimii 4-5 ani și au fost publicate online pe blogurile Logica economică și În Dodii. Încă se gă-

sesc acolo, dar e o plăcere e să le primești dintr-o turbosuflare. Majoritatea „bucăților" sunt ghiduri pentru teme de cercetare, adesea cu tot cu bibliografia aferentă! Dacă ești curios despre un subiect și Costel l-a atins, ai imediat acces la principalele discuții și controverse pe problemă și practic întotdeauna o poziție libertariană coerentă și convingătoare. Dacă i-am spune Profesorul Stăvărache, nu am greși decât formal.

Și nu, Costel Stăvărache nu e nici neoliberal, nici turboliberal, titlul e încă o glumă de-a lui, o ironie la adresa unor socialiști ultragiați. Cine s-a șocat, și mai mult se va șoca. Cine s-a ultragiat, ultragia-se-va-mai. Libertatea urmărită până la ultimele consecințe e un scandal, un turboderanj.

Aș putea să fac o exegeză pe chestiuni, pe tratamentele originale, să mai ridic o obiecție, să dau citate – am năravul să argumentez cu citate multe – dar ar însemna să trădez spiritul colecției. Nu cred că pot fi și concis și strălucit cum e Costel, încerc să fiu măcar concis. Mă opresc aici și vă recomand să-i urmați incursiunile turboliberale.

Nu-i așa că sunteți nerăbdători să aflați poziția libertariană pe carantina Covid19, dar și pe cartofii prăjiți?

Tudor Smirna
Institutul Ludwig von Mises România

1

Câteva observații despre nazism

Un argument foarte răspândit este acesta: comunismul n-a fost aplicat. În final, s-a ajuns la o societate (1) cu inegalități între upper class și proli, între bogați și săraci; (2) cu egalitate în sărăcie.

Obiectivul era egalitate în bogăție, nu egalitatea în sărăcie. Prin urmare, comunismul n-a fost aplicat. A fost capitalism de stat sau nu știu ce a fost.

Dar nazismul? A fost sau n-a fost? Putem construi un argument similar pentru nazism? Nazismul n-a fost aplicat pentru ca nu s-a ajuns la triumful rasei superioare. National-socialiștii au pierdut războiul. Nici aici nu au fost atinse rezultatele. Prin urmare, ca și comunismul, nazismul nu a existat. Această observație, evident, ar banaliza răul suferit de victimele nazismului.

Care este mai rău: nazismul sau comunismul? Opinia majoritară pare să fie că nazismul, chiar dacă numărul victimelor comunismului (100 milioane) îl bate pe cel al nazismului (25 milioane). Există însă această inegalitate de percepție. Comunismul, cum spunea cineva, rămâne genocidul cel mai respectat din istorie. Nu vei vedea puștani cu tricouri cu Goering, Goebbels, cu Che Guevara însă da. Aici e de văzut dacă există și tricouri cu Stalin sau Mao. O căutare pe Google arată că magazinele online au deja marfa în stoc (Stalin).

Care să fie explicația pentru această diferență de percepție? Discuția e complexă. Mă voi limita la 2-3 lucruri. Primul ar ține de intențiile mai nobile ale comunismului. De exemplu, un cărturar francez spunea când a apărut în Franța *Cartea neagră a comunismului* că în timp ce naziștii ar fi ucis din ură pentru umanitate, comuniștii ar fi ucis din iubire (Ebeling, 2010). Cu alte cuvinte,

comunismul ar avea scopuri pozitive, intenții nobile (Hollander, 2009, 13). E o constantă a stângii contemporane, a socialismului mainstream, noncriminal, să vorbească foarte mult despre intenții. Să luăm un exemplu de deconstrucție a discursului capitalist. Spun că o persoană care recomandă o teorie generală privind avantajele pieței libere ascunde de fapt un interes meschin pentru a apăra interesele proprietarilor. Teoria generală de a ajuta societatea prin piață liberă nu este decât o mască pentru niște interese particulare, egoiste. Există așadar acest interes al *new left* pentru a demistifica adevăratele intenții din spatele unor propuneri de politici, interes care ocupă, de multe ori, mai mult spațiu, decât analiza rezultatelor politicilor în sine. Când nu prea ai rezultate, un asemenea accent pe intenții este explicabil. Cât privește ostilitatea stângii față de deținătorii de capital, dacă am adopta *hate speech* pentru protecția minorității oamenilor bogați, mare parte din ce numim azi științe sociale probabil ar dispărea.

Un alt argument ar fi că în nazism dacă te-ai născut în rasa greșită, nu mai există scăpare, în timp ce în comunism dacă te-ai născut în clasa socială greșită, mai ai o șansă prin reeducare. Aici evident se poate replica: această clauză comunistă uneori a fost aplicată, de multe ori nu. Pentru Block într-o analiză pe fascism (Block, 2005) comuniștii, spre deosebire de naziști, nu ar fi strict centrați pe o rasă, ci ar fi *equal opportunity killers*. Așadar focusarea pe o rasă nu ar fi neapărat o calitate. Aprecierea lui Block este însă discutabilă. De exemplu, paragraful 18 din programul nazist pare să contrazică această observație. Aici se vede că naziștii sunt deschiși, de asemenea, către acest tip de egalitate de șanse, sunt *equal opportunity killers*:

> Cerem o luptă nemiloasă împotriva celor care prejudiciază binele comun prin activitățile lor. Persoanele care comit delicte fundamentale împotriva Poporului, cămătari, profitori etc. vor fi pedepsiți prin moarte indiferent de rasă sau religie. (NS, 1933)

Așadar, cine afectează realizarea binelui comun plătește cu viața. Victimele pot fi și din rasa corectă, pot fi și nemți. Binele comun precede binele individual, ca în orice sistem colectivist, socialist.

Un al treilea lucru ar ține de metodele de execuție folosite (Hollander, 2009, 13), pe fondul unei anumite ostilități a intelectualității occidentale față de tehnologie (Hollander, 2009, 14), societatea industrială și a deschiderii către ecologie. De exemplu, metodele naziste ar fi cumva chirurgicale, aplică tehnologia modernă (Hollander, 2009, 14) și au loc în spații închise (camere de gazare, crematorii), ceva ca în filmele horror. În schimb, multe crime comuniste (să ne gândim la foametea din Ucraina) au loc în natură, în câmp.

Bibliografie

Block, Walter, 2005: https://cutt.ly/uheF4aK, accesat 05.08.2016;

Ebeling, Richard M., 2010, The Dictators: Hitler's Germany, Stalin's Russia, https://fee.org/articles/the-dictators-hitlers-germany-stalins-russia/, accesat 05.08.2016;

Hollander, Paul. 2009, Reflections on Communism Twenty Years after the Fall of the Berlin Wall: http://object.cato.org/sites/cato.org/files/pubs/pdf/dpa11.pdf, accesat 05.08.2016;

NS, 1933: Platform of the National-Socialist German Workers' Party: https://www.jewishvirtuallibrary.org/jsource/Holocaust/naziprog.html, accesat 03.08.2016;

Stalin: http://www.zazzle.co.uk/joseph_stalin_portrait_t_shirts-235509156077542477, accesat 05.08.2016;

2

Populism și neoliberalism

„Populismul" este în genere un termen peiorativ. Nimeni nu vrea să fie numit „populist". Cine este populist? Politicienii sunt populiști. Politicile sunt populiste. Populismul este ceva popular, dar rău. De ce este rău? De exemplu, pentru că ignoră consecințele pe termen lung. „Pe termen lung, toți suntem morți", ar putea fi un slogan populist de succes. De exemplu, în cazul Brexit, spun criticii, britanicii nu văd că o vor duce mai rău în afara UE. S-au lăsat duși de nas de politicieni populiști și naționaliști. Greșesc că se închid față de UE. Aici este de văzut dacă același argument nu poate fi aplicat și UE. Aceasta este protecționistă în raportul cu restul lumii, chiar dacă este mai deschisă în interior.

Populismul este de stânga sau de dreapta? În general, în Europa este criticat populismul partidelor de extremă-dreapta cum ar fi cel al Marine Le Pen, în America Latină cel al partidelor de stânga cum este cel al lui Chavez.

Să considerăm chavismul. Acesta a avut politici redistributive, iar acum oamenii sunt într-o situație mai rea decât înainte. În Venezuela, necesitățile au devenit un lux și oamenii au ajuns să mănânce animale de la Zoo (Venezuela, 2016).

SUA pare bine reprezentată. Aici sunt prezente ambele tipuri de populism și la vedere. În SUA, atât Trump, cât și Sanders sunt considerați populiști. Să ne gândim la Trump. Dacă am un *trend* xenofob și eu ca politician spun lucruri care să speculeze electoral acest *trend*, de exemplu, „mexicanii ne fură locurile de muncă", sunt populist. În loc să încerce să calmeze potențialul conflict între grupuri, politicianul populist încearcă să câștige voturi din această atitudine. De ce este populist Sanders? *Eat the*

rich!, cam aceasta ar fi ideea campaniei sale. Acesta speculează ostilitatea împotriva bogaților. Populistul ignoră toate aspectele unei politici. De exemplu, ex-candidatul Sanders îți critică bogătanii 1%, dar nu-ți spune că acești oameni plătesc cam jumate din banii din taxe (Epstein, 2016). Pare a *fair share*. Aici cred că este și o reprezentare în general pe stânga a corporațiilor ca niște chestiuni fantomă, niște hale, cu multă sticlă, betoane, dar fără oameni înăuntru. Acolo nu lucrează nimeni, ci există doar firma, corporația. Sau, cel mult, corporația nu are decât *top management*. În corporații nu lucrează *middle class* sau oameni săraci. Așa că o politică agresivă a statului de taxare care mai închide niște secții nu afectează oamenii săraci. E afectată doar corporația, care e goală, fără oameni. Însă astfel de măsuri socialiste au efecte nocive asupra unor oameni pe care ai vrea să-i ajuți. Apoi suprataxarea poate veni la pachet cu alte măsuri, de exemplu, cu creșterea salariului minim. Să ne gândim la industrii vulnerabile la o creștere a salariului minim, cum ar fi cea textilă. Printr-o taxare mare și o creștere a salariului minim va rezulta un șomaj serios în rândul angajatelor din industria textilă. Însă, este adevărat că prin noii bani încasați de stat pot fi finanțate niște studii privind egalitatea de gen și exploatarea în capitalism și eventual ținute niște cursuri pe echitate socială cu proaspetele șomere. Cât privește protecționismul, aici nici Sanders nu e mai breaz față de Trump. Adică și el e protecționist și vrea cât mai multe mărfuri „made în" US. Aici e curios cum fanii săi care văd rasism și în faptul că o persoană bea o cană cu apă nu văd rasism în politicile sale protecționiste. Protecționismul rămâne destul de răspândit. Activiștii și cărturarii noștri care protestează împotriva xenofobiei, rasismului etc., n-au făcut o astfel de lectură a legii cu 51% de produse românești în hypermarketuri, deși legea se preta la așa ceva. Personal nu cred că e niciun rasism sau xenofobie. Este vorba mai degrabă de lobby-ul producătorilor români ineficienți care, cel mai probabil, au virat deja banii partidelor pentru ur-

mătoarea campanie. Întâlnim aici tipul de producător român politician care face profit nu pentru că-ți vinde ieftin produse bune, ci pentru că te obligă cu legea să cumperi de la el. Relevant nu e atât că vrea să te aducă pe lanțul scurt de pe cel lung, ci că vrea să te țină în lanț.

Așadar, un politician autentic, un om de stat ar vedea pe termen lung, unul populist vede doar efectele imediate sau populare. E ca în cartea lui Hazlitt care spunea că un economist serios nu analizează doar efectele imediate asupra unui grup ale unei politici, ci efectele pe termen lung asupra tuturor grupurilor (Hazlitt, 2006). Vedem cum populismul e legat de măsuri socialiste, redistributive sau de rasism și xenofobie. Populiste ar fi politicile socialiste și cele extremiste. Nu prea există populism liberal. Sunt puține situații când cineva vorbește de așa ceva. De exemplu, Rothbard vorbea la un moment dat de „populismul libertarian". În genere însă, nu pare să existe o presiune populară pentru privatizări, dereglementare etc., adică lucruri asociate de obicei cu piața liberă. Populismul românesc este atât despre tot felul de lucruri pe care ți le poate da gratis statul, cât și despre faptul că noi suntem români, adică bifează ambele tipuri de populism și uneori chiar prin aceeași organizație. Să ne gândim la campania PSD din 2014. Surprinzător, totuși, la noi, când un politician vrea să atragă atenția asupra riscului populismului și a faptului că nu e mereu bine ce vor masele, exemplele des invocate sunt taxarea și pedeapsa capitală.

„Cum ar fi să voteze populația într-un referendum dacă este bine să existe sau nu taxe?", spune grav, superior, omul nostru dintr-un studio TV. Chiar, cum ar fi?

Bibliografie

Epstein, Richard A. 2016, The Toxic Populism Of The Democrats: http://www.hoover.org/research/toxic-populism-democrats, accesat 08.08.2016;

Hazlitt, Henry. 2006, Economia într-o lecție: http://www.ecol.ro/carte/economia-intr-o-lectie/880, accesat 08.08.2016;

Rothbard, Murray, 1992, Right-wing Populism: http://archive.lewrockwell.com/rothbard/ir/Ch5.html, accesat 07.08.2016;

Venezuela: http://fusion.net/story/330834/, accesat 08.08.2016;

3

Pokemon Go și dușmanii săi

Jocul nu a avut o primire atât de ostilă pe cât ne-am fi așteptat. Pokemon Go este departe de situația Uber. Au trecut câteva luni și nu există deja propuneri pentru licențierea activității de trainer și n-au apărut încă voci care să acuze inegalitatea de distribuție sat-oraș a pokemonilor.

Mai mult, Comisia Europeană privește cu simpatie Pokemon Go. Chiar se joacă lumea acolo, inclusiv comisarii (Digi24, 2016). Acesta nu este un lucru rău. Europenii ar fi mult mai câștigați dacă birocrația UE ar juca Pokemon Go decât să facă planificare centralizată, să scrie tone de reglementări.

Apoi gazetele de stânga nu par critice la adresa jocului. De exemplu, în *Der Spiegel* găsești quiz-uri despre cât de bine știi jocul, clarificări privind personaje cum ar fi celebrul Pikachu (Der Spiegel, 2016a) sau exemple de alte *apps* cu realitate augmentată (Der Spiegel, 2016b). La fel, în The Guardian găsești sfaturi despre cum să devii un jucător mai bun (The Guardian, 2016).

Aici este interesant de ce se întâmplă așa. Un motiv poate fi că este un joc pentru copii și o persoană, oricât de comunistă ar fi, își mai temperează elanurile intervenționiste. Altul ar fi că n-au intrat în conflict direct cu o piață cartelizată, cum este cea a taxiurilor în cazul Uber.

Un avantaj al Pokemon Go ar fi că a scos copii din case și așa contribuie la rezolvarea problemei obezității cu care se confruntă America (Tovey, 2016; Tucker, 2016). Unii oameni spun că jocul a făcut mai multe pentru rezolvarea problemei obezității decât programele coordonate de Michelle Obama (LaPorta, 2016).

Există totuși atitudini dușmănoase față de acest joc. De exem-

plu, Iranul este prima țară care a interzis până acum Pokemon Go (Mediafax, 2016). Decizia a fost luată de Consiliul Superior al Zonelor Virtuale. Acest consiliu are un nume care sună ca Ministerul Fericirii Supreme din Venezuela (Adevărul, 2013). Criticile serioase au venit însă din lumea filmului. De exemplu, la noi, actrița Oana Pellea a atras atenția asupra costurilor de oportunitate ale jocului:

> Pokemon. Ce fugă înspăimântătoare de realitate. Ce schimbare de atenție…ce manipulare…câtă energie consumată într un joc virtual…cât timp risipit. Câte ar putea rezolva Omenirea între timp…în loc să și investească capacitatea de imaginație și energia într un joc stupid… (Jurnalul, 2016).

În plus, jocul ar fi un experiment de manipulare a rasei umane, chiar dacă nu se precizează sursa, agentul, organizația care regizează acest experiment. Dacă există într-adevăr această orchestrare conspiraționistă, personal aș prefera ca organizația să fie Illuminati.

Afară, regizorul Oliver Stone atrage, de asemenea, atenția asupra pericolelor jocului (Machold, 2016). Motivul? Colectarea datelor private prin joc. Prin Pokemon Go am avea ceva opresiv, un capitalism al supravegherii și există riscul totalitarismului. *Surveiller et punir*. O primă remarcă este că Hollywood-ul rămâne o zonă comunistă. Nu s-a schimbat de când bătrânul Ludwig von Mises își scria cartea pe mentalitatea anti-capitalistă (Mises, 2008, 30-33). Hollywood-ul rămâne în competiție cu universitățile americane pentru cine e mai socialist.

O altă observație ar fi că există o diferență între schimbul voluntar și cel nonvoluntar, coercitiv. Pe această distincție o înțelegem și pe cea dintre puterea economică și puterea politică (Machold, 2016). Cu Pokemon Go am avea aceeași situație ca și cu Google. Oricâți bani ar avea Google (putere economică), nu mă poate obliga(putere politică) să folosesc browserul lor sau

motorul de căutare Google. Compania ar avea putere politică asupra mea dacă ar exista o reglementare prin care să fiu obligat să folosesc Chrome și ar fi interzise celelalte browsere. Nu e cazul acum. Pot folosi alte browsere (Opera, Mozilla etc.) sau alte motoare de căutare (de exemplu, DuckDuckGo, care nu face *tracking*). Într-adevăr, Google colectează date, însă o face cu acceptul utilizatorului. Există fereastra aceea care-ți prezintă condițiile de utilizare, pe care nu le citește nimeni niciodată și la niciun program. Important este însă că nu ești obligat să folosești Google. Îl folosești, de exemplu, pentru că este foarte rapid, dar nu pentru că te-ar obliga cineva.

Nu așa stau lucrurile cu serviciile de stat. Acolo plătești oricum, fie că vrei, fie că nu vrei. Bunurile publice sunt atât de bune încât sunt obligatorii. Nu sunt ca un abonament la cablu la care poți renunța dacă nu mai vrei. Aici este binevenită precizarea semantică potrivit căreia taxarea nu este furt, ci se apropie mai degrabă de patternul jafului. Îi pot fura cuiva portofelul într-un tramvai fără să-și dea seama. Aici am avea un simplu furt. Sau îi pot cere banii amenințându-l cu un cuțit. Aici am avea un jaf, pentru că există o amenințare cu inițierea violenței dacă nu-mi dă banii. Fenomenul taxării pare mai apropiat de acest din urmă caz, de modelul „banii sau viața". În schimb, inflația (creșterea masei monetare) ar fi un furt pe furiș în care cele mai afectate sunt persoanele sărace, cu venituri fixe, adică am o situație mai apropiată de primul caz.

Așadar, statul exercită putere politică asupra cetățenilor. Firmele nu o pot face decât cu binecuvântarea statului, cum era dacă aș fi fost obligat prin lege să folosesc Google. Altfel, nu. În concluzie, taxarea este un joc obligatoriu, coercitiv, Pokemon Go nu. Aceasta se poate verifica simplu urmărind ce se întâmplă dacă nu joci Pokemon Go, respectiv dacă nu-ți plătești taxele.

Bibiografie

Adevărul, 2013, Venezuela: Președintele Nicolas Maduro a înființat Ministerul Fericirii Supreme, http://adevarul.ro/international/in-lume/venezuela-presedintele-nicolas-maduro-infiintat-ministrul-fericirii-supreme-1_526ba7f2c7b855ff5680e1cc/index.html, accesat 11.08.2016;

Der Spiegel, 2016a: Spielequiz: Wie gut kennen Sie sich mit "Pokémon" aus?, http://www.spiegel.de/netzwelt/games/pokemon-quiz-wie-gut-kennen-sie-sich-aus-a-1105046.html, accesat 09.08.2016;

Der Spiegel, 2016b: Augmented-Reality-Apps: Diese Alternativen gibt es zu "Pokémon Go": http://www.spiegel.de/netzwelt/apps/pokemon-go-alternativen-das-sind-weitere-augmented-reality-apps-a-1104216.html, accesat 09.08.2016;

Digi, 2016: Febra Pokemon Go a ajuns până la comisarii europeni: http://www.digi24.ro/Stiri/Digi24/Sci-tech/Gadget/Febra+Pokemon+Go+a+ajuns+pana+la+comisarii+europeni, accesat 11.08.2016;

Jurnalul, 2016, Oana Pellea: Pokemon Go, experiment de manipulare a rasei umane: http://jurnalul.ro/stiri/observator/oana-pellea-pokemon-go-experiment-de-manipulare-a-rasei-umane-719493.html, accesat 11.08.2016;

LaPorta, Jordan. 2016, Pokemon Go Shows How the Free Market Can Get Kids Moving Again: http://thelibertarianrepublic.com/pokemon-go-shows-how-the-free-market-can-get-kids-moving-again/, accesat 09.08.2016;

Machold, Christopher. 2016, Pokémon GO Is Not, in Fact, Totalitarian: https://fee.org/articles/pok%C3%A9mon-go-is-not-in-fact-totalitarian/, accesat 08.08.2016;

Mediafax, Prima țară care interzice aplicația Pokemon Go: http://www.mediafax.ro/externe/prima-tara-care-interzice-aplicatia-pokemon-go-15553138, accesat 11.08.2016;

Mises, Ludwig von. 2008, The Anti-Capitalistic Mentality, Ludwig von Mises Institute, Alabama: https://mises.org/library/anti-capitalistic-mentality, accesat 11.08.2016;

Tovey, Mark. 2016, What Pokémon Go Teaches Us About Capitalism: https://mises.org/blog/what-pok%C3%A9mon-go-teaches-us-about-capitalism, accesat 08.08.2016;

The Guardian, 14 essential tips to get you started in Pokémon Go: https://www.theguardian.com/technology/2016/jul/12/pokemon-go-14-tips-to-get-you-started-on-your-creature-collecting-adventure, accesat 11.08.2016;

Tucker, Jeffrey A. 2016, How Pokémon GO Brightened a Dark World: https://fee.org/articles/how-pokemon-go-brightened-a-darkworld/, accesat 08.08.2016.

4

Caritatea cu poliția. Despre altruismul egoist

Motto: „El dinero te ha cambiado, primo!" (Fast and Furious 6)

Altruismele egoiste apar la socialiștii din toate partidele. Socialiștii au preferințe, scopuri altruiste, însă folosesc mijloace egoiste, banii altora. Cam despre asta este socialismul: e bine să ajuți oameni sărmani, dar pe cât posibil cu banii altora.

Să luăm niște definiții simple:

EGOÍSM s. n. Atitudine de exagerată preocupare pentru interesele personale și de nesocotire a intereselor altora. – Din fr. égoïsme (Dexonline, 2016a).

ALTRUÍSM s. n. Atitudine morală sau dispoziție sufletească a celui care acționează dezinteresat în favoarea altora; doctrină morală care preconizează o asemenea atitudine. – Din fr. altruisme. (Dexonline, 2016b).

Ce interese sunt nesocotite în politicile socialiste, *wellfare*-iste? Cele ale privaților furați de stat pentru programe redistributive. Caritatea cu poliția este egoistă pentru că nu ține cont de preferințele persoanelor taxate, că aceste preferințe sunt egoiste sau altruiste.

Nu folosesc aici definiția randiană a altruismului, ci mai degrabă una de simț comun, mai de dicționar, cum apare mai sus. Pentru Ayn Rand, altruismul ar fi sacrificarea individului de către stat (Rand, 1964, 7) și este tipică pentru socialism. În schimb, egoismul ar înseamnă că-ți poți urma propriile preferințe (Rand, 1964, 5) și e o caracteristică a capitalismului. Mi se pare că lucrurile stau exact invers. Coerciția, caritatea cu poliția

ar fi egoism, pentru că nesocotește preferințele celor asupra cărora se intervine, inclusiv preferințele altruiste. Este însă adevărat că altruismul este despre sacrificiu și renunțare. Altruismul ar fi însă mai degrabă o reducere a consumului egoist, să zicem pentru un consum altruist. De exemplu, dacă reduc consumul meu de ciocolată cu cafea pentru a cumpăra niște rechizite pentru o familie săracă din cartier, atunci acționez altruist. Altruismul nu este întotdeauna despre bani. Pot renunța la timp, de exemplu, pentru a medita gratis niște copii săraci. Pot fi alături de cineva în momente grele (Hülsmann, 2008, 189). Problema socialismului, a caritășii forțate e că aici nu doar că nu are loc o reducere a consumului egoist, ci caritatea de stat deschide oportunități solide pentru a face bani, de a crește consumul egoist. Să ne gândim la firmele abonate la „cornul și laptele". Ai nevoie de o piață unde să vinzi aceste produse și ambalezi umanist acest proces de vânzare către stat. E un exemplu minor. Industria caritășii de stat este una imensă atât la noi și oriunde și este o sursă mare de *joburi* și bani. Apoi prețurile cu care statul cumpără bunurile de la aceste firme prietene sunt în general nesimțite. Arta politicii rămâne, cum bine observă Buchanan și Școala *public choice*, arta de integra beneficiile și de a dispersa costurile (Giberson, 2010). Integrezi profiturile nesimțite din contractele cu statul și dispersezi costurile pe contribuabili, în așa fel încât să fie mici, să nu provoace revolte fiscale.

Există o întreagă industrie a caritășii (să ne gândim doar la fondurile europene) unde legătura cu săracii este tangențială. De cele mai multe ori aceste programe ajută oamenii care se pot ajuta, gulerele albe din administrație și din ONG-urile de stat. Nu doar ONG-urile românești sunt de stat. Și cele din State sunt de stat (Ealy, 2013). Aici e de văzut dacă nu este corectă sugestia unui amic că ar fi mai bine dacă s-ar da direct banii persoanelor din grupul țintă decât să-i toci pe conferințe, studii și seminarii. Ce lipsește în programele sociale actuale este o *survival of the fit-*

test, adică un sistem care să penalizeze providerii slabi de servicii sociale și să-i recompenseze pe cei buni. Așa se face că programe sociale proaste, unde banii ajung în plasme, nu la săraci, pot funcționa la infinit. Dezavantajul caritații forțate ei e că n-ai controlul banilor. Singurul control e că la 4 ani votezi cu opoziția și nu se schimbă nimic. Acesta ar fi un risc sistemic al statului.

Persoanele taxate de stat, privații adică, sunt altruiste sau egoiste? E greu de răspuns. Ca să spun că e una sau alta, trebuie să acționeze liber. Și așa văd pe ce cheltuiește banii. Taxarea fiind coercitivă, donatorul este obligat să cotizeze, este tratat ca obiect, nu ca subiect. În situația actuală nu este decât o vacă de muls, nu este tratat ca o persoană, ca o ființă umană cu propriile planuri de viață, planuri care pot să nu includă acțiuni altruiste. Aici socialismul nu empatizează cu celelalte preferințe, ci doar cu cele proprii.

Dacă un recipient de ajutoare sociale votează să primească și mai multe lucruri de la stat, atitudinea sa este egoistă, oricât ar fi de sărac.

Nu este bine să decidă donatorul privat cui dă banii? Ne putem gândi că uneori persoanele ajutate se pot suprapune cu categoriile de victime oficiale, admise de stat. Răspunsul birocratic poate fi că nu are cum să știe privatul proporțiile relative ale faptelor bune. Ajut mai mult mamele singure sau persoanele paralizate? Statul are însă suficienți specialiști (uneori poate 15 mii sau și mai mult) care aproximează, raționează optim aceste proporții de altruism. Apoi privații n-ar fi suficient de altruiști pentru că sunt prea lacomi. Un patron, se știe, este prin firea sa un om lacom, un politician sau un birocrat nu. Aici o sugestie a lui Rothbard pentru situația în care ți se pare că semenii tăi nu sunt suficienți de altruiști, incluzivi și participativi este: *fill the gap!* (Rothbard, 2009, 1325). Fii tu altruist, dacă ți se pare că oamenii nu sunt suficient de altruiști.

Succesul socialismului mainstream, al social-democrației UE

se sprijină și pe faptul că poți fi bun în mod gratuit. Forța socialismului vine și din faptul că este foarte ieftin. Nu trebuie să mobilizezi resurse pentru atingerea scopurilor altruiste. Nu trebuie să faci parte din cererea pentru caritate, adică să dai bani, lucru valabil pentru o proporție însemnată a populației. Avem un altruism gratis, de la distanță. Și populația s-a obișnuit prost. E normal să dau bani pe portocale, să-mi finanțez singur preferințe egoiste. Pe cele altruiste mi le plătește Oracle.

O trăsătură a carității recomandată de Isus este anonimatul: să nu știe stânga ce face dreapta! Acu dacă ne gândim la pungile din campanie împărțite de partidele noastre, clar nu se urmează această linie. Pe pungă apare numele partidului. Întâi sunt inscripționate pungile, apoi se pune conținutul, zahăr, ulei și ce mai e acolo. Apoi o altă trăsătură a carității este că nu trebuie să aștepți nimic în schimb. Satisfacția psihică este acceptată, satisfacția că ai făcut o faptă bună, nu și beneficiile materiale ulterioare. Și această metanormă este încălcată prin practicile de campanie. Dacă PSD-ul îți dă o pungă, e clar ce așteptări are de la tine în ziua votului și că știi ce ai de făcut. Iar votul e folosit ulterior pentru joburi și contracte cu statul, adică există așteptări materiale clare din aceste daruri otrăvite.

Acum nu există nicăieri suport pentru o soluție capitalistă pe piața carității. Percepția cea mai răspândită este că deși comunismul este greșit când este aplicat pe întreaga societate, comunismul este corect când funcționează sectorial, minizonal în educație, protecție socială și în genere în domenii sensibile etc. Aici este și drama formatorilor de opinie români, inclusiv a celor de centru-dreapta. Socialismul UE e corect, social-democrația mainstream e ultimul cuvânt în materie de aranjamente instituționale. Sistemul e ok. N-om fi noi mai deștepți ca ăia in vest? Problema e doar de ce nu avem și noi personalități carismatice ca Obama sau Blair, ci doar pe Dragnea? Vrem socialism, dar nu cu Dragnea, ci cu lume bună.

Cum ar funcționa un socialism altruist? Teoretic nu există așa ceva. Socialismul este despre ezitările de a pune bani pentru plata unor obiective altruiste. O caritate altruistă ar înseamnă să dai de la tine. Aici și mijloacele sunt altruiste, nu doar scopurile. Capitalismul ar fi un astfel de sistem în care preferințele altruiste sunt finanțate cu bani de acasă, cu bani proprii.

Bibliografie

Dexonline, 2016a, Egoism: https://dexonline.ro/definitie/egoism, accesat 13.08.2016;

Dexonline, 2016b, Altruism: https://dexonline.ro/definitie/altruism, accesat 13.08.2016;

Ealy, Lenore T. 2013, Can Civil Society Save Us?: https://fee.org/articles/can-civil-society-save-us/, accesat 13.08.2016;

Giberson, Michael. 2010, Concentrated benefits and dispersed costs: https://knowledgeproblem.com/2010/10/17/concentrated-benefits-and-dispersed-costs/, accesat 13.08.2016;

Hülsmann, Jörg Guido. 2008, The Ethics of Money Production, Ludwig von Mises Institute, Alabama: https://mises.org/sites/default/files/The%20Ethics%20of%20Money%20Production_2.pdf, accesat 13.08.2016;

Rand, Ayn. 1964, The Virtue of Selfishness, Penguin Books, New York;

Rothbard, Murray N. 2009, Man, Economy, and State with Power and Market, Ludwig von Mises Institute, Alabama: https://mises.org/library/man-economy-and-state-power-and-market, accesat 13.08.2016;

5

Rolul socialismului în curele de slăbire

Curele de slăbire sunt un subiect pe care susținătorii neoliberalismului ar trebui să cam tacă.

Neoliberalismul crește oferta de bunuri într-o societate, însă mai toate curele de slăbire merg pe reducerea cantității, indiferent de mixul de alimente recomandat. Chiar dacă unele diete merg pe verdeață, nimeni nu recomandă 5 kg de salată.

Capitalismul produce mult prea mult. Așa toată lumea poate cumpăra mult și ieftin. Cineva care merge cu ziua într-un sistem capitalist are un standard de viață mai ridicat, are acces la un număr de produse la care un agent secret dintr-un stat totalitar (adică o persoană bine poziționată în sistem) nici nu visează. E de cercetat și cum stă capitalismul față unul din criteriile rawlsiene ale unei societăți drepte pe acest exemplu.

Indiferent că vorbim de forme de socialism *hard* (comunism, nazism) sau *soft* (social-democrația contemporană), socialismul rămâne un aliat serios, poate singurul, în frustranta bătălie cu kilogramele. Corpurile sunt de stat, iar acest lucru se vede în politicile alimentare.

Dacă *1984* e o carte relevantă pentru descrierea totalitarismelor, știm că Smith dă jos kilograme bune (25) pe perioada detenției (Orwell, 1982, 195).

Nu există documente care atestă îngrășarea disidenților urmăriți de poliția politică sau a celor închiși.

În plus, cozile comuniste taie apetitul pentru shopping. Este adevărat, sunt un pretext pentru a socializa cu semenii tăi, pentru creșterea coeziunii sociale și spus bancuri, însă taie pofta de mâncare.

Apoi e o realitate că în comunism se mânca multă zeamă.

„Nu mânca atunci când nu ți-e foame", pare să fie un truc folosit de unii oameni în diete (Caplan, 2008). Avantajul socialismelor hard este că nu mănânci nici când îți este.

Comunismul crește costurile tranzacționale (de exemplu, cele de transport). Dacă nu găsești pui decât în București și nu ești de acolo, ești tentat să renunți și să treci pe chestii mai naturale, mai sănătoase.

Alimentația este rațională și științifică (Dorobăț, 2015). Una este să mănânci la plezneală, alta e cu cap. Mai mult, un meniu cu câteva bunuri înseamnă un control mai mare în dietă. Când ai un număr redus de produse e mult mai ușor de experimentat. Azi mănânc cutare, mâine cutare și așa depistezi mai ușor ce alimente te îngrașă și care merg, poți separa mai ușor oile de capre. În plus, în această dietă ai și o anumită coerență. Altfel nutriționiștii privați dau semnale contradictorii. De exemplu, nu știi dacă e bine să mănânci cereale cu miere. Pentru orice aliment găsești un nutriționist care să-l recomande, altul care să-l interzică (Tucker, 2010).

Așa se întâmplă în o versiune *hard* de socialism. Însă nici versiunile *soft*, intervenționiste, fără colectivizarea mijloacelor de producție, nu stau mai rău.

Controlul prețurilor scade oferta de bunuri. Dacă statul a pus prețul maxim sub costurile de producție, produsul dispare de pe piață. Prin urmare, scad șansele de consum și implicit de îngrășare.

La fel se întâmplă cu politicile protecționiste. Mai puține importuri, înseamnă o masă mai săracă, chiar dacă macroeconomic țara stă bine.

Este Keynes, adică o filosofie centrată pe consum, un contraexemplu la cele de mai sus? Dacă austriecii au dreptate (Woods, 2009) că prescripțiile keynesiene îți prelungesc criza – pentru Hayek scăderea ratei dobânzii, care-ți creează distorsiuni în structura producției este chiar cauza crizelor economice (Papola, 2010), atunci nu avem motive să credem că economistul

englez ne scoate din acest trend pro slăbit. O criză care s-ar fi terminat într-un an, durează 10.

Deși există o dezvoltare a turismului medical în ultimii ani, puțini nutriționiști recomandă socialismul în curele lor. Puțini spun să mergi în Cuba, Coreea de Nord, Venezuela pentru cure de două-trei săptămâni de socialism sau chiar mai multe. În mintea lor, poți avea rezultate bune evitând soluțiile verificate. Este un caz clasic de *market failure*.

Nu au dus subvențiile din agricultură din SUA și UE la obezitate? Hm, și aici trebuie să fie ceva neoliberal, ceva necurat la mijloc. Da. Nu este intervenționism, este capturarea statului de către producătorii agricoli, nu este socialism, este capitalism de stat.

Morala ar fi că socialismul rămâne un sistem interesat nu doar de dreptate și echitate, ci și de suplețe. Este un sistem centrat pe om, nu pe profit. Socialismul nu doar că este mai drept, ci și mai suplu.

Bibliografie

Caplan, Bryan. 2008, The Diet "Too Simple to Write a Book About It": http://econlog.econlib.org/archives/2008/03/the_toosimpleto.html, accesat 14.08.2016;

Dorobăț, Carmen Elena, 2015, The Ghost of Socialist Christmas Past: https://mises.org/blog/ghost-socialist-christmas-past, accesat 14.08.2016;

Orwell, George. 1982, Nineteen Eighty-Four, Buccaneer Books;

Papola, John; Roberts, Russ. 2010, "Fear the Boom and Bust": Keynes vs. Hayek Rap Battle: https://www.youtube.com/watch?v=d0nERTFo-Sk, accesat 15.08.2016;

Tucker, Jeffrey A. 2010, In Praise of Lard: https://mises.org/library/praise-lard, accesat 14.08.2016;

Woods, Thomas E., Jr. 2009, Why You've Never Heard of the Great Depression of 1920: https://www.youtube.com/watch?v=czcUmnsprQI, accesat 15.08.2016.

6

Fumatul în cârciumi

În vechime erai cool dacă aveai video, azi ești cool dacă ai internalizat niște socialisme UE. Poți internaliza două socialisme eco sau poți internaliza două socialisme pe egalitatea de șanse. Când ai terminat de internalizat 12 socialisme UE, ești deja anti-sistem.

În toate discuțiile pe legea fumatului, nu s-a răspuns mereu clar la întrebarea dacă ești obligat să mergi în bar. Aici sunt două răspunsuri:

Da, sunt luat cu forța de pe stradă.

Nu, intru de bunăvoie.

Ar mai fi o cale, când mergi după mirosul de cârnați din cârciumă, ca-n desenele cu Tom și Jerry.

Atitudinea susținătorilor interzicerii fumatului în baruri e să nu răspundă clar, neechivoc la această întrebare. Aș zice că e o atitudine științifică, dacă ne gândim și la descrierea pe care Kuhn o face științelor. În științe n-ai confruntare a opiniilor, ci fiecare o ține pe-a lui.

Și cei care admit că au intrat în cârciumă voluntar și sunt pro lege, inferează din propoziția corectă că proprietarul nu are voie să facă orice, de exemplu nu are voie să te ucidă, că proprietarul nu are voie să decidă dacă se fumează sau nu în barul lui. Să ne gândim la situația cuiva care merge într-o discotecă, începe să citească, apoi reclamă la poliție că este muzica prea tare. În plus, propune schimbarea destinației localului în bibliotecă. La fel poate face într-un cazino și să spună că e deranjat de bile. Sau putem avea persoane cu astm care pot intra în localuri în care se fumează, apoi reclamă la protecția consumatorului etc, etc. Exemplele pot continua.

Distincția relevantă este cea între schimb voluntar și schimb nonvoluntar, între dragoste și viol. Ultimul este incriminat corect juridic pentru că n-am consimțământul victimei. Actele sado-masochiste, deși pot include răni fizice serioase, nu sunt incriminate juridic pentru că au consimțământul partenerilor. Ăsta e motivul pentru care nu e pedepsită compania de țigări, când se îmbolnăvesc fumătorii. Pentru că se admite că au decis voluntar, a fost alegerea lor. Nu sunt obligați să cumpere țigări. La fel se întâmplă cu persoana care intră într-un bar în care se fumează. Dacă nu e adusă cu forța, înseamnă că există consimțământul să fie acolo, chiar dacă nu-ți plac o mie de lucruri în acel bar. Acest consimțământ există atât la clienți, cât și la muncitorii care lucrează în bar (Malek, 2006).

Despre asta e sclavia. Despre consimțământ. Nu e despre muncă multă și condiții rele de muncă. Și un patron poate să muncească de dimineața până seara fără să fie sclav. Sau nu este sclav decât în măsura în care o parte din an muncește pentru stat (până achită taxele), împotriva voinței lui. Altfel, nu. Cineva care intră în mină, adică are condiții grele de muncă, nu e sclav decât dacă este băgat acolo cu forța. Sclavia poate să nici nu includă munci grele. Mă gândesc la explicația pe care o dădea cineva expresiei „a freca menta". Aceasta apare la fanarioți și era folosită pentru a descrie munca sclavilor care făceau munci ușoare, în casă, care frecau mesele cu mentă înainte de ospețe. Însă ei rămân sclavi, pentru că nu puteau să plece, să iasă din acest schimb coercitiv, hegemonic. La fel, dacă sunt luat de pe stradă de Coca-Cola și forțat să muncesc pentru ei, sunt sclav chiar dacă aș avea o leafă nesimțită de 3000 de euro, de exemplu.

Cred că în funcție de vizualizarea, înțelegerea acestei distincții între schimb voluntar și schimb nonvoluntar avem o tradiție liberală autentică, unde relevanți sunt cărturari ca Rothbard, Mises, Hayek etc. și un liberalism la seral, desprins din rapoarte UE sau învățat cu Brucan, pe care-l întâlnim la formatorii noștri de opinie, în special la cei pro capitalism.

Singura situație în care poate fi incriminat juridic proprietarul barului este cea de fraudă, când nu oferă ce a zis că oferă. Frauda apare când tu ai comandat online un iPhone și în cutia adusă prin curier vezi că e o cărămidă. Dacă proprietarul barului îți spune că la el nu se fumează și ajungi la destinație și vezi că de fapt se fumează, atunci avem fraudă. Sau invers. La fel când îți aduce mâncare bună, deși tu ai plătit pentru mâncare alterată. Vrei să o dai la porci, vrei să încerci senzații tari, e irelevantă sursa aceste preferințe culinare. Important e că nu-ți aduce ce ai plătit. Însă și aici o pedepsă corectă, amenda ar fi, să spunem, două cine romantice, nu să-i schimbi tu destinația afacerii, că nu se va mai fuma în vecii vecilor acolo, adică să începi să ai control, drepturi de proprietate într-un loc unde n-ai pus o cărămidă. Ori la noi, se știe, o firmă are 3 proprietari: fondatorul, statul și un formator de opinie de centru-dreapta.

Cel mai bine ar fi dacă această obligație cu fumatul nu s-ar respecta. De exemplu, în liceele militare era interzis fumatul, însă fuma toată lumea. Cu barurile e puțin probabil se întâmple așa. Cu cât există mai multe legi, cu atât cresc oportunitățile pentru extragere de rente pentru cei care supraveghează respectarea legii. E plauzibil că polițiștii, care acu fac bani din supravegherea traficului, vor sta la pândă. Plus că barurile sunt și printre instituțiile cele mai expuse agresiunii statului. Chiar dacă n-ar exista presiunea pentru spăgi din partea poliției, mai există destule instituții (de exemplu, ANPC) care să supravegheze și al căror personal nu agreează ideea că trebuie să fii sărac când ești pe poziții de forță. Ca patron îți poți face un calcul cât dai pe spăgi versus cât câștigi din faptul că se fumează în bar. Însă stresul poate fi suficient de mare și la fel și riscul (amenzi mari) încât să te lași păgubaș.

Cu astfel de activități intruzive, agresive ale statului intrăm și noi în rândul lumii. Să ne gândim la scandalul din SUA, din Colorado, când proprietarii unei cofetării sunt obligați să pre-

pare o prăjitură pentru nunta unui cuplu *gay*. O situație asemănătoare apare în Franța, unde un supermarket deținut de musulmani este obligat să vândă alcool și carne de porc, în caz contrar riscând să fie închis (Independent, 2016). Cel mai probabil măsura e impusă de conservatori, de centru-dreapta, dar asta nu schimbă cu nimic situația. Aici se vede și perversitatea socialismului contemporan, indiferent de partidul care-l aplică, care nu se mulțumește cu o victorie morală sau cu faptul că poate cumpăra lejer din altă parte, ci vrea să te calce în picioare. Așchia nu sare departe de trunchi. Nu existau alte cofetării în orașul ăla? Nu existau alte locuri de unde să cumperi alcool și carne de porc? Nu, trebuie obligat cineva care nu crede în *gay marriage* să facă o prăjitură pentru o astfel de căsătorie și trebuie obligat cineva care este împotriva consumului de carne de porc să vândă carne de porc. Sau cei cu nunta dacă merg în altă parte, în alte state (Texas, Oregon etc.), e doar să te frece, să-ți arate cum e cu bigotismul și discriminarea.

Faptul că Johnson, candidatul libertarian, crede că e corectă decizia justiției în cazul Colorado spune suficient despre decăderea liberalismului clasic în SUA. La fel de mult spune faptul că există procese împotriva companiilor de tutun pe informație asimetrică, deși este cât casa imaginea de plămâni carbonizați (sau imagini similare) pe toate pachetele de țigări (Anderson, 2003). Cu toate acestea, victimele spun la proces, sub jurământ, că n-au știut că fumatul e nociv.

Într-un clasament al *nanny state* (Nanny, 2016) România nu stă atât de rău și probabil că a mai căzut după legea asta cu fumatul. Surpriza vine din partea Germaniei, care este printre statele cele mai libere, mai puțin *nanny*. Să ne gândim când avem controverse pe politici publice, de exemplu pe salariul minim. Liberalii spun că dacă salariul minim este peste nivelul pieței creează șomaj, afectează persoanele sărace, necalificate. Socialiștii spun că această politică există și în Germania. E *shortcutul* cel mai utilizat.

O politică, oricât de aberantă ar fi, dacă există în Germania, discuția s-a terminat. Nu mai e nevoie de argumente suplimentare. Cum ar fi fost să argumenteze cineva, cândva: uite, e acum la modă o filosofie în Germania, e una liberală, care merge pe eliberarea rasei superioare, e puțin brutală, dar știu că au șomaj zero. Ia să o importăm și noi. La fel cu fumatul: dacă e interzis în UE, n-are sens să mai discutăm. Soluția e clară. Civilizație înseamnă să interzici proprietarului să facă ce crede cu barul lui sau relațiile voluntare între el și consumatori. „Proprietatea e moft". O spunea un înțelept și uite că și lumea civilizată e de acord.

Bibliografie

Anderson, William L. 2003, Fat Chance: https://mises.org/library/fat-chance, accesat 16.08.2016;

Independent, 2016, Halal supermarket in Paris told to sell pork and alcohol or face closure: http://www.independent.co.uk/news/world/europe/halal-supermarket-paris-pork-alcohol-closure-threat-islam-a7173286.html, accesat 17.08.2016;

Malek, Ninos P. 2006, Where There's Smoke, You Don't Have to Be https://mises.org/library/where-theres-smoke-you-dont-have-be, accesat 15.08.2016;

McMaken, Ryan. 2015, Court to Bakery Owners: You Have No Property Rights: https://mises.org/blog/court-bakery-owners-you-have-no-property-rights, accesat 17.08.2016;

Nanny, 2016, The Nanny State Index 2016: http://nannystateindex.org/, accesat 16.08.2016.

7

Șpaga în trafic

În „Lista lui Schindler" șpaga are o funcție pozitivă. Mituind ofițerii naziști, omul de afaceri german Oskar Schindler reușește să salveze 1200 de evrei, muncitori în fabrica lui, care urmau să fie trimiși la Auschwitz.

Termenul „racket" vine din engleză și are un sens apropiat de jaf (Dexonline, 2016):

RÁCKET s.n. (Liv.) Stoarcere de bani prin intimidare și violență; extorsiune. Pron. rá-chet. / < engl., fr. racket.

RÁCKET, racketi, s. m. Hoț, bandit, tâlhar. – Din engl., fr. racket.

La noi termenul racket este folosit pentru recuperatori, însă păstrează acest sens de obținere de bani prin intimidare.

O distincție folosită de unii cărturari este cea între spagă ofensivă și spagă defensivă (Rothbard, 1998, 185).

Șpaga plătită de Schindler e una defensivă. Rostul ei este să blocheze o agresiune a statului împotriva unor oameni nevinovați. În nazism tot defensive sunt spăgile plătite de oamenii de afaceri birocrației. De regulă, șpaga era direct proporțională cu gradul de convingere ideologică (Reimann, 1939, 24). Șpaga era cu atât mai mare cu cât cineva era mai nazist, probabil pentru a compensa costul psihic pricinuit. Cu cât cineva era mai nazist, cu atât cerea mai mulți bani. Persoanele blazate, nu foarte entuziasmate de nazism erau mai ușor de mituit și la ele aveai un discount. Spaga putea fi și de zece ori mai mică. În cazul Schindler, probabil șpaga a fost consistentă, pentru că el avea de-a face cu oameni porniți pe aplicarea legii.

Putem avea și însă și o spagă ofensivă, prădătoare. Așa se

întâmplă dacă plătesc o instituție a statului să controleze firmele concurente. De regulă, șpăgile plătite de firmele mari, de corporații politicienilor pentru a-și elimina competitorii mai mici sunt spăgi prădătoare, intruzive. Și e ușor să se găsească ceva. De exemplu, nu respectă standardele de calitate. Ăsta e și sentimentul patronului unui aprozar: „dacă vor să găsească ceva, îți găsesc". La inflația de legi de acum nici nu s-a făcut ora 10 și ai încălcat două-trei legi. O șpagă prădătoare, intruzivă avem și în situații tip legea cu 51% produse românești în hipermarketuri. Aici se restrâng libertățile consumatorilor și ale hipermarketurilor.

Cele două situații, spagă ofensivă și defensivă apar în mita publică, la interferența cetățeanului cu autoritățile. Putem vorbi însă și de o mită privată. Mita privată apare când, de exemplu, vreau să vând o cantitate mare într-un hipermarket și mituiesc persoana de la achiziții să ia de la mine, deși am un preț mai mare la aceeași calitate decât ceilalți provideri. Pentru unii autori blamabil nu este cel care dă spagă, ci persoana care ia (Rothbard, 1998, 129). Cel care a luat șpaga a încălcat contractul cu angajatorul, care-i cerea să cumpere la prețul cel mai mic.

Cum sunt spăgile plătite poliției în trafic: intruzive sau defensive?

Aș zice că spăgile din situații cu victime sunt intruzive. Ai dat cu mașina peste cineva trecând pe roșu și dai mită polițistului să spună că ai trecut pe verde. Astfel de situații sunt însă foarte rare și cred că rareori polițiștii riscă atât de mult.

E plauzibil că majoritatea spăgilor sunt plătite defensiv și plătite mai mult pentru șicane și incidente minore. Majoritatea spăgilor din trafic merg pe infracțiuni fără victime (*victimless crimes*). De exemplu, dacă n-ai permisul la tine, dacă n-ai oprit la stop, depășirea limitei de viteză, nu porți centură etc. În astfel de situații polițiștii mai degrabă te caută ei decât să-i cauți tu. Acesta e pattern-ul infracțiunilor fără victime. Nu e ca în cazul pompie-

rilor, care vin când îi chemi tu sau al accidentelor din trafic. Aici polițistul vine să facă bine nechemat.

Au aceste șpăgi un rol de prevenție? Scad ele numărul victimelor din viitor? Dacă ar fi așa, atunci de ce nu dă amendă, care ar fi mai mare decât șpaga? Și am avea un efect și mai mare de prevenire, de descurajare a accidentelor viitoare. Pentru critici, aceste activități sunt o risipă de resurse. Decât să se ocupe de lucruri serioase (crime, furturi etc.), poliția preferă să hărțuiască lumea în trafic (Tucker, 2008).

Trebuie făcută precizarea că uneori și spaga defensivă poate fi considerată ofensivă, dacă este prea mică.

Ce faci dacă ai o intersecție unde doar artera principală e circulată și foarte rar vin oameni din lateral? Poți pune acolo un semn de „cedează trecerea" sau unul de „stop". Știi că în acest caz statistic 9 din 10 șoferi doar încetinesc, nu opresc efectiv la „stop" (Tucker, 2008). Așa că pui un „stop". Apoi soluția ta ca polițist este să stai prin preajma acestui „stop" și să împarți amenzi nonstop. Ai noștri nu sunt așa stahanoviști ca americanii să facă depășire de plan la amenzi. Cel mai probabil iau banii direct via șpagă. Fiind și țara săracă, probabil majoritatea șoferilor prinși preferă să plătească șpaga, nu amenda. Pare cea mai bună soluție, soluția eficientă. Unii oameni pot prefera să plătească amenda, dezgustați de aceste trucuri ieftine ale poliției. Alții pot plăti amenda pe ideea că așa e legea. „Sunt cinstit, mi-am plătit taxele la timp". Acesta este și exemplarul cel mai periculos. E genul care ar fi aplicat legea în cazul Schindler, fără să-și pună întrebări suplimentare despre bine și rău.

Acum nu se experimentează cu mai multe tipuri de drumuri și mai multe tipuri de reguli. Așa ar fi într-un sistem de proprietate privată a drumurilor și a poliției. Dar cred că poți face asta și într-un sistem public, însă cu o descentralizare aplicată serios, nu caricatura de acum. Așa poți avea, de exemplu, drumuri pe care proprietarul sau administratorul să nu ceară centură de si-

guranță sau să ai opțiuni diferite pentru limita de viteză. N-am avea mai multe victime dacă șoferul n-are centură? Un argument împotriva centurii de siguranță este că, într-adevăr a scăzut numărul de victime șoferi, însă l-a crescut pe cel al victimelor pietoni și bicicliști (Murphy, 2015). Explicația stă în hazardul moral. Purtatul centurii încurajează iresponsabilitatea șoferului. Acesta se simte mai în siguranță și este tentat să conducă mai periculos.

Ce e sigur e că nu vei lua amendă că n-ai permisul la tine pe un drum privat, în condițiile în care polițistul poate verifica această informație prin stație sau online. Patronul drumului n-are chef să șicaneze clienții. Polițistul are forța pe care i-o dă monopolul. De ce nu patrulează printre standuri paza din hipermarketuri? Ar fi iritant pentru clienți și de regulă hipermarketurile caută metode mai puțin intruzive de supraveghere. Ești la un stand de tigăi și ai în spate un paznic care patrulează în stil Gestapo, să vadă dacă nu furi ceva. Patrularea de aici nu e așa de intruzivă prin contrast cu lipsa de curtoazie a polițiștilor. La ultimii ai aceeași mentalitate comunistă de stăpân, pentru că forma de proprietate este una comunistă. Drumurile sunt ale tuturor și serviciile de poliție sunt de stat. Și în hipermarketuri există regula să nu furi, însă paza încearcă să fie cât mai puțin intruzivă. Firmele de pază încearcă să-și facă treaba în moduri care nu irită clienții. De regulă, stau la ieșire și nu intervin decât dacă văd ceva dubios. Dacă ar proceda altfel, Cora, Auchan etc. i-ar da afară, că le gonesc clienții.

Reputația polițiștilor care stau în trafic nu este chiar așa grozavă. Un șofer care vede o mașină de poliție nu zice: „ce bine că oamenii ăștia ne asigură un trafic sigur. Ar fi bine să fie cât mai mulți și la fiecare colț!" și nu gândește ca într-un western: „în sfârșit, dreptatea s-a întors în oraș". Polițiștii din trafic sunt percepuți ca paraziți, ca racheți, nu ca oameni care vor să prevină accidente, să asigure un trafic mai bun. Deși sloganul poliției române este „siguranță și încredere", șoferii nu au încredere în

intențiile reale ale poliției și nu se simt siguri cu poliția în trafic. Șoferii par mai degrabă enervați și intuiesc în mod corect că această muncă a poliției peste program nu este despre reducerea accidentelor, ci despre spăgi. Apoi mai este și preferința demonstrată. Faptul că polițistul ia banii din șpagă înseamnă că acesta e scopul pentru care e în trafic. Nu e doar o speculație, ci o afirmație verificabilă, cu suport empiric. Așadar, lumea nu admiră acest efort suplimentar, ci e mai degrabă enervată de controalele din trafic și e sceptică față de intențiile reale ale polițiștilor. „Vin să facă bani, nu să reducă numărul de accidente". Sloganul poliției americane „to serve and to protect" pare mai informativ, mai apropiat de realitate, dacă amenzile sau spăgile seamănă cu taxele de protecție puse de interlopi. Aceste activități de tip *racket* sunt activități cu risc mic și câștig mare (Tucker, 2008). Senzația șoferilor nu este că polițiștii servesc cetățenii, ci invers. Cetățeanul simte că el este la servit, în ciuda sloganului „to serve an to protect". Sunt micile mizerii ale unui sistem monopolist și o situație în care iadul stă în detalii.

Aceste hărțuiri în trafic pot fi produsul inflației de legi (Tucker, 2008). Polițiștii speculează oportunitățile oferite de inflația de legi. E un tip de antreprenoriat politic. Ai legi multe și aberante și încerci să faci bani din nerespectarea lor. Aici ar fi fost și culmea ca tocmai poliția să nu speculeze atuurile unui sistem de tip stat polițienesc! Această speculare a imperfecțiunilor sistemului apare și la găinarii obișnuiți. De exemplu, în Alexandria ai oameni care ies cu mașina (în general, Logan sau Opel din '92) în fața celor care nu opresc la stopul din intersecție, apoi cer 5 milioane, ca să nu reclame la poliție. Și, de regulă, oamenii plătesc decât să aibă permisul suspendat o lună. Aceasta ar fi versiunea cu mașină a metodei „accidentul". Există și versiunea simplificată, când o persoană sare în fața mașinii și apoi cere despăgubiri.

Dacă este o funcție legitimă a statului să ofere servicii de protecție prin poliție, de ce trebuie ca unii oameni să lucreze peste

program, inclusiv noaptea și în weekend? Aici e de văzut dacă aceste ore suplimentare din trafic nu încalcă Codul Muncii (Cod). ITM-urile sau instituțiile abilitate ar trebuie să verifice dacă este normal ca acești oameni să stea atât de mult peste program. Ar fi o atitudine discriminatorie pentru un stat care se vrea european și poate ar fi mai bine ca aceste persoane să-și petreacă mai mult timp cu familia.

Bibliografie

Cod: http://www.codulmuncii.ro/titlul_3_1.html, accesat 20.08.2016;

Dexonline, 2016: https://dexonline.ro/definitie/racket, accesat 20.08.2016;

Murphy, Robert P. 2015, 5 Unintended Consequences of Regulation and Government Meddling: https://fee.org/articles/5-unintended-consequences-of-regulation-and-government-meddling/, accesat 20.08.2016;

Reimann, Günter. 1939, The Vampire Economy, Vanguard Press, New York: https://mises.org/library/vampire-economy, accesat 20.08.2016;

Rothbard, Murray Newton, 1998, The Ethics of Liberty, New York University Press, New York; https://mises.org/library/ethics-liberty, accesat 20.08.2016;

Schindler, 1993: Schindler's List, 1993: http://www.imdb.com/title/tt0108052/, accesat 19.08.2016;

Tucker, Jeffrey A. 2008, Officer Kanapsky, is it?: https://mises.org/library/officer-kanapsky-it, accesat 20.08.2016.

8

Taxarea Bisericii

În viața omului civilizat, evoluat și cu simț critic sau chiar interesat de ideile liberale, vine inevitabil un moment în care trebuie să ceară taxarea Bisericii. Taxarea Bisericii este Armageddon-ul, este Biblia omului civilizat. Uneori auzi „nu e românul atât de civilizat, încât să avem taxarea Bisericii!". E o chestie SF, de nu știu ce secol din viitor. Aici trebuie verificat dacă și în Startrek se practica taxarea Bisericii.

Deseori auzim producători care se plâng de alți producători, baruri care se plâng de alte baruri că fac evaziune. Iar soluția recomandată este întotdeauna controale pentru combaterea evaziunii fiscale. Așa s-ar elimina concurența neloială. Am avea un argument egalitarist etic, al încălcării egalității de tratament: „de ce eu să plătesc și alții nu?" Această egalitate de (mal)tratament este cea mai populară. Probabil acești patroni mai vocali s-au înscris printre primii la loteria bonurilor fiscale.

Egalizarea, armonizarea fiscală se poate face și în jos prin reducerea taxelor, ideal spre zero, nu doar în sus: trebuie să plătească toți și cât mai mult (Rothbard, 2016). E ca și cum dacă trăiam în sclavie, soluția nu era abolirea imediată a sclaviei, ci extinderea ei pentru că așa ar fi fost egal. La fel ar fi fost dacă sclavii care erau loviți de stăpânii lor ar fi protestat că nu sunt aplicate corecții fizice și altor tipuri de sclavi sau sclavii care aveau munci grele ar fi dorit aceleași munci și pentru sclavii cu munci mai ușoare. Similar ne puteam întreba de ce naziștii omoară doar evrei, nu și chinezi?, fără să înțelegem că poate problema e crima, nu categoria rasială de victime selectată. Era rău și dacă naziștii își propuneau să execute doar nemți.

Despre această ranchiună este vorba parțial și în taxarea Bisericii Ortodoxe. Chipurile, așa cum plătește toată lumea, la fel trebuie să plătească și Biserica. În loc ca obiectivul să fie ca toate firmele să fie ca Biserica, acesta e ca Biserica să ajungă ca firmele. Unii forumiști chiar plusează. Biserica ar trebui nu doar taxată, ci mai mult, este nevoie și de controale severe de la celelalte instituții ale statului în biserici: ITM, mediu, Sanepid, pompieri etc. Așa cum o firmă e controlată la sânge, la fel trebuie taxată și o biserică, tot din acest elan egalitarist de tip „să moară și capra vecinului", specifică unui sistem politic contemporan. Aici nu e vizualizată chestiunea că administrația, cu cât îi controlează mai mult pe alții, cu atât te va controla mai mult și pe tine. Cu atât crește agresiunea statului, cu atât cresc puterile sale discreționare și avem mai degrabă un scenariu de tipul cine scoate sabia, de sabie va pieri.

Am menționat motivul etic al egalității de tratament pentru taxarea Bisericii. Alt argument ar fi că s-ar construi școli și spitale cu acești bani. Acest argument este atât economic cât și etic, cel cu egalitatea de tratament era strict etic. Acest argument trebuie reținut. Este printre puținele locuri unde se vede clar problema raității resurselor, care nu este atât despre puținătatea resurselor, cât despre utilizări excludabile. O portocală este rară chiar dacă am 5 milioane de portocale. Nu pot mânca aceeași portocală și să fac și suc din ea. Ca să utilizezi banii într-un anumit fel, trebuie să reduci alte utilizări. Conflictul spitale-catedrale trebuie notat undeva. Este printre puținele locuri unde discursul socialist devine conștient de raritatea resurselor. În genere se cere ca statul să facă un lucru gratis, fără să existe percepția utilizărilor alternative.

Uneori Keynes pare un fel de șaorma cu de toate. Ai simultan creșterea cheltuielilor publice și reducerea taxelor și poate aceasta e și explicația pentru care are priză la oameni diferiți. Socialiștii (Krugman, Stiglitz) își aleg partea de creștere a chel-

tuielilor publice, în timp ce oameni mai apropiați de conservatori (de exemplu, Mankiw) merg pe partea de reducere a taxelor într-o criză. Asta ca și cum n-ar exista o tensiune între creșterea cheltuielilor publice și reducerea taxelor. Ca să cresc cheltuielile publice, trebuie să cresc taxele, ori acum, ori mai încolo. Dincolo de asta, important este că un economist precum Keynes ar fi pro Catedrala Mântuirii Neamului: să continue mustăria, să se dea de lucru la oameni, să crească cererea agregată! Construcția se sincronizează perfect cu preferința sa pro piramide, pentru a crește PIB-ul. Keynes și-ar dori nu o catedrală, ci două! Trebuie să construim și spitale și catedrale și orice pentru că așa creștem cererea agregată, creștem creșterea economică și ne apropiem de PIB-ul potențial.

Dacă Biserica ar face singură spitalele și școlile promise de ateii militanți, ar mai trebui taxată? E greu de crezut că persoanele care cer taxarea ar renunța. Se vor găsi alte lucruri de făcut, inclusiv finanțarea discursului privind taxarea Bisericii. Aici cei care vor separarea Bisericii de stat pentru că încalcă libertatea de conștiință nu vor și separarea de banii Bisericii. Un ateu, oricât ar fi de militant ar fi, își dorește o reținere la sursă. Apoi nu este cerută o separare a statului de banii oamenilor religioși, chiar dacă-i disprețuiește, în special dacă are Discovery în grila de cablu. Așa cum consemna un personaj din Dostoievski (Stepan Trofimovici) cu cât cineva e mai socialist, cu atât e mai ahtiat după bani (Dostoievski, 91-92). Ateii militanți nu vor o separare de banii Bisericii. Aici și Biserica întoarce obrazul: nu vrea o separare de banii ateilor militanți, homosexuali, persoane care fac avort etc., banii din bugetul public fiind la grămadă.

Biserica este într-o concurență pentru jobul de bodyguard al statului cu intelectualii laici, luptă pe care Biserica a cam pierdut-o. Există însă încercări de revenire. De exemplu, actualul papă îți bifează toate clișeele socialiste contemporane, oriunde s-ar afla. E de cercetat dacă a zis-o și pe cea privind asemănările à la Foucault între o fabrică din capitalism și un lagăr de concen-

trare sau un Gulag, în ambele tipuri de organizații fiind implicate relații de putere. Într-adevăr, un lagăr de concentrare e un loc unde vii la 9 și pleci la 5. Apoi ar fi bine să țină aceste discursuri socialiste și în Venezuela, dacă are drum. Să nu pierdem din vedere că vine din America Latină. În plus, actualul papă poate folosi în următoarea enciclică direct fragmente din Manifestul Partidului Comunist, însă va trebui să scoată pasajele anti-religie.

Fără o cultură teologică solidă și dacă ai văzut doar filmul lui Zeffirelli (1977), e puțin probabil ca Întemeietorul creștinismului să privească cu prea mare simpatie o magaoaie gen Catedrala Mântuirii Neamului, mai ales că e locală („Mântuirea neamului") și creștinismul este universalist („nu mai este nici iudeu, nici elin" etc.). În plus, mântuirea e a neamului, colectivă, nu individuală, fără brokeri, ca la neoprotestanți unde omul este propriul său preot.

Uneori caritatea creștină mai înseamnă și o mână întinsă partidelor românești în campaniile electorale, mai cu seamă celor de stânga. Biserica intră în acest joc de antreprenoriat politic. Cum statul este angajatorul, plătește lefurile, e previzibil să te aștepți la concesii din partea Bisericii. Biserica ar trebui să fie mai reticentă aici, mai ales că în unele locuri sunt practici vrăjitorești. Știm că există situații când, în anumite județe, o persoană care în viață a votat Convenția, votează postmortem PSD-ul.

Biserica nu poate sluji doi stăpâni, după cum ne învață Evanghelia după Matei și poate Biserica ar trebui să delege cărturarilor laici atitudinea slugarnică față de stat. De la Matei citire:

> Nimeni nu poate să slujească la doi domni, căci sau pe unul îl va urî și pe celălalt îl va iubi, sau de unul se va lipi și pe celălalt îl va disprețui; nu puteți să slujiți lui Dumnezeu și lui Mamona. (Matei, 6.24)

Cu o Biserică oficială, de stat, există riscul îndoctrinării și al încălcării libertății de conștiință. Similar putem avea în vedere o separare a statului de educație, tocmai din rațiuni de pluralism,

diversitate și libertate academică pentru ca statul să nu impună o metapovestire cum ar fi socialismul soft contemporan. La fel pentru activitățile economice. Dacă și calculul economic este un instrument mental, are loc în cap, în minte, este nevoie și aici de libertate de conștiință, chiar dacă produci doar prune și portocale, nu idei. Prin intervenționism economic, statul afectează acest calcul. Evident, putem avea în vedere și separarea statului de alte domenii, preferabil de toate (Rothbard, 2006, 3).

Termenul „cancer" vine din limba greacă, din cuvântul „karkinos", care înseamnă crustaceu (Cancer). În general termenul „cancer" se referă la un grup de afecțiuni caracterizate prin creșterea anormală și necontrolată a unei sau unui grup de celule, care invadează țesuturile înconjurătoare și care se pot răspândi (metastază) la distanță de țesutul sau organul de origine.

Biserica trebuie să se separe de stat. Nu trebuie taxată, însă ar trebui să nu accepte nicio finanțare de la stat, de orice formă ar fi ea, că vorbim de subvenții, salarii sau alte daruri grecești. Ar fi o formă de exorcism și un semn că s-a lepădat de Satana.

Bibliografie

ANAF, Codul fiscal: https://static.anaf.ro/static/10/Anaf/legislatie/Cod_fiscal_norme_2016.htm#T5C2S3, accesat 24.08.2016;

Cancer, http://romaniancancerleague.org/romana/?page_id=21, accesat 25.08.2016;

Dostoievski, Feodor M.: Demonii: http://hols.besaba.com/ceta/demonii.pdf, accesat 24.08.2016;

Matei, 6.24: Evanghelia după Matei: http://www.bibliaortodoxa.ro/carte.php?id=55&cap=6, accesat 23.08.2016;

Rothbard, Murray, 2020, *Manifestul libertarian*, Mises Romania;

Rothbard, Murray N., 2016, The Myth of Tax "Reform": https://mises.org/blog/rothbard-myth-tax-reform, accesat 23.08.2016;

Zeffirelli, 1977: Jesus of Nazareth: http://www.imdb.com/title/tt0075520/, accesat 24.08.2016.

9

Autostrăzile

Hannibal este creditat cu formula „dacă nu găsim un drum, vom construi unul".

O autostradă nu are doar funcția practică că te ajută să mergi mai repede, ci și una conceptuală, filosofică. Această formă complexă de drum te ajută să delimitezi curente de gândire, teorii politice. De exemplu, o diferență între liberalismul clasic și minarhism, Hazlitt versus Nozick, este că primul acceptă ca statul să facă drumuri, ultimul nu. Pentru un minarhist statul oferă doar servicii de protecție: tribunale, armată, poliție, nu se ocupă de drumuri. Autostrăzile au însă și o funcție ideologică locală, ne disting între stânga și dreapta românească. Tensiunea esențială ar fi că stânga cheltuiește banii publici pe programe sociale, dreapta face autostrăzi, face investiții, privește în viitor. Dacă nu vrei autostrăzi, ții cu PSD-ul, vrei spargerea banilor pe protecție socială în loc să vezi în viitor, să vezi miile de investitori care vin pe autostrăzi. Aici liderii dreptei, când folosesc termenul „investiții", înțeleg întotdeauna investiții publice, nu încurajarea celor private, tipice liberalismului economic, care cresc prin retragerea statului din economie. Investițiile dreptei sunt mai mereu de stat și ultimul mesaj liberal a fost în octombrie 2004, pe când cu cota unică, instrument care nu e prin natura sa liberal. O cotă unică de 35% este mai neliberală decât una progresivă de la 15% la 20%. A fost doar un accident istoric că nivelul ei a fost sub cel al cotei progresive anterioare. Apoi argumentul circulat a fost că așa vor crește veniturile la buget. Dacă există argumente pentru legalizarea marijuanei sau a prostituției cu siguranță acesta nu ar fi unul dintre ele, ci mai degrabă unul împotrivă.

Există puține lucruri comparabile, ca putere simbolică, cu autostrăzile și e de mirare că nu apare în argumentația spitale versus catedrale, de ce nu avem autostrăzi versus catedrale. Autostrada este drumul cel mai scurt către stilul de viață vestic, este lanțul scurt. Alți politicieni se laudă că au oprit Războiul Rece, ai noștri se bat în kilometri de autostradă. Performanța omului de stat autentic se măsoară în km de autostradă și în sfârșit avem un criteriu pentru evaluarea politicilor publice (în privat aveam deja criteriul profitului).

Când se risipesc bani publici prin corupție, reproșul este câte autostrăzi s-ar fi făcut cu acei bani aruncați. Acele autostrăzi ar fi fost făcute de aceeași instituție care acum aruncă banii, statul. Costurile de oportunitate ale autostrăzilor sunt nu doar investițiile, liniile de producție care s-ar fi făcut cu banii dați pe autostrăzi, ci și alte autostrăzi. Într-un sistem privat n-ai fi avut autostrăzi proaste și scumpe și fără trafic, ci mai ieftine și mai bune, sau n-ai fi avut în unele locuri deloc, dacă nu era cerere.

Sunt câteva argumente pentru care autostrăzile trebuie construite de stat și natura ASE-urilor din toată lumea e să convingă oamenii să prizeze aceste argumente de *public finance*.

Problema blatistului ar fi că oamenii se înghesuie, ar vrea bunul public, dar nu vor să plătească, preferă să lase pe alții, totul cu rezultatul că nu se mai face autostrada. Prin urmare o chestie care era utilă social, nu se face.

Apoi bunurile publice au anumite proprietăți: nonrivalitatea (consumul meu nu reduce consumul altora) și nonexcludabilitatea (nu poți să excluzi nonplătitori) care nu le fac rentabile pentru producția privată. Șoselele nici n-ar exista într-un sistem pur capitalist, darmite șosele sofisticate, de rasă, cum sunt autostrăzile. Legile economice funcționează cu întrerupere. Ele se opresc la intrarea pe autostradă. Oameni care admit că statul este cel mai prost administrator și înțeleg de ce produce șuruburi sau furculițe slabe calitativ, cred totuși că se pricepe la autostrăzi.

Teoria pare clară, însă e greu de găsit exemple de bunuri publice. De exemplu, un far are bătaie limitată (cca 15 mile marine), e consumat doar de cei dintr-o anumită zonă, nu și de cei aflați la mare distanță sau de cealaltă parte a Oceanului. Consumul primilor îl reduce pe cel al ultimilor, care nu pot consuma același far. Faptul că e consumat de primii face să nu fie posibil să fie folosit de ultimii. Un scut antirachetă nu apără pe oricine oriunde s-ar afla. Scutul nostru nu-i apără pe cei din Australia. Armata poate exclude (Goldin, 1977, 60-61). Într-un război, un general poate decide din rațiuni tactice dacă apără doar nordul sau doar sudul țării. Inclusiv aerul este rival și excludabil. Dacă niște oameni stau ca sardele într-o cameră simt că se sufocă, simt că nu mai au aer. Orice ocupă spațiu este rival și excludabil.

Și o idee, care pare, pe urmele lui Noica, un bun care se distribuie fără să se împartă, în măsura în care are un suport fizic devine rivală și excludabilă. Dacă-i dai drumul pe internet unei idei ocupă biți, presupune servere adiționale pentru a fi citită în același timp de un număr mare de useri și poți exclude consumul ei prin criptare. Nici măcar viața veșnică nu este un exemplu de bun public pentru că și aici Dumnezeu poate exclude.

Capacitatea autostrăzii e clar limitată. Dacă intră un milion de mașini una lângă alta, se reduce consumul altui milion care voia să intre pe autostradă. Consumul este rival. Aglomerația în trafic este un alt indicator al rivalității. Mai mulți oameni consumă aceeași resursă, consum care pare să fie rival, nu nonrival, cum ne învăța teoria. Apoi, faptul că pe unele autostrăzi există taxă înseamnă că poți exclude nonplătitori. De ce se mai dau examene de admitere la facultățile de stat, dacă bunul este public? La un bun public poți adăuga oricât de mulți consumatori fără ca bunul să se epuizeze prin consum, consumul nefiind rival. Sau de ce îți cer dascălii creșterea bugetului pentru educație dacă într-un bun public nu apar costuri adiționale? Sau cum sunt posibile examene de admitere dacă bunul învățământ public este

nonexcludabil? Dacă bunurile publice ar fi fost nonexcludabile, n-am mai fi avut cazurile de discriminare în folosirea lor, cum au fost cele din SUA, pentru că prin definiție nu poți să excluzi pe cineva, odată produs bunul public. Faptul că totuși membrii anumitor comunități etnice erau opriți să folosească un autobuz, un drum, sistemul de educație etc., înseamnă că aceste bunuri publice nu sunt bunuri publice, fiind excludabile. Poți exclude pe cineva dacă vrei. Așa pică și argumentul că privatizând drumurile nu mă mai lasă privatul să merg pe drumul lui. Nu poți exclude de pe ceva care prin natura sa e nonexcludabil.

Rivalitatea nu se vede pentru că oamenii nu se uită unde trebuie. Dacă sunt la un concert al lui Michael, într-adevăr consumul meu nu-l reduce pe al vecinului de lângă mine. Însă consumul nostru îl reduce pe al celor care n-au prins bilet, stau în alt cartier, în alt oraș etc. O repliere a fost nu că e imposibil de exclus, ci că e foarte greu și acesta ar fi motivul pentru care privații nu fabrică aceste bunuri publice.

Altă chestiune ar fi că oameni care insistă pe testarea empirică a teoriilor și pe modelarea macroeconometrică nu par interesați de testarea empirică a teoriei bunurilor publice. Susținătorul bunurilor publice îți prezice că privații nu vor face autostrăzi, dar rămâne la teorie, nu vrea să vadă pe viu, concret, dacă lucrurile stau chiar așa în practică. Așa ar fi dacă ar propune privatizarea drumurilor și a construcției de autostrăzi, există cerere și într-adevăr autostrăzile tot nu apar.

Din acest argument al bunurilor publice mușcă și oameni din zona *public choice*. Acest curent de gândire (Buchanan, Tullock) a făcut carieră prin analiza economică a politicului. În *public choice* poate cel mai întâlnit schimb e acest parteneriat public-privat în care eu îți dau bani de campanie, tu-mi dai afaceri cu statul. Uneori acest schimb este autist dacă politicianul își trage lucrările publice pe firmele lui. Aici negociază cu sine însuși și rămâne de pronosticat dacă va obține un preț bun. Eroarea *public choi-*

ce e cred de a proiecta politicul asupra economicului, după ce analizase cu succes schimburile economice din sfera politicii. Ca să faci un pod nu e nevoie de majorități sau supramajorități, de procese de negociere între clienți, de un calcul al consensului etc. Estimezi o cerere și vinzi direct ce ai de vândut. Reproiectând lucruri care țin de procesele democratice asupra proceselor tip piață liberă, normal că văd blatiști peste tot și dificultăți în a face poduri. Ca vânzător te interesează cantitatea vândută, nu numărul de clienți. Un client care-ți cumpără un milion de izmene e preferabil față de o mie care-ți cumpără fiecare câte-o pereche. Apoi te interesează, în calitate de constructor, diferența beneficii-costuri. Dacă e pozitivă, te apuci de treabă, chiar dacă ai un singur client. E suficient că ai un bogătan care plătește pentru pod din aceea comunitate pentru că are interese de business, nu trebuie să plătească toată lumea.

Să admitem însă că nimeni din acea comunitate nu vrea acel pod, nici măcar omul cu bani din scenariul anterior. Dezirabilitatea podului nu e o judecată academică, ci se exprimă în acțiuni concrete de vânzare și cumpărare. Ce preferă oamenii vedem în acțiunile lor. Nu există optim sau utilitate socială în afara preferințelor indivizilor. Dacă oamenii nu vor acel pod, atunci este foarte bine că nu se face. O furnizare coercitivă le-ar sacrifica aceste preferințe. Asta nu înseamnă că acolo nu se va construi niciodată un pod, ci că acum când discutăm (McMaken, 2016), nu există interes pentru acest bun, așa cum ne semnalează preferințele relative sistemul de prețuri. Acei oameni au alte preferințe, mai intense decât podul. Vor să dea banii pe alte lucruri, nu pe acest pod, despre care economiștii *mainstream* cred că e bun oricând, oriunde și la orice preț. Cine ne spune care sunt preferințele, ce trebuie produs: decizia strategică, politică, birocratică sau sistemul de prețuri în condiții de piață liberă? De 100 de ani avem discuția asta.

Progresul a însemnat întotdeauna că facem mai multe lucruri

cu mai puțin efort. Pentru un privat un loc de muncă e un cost, pentru stat e trecut la beneficii (Lee, 2000). O autostradă are ca obiectiv oficial, pe lângă altele (creșterea investițiilor străine prin reducerea costurilor de transport, dezvoltarea turismului etc.), crearea de locuri de muncă. Aceasta înseamnă că o autostradă care se strică la două săptămâni de la inaugurare înseamnă noi locuri de muncă, lucru valabil în genere și pentru gropile din asfalt care ar avea astfel o funcție pozitivă. Pentru un keynesian, drama din legenda Meșterului Manole a avut loc abia când clădirea n-a mai picat.

Bibliografie

Goldin, Kenneth D. 1977, "Equal Access vs. Selective Access: A Critique of Public Goods Theory." Public Choice 29 (Spring, 1977)

Lee, Dwight R., 2000, Creating Jobs vs. Creating Wealth: https://fee.org/articles/creating-jobs-vs-creating-wealth/, accesat 27.08.2016;

McMaken, Ryan. 2016. Marc Faber: Some Misallocation Is Worse than Others: https://mises.org/blog/marc-faber-some-misallocation-worse-others, accesat 28.08.2016.

10

Șase din patruzeci și nouă

Motto: „This Time Is Different"

Jocul de cărți Popa Prostu' combină o probabilitate de clasă cu una de caz. Știi toate combinațiile de cărți posibile luate câte 4, dar nu știi ce carte vei primi. Similar la 6 din 49 știi probabilitatea de clasă, șansele (1 la 14 milioane), dar nu o știi pe cea de caz, individuală, nu știi varianta cu numerele câștigătoare. La fel când arunci o monedă. Știi probababilitatea de clasă. Avem o colecție formată din două evenimente, cap și pajură, fiecare cu probabilitate de 50%. Dar nu știi probabilitatea de caz, ce va pica realmente, pajură sau cap. Eroarea jucătorului de noroc (*gambler falacy*) ar fi să confunzi cele două tipuri de probabilități. Așa se întâmplă când, după ce apare roșu de 10 ori la rând, mergi a 11 oară pe negru, pe ideea că trebuie să mai vină și negru, probabilitatea de clasă fiind 50%, deși e la fel de probabil ca a 11 oară să fie tot roșu, evenimentele fiind independente. Într-adevăr dacă bila e aruncată de 1 milion de ori, sunt șanse de 50% să pice negru, însă această probabilitate de clasă nu te ajută cu nimic în cazul tău concret, când trebuie să ghicești dacă e roșu sau negru.

Ce-mi spune un matematician este că șansele de câștig sunt cam nule, îmi cuantifică șansele calculând combinații de 49 luate câte 6. Dar nu mă poate ajuta cu nimic să ghicesc numerele câștigătoare deși mai vezi pe net la unii jucători care gândesc strategii pornind de la ideea că în UE apar mai degrabă numerele impare, în România cele pare. Frecvențele trecute, chiar dacă sunt afișate pe site-ul loteriei, nu te ajută cu absolut nimic să ghicești numerele noi. Similar, când dau cu zarul, știu probabilitate de clasă,

totalitatea combinațiilor posibile, dar nu știu cât va fi următoarea aruncare, dacă e 3:2 sau 6:6. Nici aici matematicianul nu e cu nimic avantajat în ghicirea variantelor câștigătoare. Doar cuantifică situația, îmi spune ceea ce știau și jucătorii obișnuiți, că șansele sunt nule. Un matematician îmi știe toate combinațiile posibile la jocul de zaruri, dar nu știe care e următoarea aruncare. Dacă soluțiile ar fi existat, profesorii de matematică s-ar fi apucat demult de barbut. O trăsătură a jocurilor de noroc este că sunt de noroc.

Distincția pariuri / jocuri de noroc (betting / gambling) s-ar suprapune cumva cu distincția probabilitate de caz / probabilitate de clasă. La cea de caz mai știi unele lucruri în plus decât simpla frecvență: știi că Astra a făcut niște transferuri de jucători, știi despre cutare cal că mănâncă un anume tip de fân etc. Nu ești atât de ignorant ca în cazul 6 din 49, unde vorbim de șansă pură. Însă evident și acolo ai multe variante și jocul e gândit în favoarea casei în așa fel încât să mergi în pierdere.

În cazul zarurilor măsluite nu apare niciun fel de probabilitate, nici măcar de caz, pentru că știu sigur rezultatul. Dacă pun o pereche de zaruri într-un cuptor cu o temperatură ridicată cu fața arătând să zicem 6:6 când le pun în tavă, la aruncare vor arăta mereu 6:6 (Trick). Similar, la cărțile măsluite pot reduce probabilitatea, incertitudinea. O tehnică folosită în „Cartoforii" lui Gogol sunt semnele discrete de pe spatele cărților. Pachetul din „Cartoforii" la care personajul principal lucrase 6 luni avea chiar și un nume: Adelaida Ivanovna. Vedeai direct cărțile celorlalți (Gogol) și e ca și cum adversarii ar juca cu cărțile pe față. Și aici rămân prezente probabilitățile, însă ai un control aproape decisiv asupra jocului. Aici problema era să te înțelegi cu servitorii din han să-ți pună pachetul printre celelalte la începutul jocului și să-l strecori ceva mai încolo când atmosfera s-a mai încins și prinzi o scăpare de atenție din partea celorlalți jucători.

Loteria Română pare trefla dintre așii. Loteria nu e Poșta și e de mirare că nu e imitată mai mult, că nu e în mai mare măsură

o paradigmă de funcționare a statului. Loteria fiscală e o încercare, doar că aceasta nu se bazează atât pe șansă, cât pe nesansă. Ayn Rand sugerează finanțarea statului prin loterie (Rand, 1964, 110). Pare logic, pentru că te întrebai cum ar funcționa statul, în condițiile în care ea respingea taxarea ca fiind coercitivă. O sugestie relativ avangardistă inspirată de loterie este ca aleșii să fie selectați prin tragere la sorți din toți cetățenii cu drept de vot pe ideea că așa s-ar distruge rețelele clientelare. Există persoane cu putere mare de decizie și care au o anumită stabilitate, dincolo de guvernele care vin și pleacă, cum ar fi membrii de vârf ai birocrației, de exemplu, Humphrey din *Yes, Minister* sau oamenii de afaceri care sunt permanent în proximitatea statului, cum ar fi regii asfaltului. Sunt categorii din partea durabilă, persistentă a statului, adică nemuritori (Nemuritorii). O critică a acestei idei ar fi că persoana aleasă va fi căutată imediat după ce este aleasă de către oamenii de afaceri pentru serviciile de brokeraj în intermedierea afacerilor cu statul.

O loterie de stat pare consistentă cu reflecțiile socialismului contemporan asupra rolului norocului în distribuția bunurilor. La Marx patronul e un parazit. Antreprenorul n-are nici un merit și administrarea unui business e o treabă la care se pricepe mai toată lumea. O minimizare similară apare și la președintele american actual. Deși mesajul președintelui Obama viza în principal importanța bunurilor publice pentru reușita în business, de exemplu, a infrastructurii, formularea „If you've got a business – you didn't build that. Somebody else made that happen"(Obama) pare să minimizeze destul de mult meritul antreprenorului, cumva pe linia unuia din gânditorii săi favoriți, pe care tocmai l-am menționat. Tendința socialismului este să subestimeze meritele antreprenorului. Pentru Marx un patron e cineva care stă pe o grămadă cu bani și nu are niciun merit. Nu are niciun merit că a anticipat corect o cerere (Apple versus Nokia) sau că reușește să producă la prețuri mici. Antreprenorul nu este un personaj

pozitiv, ca în liberalism. Nici termenul „antreprenor" nu e atât de folosit, în socialism preferându-se altele: „capitaliști", „businessmeni" etc. Și în versiunea rawlsiană avem o banalizare a meritului. Avem o loterie naturală a talentelor și nu ar fi dreaptă doar o distribuție via merit, tipică pieței libere. Steve Jobs sau Magic Johnson au primit ceva pe gratis de la natură, au niște *skill*-uri înnăscute și nu ar fi drept ca distribuția bunurilor în societate să depindă doar de aceste *skill*-uri sau doar de merit. Evident obiecția aici va fi că aceste merite naturale se manifestă și în programele redistributive și așa înțelegem de ce cutare amărâștean nu este în 10 consilii de administrație la companiile de stat, în timp ce o persoană cu *skill*-uri politice este acolo. Inegalitățile naturale funcționează și aici și omul sărac trebuie să se mulțumească cu firimituri din politicile etatiste. Loteria naturală a talentelor se va manifesta și în procesele politice, inclusiv în cele de administrare a loteriei. De exemplu, în romanul *1984* sumele reale plătite la loterie erau mici, iar premiile mari mergeau la persoane fictive (Orwell, 2004, 62). Nu toată lumea reușește să se înfigă la fel de bine în rețelele de extracție, de redistribuție ale statului. Vacanțele lui Obama care costă sute de mii de dolari sunt mai scumpe decât vacanțele cuiva sărac dintr-un ghetou. E nevoie de *skill*-uri politice pentru a lua crema banilor de la stat. Apoi, în genere, formele de socialism neagreate, cum ar fi și recentul ajutor dat celor 6 corporații Pirelli, Bosch etc., se numesc „capitalism de stat", cele agreate se numesc „democrație", „participare" sau uneori chiar „liberalism".

Chiar dacă admiți talente, *skill*-uri înnăscute, există totuși o parte mare de alegere, o sferă a libertății omenești. Michael Jordan nu a devenit ceea ce este doar pe baza loteriei naturale, ci a și muncit foarte mult pentru a ajunge acolo. La fel Maradona, Messi etc. Un talent se poate pierde și poate că distincția aristotelică potență – act surprinde mai bine această chestiune. Cineva poate avea talent la desen sau la actorie și să nu-l fructifice, să se

piardă. Întrebarea e care sistem stimulează mai mult aceste actualizări. Piața liberă presează mai mult pentru actualizarea lor decât statul. În comunism, dacă toată lumea ia 2000 de lei salariu, ce sens are să te zbați. La fel se întâmplă dacă ești plătit de stat să stai, cum e situația șomajului tinerilor din țările occidentale. Când un om politic contemporan folosea termenul „ghinion" într-o chestiune legată de distribuția veniturilor, presupoziția reacției negative a publicului a fost că acea distribuție nu e doar o chestiune de noroc, de șansă, ci distribuția poate fi schimbată, alterată prin acțiune umană, de exemplu, prin creșterea salariilor profesorilor. Similar, un număr de case nu era doar o chestiune de șanse și noroc.

Jocurile de noroc sunt un monopol de stat. Nu e nevoie de anchete inutile și nu trebuie trimiși inspectorii de la Concurență pe teren pentru că scrie în lege că statul are monopol pe jocurile de noroc:

> Art. 1. – (1) Organizarea și exploatarea activității de jocuri de noroc pe teritoriul României constituie monopol de stat și se desfășoară în condițiile prezentei ordonanțe de urgență (O.U.G, 77, 2009).

Aici probabil cele două instituții, Concurența și Loteria, s-au înțeles tacit.

Un argument etic pentru privatizarea loteriei este că o persoană care nu vede cu ochi buni jocurile de noroc, ci ca pe o adicție, e obligată prin taxare să plătească pentru finanțarea loteriei, așa cum un baptist e obligat să plătească pentru Biserică Ortodoxă, adică pentru lucruri cu care nu e de acord, cu o anumită interpretare a Scripturii. Uneori jocul de noroc este asociat altor adicții ca fumatul, alcoolul, drogurile etc. Într-o loterie nu e vorba atât de pierdere, cât de pierzanie. Să ne gândim la patima jocului de noroc și la jucătorii compulsivi, cum a fost și marele Dostoievski la un moment dat. Pe astfel de motive moraliste loteria a fost interzisă în trecut sau este interzisă și azi în diverse locuri. Alt

argument ar fi că loteria corupe moravurile, corupe săracii, încurajându-i în visul românesc, nu american, al câștigului facil, fără muncă. Privatizarea loteriei ar proteja respectabilitatea statului. Statul cultivă viciul prin organizarea de jocuri de noroc. Pe când economate cu cocaină? Un alt motiv pentru privatizarea loteriei ar fi că e un joc prea capitalist, prea neoliberal pentru a fi administrat de stat, care prin definiție luptă pentru cei mulți, nu pentru cei puțini și avantajați. E ca un ziar de stânga care s-ar numi „Salon". Concluzia ar fi că Loteria Română ar trebui să-și încerce norocul în privat.

Dacă urmărești, privatizarea loteriei a fost mai mult o loterie și interesul pentru a ne vinde țara pare destul de scăzut. Au fost unele discuții în 2005 și în 2015. Unii economiști sunt vehemenți împotriva privatizării. Ar fi un jaf al resurselor publice și ar fi nevoie chiar de o lege în parlament care să interzică explicit privatizarea loteriei (Șerbănescu, 2006). Sunt economiști care ar naționaliza și ruleta rusească. Și anul trecut exista o temere a sindicaliștilor că loteria se va privatiza pornind de la rebranduirea anumitor agenții în culorile parterului austriac al loteriei. Ar fi bine ca aceste suspiciuni să fie întemeiate.

Distincția probabilitate de clasă / de caz adecvată în științele naturale merge mână în mână cu preferința Școlii austriece pentru predicții calitative, de pattern (Hayek, 1974), nu cantitative, numerice, ca în orice predicție economică mainstream. Știi că prin creșterea salariului minim crește șomajul, fără să poți spune cu cât. Nu poți face asocieri cantitative numerice de tipul crește salariul minim cu 10%, crește șomajul cu 2% sau asociem 1 procent de șomaj cu -2 de creștere economică. Poți specula procente, însă ai ieșit de pe drumul sigur al științei, al adevărurilor necesare unde, de exemplu, teorema lui Pitagora este aceeași și la noi și la bulgari. Așa cum probabilitatea de caz nu e numerică, la fel și legile economice nu sunt numerice și Mises sugerează uneori chiar un nume diferit pentru ultima: *likelihood* (Mises, 2007,

314). Legile economice sunt calitative, nu cantitative. Aici se poate pune problema dacă termenul „calitativ" poate fi înlocuit cu „cantitativ" (pentru că avem o relație între cantități) nonnumeric.

De regulă, economiștii mainstream nu au un trecut prea măgulitor în prezicerea viitorului, deși pretind că despre asta e știința economică, importând modelul fizicii, încercând să imite științele naturii. Sau, când reușesc, e în situațiile conservatoare de tip business as usual, când, cum observa Hayek, nu avem schimbări importante, ci o stabilitate a agregatelor. Însă, în cazul anomaliilor, sunt mereu luați prin surprindere și sunt complet nepregătiți, cum a fost în timpul ultimei crize. Aceștia nu văd niciodată lebăda neagră. La noi, în 2009, o cifră circulată prin mediile guvernamentale era 4% iar creșterea economică a fost -7%. Evident ulterior economiștii apar la TV în urma războiului și dau explicații post-criză despre ceea ce trebuia făcut și își continuă predicțiile pe zeci sau sute de ani. Să ne gândim la predicția lui Samuelson din 1961, că URSS va depăși SUA în 1997, deși URSS nu mai exista în 1997 (Vukovic, 2012). Interesant este și episodul conversației între Yuri N. Maltsev, fost consilier economic al lui Gorbaciov și Dick Cheney, pe atunci secretar de stat, unde rusul spunea că URSS nu e mai mult de 5% din economia SUA, iar Cheney nu era deloc convins – potrivit datelor oferite de CIA era 50% (DiLorenzo, 2016). Mai e de asemenea demn de reținut că printre puținele produse competitive internațional ale URSS era caviarul (DiLorenzo, 2016). Există și lucrarea lui Philip Tetlock, „Expert Political Judgment: How Good Is It? How Can We Know?", care sugerează ideea contraintuitivă că *everybody is an expert* pe baza studiilor sale empirice că predicțiile specialiștilor care apar la TV, sunt citați în ziare, sunt consilieri guvernamentali etc. nu sunt diferite de cele ale nonspecialiștilor. Există apoi și acest *bias* al economiștilor etatiști să umfle cifrele, dincolo de faptul că PIB-ul nu e atât de relevant pentru măsurarea avuției unei națiuni ca bunurile de capital. O atitudine mai respon-

sabilă a actualului guvern, mai ales că vorbim și de un guvern tehnocrat, ar fi contractarea serviciilor unei ghicitoare profesioniste. O ghicitoare ar prezice mult mai bine evoluția PIB-ului, ar lucra la preț de producător și te-ar scuti și de aroganța olimpiană a economiștilor mainstream care se văd undeva între Einstein și Galilei.

Bibliografie

DiLorenzo, Thomas, 2016, Ten Things Millennials Should Know About Socialism: https://www.youtube.com/watch?v=uZSq_zZ5VrQ, accesat 06.09.2016;

Dostoievski, F.Mihailovici, Jucătorul: https://gawrylyta.files.wordpress.com/2011/11/jucatorul.pdf, accesat 06.09.2016;

Gogol, Nicolai Vasilievici: Cartoforii: https://www.youtube.com/watch?v=1wBGkAHSgXk, accesat 05.09.2016;

Hayek, Friedrich von. 1974, The Pretence of Knowledge: http://www.nobelprize.org/nobel_prizes/economic-sciences/laureates/1974/hayek-lecture.html, accesat 07.09.2016;

Menand, Louis. 2005, Everybody is an Expert. Putting predictions to the test: http://www.newyorker.com/magazine/2005/12/05/everybodys-an-expert, accesat 06.09.2016;

Mises, Ludwig von, 1998, Human Action, https://mises.org/library/human-action-0, accesat 02.09.2016;

Mises, Ludwig von, 2007, Theory and History: An Interpretation of Social and Economic Evolution: https://mises.org/library/theory-and-history-interpretation-social-and-economic-evolution, accesat 05.09.2016;

Nemuritorii: 300 Immortal Battle: https://www.youtube.com/watch?v=JrRJ_ZaSm0Q, accesat 07.09.2016;

Obama: You didn't build that: https://en.wikipedia.org/wiki/You_didn%27t_build_that, accesat 06.09.2016;

Orwell, George. 2004, O mie nouă sute optzeci și patru: https://ia800408.us.archive.org/35/items/1984_romana/1984romana.pdf, accesat 06.09.2016;

O.U.G. 77, 2009: Ordonanță de urgență nr. 77 din 24/06/2009 privind organizarea și exploatarea jocurilor de noroc: http://www.legi-internet.ro/legislatie-itc/altele/og-772009-jocuri-de-noroc.html, accesat 04.09.2016;

Rand, Ayn. 1964, The Virtues of Selfishness, Penguin Books, New York;

Șerbănescu, Ilie. 2006, Nevoia de nuantare si adecvare in privatizare: http://www.revista22.ro/nevoia-de-nuantare-si-adecvare-in-privatizare-2393.html,

accesat 04.09.2016;

Trick: https://uamenii.wordpress.com/2010/09/21/cum-sa-faci-sa-dai-ce-numar-vrei-la-zaruri/,

accesat 07.09.2016

Vukovic, Vuk. 2012, Persistent fallacies: http://www.adamsmith.org/blog/economics/persistent-fallacies, accesat 06.09.2016;

Yes, Minister: Yes Minister S01E04 Big Brother: https://www.youtube.com/watch?v=-LncfZdKcG4, accesat 07.09.2016.

11

Tatuaje și piercinguri

Leviticul pare să se pronunțe negativ asupra ambelor pe legea veche și în același verset:

> Pentru morți să nu vă faceți tăieturi pe trupurile voastre, nici semne cu împunsături să nu faceți pe voi. (Leviticul, 19:28)

Teoretic, problema tatuajelor nu pare să fie mult diferită de cea a libertății de exprimare, doar că mesajul aici este scris pe piele, nu pe hârtie, asfalt sau publicat online. Un limbaj nu e însă scutit de reglementare. Și sistemul de prețuri e un limbaj și cu toate astea vine Concurența să te învețe prețul corect și nu ești lăsat mereu să te exprimi în acest limbaj. Similar ai controlul prețurilor în tot felul de sectoare, adică ai corespondența codului bunelor maniere pe prețuri.

În genere, restricțiile tatuajelor vin pe două cărări:

(1) medicale. Aici vorbim de restricții privind tatuarea persoanelor cu anumite boli, restricții de vârstă, clientul să nu fie băut etc.

(2) de mesaj, de conținut. Aici sunt intervenții pe text, sunt interzise anumite simboluri sau texte.

Paralela tatuaje – libertatea de exprimare obișnuită e parțială și imperfectă. În libertatea de exprimare lipsesc chestii de igienă, tipice restricțiilor pe tatuaje. Cineva nu este obligat de stat să se spele pe dinți înainte de a ține un discurs sau de a spune o prostie. Similar, nu este obligat să se spele pe mâini înainte de a comenta ceva online. În schimb, în ambele apar interdicții, restricții pe conținut. Iar la tatuaje avem în plus aceste restricții de igienă, medicale.

În SUA o formă de a te apăra de stat pentru un atelier de tatuaj era să invoci primul amendament, libertatea de exprimare, soluția autorităților pentru a reglementa fiind să disocieze partea de mesaj de partea de serviciu.

În legile românești privind tatuajele se insistă mai mult pe partea medicală. Partea de mesaj, de conținut e restricționată în alte părți, în alte texte, inclusiv în Constituție.

În principiu avem două legi, două ordine ale Ministerului Sănătății pentru reglementarea tatuajelor, unul în 2007, altul în 2014.

Titlul ordinului din 2014 are 56 de cuvinte:

> Ordin nr. 930/2014 pentru modificarea și completarea Ordinului ministrului sănătății publice nr. 1.136/2007 privind aprobarea Normelor de igienă pentru cabinetele de înfrumusețare corporală și pentru completarea Ordinului ministrului sănătății nr. 1/030/2009 privind aprobarea procedurilor de reglementare sanitară pentru proiectele de amplasare, amenajare, construire și pentru funcționarea obiectivelor ce desfășoară activități cu risc pentru starea sănătății populației

și pare o frază de Marcel Proust.

În primul articol e lămurit ce este un client:

> d) client – persoana care solicită servicii de piercing, tatuare artistică, tatuare cosmetică, de tratament și machiaj cosmetic, manichiură, pedichiură și epilare, de frizerie, coafură, bărbierit (OM 930:1, 2014).

Într-adevăr, era un termen foarte ambiguu și era nevoie de o precizare științifică a genului proxim și diferenței specifice. Este o precizare binevenită. Altfel ai fi avut impresia că un client venise la un astfel de salon să cumpere croissante sau după pâine.

Această grijă semantică nu este conservată ulterior. Dacă mă uit pe următoarele două definiții:

1.h) tatuare cosmetică – procedura aplicată prin înțeparea și introducerea unui pigment special în stratul dermic al pielii la nivelul feței, contur buze, pleoape, sprâncene, păr capilar, cu caracter permanent sau semipermanent;

1.i) tatuare artistică – procedura aplicată prin înțeparea și introducerea unui pigment special în stratul dermic al pielii cu caracter permanent sau semipermanent; (OM 930:1, 2014),

care e diferența între tatuare cosmetică și artistică? Primele sunt pe față? Tatuajul unui pușcăriaș pe față care nu e de tipul *make up* permanent e cosmetic sau artistic?

Ordinul precizează că nu ai voie să tatuezi persoane care au diabet sau orbi (OM 930:10, 2014).

Argumentul împotriva acestor restricții este deja clasic: proprietatea asupra corpului (Rothbard, 2006, 33). Proprietate înseamnă control exclusiv asupra unui bun (Rothbard, 2009, 1273). Pe aceste criteriu verifici și că nu ești proprietar asupra drumurilor: nu poți vinde o parte din drum deși teoretic ești acționar, fiind cetățean român. Asta arată că ești proprietar doar de formă, nu efectiv. Proprietarii reali sunt politicienii și birocrația, adică oamenii care decid efectiv ce se întâmplă cu o parte din drum, o mică oligarhie (Rothbard, 2006, 41). Proprietate înseamnă control. Dacă o brichetă e a mea o pot face cadou, vinde, arunca etc. Nu e la fel cu partea din șosea pe care sunt proprietar, fiind român. În cazul corporațiilor poți vinde acțiunile la General Motors (Rothbard, 2009, 1273). În bunurile publice n-am niciun control efectiv și nu decid mai nimic. Control efectiv au politicienii Dragnea, Blaga și birocrații care dacă vor să se repare o stradă de 10 ori, se repară de 10 ori.

Dacă ești proprietar asupra corpului tău, atunci ai dreptul să decizi dacă se imprimă ceva, pielea fiind a ta. În aceste interdicții bolnavul care vrea un tatuaj *share*-uiește controlul asupra corpului său cu birocrația din ministere. De ce n-aș permite unui orb

sau unui bolnav în stare terminală un tatuaj mai ales dacă este în starea care este? Aici birocratul niciodată nu realizează că de la un anumit punct în spațiu începe o altă ființă umană, ci reglementează ca pe tarlaua lui.

Există și restricții de vârstă (OM 930, 11:6):

În anexa nr. 2, articolul 6 se modifică și va avea următorul cuprins:

Art. 6

(1) Este interzisă efectuarea procedurilor de piercing corporal și implantul dermal persoanelor cu vârstă sub 16 ani, cu excepția piercingului din zona urechii.

(2) Este interzisă efectuarea procedurilor de tatuare cosmetică și artistică a persoanelor cu vârsta sub 18 ani.

(3) Se pot executa proceduri de piercing corporal persoanelor cu vârsta cuprinsă între 14 si 16 ani și de tatuare artistică și cosmetică persoanelor cu vârsta cuprinsă între 16 și 18 ani numai în situația în care minorul este însoțit de părinte, tutore sau curator, după caz. Părintele, tutorele sau curatorul, după caz, trebuie să semneze o declarație pe propria răspundere din care să rezulte că este de acord cu efectuarea procedurii la minor.

(4) Este interzisă efectuarea piercingului la nivelul organelor genitale la persoanele care nu au împlinit vârsta de 18 ani.

(5) Este interzisă efectuarea de implanturi dermale la nivelul organelor genitale.

Așadar, la piercing ai voie, însă doar cu părinții. Care mai e miza rebeliunii, a independenței dacă vii cu ei la piercing? Cât privește tatuajele, ele sunt interzise complet pentru cei sub 18 ani, așa că nu mai ai dilema din propoziția precedentă.

Dacă ne gândim că piercing sunt și cerceii, e de văzut cât se

respectă indicația din lege că lucrarea trebuie făcută la un cabinet specializat.

Din ordin lipsește avertizarea că scoaterea unui tatuaj e mai scumpă. La Hollywood e o practică obișnuită să elimini tatuajul cu numele fostului, fostei, vedete ca Angelina Jolie, Melanie Griffith, Megan Fox, Mark Anthony, Johnny Depp („Winona forever"), Denise Richard etc. procedând așa (Dockterman, 2014).

Un motiv poate fi și ideologic. Cineva își poate tatua secera și ciocanul și apoi să se mute la neoliberalism.

Poate fi și dezafilierea de la o bandă. De regulă, în pușcării tatuajul are o funcție de senioritate și este parte din comunicarea nonverbală (Piley, 2014, 46). Există mai multe tipuri de tatuaje, cred unii autori (Piley, 2014, 46-52): inițiale (care abreviază numele bandei), numere, care de regulă trimit la situarea bandei și în al treilea rând simbolisme asociate organizației. În plus, putem avea combinații între aceste tipuri (Piley, 2014, 52).

Poți folosi numele întreg al bandei, însă este o practică răspândită folosirea inițialelor, acronimelor: AB pentru Aryan Brotherhood; NF pentru Nuestra Familia, EME pentru Mexican Mafia; TS pentru Texas Syndicate, BGF pentru Black Guerrilla Family etc. (Piley, 2014, 50). Cât privește numerele, acestea pot fi numere de stradă, de bloc, coduri poștale ale zonei, coduri care rămân așa, chiar dacă banda se mută între timp (Piley, 2014, 51). Cât privește tatuajele, cele simbolice sunt și cele mai greu de interpretat (Piley, 2014, 51). De exemplu, Mexican Mafia are o mână neagră (*mano negra*) sau un vultur cu un șarpe în gură în formă de M, Nuestra Familia are o pălărie mexicană pe o macetă din al cărei vârf curge sânge, Black Guerrilla Family are un dragon încolăcit pe un turn de închisoare etc. (Piley, 2014, 51).

Revenind la ordinul ministerial, acesta are totuși meritul că nu-ți spune ce trebuie să imprimi: tricolorul, Deșteaptă-te române etc. Unul din 6 ruși spune că ar accepta să-și tatueze steagul Rusiei (Interfax, 2016). O întrebare separată este cum ar arăta

niște tatuaje finanțate prin fonduri europene. Ar fi 3D? Ar avea simbolurile din ghidul solicitantului?

Cât privește restricțiile simbolurilor din tatuaje, un text relevant poate fi ordonanța 31 din 2002 privind interzicerea organizațiilor și simbolurilor cu caracter fascist, rasist sau xenofob și a promovării cultului persoanelor vinovate de săvârșirea unor infracțiuni contra păcii și omenirii (OUG 31, 2002). Potrivit Articolului 4 (1),

> Confecționarea, vânzarea, răspândirea, precum și deținerea în vederea răspândirii de simboluri fasciste, legionare, rasiste sau xenofobe se pedepsesc cu închisoare de la 3 luni la 3 ani și interzicerea unor drepturi.

Restricțiile pe conținut apar însă și în Constituție. Aceasta pare un text mai important și mult mai complet, mai ales că în constituție dai și de ura de clasă, nu doar de rasă (Constituție, 30).

Articolul 30 din Constituția României este despre libertatea de exprimare:

> (1) Libertatea de exprimare a gândurilor, a opiniilor sau a credințelor și libertatea creațiilor de orice fel, prin viu grai, prin scris, prin imagini, prin sunete sau prin alte mijloace de comunicare în public, sunt inviolabile.
>
> (2) Cenzura de orice fel este interzisă.
>
> (3) Libertatea presei implică și libertatea de a înființa publicații.
>
> (4) Nici o publicație nu poate fi suprimată.
>
> (5) Legea poate impune mijloacelor de comunicare in masa obligația de a face publică sursa finanțării.
>
> (6) Libertatea de exprimare nu poate prejudicia demnitatea, onoarea, viața particulară a persoanei și nici dreptul la propria imagine.

(7) Sunt interzise de lege defăimarea țării și a națiunii, îndemnul la război de agresiune, la ura națională, rasială, de clasă sau religioasă, incitarea la discriminare, la separatism teritorial sau la violența publică, precum și manifestările obscene, contrare bunelor moravuri.

(8) Răspunderea civilă pentru informația sau pentru creația adusă la cunostința publică revine editorului sau realizatorului, autorului, organizatorului manifestării artistice, proprietarului mijlocului de multiplicare, al postului de radio sau de televiziune, în condițiile legii. Delictele de presă se stabilesc prin lege (Constituție, 2003).

Primele 4 paragrafe se contrazic cu ultimele 4 și poți încerca oricâte combinații de conjuncții a căror valoare de adevăr ar fi mereu falsul: 1 cu 5, 2 cu 8, 3 cu 7, 1 cu 8 etc.

Ce fac dacă un client cere un tatuaj obscen? Îl fac sau resping comanda că-ți încalcă articolul 30 paragraful 8, fiind manifestare obscenă, contrară bunelor moravuri?

Așadar, Constituția României spune la articolul 30 că libertatea de exprimare e inviolabilă. Trei rânduri mai încolo vezi că de fapt e limitată, e violabilă. O sugestie ar fi ca dascălii din generală să scadă standardele la verificarea compunerilor „cum mi-am petrecut vacanța", din moment ce în Constituție, în legea fundamentală ai 3 contradicții în două rânduri.

Sunt multe neînțelegeri legate de mulți termeni. De exemplu, ajut un pensionar să treacă strada și remarc după „ce socialist am fost!" Nu este despre asta socialismul. Este despre ajutor prin crimă și / sau furt, dozate în funcție de tipul de socialism (comunism, nazism, social-democrație), nu despre donații sau forme de ajutor voluntar. La fel corectitudinea politică. Una este recomandarea morală (nu are sancțiuni juridice) să nu folosești anumiți termeni prin care ai răni membrii unei comunități etnice, expresii jignitoare, recomandare care e ok, e neproblematică. Dacă simți că folosirea anumitor cuvinte rănește sentimente-

le unor membrii ai unor comunități etnice, e de bun simț să te abții. Alta e să pârâști la poliție (sancțiuni juridice) că o persoană folosește anumite cuvinte. Sau ai și alternativa să reclami la poliția gândirii, adică la Consiliul Național pentru Combaterea Discriminării (CNCD). Corectitudinea politică nu e o simplă recomandare benignă să nu jignești anumite comunități, ci e din alt film. Filmul se numește *1984*. E la fel ca restricțiile din trecut privind libertatea de exprimare legate de blasfemie. Însă probabil cei din trecut erau niște bigoți, adversarii libertății de exprimare de azi sunt progresiști și cu foarte mult simț critic și din alt aluat, altă ligă.

Spre deosebire de programul fascist italian (Fascism, 1919) cel nazist atinge problema libertății de exprimare. Paragraful 23 din programul nazist e pe libertatea de exprimare și nu pare unul foarte generos (Nazism, 1933). Acum, chiar dacă nu era tipărit, cine crede că în nazism puteai să spui orice, oricum, despre oricine fără nicio sancțiune? Aveai o interzicere de facto, chiar dacă nu aveai codificată interdicția pe undeva prin vreun document.

Reprimarea libertății de expresie în social-democrația contemporană pare genul de luptă din interior cu nazismul. Câștigă lupta copiindu-i politicile, practicile, cum ar fi limitarea libertății de exprimare. Sunt oameni care cred că interzicerea libertății de exprimare n-are nimic în comun cu nazismul, ci dimpotrivă, pentru că, în fond, interzici simboluri naziste cum ar fi zvastica, dar nu procesează, nu merg la nivelul de abstracție următor, că în ambele cazuri e limitată libertatea de exprimare, chiar dacă e diferit conținutul interzis. Se procedează la fel, doar că la un alt nivel. Ar putea avea surprize și mai mari dacă ar citi programele politice, ar descoperi că intervenționismul, controlul societății de către stat nu e o cucerire UE, ci apare și la oameni cu care credeai că ești într-un conflict ireconciliabil. Dacă te uiți pe programul lui Mussolini sau cel al lui Hitler, vei vedea că ai în comun nu doar interzicerea libertății de exprimare, ci și un control masiv al societății de către stat. Cu amendamente minime, cele două

programe par scrise de birocrații UE. Economia socială de piață, cel puțin în forma sa actuală, nu mai seamănă deloc cu versiunea inițială, versiunea ordoliberală a lui Erhard, care era un fel de liberalism clasic cu puțină protecție socială și care a revitalizat Germania după război, ci seamănă mai degrabă cu corporatismul fascist. Oamenii care luptă non-stop cu fascismul și oriunde, pe Facebook, în parc, la serviciu, în vizită la neamuri etc., s-ar putea să aibă surprize văzând cu câte lucruri sunt de acord în programul fascist asociat cu Mussolini sau chiar cu cel nazist din '33, dacă-i scoți cele 5-6 referiri la rasă. Însă efectul are loc doar dacă citești aceste programe de o pagină fiecare. *It's magic!*

Bibliografie

Constituția României: http://www.dreptonline.ro/legislatie/constitutia_romaniei.php, accesat 10.09.2016;

Dockterman, Eliana. 2014, Melanie Griffith and 6 Other Celebrities Who Had Tattoos of Lovers Removed.

în Time.com. 6/30/2014, p29-29. 1p;

Fascism, 1919: http://www.conservapedia.com/Fascist_Manifesto,_1919, accesat 10.09.2016;

Interfax, 2016, One out of every six Russians is ready to get tattoo featuring Russian flag or emblem – poll. Russia & FSU General News, 8/19/2016;

Leviticul, 19:28: Leviticul, cartea a treia a lui Moise. Capitolul 19: http://www.bibliaortodoxa.ro/carte.php?id=47&cap=19, accesat 09.09.2016;

Nazism, 1933: http://www.jewishvirtuallibrary.org/jsource/Holocaust/naziprog.html, accesat 10.09.2016;

OM 1136, 2007:Ordin nr. 1136/2007: http://www.dreptonline.ro/legislatie/ordin_norma_igiena_cabinete_infrumusetare_corporala.php, accesat 10.09.2016;

OM 930, 2014:Ordin nr. 930/2014: http://www.dreptonline.ro/legislatie/ordin_930_2014_modificare_ordin_norme_igiena_cabinete_infrumusetare_corporala_ordin_proceduril_regle-

mentare_sanitara_proiecte_amplasare_amenajare_functionare_obiective_risc_starea_sanatatii_populatiei.php, accesat 10.09.2016;

OUG 31, 2002: Ordonanța de urgență nr.31 din 13 martie 2002: http://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/34759, accesat 10.09.2016;

Piley, William. 2006, Interpreting Gang Tattoos în Corrections Today. Apr2006, Vol. 68 Issue 2, p46-53. 5p;

Rothbard, Murray N., 2006, For a New Liberty. The Libertarian Manifesto, Murray N.Rothbard, Alabama: https://mises.org/library/new-liberty-libertarian-manifesto, accesat 10.09.2016.

Rothbard, Murray N., 2009, Man, Economy, and State, with Power and Market: https://mises.org/library/man-economy-and-state-power-and-market, accesat 10.09.2016.

12

Berea artizanală

Gustul berii artizanale pare multora inefabil, chiar dacă unii îl exprimă:

> E ca atunci când mănânci o pâine caldă coaptă de bunica în sobă față de o pâine cu aditivi uitată cu zilele pe raftul supermarketului. E aromată. Iar alcoolul, chiar și la berea de 8%, se simte de-abia după ce o bei. E atât de bine pătrunsă cu gustul și cu aroma, că tăria nu i-o simți. O bei ca pe-o bere normală și de-abia după aceea își face efectul (Gândul, 2009).

Potrivit codului fiscal, ceva este bere dacă este bere sau dacă conține bere, având în ambele cazuri o concentrație alcoolică mai mare de 0,5% în volum (CF, 349:1).

Cum diferă berea artizanală de cea normală, industrială? Diferențele par tehnologice și de cantitate. Berea artizanală nu e pasteurizată și filtrată și nu conține aditivi (Sikaru). Filtrarea berii îi îmbunătățește aspectul, îi crește limpezimea, îndepărtează majoritatea drojdiilor și a altor micro-organisme ce pot influența stabilitatea microbiologică și reține proteinele chiar si de mici dimensiuni care pot provoca în timp tulburarea berii (Cazino, 2016). Rezultatul filtrării ar fi o bere mai seacă, mai puțin gustoasă, mai decolorată, mai puțin sănătoasă (Cazino, 2016).

Cât privește pasteurizarea, pentru a asigura un termen de valabilitate cât mai mare (3-6 luni și chiar mai mult), producătorii distrug, de regulă, prin metode termice enzimele, drojdiile și alte microorganisme ce pot provoca refermentarea sau degradarea berii, afectând însă și celelalte componente, vitaminele, proteinele (Cazino). Pasteurizarea ar imprima însă berii, potrivit unor

producători, un gust de pâine prăjită, gust ce se accentuează pe măsură ce berea îmbătrânește (Cazino, 2016). Deși există tehnologii sofisticate de pasteurizare, o bere pasteurizată va fi mereu o bere pasteurizată (Cazino, 2016).

Pentru Sikaru (nu sicario) există două clase mari de bere, *ale*, de fermentație înaltă și *lager*, de fermentație joasă (Sikaru). Berea de tip *ale* sau de fermentare înaltă se obține prin utilizarea de drojdie ce fermentează la temperaturi de 15-25 ^{0}C și ar fi metoda tradițională de fabricare a berii (Sikaru). Berea artizanală ar fi obținută prin procese naturale neaccelerate artificial (Sikaru). *Ale* sunt berile fabricate la temperaturi ridicate, de 15-20 de grade și peste, care fac drojdia să se ridice spre suprafața rezervorului de fermentare, unde se descompune în esteri și arome secundare (CC, 23). Berile *Ale* sunt complexe, ușor tulburi, cu gust bogat și dulceag și concentrație de alcool variabilă, dar în general, medie și tare (CC, 23).

În schimb, cele mai multe beri industriale sunt beri de tip *Lager* sau de fermentare joasă (Sikaru). Lager sunt berile obținute prin fermentarea îndelungată la rece (5-9, chiar 0 grade Celsius), în care drojdia de bere coboară spre fundul vasului de depozitare (CC, 23).

Cantitatea de bere produsă intră chiar în definiția berii artizanale. Berea artizanală este o bere în ediție limitată. Micii producătorii își propun deliberat să nu facă milioane de hectolitri de bere (Zăganu, Ground Zero etc). Avem așadar economie de scală versus producție personalizată. Berea artizanală ar fi o bere mai personalizată față de berea industrială. Avantajul personalizării e că e o bere mai flexibilă și se poate experimenta mai mult relativ la berea marilor producători. Așadar am avea această tensiune calitate versus cantitate, unde berea artizanală ar sta mai bine la calitate, potrivit producătorilor și fanilor. Am avea mai multe gusturi, nu gusturi omogene, ca în cazul berilor industriale, care încep să cam semene.

Alte elemente de conținut prin care berea artizanală diferă de cea obișnuită sunt accizele. Acciza pentru berea fabricilor mari este 3,3 lei la 1 hl pentru cele mari, pentru cele mici este 1,82 lei la 1 hl (CF, Anexa 1). În schimb, berea făcută acasă pentru consum propriu, de particulari mici, nu are deloc accize (CF, 349:9). Și e de văzut cum aceste ingrediente fiscale se reflectă în gustul berii, în gradul de său de amăreală.

În SUA sunt vreo 2500 de berării artizanale (Perry, 2013), în România 5-6 microberării artizanale. Pe definiția SUA a berii artizanale microberăriile românești nu produc toate împreună atât de mult (sub 7 milioane hl).

Microberăriile au două probleme mari:

(1) autorizarea, care durează foarte mult.

(2) desfacerea, în principal dificultatea de a intra pe piața HoReCa (hoteluri, restaurante, cafenele).

Cam o jumătate de an sau chiar 1 an durează autorizarea (Ground Zero; Logec, 2016; Republica, 2016). Dosarul pentru autorizare poate avea și 200 de documente (Republica, 2016). Procesul de autorizare a unei fabrici mici de bere e la fel ca acela pentru o fabrică de mare capacitate, deși, de exemplu, capacitatea Zăganu este de circa 4000 de hectolitri pe an.

Apoi e nevoie de o comisie teritorială, minizonală care să autorizeze aceste miniberării (OMFP 220, 2016). Comisia e formată în principal din vameși și finanțiști județeni și persoanele delegate de ei (OMFP 220, 2016). Să ne gândim că aceasta e versiunea simplificată. Pentru o fabrică mare de bere este nevoie de un secretar de stat, 3 directori generali din 3 direcții generale din Ministerul Finanțelor Publice, Șeful Serviciului accize 1 sau, în lipsa acestuia, Șeful Serviciului accize 2 (OMFP 219, 2016, 2). E o macrocomisie, formată din șefii ăia mari, mai greu de găsit, care probabil ar îndruma microberarii către consumul propriu sau renunțarea la berăria artizanală.

Un alt obstacol este garanția care trebuie plătită, în special

pentru cei din intervalul 5 mii hl/an și 200 mii hl/an. O astfel de microberărie are o garanție de 236.901 (CF, Garanții), cam 53 mii euro, ca și la accize, cam jumate din cât plătește o fabrică mare. Pentru fabrici și mai mici, de maximum 5000 hl pe an 9476 ron, adică 2130 euro iar o fabrică mare plătește 473.801 ron, adică în jur de 106541 euro (CF, Garanții).

Timpul pierdut cu autorizarea nu este inventariat ca barieră de intrare în raportul Concurenței pe piața berii (CC), unde CC nu oferă sancțiuni, chiar dacă are suspiciuni de coordonare.

Dacă șpaga în trafic hărțuiește oamenii obișnuiți, Concurența hărțuiește firmele mari, corporațiile. Dacă în trafic mai poți scăpa, în fața Concurenței ești oarecum vinovat din servă prin triada clasică:

(1) ai un preț mai mare = abuz de poziție dominantă

(2) ai același preț = înțelegere

(3) ai preț mai mic = dumping.

Ca în orice mentalitate etatistă ești vinovat că exiști. Într-un raport al Consiliului Concurenței, dacă deviațiile standard ale prețurile mărcilor pe câțiva ani erau puțin mai în dreapta (CC, 63), mai aproape de medie am fi avut amenzi usturătoare la marii producători de bere. Așa există doar suspiciuni de coordonare în această anchetă care a durat 3 ani sau cel mult se atrage atenția asupra contractelor încheiate de marii fabricanți cu restaurantele.

O problemă a microberăriior este accesul pe piața HoReCa (CC, 119). Canalul prin care se comercializează cel mai mult berea nu este însă nici HoReCa (25%), nici supermarketurile (15%), ci magazinele de cartier (52% in piață) (CC, 64) iar berea cea mai consumată în România este cea la pet (54%) (CC, 112). Consumul de bere la pet semnalează preferința pentru consumul casnic în detrimentul HoReCa (CC, 112), consumul la draft fiind scăzut, sub 5%, în raport cu restul Europei (CC, 112).

De multe ori există percepția e că patronul barului n-are niciun cuvânt de spus în fața marilor producători, ci doar e o vic-

timă pasivă a unor opresori. În realitate, primește mobilier, umbrele, vitrine frigorifice, reclame luminoase, echipamente pentru berea draft s.a. (CC, 119). Oricât ne-ar plăcea conflictul mici producători – marii producători, bere artizanală – bere opresivă, e o realitate că marii producători oferă condiții bune. În raportul Concurenței se afirmă că Ursus si Heineken sunt de neevitat (CC, 119), deși îți spune în aceeași frază că mărcile lor sunt preferate de mulți utilizatori finali (CC, 119).

Cum funcționează poziția dominantă? În primă fază monopolistul face prețurile atât de mici, sub costurile de producție le celorlalți, încât îi falimentează. Apoi pune niște prețuri nesimțite pe produsele lui și urmează o perioadă lungă de exploatare a omului de către om. Aici toate manualele de economie se opresc. Soluția e să intervină Concurența să facă ceva cu această imperfecțiune a pieței. Ce ar trebui să facă autoritățile? Să spargă macrofabrica de bere în două, să subvenționeze companii mici, să plafoneze prețurile, producția etc. Să încercăm însă să ducem mai departe scenariul prețurilor nesimțite. Sunt două situații posibile.

În prima, când monopolistul crește prețul, pe piață intră alți jucători. La noul preț, un profit foarte mare e un semnal pentru ca alți producători să reintre în joc, fie aceiași, fie oameni din alte industrii și în final prețul scade. Așa se explică de ce monopolurile sunt instabile pe piața liberă și de ce mai ai o mie de tipuri de suc pe lângă Coca-Cola. Al doilea scenariu e că monopolistul poate ține în continuare prețul scăzut, pentru a preveni noi intrări, dar atunci care e problema? Consumatorii sunt mulțumiți că pot cumpăra la prețuri mici. În oricare din scenarii scade prețul. Și dacă o companie are 100% din piață, dacă oamenii sunt mulțumiți, preferință exprimată prin schimburi voluntare, nu e nevoie de serviciile Concurenței, pe care de altfel nu le-ar cumpăra nimeni prin interacțiuni voluntare, neoferind servicii tipice agențiilor de rating sau de standardizare. Cât privește cartelul,

tendința unor membri de a trăda înțelegerea pentru profituri mai mari este suficientă pentru distrugerea cartelului, tendință care e observabilă și istoric, empiric, de exemplu în cazul OPEC.

Marii producători sunt organizați în Asociația Berarii României și sunt: SAB Miller (Ursus), Heineken, URBB (Carlsberg) și Bergenbier și acoperă cam 80% din piață. La testimonialele de pe site-ul Asociației Berarii României sunt numai mesaje ale autorităților. Aici se pot citi în engleză și protecționismele deputatului Săpunaru, unde apare inclusiv termenul „synergy", care înseamnă „sinergie" (ABR).

Există sugestia intervenționistă potrivit căreia Consiliul Concurenței ar trebui să-i controleze mai mult pe marii producători, să verifice înțelegerile marilor producători în Horeca. Așa s-ar ajuta berea artizanală. Teoretic un anticapitalist, un antineoliberal ar trebui să fie împotriva Consiliului Concurenței. Este o instituție care vrea să facă piața și mai perfectă. Există apoi și o lipsă de viziune a Consiliului Concurenței, în măsura în care nu hărțuiesc și firmele mici, ci doar corporațiile. Ce-mi garantează că o firmă înființată într-un garaj ceva mai încolo nu va deveni un monopol care va abuza de poziția sa dominantă? E mai bine să previi decât să tratezi, ca în filmul „Minority Report". Apoi sunt situații în care firme mici se înțeleg cu alte firme mici să cumpere materii prime de la ele. Oricând te poți trezi că astfel de turbulențe îți afectează parametrii decișii prin planificare centralizată.

Bibliografie

ABR: Asociația Berarii României: http://www.berariiromaniei.ro/mesajul-autoritatilor/, accesat 12.10.2016;

Cazino: De ce este berea Cazino o bere artizanală? http://www.bere-cazino.ro/de-ce-este-berea-cazino-o-bere-artizanala/, accesat 11.10.2016;

CC: Consiliul Concurenței, Raport privind investigația sectorială pe piața berii: http://www.consiliulconcurentei.ro/uploads/

docs/items/id9158/nota_bere_neconf.pdf, accesat 12.10.2016;

CF: Legea nr. 227/2015 privind Codul fiscal: https://static.anaf.ro/static/10/Anaf/legislatie/Cod_fiscal_norme_2016.htm#B349_8, accesat 15.09.2016;

Gândul. 2009, Cum să-ți fabrici „bere de casă" singur, în propria bucătărie: http://www.gandul.info/reportaj/cum-sa-ti-fabrici-bere-de-casa-singur-in-propria-bucatarie-5107316, accesat 13.09.2016;

Republica. 2016, Generația B. Microberarii de la Zăganu fac afaceri de 2 milioane de lei din bere artizanală: http://republica.ro/generatia-b-microberarii-de-la-zaganu-fac-afaceri-de-2-milioane-de-lei-din-bere-artizanala, accesat 11.10.2016;

Logec. 2016, Când va da raportul comisia de tăiat hârtii? https://logec.ro/cand-va-da-raportul-comisia-de-taiat-hartii/, accesat 12.10.2016;

Manufacturo: http://www.manufacturo.com/ro/fabrica-de-bere-buna/, accesat 15.09.2016;

OMFP 219, 2016: ORDIN Nr. 219/2016 din 15 februarie 2016 privind instituirea și aprobarea componenței Comisiei pentru autorizarea operatorilor de produse supuse accizelor armonizate și a regulamentului de organizare și funcționare a acesteia: https://static.anaf.ro/static/10/Anaf/legislatie/OMFP_219_2016.pdf, accesat 15.09.2016;

OMFP 220, 2016: ORDIN Nr. 220/2016 din 15 februarie 2016 privind instituirea comisiilor teritoriale pentru autorizarea operatorilor de produse supuse accizelor armonizate și a regulamentului de organizare și funcționare a acestora: https://static.anaf.ro/static/10/Anaf/legislatie/OMFP_220_2016.pdf, accesat 15.09.2016;

Perry, Mark J. 2013, Chart of the day: US breweries have exploded, from 89 in the late 1970s to more than 2,500 today, a 2,750% increase!: http://www.aei.org/publication/chart-of-the-day-us-breweries-have-exploded-from-89-in-the-late-1970s-to-more-than-2500-today-a-2750-increase/, accesat 13.09.2016;

Sikaru: http://www.sikaru.ro/ce-producem.html, accesat 15.09.2016;

Zăganu: http://www.bere-zaganu.ro/, accesat 15.09.2016.

13

Pâinea feliată

Este o invenție care succede cu mult apariția apei calde. Pâinea feliată apare abia în secolul XX, în 1928, în America, fiind inventată de un imigrant neamț, Otto Frederick Rohwedder (Latson, 2015). Bine, aparatul de feliat e inventat încă din 1917 (Historia), dar intră în producție abia în 1928.

Pâinea feliată e interzisă în 1943, în timpul războiului, în cea mai neoliberală dintre democrații, America, din rațiuni de economisire a materialului din care erau făcute mașinile de feliat (Latson, 2015). Restricția e însă temporară (două luni) datorită opoziției populației (Latson, 2015).

Pâinea comunistă, cartelată, rațională, tăiată în porții mai mici de o jumătate sau 3 sferturi nu e pâine feliată.

Numărul de felii de pâine într-un sandwich are implicații instituționale. De exemplu, un lider politic important ca senatoarea Hillary Clinton atrage atenția că sunt agenții de stat diferite care reglementează sandwichuri diferite. Astfel, sandwich-ul format dintr-o singură felie plus șuncă și brânză este reglementat de Departamentul de Agricultură al SUA. Însă sandwich-ul fomat din două felii ține de Food and Drug Administration. Și nemulțumirea ei era că inspecțiile la sandwich-ul închis, din două felii, sunt mai rare (McCready, 2008, 3).

La noi Autoritatea Națională pentru Protectia Consumatorilor (ANPC) se ocupă de astfel de intrigi. Prin abaterile cele mai frecvente sunt corpuri străine în pâine (sfoară) (ANPC, 2013), pâine având cantitatea netă de 450g, contrar prevederilor care impun o creștere a cantității nete din 100 în 100 grame (ANPC, 2013), lipsa denumirii sub care se vinde produsul (ANPC, 2013), lipsa

inscripționării datei durabilității minimale (ANPC, 2013), nerespectarea inscripțiilor – de exemplu pâine neagră 600g, produs preambalat, avea înscrisă ca denumire de produs „Pâine neagră feliată", cu toate ca în lista ingredientelor, pe lângă făina tip 1350 (făină neagră) există și făină tip 650 (făină albă) (ANPC, 2013), comercializarea de produse expirate (ANPC, 2013), neîncadrarea în cantitatea netă declarată (ANPC, 2013) – sortimente de pâine la care în urma cântăririi s-au constatat abateri de la cantitatea netă înscrisă pe etichetă, respectiv „pâine albă feliată 300g, care în urma cântăririi prezenta o cantitate netă identificată cuprinsă între 280g-290g , iar pâinea albă feliată 500g, în urma cântăririi prezenta cantitatea netă cuprinsă între 455g-475g (ANPC, 2013), pâine contaminată cu Bacillus Mesentericus (ANPC, 2013) o bacterie care se înmulțește dacă pâinea încinsă nu e lăsată la răcit și e împachetată în pungă de plastic și provoacă tulburări digestive (Capital, 2013), nerespectarea ingredientelor în ordine descrescătoare a ponderii introducerii lor în fabricație (ANPC, 2012), înscrierea informațiilor cu caractere mici, pe etichete de dimensiuni reduse (ANPC, 2009).

O altă abatere este că se ofereau consumatorului informații false despre caracterul tradițional al produselor fără ca produsele sa fie atestate și înregistrate de M.A.D.R. în Registrul de Atestare a Produselor Tradiționale de la ministerul Agriculturii (ANPC, 2011). Dacă acupunctura sau ayurveda sunt promovate ca tradiționale, ca medicină alternativă, încurajez ideea de produs românesc și deduc că și ele au fost inventate tot de daci?

Unele abateri anepeciste sunt compatibile cu principiile pieței libere, altele nu. De exemplu, să nu înșeli la cântar (fraudă) sau să nu vinzi pâine stricată sunt compatibile, să crești gramajul doar din sută în suta de grame sau să te înregistrezi nu știu unde nu sunt. Pe piața liberă poți avea și pâine de 666 de grame, nu există o greutate anume pentru pâinea feliată, alta decât cea decisă prin schimbul voluntar între vânzător și cumpărători.

Nu există restricții la tăiere, că pâinea trebuie tăiată în romb sau de dreptunghi, așa cum tăiem baclavale.

Un studiu răspândit, foarte circulat în 2015, este cel realizat de Asociația pentru Protecția Consumatorului (APC). Potrivit acestui studiu românii sunt pâiniști, sunt pe primul loc în Uniunea Europeană la consumul de pâine (APC, 2015). Astfel, un român consumă în medie circa 97 de kilograme de pâine pe an (APC, 2015). Un reproș este că la 96% dintre produsele analizate, nu se respectă rețeta tradițională a pâinii (făină, apă, drojdie, sare) (APC, 2015), folosindu-se aditivi. Bun, sunt oameni care vor pâinea ca pe vremea lui Gerula sau care ar socoti și făina aditiv sau pentru care și apariția roții a fost mult prea mult.

La început a fost Cuvântul. Și în raportul acestor specialiști apar critici legate de etichete. De exemplu, se consideră că denumirea „Pâine aleasă cu făină integrală" de pe ambalajul produsului fabricat de producătorul SC Karamolegos Bakery România SA, poate induce în eroare consumatorul deoarece creează impresia unui produs de o calitate deosebită (APC, 2015). Similar se spune că menționea „Pâinea bună a vremurilor noastre" de pe ambalajul produsului „Pâine cu făină graham, feliată, fără coajă" fabricat de către SC Karamolegos Bakery România SA induce în eroare consumatorul, creându-i acestuia impresia unui produs de o calitate deosebită, fapt ce este contrazis de natura ingredientelor folosite, cum ar fi margarina, zahărul, diacetatul de sodiu și acidul ascorbic (APC, 2015). La fel se spune că sintagma „Pâinea copiilor" menționată pe ambalajul produsului SC Smart Food Solutions din București induce în eroare consumatorii prin faptul că creează impresia că acest tip de pâine este singura opțiune de pâine ce poate fi consumată de către copii (APC, 2015). Și expresia „orășelul copiilor" induce în eroare pentru că avem mai multe orășele ale copiilor? Dacă un restaurant te anunță că te vei simți „ca acasă", e ok să reclami apoi la ANPC că a fost publicitate înșelătoare pentru că te-ai simțit chiar mai bine?

O obiecție similară poate fi adusă și numelui acestui ONG. Numele APC mă induce în eroare în calitate de consumator de rapoarte ONG-iste, făcându-mă să cred că e vorba de ANPC, de autoritatea oficială, Agenția Națională pentru Protecția Consumatorului. În genere, numele unui ONG poate fi derutant. De exemplu, văd numele Expert Forum și conchid că e un ONG expert în copiii altora.

Bibliografie

ANPC, 2009, Calitatea pâinii și a produselor de panificație http://www.anpc.gov.ro/articol/200/calitatea-painii-si-a-produselor-de-panificatie, accesat 17.09.2016;

ANPC, 2011, Verificarea modului de comercializare a produselor alimentare tradiționale și a produselor alimentare cu indicație geografică sau cu denumire de origine: http://www.anpc.gov.ro/articol/426/verificarea-modului-de-comercializare-a-produselor-alimentare-traditionale-si-a-produselor-alimentare-cu-indicatie-geografica-sau-cu-denumire-de-origine, accesat 17.09.2016;

ANPC, 2012, Comunicat de presa privind modul de comercializare, etichetare, prezentare si publicitate a pâinii și produselor de panificație http://www.anpc.gov.ro/articol/474/comunicat-de-presa-privind-modul-de-comercializare-etichetare-prezentare-si-publicitate-a-painii-si-produselor-de-panificatie, accesat 17.09.2016;

ANPC, 2013, Pâinea și produsele de panificație, verificate de ANPC: http://www.anpc.gov.ro/articol/112/painea-si-produsele-de-panificatie-verificate-de-anpc, accesat 17.09.2016;

APC, 2015, Studiu privind calitatea pâinii feliate: http://www.apc-romania.ro/ro/i-studiu-privind-calitatea-painii-feliate/MzAyLTIy.html, accesat 17.09.2016;

Capital, 2013, Pericolul din pâine: Cum sunt înșelați românii care vor să mănânce sănătos: http://www.capital.ro/pericolul-din-paine-cum-sunt-inselati-romanii-care-vor-sa-manance-sanatos-186899.html, accesat 17.09.2016;

Historia, Pâinea noastră cea de toate zilele: http://www.historia.ro/exclusiv_web/general/articol/painea-noastra-cea-toate-zilele, accesat 17.09.2016;

Latson, Jennifer, Time.com, 2015

Time, 2015, How Sliced Bread Became the „Greatest Thing": http://time.com/3946461/sliced-bread-history/, accesat 15.09.2016;

McCready, Laura. 2008, All Sandwiches Should Be Regulated by the USDA: http://www.iflr.msu.edu/uploads/files/Student%20Papers/McCready_All%20Sandwiches%20Should%20Be%20Regulated%20by%20the%20USDA.pdf, accesat 18.09.2016.

14

Neo și neoliberalismul

În „Matrix", eroul civilizator este un programator, nu un cioban, ca în balada „Miorița". Întrebarea principală este dacă Neo, al cărui nume este anagrama la „One" (Heritage, 2013), este un neoliberal sau mai degrabă de centru-stânga.

Un efect al neoliberalismului în educație este și că nu știm întotdeauna ce înseamnă termenul „neoliberal". Știm vag că „neoliberalismul" este ceva cu banii, băncile, FMI și Pinochet. Sunt lucruri care nu apar în film, situație care face dificilă includerea filmului în categoria celor neoliberale. Socialismul nefiind subvenționat suficient prin școlile de stat sau fondurile europene, nu se știe întotdeauna când cineva este neoliberal sau când încetează să mai fie neoliberal. În plus, în film sunt lucruri nonideologice, ca metafora trezirii, a cunoașterii, lucruri care pot fi folosite sau anexate de orice ideologie (inclusiv de fascism) sau sistem de gândire, nefiind strict legate de socialism sau neoliberalism.

Există mai multe argumente că Neo nu este un neoliberal. De exemplu, în coloană sonoră apare muzica Rage Against the Machine, care sunt fani Che Guevara (Ballor, 2005a). Apoi nava rezistenței, a celor care ieșiseră din Matrix, pare o șandrama, adică un lucru tipic rusesc. În plus, mâncarea de pe navă pare o torboseală care conține strict vitaminele necesare pentru supraviețuire, ca în sistemele centrate foarte mult pe om, nu pe profit.

Mai mult, unele lucruri din film sunt folosite de politicieni social-democrați importanți. De exemplu, președintele Obama într-o pledoarie pentru Obamacare folosește metafora alegerii între celor două pilule din Matrix, alegere cu care este confruntat Neo de către Morpheus la începutul filmului. Acesta spune că

avem de ales între o pilulă albastră și una roșie și ne îndeamnă să reflectăm cum ar fi să folosești o pilulă albastră care are aceeași calitate și la jumătate de preț în raport cu cea roșie (Pollowitz, 2009; Witt, 2009). Discursul președintelui american, deși mai mereu inspirat și cu priză la public, aici este puțin grăbit. În „Matrix" pilula albastră este pilula rea, cea roșie era cea bună. Pilula albastră era pilula fugii, deconectării de realitate, a ignoranței, cea roșie fiind alegerea corectă, a intrării în rezistența împotriva mașinilor, împotriva supremației roboților, dar cel mai probabil consilierii președintelui american n-au citit decât cartea, fără să vadă și filmul. Pilula albastră este alegerea lui Cypher, a reconectării la sistem. Epuizat de lupta împotriva mașinilor, acesta alege să coopereze cu ele și să trădeze rezistența. Sunt voci pentru care o persoană ca Allan Greenspan este relevantă pentru această alegere de tip Cypher (Peters, 2012).

În Matrix déjà-vu-ul este în mod contraintuitiv o probă că în sistem se schimbă ceva, că acesta nu funcționează în parametrii corecți. O repetiție sugerează o schimbare de sistem, de cod. Însă este greu de interpretat dacă déjà-vu-ul este sau nu neoliberal. Poate fi. În situația noastră pisica neagră care apare de două ori însemna că vine poliția, vin agenții.

Episodul torturii lui Morpheus de către agentul Smith pledează pentru neoliberalismul rezistenței. Speechul agentului Smith este relevant pentru critica pe care ecologismul contemporan o face neoliberalismului. Oamenii în general sunt criticați de agentul Smith pe motive ecologiste (Ballor, 2005b; Ballor, 2007). Este un discurs curios pentru o mașină, unul mai degrabă tipic clubului de la Roma, pro frunze și prea liric în care se punctează malthusian epuizarea resurselor și distrugerea planetei de către oameni, care sunt asemenea unui virus. Prin contrast, mașinile, proprietarele Matrixului par interesate de energii bio, regenerabile, nepoluante, în măsura în care folosesc oamenii ca baterii.

În „Matrix" nu avem un discurs despre clase sociale.

Conflictul se poartă strict între oameni și mașini. Nu există acest conflict ireconciliabil între clase sociale, între săraci și bogați. Este un conflict teoretizat masiv de cărturarii socialiști, interesați cel puțin în teorie de reducerea inegalităților între clase, chiar dacă de multe ori avem impresia practică, pe baza distribuției bunurilor publice, că mulți socialiști par interesați doar de clasa I.

Un argument pentru care Neo rămâne totuși un neoliberal este că urmărește extragerea oamenilor din Matrix, dintr-o realitate artificială coercitivă, eliberarea oamenilor din sclavia, captivitatea mașinilor, nu politici redistributive de tipul o găină la oală per persoană trezită din Matrix sau oferirea unui venit minim garantat.

Bibliografie

Ballor, Jordan J. 2005a, Cash Che: http://blog.acton.org/archives/294-cash-che.html, accesat 26.09.2016;

Ballor, Jordan J. 2005b, The Matrix Anthropology: http://blog.acton.org/archives/438-the-matrix-anthropology.html, accesat 25.09.2016;

Ballor, Jordan J. 2007, More Matrix Anthropology: http://blog.acton.org/archives/1688-more-matrix-anthropology.html, accesat 25.09.2016;

Heritage, Stuart. 2013, Top 10 Sci-Fi Movies: https://www.lewrockwell.com/2013/11/no_author/top-10-sci-fi-movies/, accesat 25.09.2016;

Peters, Eric. 2012, He Chose To Be the Deadly Enemy of Sound Money: https://www.lewrockwell.com/2012/07/eric-peters/he-chose-to-be-the-deadly-enemy-of-sound-money/, accesat 25.09.2016;

Pollowitz, Greg. 2009, Obama is in The Matrix: http://www.nationalreview.com/media-blog/30386/obama-matrix-greg-pollowitz, accesat 26.09.2016;

Witt, Jonathan. 2009, Healthcare: Blue Pill or Red Pill?: https://cutt.ly/LheGJmi, accesat 25.09.2016.

15

Cartofii prăjiți

Cartofii prăjiți pot fi prăjiți de firme mari, de corporații, dar și acasă în tigaia proprie. Cartoful prăjit este de obicei o legumă interzisă în diete, mai puțin în dieta cu cartofi prăjiți și chiar și acolo nu apare atât de mult.

Încă se duce lupta între francezi și belgieni privind paternitatea cartofilor prăjiți. Ambele țări sunt egal invocate ca origine a cartofilor prăjiți în forma în care-i știm azi, începând din secolul XIX (Williams, 2011, 8). Termenul englezesc „french fries" nu ne ajută să tranșăm polemica pentru că și belgienii vorbesc franceza. Cartofii au fost aduși de conchistadorii spanioli din America Latină, în Peru fiind cultivați de milenii. Încep să fie acceptați în Europa prin secolul XVIII, având suporteri vedetă precum Maria Antoaneta (Williams, 2011, 8).

Ideologic, cartofii prăjiți sunt asociați cu McDonald's. Compania este un simbol al schimbării de regim, al trecerii de la comunism la capitalism și al despărțirii de distribuția după nevoi. E un lucru curios când vezi că autorii români care deplâng soarta corporatiștilor, care sunt ca niște sclavi pe plantații, n-au în vedere muncitorii de la McDonald's de pe pozițiile entry level, ci pe cei care lucrează la birou în corporații în genere (Mihăilescu, 2014).

Pentru unele instituții, cartofii prăjiți pot conține erori. De exemplu, în 2012 McDonald's România a fost amendat de ANPC pentru reclamă înșelătoare pentru spotul „Cartofii McDonald's îți aduc aminte de bunici" (McDonald's, 2012). Potrivit ANPC, sunt două înșelătorii în reclama McDonald's:

(1) cartofii ar fi proaspăt luați din piață, deși materia primă

la McDonald's sunt cartofii congelați, cu aditivi (ANPC, 2012);

(2) „aduc aminte de bunici" induce consumatorului ideea falsă de reîntoarcere la calitatea de odinioară, de produs fabricat după metode artizanale, produsul fiind, in realitate, industrial (ANPC, 2012). În plus, ANPC a sesizat și CNA, o altă instituție extractivă, să oprească clipul. Vedem cum nu există întotdeauna o diviziune a muncii între CNA (Consiliul Național al Audiovizualului) și ANPC (Autoritatea Națională pentru Protecția Consumatorilor). Ambele fac bani prin critică de film.

O reclamă TV nu e un contract. Întrucât e gândită să atragă atenția, reclama va conține inevitabil termeni figurați și evaluativi. Pentru că nu sunt stabiliți termenii schimbului „eu îți dau un măr, tu îmi dai o portocală", pot rezulta tot felul de abuzuri cu privire la obligațiile contractate. Avantajul unei formalizări, unei formulări explicite a termenilor schimbului este că se cunosc bunurile schimbate și nu se mai aberează pe așteptări estimate din birou și neîmplinite de producător. Aici știi clar că atunci când ceri artizanal, restaurantul îți va spune din prima că au metode industriale. Reclamele folosesc metafore. Orice produs de scală poate pica în aceasta sugerând chestiuni artizanale.

Nici cumpărarea efectivă de cartofi din restaurant nu este un contract, chiar dacă unii autori preferă să vorbească de un schimb implicit, de un contract tacit. Un exemplu des folosit pentru schimbul implicit este chiar un restaurant (Evers, 1978, 6). Este o situație unde termenii schimbului par clari, chiar dacă nu se semnează un contract efectiv, ca la vânzarea unei case. În schimbul implicit preferințele clientului nu sunt explicite și nu am contract semnat care să conțină termenii schimbului. Soluția schimbului implicit pare să aibă avantajele sale. De exemplu, oferă un temei juridic împotriva cuiva care consumă și pleacă fără să plătească. Acesta ar fi încălcat un schimb implicit. Însă schimbul implicit generează mai multe probleme decât rezolvă. Cu schimbul implicit pot lua naștere tot felul de abuzuri, înce-

până de la celebrul contract social despre care toată lumea a auzit, dar nimeni nu l-a văzut, darmite să-l fi și semnat (Logec, 2014). În plus, dacă nu-ți convine contractul social, în prezent nu mai ai nici opțiunea să mergi în junglă, junglele fiind de stat. În contractele implicite te trezești cu tot felul de obligații, niciodată contractate. Similar, ideea de schimb implicit este folosită greșit în unele argumente anti-avort.

Probabil o explicație pentru care a emers această normă culturală în care nu formalizezi cumpărarea unei shaorma ca la cumpărarea unei case, nu semnezi contracte pe chestii mici, este că e insignifiant numărul celor care fug fără să plătească. Altă explicație poate fi comoditatea, corelată cu un calcul costuri – beneficii. Pierderile sunt mai mari decât beneficiile, dacă ai pune fiecare client să semneze. Riscul schimbului implicit e că te trezești cu tot felul de obligații contractuale pe care nu le-ai contractat niciodată. Situația poate fi însă tratată pur și simplu ca furt, fără a introduce ideea de schimb implicit și fraudă. Și așa avem un temei pentru a pune clientul care nu plătește, să plătească. Pot vorbi direct de furt fără ruta aceasta ocolitoare a schimbului implicit.

Ambiguitatea poate apărea și în contractele explicite, darmite în cele implicite, unde poți tiraniza pe oricine pentru că nu face ceea ce crezi tu că implicit trebuia să facă, nefiind clar definiți termenii schimbului. Un contract pune limite interpretării. De exemplu, în cazul McDonald's termenii transferului sunt o porție de cartofi prăjiți versus cutare sumă.

„Aduc aminte de bunici" poate fi interpretat și altfel. Poate fi vorba de bunici postdecembriști cu care mâncai fast food, pentru că McDonald's e de 20 de ani în România. Sau cineva avea bunici chiaburi, și așa producția de scală, industrială îi aduce aminte de bunici. Mesajul McDonald's că folosesc cartofi naturali comercializați în piață e o metaforă. Nu trebuie interpretată literal că McDonald's își ia cartofii din piețe și vin zilnic cu mai multe găleți. Obiecția ANPC e că McDonald's folosește cartofi

congelați, nu naturali. Da, dar și aceștia vin din cartofi naturali, că doar n-or recolta direct cartofi congelați și cu aditivi. E un pas intermediar în structura producției. Acesta e și sensul metaforei din reclamă. Folosim cartofi naturali ca și cei din piață, comercializați de bunici. Procesul de producție nu începe direct cu cartofii congelați și nimeni nu crede acest lucru. Punctul zero sunt cartofii naturali, din pământ, ca și cei din piață. ANPC-ul ar fi avut dreptate dacă s-ar fi recoltat cartofii direct congelați și cu aditivi. Probabil și consumatorul mediu știe despre cartofii de la McDonald's că nu sunt luați din piață, lucru valabil pentru firmele care achiziționează cantități mari, asta neînsemnând că nu sunt naturali cartofii de la începutul lanțului productiv. Lanțul de producție al McDonald's este unul lung. McDonald's România folosește soiurile Russet Burbank și Innovator. Cartofii sunt cultivați în Austria și provin de la compania Frisch & Frost Austria (Gândul, 2012). Cât privește uleiul încins, acesta este ulei vegetal, un amestec de ulei de rapiță și ulei de floarea soarelui.

Dacă în politic funcționează contraselecția și în clasa politică actuală avem și descendenți ai celor din nomenclatură, atunci McDonald's amintește acestora de bunici, întrucât erau singurii care ieșeau afară din țară. Aceasta înseamnă că printre inspectorii ANPC putem găsi oameni cărora McDonald's le aduce aminte de bunici, nepoții foștilor securiști și nomenclaturiști.

E de văzut cât de întemeiate sunt afirmațiile ANPC, chiar dacă am asimila publicitatea unui contract efectiv. E puțin probabil să fi făcut un studiu pe preferințele prealabile cumpărării și, mai important, pe *switch*-ul de preferințe după vizionarea reclamei, pe izolarea efectului reclamei asupra deciziei de cumpărare, ținând cont și de situația vânzărilor McDonald's din 2012. Potențialii clienți McDonald's nu credeau că restaurantul cumpără cartofii din piață și îi prăjește artizanal, dar după vizionarea reclamei cu bunicii au devenit clienți actuali, cerere efectivă: „ia să cumpăr eu niște cartofi de la McDonald's că sunt luați din pia-

ță și prăjiți artizanal!". ANPC-ul pare sigur pe așteptările prăjirii artizanale, deși n-au niciun studiu empiric pe chestiune. Cel mai probabil ideea amenzii le-a venit din revista presei străine: „ia vezi pe ce mai dau ăia amenzi afară!" Întrucât vorbim de schimburi implicite, neformalizate, ANPC-iștii pot spune acolo ce cred ei că dorea consumatorul, fără studii empirice minimale. Apoi pentru că amenda nu trece printr-un tribunal, nu e nevoie să-ți întemeiezi cauza.

Un produs, oricât de bun ar fi, nu poate să placă la toată lumea. Aceasta arată imperfecțiunea termenilor figurați și evaluativi în contracte și motivul pentru care sunt evitați. Chiar când apar, sensul lor e mai degrabă obiectiv decât subiectiv. De exemplu, dacă spun mașină de spălat în stare bună de funcționare, deși carcasa lingvistică e una evaluativă, sensul e mai degrabă descriptiv obiectiv: această mașină de spălat funcționează, merge, mai degrabă decât să descrie o valorizare a proprietarului: „ce mult îmi place această mașină de spălat". Când cineva vinde o casă în contract apar date brute, neutre privind câți metri pătrați are casa, câte camere etc., cine cui vinde etc. În contract apar termeni proprii, nu termeni figurați de genul „în această casă te vei simți ca acasă", „această casă nu te va bântui" etc.

Potrivit ANPC a doua înșelătorie a McDonald's este despre calitate. Este o remarcă evaluativă, nu una obiectiv descriptivă în care constat că un vânzător vinde cartofi stricați, deși s-a angajat prin contract să vândă cartofi buni. Pe tărâmul evaluărilor subiective orice e posibil, inclusiv lucruri care contrazic concluziile ANPC. De exemplu, ceva artizanal poate fi receptat ca industrial: „se vede că această ciocolată de casă e făcută la normă". Invers, ceva industrial poate fi receptat ca artizanal: „acest salam de biscuți parcă e făcut în casă", „acești cartofi parcă sunt făcuți de bunici". Acțiunea ANPC este un tip de abuz care poate fi replicat la orice produs industrial unde poți găsi sugestii artizanale. La fel se poate spune despre reclama Covalact „prea bun, prea ca la țară".

Multe amenzi ANPC vin prin critică literară, nu sunt legate de carne, mâncare stricată. Există un arbitrar și o putere discreționară a instituțiilor de control care oricând pot considera înșelătorie niște metafore din reclame. De exemplu, o reclamă spune că produsul are un gust care te face să plutești și unui inspector ANPC să i se pare că n-are niciun gust. Valorizările sunt subiective. Orice reclamă ar deveni înșelătoare dacă ar fi luată literal, reclama fiind o modalitate creativă și atractivă de a prezenta un produs. Inspectorii ANPC ignoră că după ce Umberto Eco scrie în '89 „Opera deschisă" revine în '91 cu „Limitele interpretării".

Cineva poate da în judecată BMW pe publicitate înșelătoare și nu pentru că a promis cutare opțiune (de exemplu, face flashuri să sperie o pisică care e în drum), ci pentru că nu oferă calitate, nu este un produs bun, așa cum spunea reclama. „Bun" e un termen valoric, nu o descriere neutră, obiectivă, impersonală, ci o preferință care apare în valorizarea acestei mașini, ceva subiectiv. Aceste descrieri valorice variază în funcție de subiect și rareori există produse care să mulțumească pe toată lumea. Nici măcar mașini ca BMW sau Mercedes etc. n-ar trece testul satisfacerii unui contract în care se spune că produsul trebuie să fie bun, de calitate și nu pentru că oamenii nu și-ar da silința să scoată un lucru bun, ci pentru că există subiectivitatea omenească. Chiar dacă există un consens larg că BMW este o mașină bună, găsești consumatori care i-ar prefera Logan, din rațiuni patriotice, de exemplu, și să reclame la ANPC că n-a primit o mașină bună, așa cum specifica contractul.

În România nu există piață mai cartelizată decât cea politică, fiind probabil cea mai restrictivă din UE. Însă nu vei vedea amenzi date de Consiliul Concurenței partidelor mari pentru blocarea intrărilor. La fel, ANPC-ul nu controlează distribuția de zahăr și ulei din campaniile electorale deși există asimetrie informațională serioasă, mai cu seamă cu cât acestea sunt distribuite în județe mai sărace, mai puțin educate.

Dacă nici publicitatea și nici actul cumpărării efective din restaurant nu sunt contracte, atunci n-am temeiuri pentru amendă. E pur și simplu un furt al statului din banii unei companii private, practică foarte răspândită. Dacă sunt, nefiind precizați termenii contractului pot fabula oricât despre preferințe încălcate și obligații neonorate, prefraudate de comercianți:

– de ce nu apare un curcubeu după ce mănânc cutare bomboane sau o vedetă TV când cumpăr cutare tip de leuștean?

– cum pot aduce aminte de bunicii români niște cartofi austrieci?

– bunica nu apare în reclamă, ci doar bunicul, adică avem clar o discriminare de gen și încălcarea egalității de șanse și e de mirare de ce ANPC nu a trimis cazul și la CNCD, ci doar la CNA.

– reclama induce, de asemenea, în eroare consumatorii care aveau bunici nepricepuți la gătit.

– similar există bunici care nu vindeau cartofi, de exemplu bunicii orășeni sau chiar cei de la țară care nu s-au ocupat de cultivatul cartofilor.

– care este legătura acestor cartofi austrieci prăjiți de McDonald's cu Școala austriacă de economie?

Bibliografie

ANPC, 2012: ANPC solicită CNA aplicarea măsurilor legale privind difuzarea spotului publicitar „Cartofii prăjiți de la McDonalds aduc aminte de bunici": http://www.anpc.gov.ro/articol/452/, accesat 30.09.2016;

Gândul. 2012, McDonald's România a fost amendat de Protecția Consumatorilor pentru reclamă mincinoasă. Care ar fi afirmațiile ce induc clienții în eroare: http://www.gandul.info/financiar/mcdonald-s-romania-a-fost-amendat-de-protectia-consumatorilor-pentru-reclama-mincinoasa-care-ar-fi-a-firmatiile-ce-induc-clientii-in-eroare-9516179, accesat 03.10.2016;

Evers, Williamson M. 1978, The Law of Omissions and Neglect

of Children, Jurnal of Libertarian Studies, vol.2, nr.1, pp.1-10, Pergamon Press: https://bastiat.mises.org/sites/default/files/2_1_1_0.pdf, accesat 02.10.2016;

Logec, 2014: Problema fiscală și Biserica. Mai scutiți-ne cu impozitele!: https://logec.ro/problema-fiscala-si-biserica-mai-scutiti-ne-cu-impozitele/, accesat 02.10.2016;

McDonald's, 2012: https://www.youtube.com/watch?v=FE-Te7mGob_I&feature=youtu.be, accesat 01.10.2016;

Mihăilescu, Vintilă. 2014, Proletariatul corporatist: http://dilemaveche.ro/sectiune/situa-iunea/articol/proletariatul-corporatist, accesat 28.09.2016;

Williams, Zac. 2011, French Fries, Gibbs Smith.

16

Cinci avantaje ale teoriilor conspirației

Motto: „The truth is out there" (X Files)

Teoriile conspirației nu au o imagine prea bună, în ciuda popularității lor. Nu de puține ori când cineva vrea să discrediteze o explicație spune condescendent „hai că asta e deja conspirație!", sugerând cumva o interpretare exagerată. Uneori, termenul „paranoia" desemnează un delir cronic de interpretare, sistematizat, cu o conservare aparentă a clarității logicii și gândirii (Dex).

1. Individualismul metodologic este un prim avantaj al teoriilor conspirației. În aceste teorii conspiră indivizi, nu entități agregate ca voința neamului, cererea agregată, spiritul național etc. Actorii sunt indivizi concreți, cu nume și prenume, chiar dacă de cele mai multe ori sunt invocate organizații: Illuminati, Masoneria etc. Etimologic termenul „conspirație" vine din latină și sugerează ideea de grup: con-spirare = a respira cu, con = cu, spirare = a respira (Coady, 2006, 1). Conspirația nu este ceva autist. În teoriile conspirației forțele malefice sunt persoane, chiar dacă acestea conspiră în grupuri.

Individualismul metodologic este o asumpție metodologică destul de acceptată în științele sociale și este un merit al teoriilor conspirației că operează cu ea. Teoriile conspirației identifică în mod corect agenții, entitățile care acționează ca indivizi, chiar dacă ei pot fi politicieni, oameni de afaceri sau extratereștrii.

2. Teoriile conspirației sunt testabile. Un lucru care enervează adversarii teoriilor conspirațiilor este că eventualele contraexemple nu duc la respingerea lor, ci întăresc teoria. Sunt teorii care par imune la critică, la încercări de a le falsifica (Horwitz, 2010a; Keeley, 2006, 54; Popper, 2006, 14; Sunstein, 2008, 3).

Să spunem că avem teoria conspirației „Elvis trăiește" și o persoană aduce niște documente suplimentare care confirmă versiunea oficială că Elvis a murit de inimă la 42 de ani datorită unui stil de viață nesănătos. Aici conspiraționistul nu va spune, „da, recunosc, am greșit, am fost în eroare", ci va replica: „vă dați seama cât de mare este conspirația? Au corupt până și cutare laborator sau instituție care a adus documentul". Inclusiv critica teoriei conspirației poate fi o conspirație.

Situația ar fi asemănătoare cu cea a scepticismului privind existența unei lumi externe, unde orice contraexemplu aș aduce, scepticul va spune că și acesta e o iluzie. La obiecția „uite o găină, prin urmare există o realitate exterioară, nu totul este o iluzie", scepticul va spune că și această găină este o iluzie. O poantă filosofică despre acest lucru este legată de idealismul lui Berkeley, de pe la 1700. Berkeley susține oarecum similar scepticului că nu există obiecte materiale, ci doar idei imprimate în minte. La obiecția unui contemporan „înțeleg că mănânc idei de cartofi, nu cartofi, dar cum se face că mă satur?", replica sa a fost „păi, ai și ideea de săturare". Versiuni la zi ale situației demonului lui Descartes, un scepticism electronic, sunt exemplul lui Putnam cu creierele într-o cuvă (Putnam, 1990, 110-113), unde un savant nebun ne creează iluzia unei lumii externe, sau Matrix.

Falsificaționismul înseamnă că în principiu pot da jos o teorie prin observații, prin fapte. De exemplu, am o teorie în fizică potrivit căreia nu există găuri negre, dacă teoria ar fi adevărată. Însă observ, văd că de fapt există găuri negre. Prin urmare, resping teoria via un raționament de tip modus tollen de tipul p implică q, non q, prin urmare non p, unde p = teoria și q = fapt. Și spun că teoria a fost falsificată. Dacă un contraexemplu nu dă jos teoria spun că este coroborată, că a rezistat testelor empirice. Pentru critici un defect al teoriilor conspirației ar fi această imunitate la falsificare, imunitate împărtășită cu formele tradiționale de scepticism. Acestea ar fi o structură epistemică mutantă și greu de ucis.

Teoriile conspirației sunt însă falsificabile. De exemplu, o teorie răspândită este că atacul de la World Trade Center a fost un „inside job". Putem avea o polemică între ingineri conspiraționiști și ingineri oficiali care să tranșeze dacă într-adevăr căderea turnurilor gemene din New York în versiunea oficială este compatibilă cu ce știm din fizică, despre rezistența materialelor etc. Indiferent de rezultat, important este că această conspirație este falsificabilă.

Sunt diverse căi prin care pot ieși din această fundătură epistemică sceptică în care nu știu care e realitatea adevărată: demonul se poate milui să-mi arate adevărul sau îl pot descoperi pe cont propriu ca în Matrix sau Truman Show. Indiferent de metodă, problema poate fi în principiu decisă empiric. Prin urmare, teoria are falsificatori potențiali. Falsificaționismul poate fi valabil chiar în situația de scepticism radical. Chiar și acesta poate fi falsificat dacă descoperi pe undeva ușa interzisă, adică mecanismul prin care sunt produse simulările. De exemplu, în Matrix, Morpheus înțelege procesul prin care mașinile întrețineau realitatea artificială și exploatau oamenii. La fel, este un fapt că o persoană anume l-a asasinat sau nu pe Kennedy. Explicația conspirativă este falsificabilă.

Și în aceste versiuni de scepticism radical există lucruri certe. Scepticul asumă existența unei lumi reale, care deocamdată rămâne ascunsă. Scepticismul lui este epistemic (lumea noastră este o iluzie), nu ontologic (există o lume reală dincolo de simulare). El însuși are certitudini și pare potrivită formula că îndoiala se termină undeva (Wittgenstein, 1969, par. 625). Scepticul are un reper în funcție de care vede lumea ca simulare. Reperul este lumea reală din spate, unde există magicianul, demonul rău, mașinile din Matrix etc.

Diferența conspirațiilor de miracole este că aici nu trebuie să contest legile naturii în așa fel încât să fie nevoie de intervenția unei ființe atotputernice, care să le altereze temporar, de exem-

plu, pentru preschimbarea apei în vin. Pot avea o discuție pe legile actuale unde mă întreb dacă într-adevăr prăbușirea celor două turnuri gemene este compatibilă cu ele.

E irelevant gradul în care conspiraționistul acceptă falsificatorii potențiali. Esențial e că pot testa, cel puțin în principiu, teoriile conspirației. Am adus un contraexemplu care pare adevărat, prin urmare teoria este falsificabilă. Conspirațiile conțin fapte, faptul privilegiat ținând de întâlnirile celor care conspiră. Aici Popper trece cu vedere distincția clasică între logic-psihologic a lui Frege, reformulată de Reichenbach ca distincția între contextul genezei și cel al întemeierii. *Pointul* acestei distincții este că atunci când evaluăm o teorie, contează doar aspectele logice, care țin de contextul întemeierii, relația teorie-fapte. Aspectele psihologice precum faptul că savantul care a produs teoria era trist în luna octombrie sau îi plăcea băutura sunt irelevante pentru adevărul și testabilitatea teoriei. Nu contează decât relația logică fapte-teorii: teoria poate fi consistentă cu faptele (confirmare) sau în dezacord cu ele (falsificare). Întrucât suntem oameni, oricum prima reacție a savantului va fi să sară în apărarea propriei teorii. Însă este un lucru irelevant pentru adevărul ei. La fel poate fi taxată și replierea adeptului teoriei conspirației când spune despre cutare falsificator potențial că este tot o conspirație și nu ar fi valid. Să fie sănătos! Teoria conspirației a fost falsificată, dacă faptul invocat de oponent este decisiv.

O structură similară vede Popper în marxism, unde, orice critici ai aduce, ți se spune că nu este adevărat, pentru că ești dușman de clasă. Argumente precum cel al calculului economic al lui Mises sau cel al cunoașterii dispersate al lui Hayek împotriva comunismului nu sunt valide pentru că autorii sunt dușmani de clasă, sunt burghezi. La fel se întâmplă în cazul psihanalizei. Cutare argument al tău împotriva psihanalizei maschează fixații libidinale sau alte chestii care-ți invalidează opinia. Aici se poate spune că Marx a făcut niște predicții privind evoluția viitoare

a societății spre comunism, spunând, de exemplu, că acesta va apărea mai întâi în Vest, apoi în Est. Ori această predicție a fost infirmată de fapt, comunismul având loc la Răsărit. Prin urmare, marxismul are falsificatori potențiali și avea dreptate lumea să vorbească de „socialism științific". Similar pot fi amendate predicțiile marxiste, de exemplu cele derivate din teoria valorii muncă. Defectul marxismului este că e fals, nu că nu e falsificabil.

Afirmații conspiraționiste precum „Ceaușescu trăiește pe o insulă pustie", „Bruce Lee a murit în cutare mod", „Merkel și Theresa May sunt în Illuminati pentru că au un anumit simbolism al mâinilor" etc. (Dailymail, 2016), sunt testabile, deoarece au un conținut empiric, indiferent cât de greu este să testez practic sau că nu am niște contraexemple la îndemână. Sunt propoziții empirice și, ca orice propoziție empirică, sunt supuse adevărului și falsului.

3. Problema adevărului. Unele teorii ale conspirației s-au dovedit a fi adevărate, cum ar fi Watergate (Clarke, 2006, 81) sau foametea din Ucraina (Pidgen, 2006, 36). În cazul foametei din Ucraina am avut o decizie deliberată a lui Stalin, în ciuda scepticismului inițial față de această ipoteză (Pidgen, 2006, 36), nu a fost doar un *mismatch* între cerere și ofertă de care vorbesc intelectuali ca Hayek când analizează sistemele socialiste. Holocaustul a fost inițial o teorie a conspirației. În momentul în care naziștii au ocupat Europa, versiunea revizionistă era cea oficială iar credința în Holocaust era teorie a conspirației (Coady, 2006b, 122). Întrucât căutarea adevărului este mai importantă decât cutare sau cutare inhibiție metodologică, prin urmare, trebuie să fie avute în vedere și astfel de surse de cunoaștere care sunt teoriile conspirației.

4. O antropologie realistă. Teoriile conspirației nu au o imagine optimistă asupra ființei umane. Majoritatea conspirațiilor sunt malefice (Basham, 2006, 61). „Follow the money" pare un scenariu mai realist decât să crezi că politicienii și birocrații urmăresc binele public.

Uneori se face distincția între școala de gândire *public choice*, care ar fi o chestie respectabilă, de exemplu, James Buchanan a luat premiul Nobel pentru economie în 1986 și teoriile conspirației, care ar fi o chestiune neserioasă. O diferență între cele două ar fi că în timp ce *public choice* operează cu asumpția interesului propriu, interes care poate fi egoist sau altruist, în teoriile conspirației interesul propriu este întotdeauna egoist, malefic (Horwitz, 2010b).

Un răspuns la această obiecție este că dacă te uiți la ce face popa, nu la ce zice, dacă urmărești analizele *public choice* legate de afacerile cu statul, birocrație etc., politica fără romantism, aceștia văd mereu interese materiale, egoiste dincolo de intențiile nobile, dincolo de ipocrizia oficială. Aceștia demistifică intențiile reale dincolo de politicile publice și idealurile oficiale. Preferința demonstrată în analizele *public choice* este pentru interese egoiste. Un politican vrea să facă bani vorbind despre lucruri nobile cum ar fi ajutorarea săracilor, punând în față cauze nobile. Altfel, cineva altruist nu ar cere prețuri nesimțite în cutare contract cu statul, pentru că vrea să rămână mai multe resurse pentru alte cauze altruiste. Așadar teoriile conspirației oferă o imagine mai realistă asupra naturii umane decât cea optimistă asumată în diverse forme de socialism.

Pentru Rothbard, teoreticienii conspirației procedează corect atunci când pun întrebarea *quid bono*, cui servește? (Rothbard, 2008). Să presupunem că avem o țară unde la un moment dat trece o lege că supermarketurile trebuie să aibă 51% de produse din acea țară. Conspiraționistul se întreabă: *quid bono*? cui servește?, interogație care trimite destul de repede la lobby-ul producătorilor autohtoni. Pentru Rothbard, însă, ei greșesc, pentru că nu urmăresc mai departe verificarea teoriei, după ce au constatat că de o politică beneficiază x și y (Rothbard, 2008). După ce au identificat intențiile malefice, aceștia nu documentează întotdeauna aceste interese, uitând că supiciunea inițială nu este decât o ipoteză, care trebuie coroborată cu faptele (Rothbard, 2008).

Un alt defect al teoriilor conspirațiilor ar fi că unifică conspirațiile într-o conspirație gigant, fără să vadă că există mai multe blocuri de putere (Rothbard, 2008). Această unificare într-o mare conspirație atrage frecvent acuza de paranoia și mania persecuției. Nu e însă necesar să avem o conspirație unică. Producătorii de cartofi nu se coordonează cu cei de roșii. Uneori vedem politici publice nu doar diferite, ci contradictorii; de exemplu, subvenționarea zahărului și porumbului, concomitent cu programe de reducere a obezității. Explicația este că spăgile vin pe trasee diferite, nu sunt coordonate, iar grupurile de interese funcționează relativ descentralizat, cum se întâmplă cu unele celule teroriste.

În plus, o slăbiciune a teoriilor conspirațiilor este că tind să explice totul prin intenții malefice, ignorând problema consecințelor neintenționate. Multe rezultate rele pot fi consecințe neintenționte (Bidinotto, 1995; Horwitz, 2010; Popper, 2006, 16; Sunstein, 2008, 6). Intenții bune pot duce la rezultate proaste. De exemplu, creșterea salariului minim produce șomaj, deși intenția inițiatorilor era bună, să ajute oameni amărâți. Problema nu e intenția malefică, ci teoria economică greșită folosită. Aceste critici, legate, pot fi aduse și stângii contemporane, care insistă pe intenții, mai degrabă decât pe analiza relațiilor cauzale, a legilor economice care duc la anumite rezultate. Sau pot avea situația când vreau să vând o casă într-un sat și deodată apar și alți vânzători. Îmi scade prețul și nu sunt mulțumit cu situația, însă noii vânzători au produs neintenționat acest rezultat. Prețul scăzut a fost consecință neintenționată a creșterii ofertei de case scoase la vânzare (Popper, 2006, 16). Așa, teoriile conspirației ar conține asumpția că poți planifica centralizat economia. De aceea, ar fi o formă de socialism prin contrast cu o perspectivă liberală a ordinii spontane pe linia lui Hayek (Horwitz, 2010a). Aceasta este și o critică standard la adresa teoriilor conspirațiilor, că alocă prea multă putere unor decidenți. Aici se poate răspunde că într-adevăr nu pot controla legile economice, dar pot controla, de exemplu, afacerile cu statul.

5. Teoriile conspirației sunt anti-*establishment*. Și un nazist poate fi anti-*establishment* (Rothbard, 2011). La fel pot fi cei care vor să ne întoarcem la perioada inchiziției (Rothbard, 2011), deci nu e o calitate în sine să fii antisistem. Mai contează și conținutul teoriei politice alternative. Dacă acesta e, de exemplu, comunismul, mai bine lipsă. Și o parte din stânga contemporană are drept regret că de ce nu avem mai mult comunism și privește cu individie spre Europa de Est. Și stânga americană mai comunistă este antisistem, sistemul, *establishment*-ul fiind social-democrația. Este o realitate că social-democrația contemporană este mult mai liberală, mai respirabilă decât social-democrația de secol XIX, care era comunistă, diferențele sale de comunism fiind pur tactice, nu pe conținut (și ei voiau colectivizarea mijloacelor de producție): trebuie să trecem la comunism nu printr-o confiscare violentă a mijloacelor de producție (adică revoluție), ci prin alegeri democratice. Uneori aceste preferințe politice socialiste se reflectă și în accidente biografice. De exemplu, ex-candidatul prezidențial Bernie Sanders și-a petrecut luna de miere la Moscova (DiLorenzo, 2016) în vremuri tulburi, contondente, când acolo chiar se construia socialismul.

Statul e deranjat doar de conspirațiile antistat. Altfel folosește bine-merci teorii ale conspirației. Există conspirații pro stat, conspirații corecte politic. De exemplu, în cazul inflației se dă vina pe patroni, sindicate etc. pentru creșterea prețurilor, deși cauza este creșterea masei monetare, adică a ofertei de bani (Gwartney, 2008, 84). La fel sunt cartelurile amendate de Concurență, unde patronii se înțeleg asupra prețului, înțelegere de care vorbea și un clasic ca Adam Smith (Smith 2007, 84). Și sistemul folosește teorii ale conspirației, însă nu e mulțumit când acestea sunt antistat.

Pentru unii intelectuali de stat cum este Cass Sunstein, oficial în administrația Obama, teoriile conspirației subminează dezbatere democratică sau în cazuri extreme creează și alimentează violența (Sunstein, 2008, 14). Dacă statul poate limita răspândirea

lor, ar trebui să o facă (Sunstein, 2008, 14). Sunstein recomandă infiltrarea grupurilor conspiraționiste pentru contracararea lor (Sunstein, 2008, 1), deși inventariază și posibilitatea interzicerii lor (Sunstein, 2008, 14). Rostul acestei infiltrări ar fi să introducă îndoieli privind bazele factuale și logice ale teoriilor conspirațiilor (Sunstein, 2008, 22), pentru a introduce diversitate cognitivă în aceste grupuri (Sunstein, 2008, 23). E un caz școală în care un om de stânga interesat de participare dorește inclusiv participarea agenților CIA pentru a asigura diversitatea cognitivă în mediile în care se propagă teorii ale conspirației (de exemplu, pe forumuri). Apoi, nu e prima dată când *New Left* înțelege prin diversitate consolidarea învățăturilor oficiale.

Teoriile conspirației cresc șansele să găsești explicația corectă, făcând acest prim pas de dezacord față de interpretările oficiale. Teoriile conspirației, oricât de fanteziste ar fi, induc un scepticism față de intențiile, interpretările și teoriile oficiale și funcționează ca niște anticorpi. Sunt mulți oameni care confundă scepticismul cu repetarea și întărirea versiunii oficiale (Elinoff, 2010). Scepticismul teoriilor conspirației nu este unul radical, ci unul selectiv, față de anumite interpretări oficiale, față de *establishment*. Cum afirma un fost angajat al Departamentului de Stat din SUA (Blum): „oricât ai fi de paranoic, ce face statul e cu mult mai rău". Aceste riscuri există și în funcționarea sistemului bancar. Așa cum spunea un prieten: „Nu cred deloc în conspirații, dar știu că în lumea asta sunt 20 de bănci".

Bibliografie

Basham, Lee. 2006, Living with the Conspiracy în Coady David (ed.). 2006, Conspiracy Theory. The Philosophical Debate. Ashgate, Hampshire;

Bidinotto, Robert James. 1995, Conspiracy or Consensus?: https://fee.org/articles/conspiracy-or-consensus/, accesat 07.10.2016;

Blum, William: https://s-media-cache-ak0.pinimg.com/236x/30/

e2/20/30e220567adcfaf4cdee7f435a678444.jpg, accesat 10.10.2016;

Clarke, Steve. 2006, Conspiracy Theories and Conspiracy Theorizing în Coady David (ed.). 2006, Conspiracy Theory. The Philosophical Debate. Ashgate, Hampshire;

Coady David, 2006a. 2006, An Introduction to the Philosophical Debate about Concpiracy Theories în Coady David (ed.). 2006, Conspiracy Theory. The Philosophical Debate. Ashgate, Hampshire;

Coady, David. 2006b, Conspiracy Theories and Official Stories în Coady David (ed.). 2006, Conspiracy Theory. The Philosophical Debate. Ashgate, Hampshire;

Dailymail, 2016: Are Theresa May and Angela Merkel in the ILLUMINATI? Conspiracy theorists are convinced the leaders are in secretive sect because of similar hand gestures: http://www.dailymail.co.uk/news/article-3704890/Are-Theresa-Angela-Merkel-ILLUMINATI-Conspiracy-theorists-convinced-leaders-secretive-sect-similar-hand-gestures.html, accesat 09.10.2016;

Dexonline: https://dexonline.ro/definitie/paranoia, accesat 08.10.2016;

DiLorenzo, Thomas J. 2016: Ten Things Millennials Should Know About Socialism: https://www.youtube.com/watch?v=uZSq_zZ5VrQ, accesat 11.10.2016;

Gwartney, James D.; Stroup, Richard L.; Lee, Dwight R. 2008, Liberalismul economic. O introducere, Humanitas, București;

Elinoff, Jonathan. 2010, 33 Conspiracy Theories That Turned Out To Be True, What Every Person Should Know… https://www.lewrockwell.com/2010/01/jonathan-elinoff/33-conspiracy-theories-that-turned-out-to-be-true-what-every-person-shouldknow/, accesat 07.10.2016;

Horwitz, Steven. 2010a, Conspiracy-Theory Socialism: https://fee.org/articles/conspiracy-theory-socialism/, accesat 06.10.2016;

Horwitz, Steven. 2010b, Two Structural Reasons Why Government Fails: https://fee.org/articles/two-structural-reasons-why-government-fails/, accesat 07.10.2016;

Keeley, Brian L. 2006, On Conspiracy Theories în Coady David (ed.). 2006, Conspiracy Theory. The Philosophical Debate. Ashgate, Hampshire;

Pigden, Charles. 2006, Popper Revised, or What is Wrong with Conspiracy Theories? în Coady David (ed.). 2006, Conspiracy Theory. The Philosophical Debate. Ashgate, Hampshire;

Popper, R.Karl. 2006, The Conspiracy Theory of Society în Coady David (ed.). 2006, Conspiracy Theory. The Philosophical Debate. Ashgate, Hampshire;

Putnam, Hilary. 1990, Realism with a Human Face, Harvard University Press Cambridge;

Rothbard, Murray N.2008, The Conspiracy Theory of History Revisited: https://mises.org/library/conspiracy-theory-history-revisited, accesat 05.10.2016;

Rothbard, Murray N. 2011, Syndical Syndrome în Libertarian Forum, June 1971: https://mises.org/library/syndical-syndrome, accesat 09.10.2016;

Smith, Adam. 2007, An Inquiry into the Nature and Causes of The Wealth of Nations, Harriman House Ltd., Hampshire;

Sunstein, Cass R.; Vermeule, Adrian. 2008, Conspiracy Theories: http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1084585, accesat 05.10.2016;

Wittgenstein, Ludwig. 1969, On Certainty, Basil Blackwell, Oxford 1969.

17

Impozitarea bacșișului

Bacșișul înseamnă câțiva lei în plus, pentru că nu face parte din prețul bunului comercializat.

Există două mari explicații pentru care oamenii dau bacșiș. Prima relaționează bacșișul cu calitatea serviciului, a doua cu norme culturale. În oricare din scenarii, impozitarea bacșișului nu este justificată.

Prima explicație ține de calitatea serviciului. Bacșișul motivează chelnerii să ofere servicii mai bune. Un argument standard pentru bacșiș este că e un stimulent pentru îmbunătățirea performanței (Slavov, 2016). Etimologia termenului englezesc „tip" surprinde această motivație a îmbunătățirii serviciului. „Tip" abreviază „to insure promptness", folosită în sec. XVIII în cafenele din Anglia pe niște cutii pe care se puneau monezile (Belsky, 2009, 15; Lynn, 1993, 479). În românește termenul „bacșiș" provine din persană și a fost preluat via turci, din forma „bahșiș" (Adevărul, 2015) și are sensul de răsplătirea unui serviciu.

Pentru unii autori bacșișul este o cale de a rezolva probleme legate de cunoaștere dispersată, asimetrie informațională și costuri tranzacționale (Murphy, 2002; Zahringer, 2014). Patronul nu știe cât să plătească chelnerii în funcție de serviciile lor aduse clienților (Murphy, 2002), să coreleze banii cu calitatea serviciului și are și probleme cu monitorizarea lor. Dacă ar ști, i-ar plăti dinainte. Bacșișul ar arăta puterea schimbului descentralizat (Murphy, 2002), în care evaluarea diferențiată e făcută de clienți prin bacșiș. Apoi bacșișul îi scade patronului costurile de monitorizare a angajaților. Faptul că primesc bacșiș, înseamnă că-și fac treaba, nu trebuie să mai stea pe capul lor. Bacșișul joa-

că această funcție de monitorizare, reducând astfel costurile de monitorizare pentru angajator (Murphy, 2002).

De ce dau clienții bacșiș? De ce chelnerii nu sunt recompensați exclusiv prin salariu? De ce nu e inclus bacșișul în meniu? (Murphy, 2002). Ca orice preț, bacșișul motivează și informează. Un bacșiș mai mare spune patronului că o persoană își face treaba bine, unul mai mic indică o performanță slabă. Apoi un bacșiș este un stimulent pentru îmbunătățirea calității serviciului (Zahringer, 2014). Bacșișul e o modalitate de a corela calitatea cu prețul. Mulți oameni spun că lasă bacșiș pentru a recompensa muncitorii pentru serviciile primite (Lynn, 2000, 204). Economiștii cred că e o cale de a monitoriza și recompensa muncitorii (Lynn, 2000, 204). Natura particularizată a serviciului face dificilă monitorizarea și controlul calității serviciilor oferite de angajați. Bacșișul ajută clienții să exercite această funcție de control al calității (Lynn, 2000, 204). Chelnerii vor oferi servicii mai bune celor care dau bacșișuri bune (Lynn, 2000, 211).

Nu poate fi problema rezolvată prin sistemul de feedback dat de reclamațiile clienților? Reclamațiile sunt negative. Cum evaluez însă diferit servicii pozitive? Toți chelnerii pot oferi servicii bune, pozitive, însă unii o fac mai bine decât alții. Iar bacșișul introduce această recompensă inegală în evaluarea performanței. Bacșișul diferențiază între calitate și recompensă, corelându-le mai bine decât ar face-o patronul a priori și centralizat.

Bacșișul rezolvă o problemă de asimetrie informațională mai cu seamă unde avem servicii personalizate mai degrabă decât standardizate. Angajații de la McDonald's sunt mai supravegheați (Shawaug, 2005) și cel care servește are o discreție minimă asupra bunului servit. McDonald's a internalizat costurile de monitorizare. Acesta poate fi motivul pentru care aici nu se plătește bacșis. Apoi serviciile sunt mai standardizate. Nu toate restaurantele și-au standardizat monitorizarea. Majoritatea sunt artizanale și aici se resimte mai acut această problemă. E o deci-

zie antreprenorială a barului ce model folosește. Putem avea restaurante mai de scală, mai standardizate unde s-au pus la punct sisteme de supraveghere iar mâncarea e relativ standardizată. În cazul Uber, există un sistem de rating care joacă funcția bacșișului, care rezolvă această problemă a diferențierii recompensei. Aici mai degrabă șoferii oferă bacșiș în apă minerală și ziare, deși există posibilitatea bacșișului și la Uber, în cash (Kerr, 2015).

Bacșișul pare mai potrivit pentru mâncarea mai artizanală, mai puțin standardizată sau unde serviciul este mai personalizat, mai artizanal, mai customizat. Unele lanțuri de restaurante cu mâncare standardizată și muncitori ușor de monitorizat experimentează politici fără bacșiș (McKenzie, 2016, 3). Acestea par contraproductive acolo unde mâncarea este mai customizată, mai adaptată nevoilor consumatorului (McKenzie, 2016, 3). Angajații de la fast food nu au o discreție atât de mare asupra prânzului (Murphy, 2002). La un restaurant tradițional, însă, mai ceri un ardei, o cafea făcută într-un anume fel, chelnerii ajung să cunoască pe nume anumiți clienți cu care interacționează frecvent etc. Adică interacțiunea e mult mai personalizată ca la fast food.

Interacțiunile din baruri au un grad mare de subtilitate și detaliile contează. De exemplu, bacșișul poate exprima discret o preferință pentru un personal cu un fizic plăcut, pentru atragerea de persoane drăguțe în acest domeniu (Murphy, 2002). Unii cercetători au studiat chiar impactul atingerii clienților asupra bacșișului. Potrivit unor studii, atingerea clientului crește bacșișul, indiferent că e pe umăr sau pe palmă (Reneé, 1986, 141), nefiind relevant locul atingerii sau genul clientului. De exemplu, chelneriţele își pot crește bacșișul, oarecum previzibil, dacă într-un cuplu, ating clientul femeie (Reneé, 1986, 142), nu bărbat, pentru că ar provoca gelozie. Cât privește variabila gen, bărbații lasă un bacșiș mai mare decât femeile (Lynn, 1993, 480; Parrett, 2006, 508). Motive pentru această diferență pot fi familiarizarea

mai mare a femeilor cu normele privind bacșișul sau dorința bărbaților de a impresiona chelnerițele (Lynn, 1993, 480).

Explicația prin calitate pare verificabilă empiric. Potrivit unui sondaj realizat în SUA, 54% din respondenți spun că dau bacșiș pentru calitatea serviciului, 30% din caritate și 10% pentru că există această așteptare (Belsky, 2009, 15). Apoi, potrivit unor studii empirice, calitatea serviciului crește cu 2% datorită bacșișului (Belsky, 2009, 14).

Bacșișul poate fi plătit și ca recompensă, nu doar prospectiv, pentru îmbunătățirea serviciilor viitoare. De regulă, cercetătorii au în vedere atitudinea prospectivă, dar pot relaționa motivația exclusiv cu serviciul actual, fără să am intenția să revin în acea cârciumă.

Motivația îmbunătățirii serviciului este problematică. Dacă miza este îmbunătățirea calității serviciului, de ce nu se dă peste tot bacșiș? De ce doar în baruri, frizerii, taxiuri etc.? Bacșișul nu e răspândit în toate țările și chiar acolo unde este, îl întâlnim doar în anumite locuri. De ce nu dau oamenii bacșiș într-un supermarket? (Rizzo, 2010).

În general, oamenii nu au această tendință să plătească mai mult decât trebuie pentru bunurile și serviciile primite (Lynn, 2000, 204). Bacșișul pare o anomalie, ceva complet irațional: dăm bani fără să fim obligați să facem asta, unor oameni pe care cu greu îi vom revedea sau pentru un serviciu de care nici măcar nu suntem mulțumiți (Belsky, 2009, 14). Bacșișul, fiind oferit după masă, nu garantează un serviciu bun. Ar avea sens pentru interacțiunile repetate, altfel nu. Teoretic oamenii n-ar trebui să dea bacșiș pentru că au plătit deja. Dau niște bani fără să mai primească ceva (Azar, 2009, 1918). Serviciul a fost deja furnizat în momentul oferirii bacșișului. Dacă tendința noastră e să plătim cât mai puțin pentru un bun sau un serviciu, de ce plătim bacșiș? De ce dăm bacșiș unor oameni cu care nu ne mai întâlnim, ca atunci când suntem turiști, sau chiar în țară, când mergem cu ta-

xiul? În cazul unui taxi sunt mici șansele să te întâlnești cu exact același taximetrist și totuși dai bacșiș. Explicația îmbunătățirii serviciului poate fi valabilă în cazul interacțiunilor repetate. La taxiuri n-am interacțiuni repetate, ci interacțiuni aproape unice, de tipul o singură întâlnire, *one shot*.

Alt argument contra ar fi că studiile arată o legătură slabă între bacșiș și calitatea serviciului (McKenzie, 2016, 2; Shawaug, 2005). Bacșișul crește doar cu 2% calitatea serviciilor, sub eroarea statistică de 3%.

Un alt contraexemplu la această explicație a calității e că bacșișurile sunt cam la fel. Același procent nu-mi produce rezultate diferite (Rizzo, 2010). Sunt recompensați și chelnerii slabi, nu doar cei buni.

Mai mult, de ce dau oamenii bacșiș și pentru servicii cu care nu sunt mulțumiți? Un răspuns din perspectiva explicației calității ar putea fi ca să îmbunătățesc calitatea pe viitor.

Explicația culturală, care nu relaționează bacșișul cu calitatea serviciului, pare să dea seama de aceste anomalii. Potrivit unor cercetători, oamenii nu dau bacșiș din rațiuni strategice, pentru a asigura calitatea serviciilor viitoare, ci sunt motivați social (Azar, 2010, 3044). Studiile empirice arată că oamenii dau bacșiș acolo unde aceasta este o normă socială (Azar, 2009, 1918). Bacșișul e resimțit ca o obligație, întărită de presiunea socială (Friedman, 75). Gestul este totuși unul rațional, raționalitatea exprimându-se prin conformarea la aceste norme culturale, pentru evitarea stigmei sociale, a sentimentului de vină. Nu este bine să nu dai bacșiș, mai ales dacă norma este cuplată cu dimensiunea carității, unde prin bacșiș ajuți oameni cu joburi de neinvidiat. Pot apărea dezaprobare socială sau sentimente de vină (Lynn, 1993, 478) și vrei să eviți stigma socială asociată abținerii de la bacșiș (Videbeck, 2004, 39). Dacă a emers această normă, preferi să dai bacșiș pentru a evita costurile psihice că încalci această cutumă, normă nescrisă. Resimt o presiune socială externă, că trebuie să

dea bacșiș, chiar dacă nu mă obligă nimeni să dau bacșiș sau nu pierd nimic material dacă nu o fac (Friedman, 74). Acest sentiment de vină poate fi așadar accelerat dacă bacșișul e cuplat cu ideea de dar. O altă explicație etimologică a termenului „tip" ar fi că vine din latină (Lynn, 1993, 479), din termenul „stips" care înseamnă „dar" (*gift*). Știi că în domeniu sunt lefuri mici și serviciul ar avea și această parte altruistă, de antreprenoriat social. Un dar e ceva bun și nu e bine să nu faci acest dar.

Ceea ce contează e că oamenii dau bacșiș pentru a se conforma la o normă culturală, nu pentru a îmbunătăți calitatea serviciului. Din acest motiv, dacă ai o regulă privind împărțirea bacșișului între chelneri, nu afectează calitatea serviciilor foarte mult, pentru că banii vin oricum prin presiuni culturale.

Bacșișul este mai răspândit în unele țări decât în altele. Nordicii nu prea dau bacșiș, sau dau puțin (McCloskey, 2006, 428). În Japonia, bacșișul este considerat o ofensă (TVR, 2015). Bacșișul nu e atât de răspândit în Anglia ca în SUA (Skarbek, 2016). Cele mai mari bacșișuri se lasă în New York. Media este cam 20% din prețul consumației (TVR, 2015). Media în majoritatea statelor europene este de 10% (TVR, 2015). În Egipt, pe notă este inclusă o așa-numită taxă de servire, la care se mai adaugă până la 10% din valoarea notei (TVR, 2015).

Un alt avantaj al bacșișului ține de managementul riscului. Nu știi dacă un angajat nou va fi bun și prin bacșiș distribui riscul (Zahringer, 2014). Situația e oarecum asemănătoare agenților de vânzări (McKenzie, 2016, 3), la care salariul de bază, când există, e mic, iar diferența o faci din comision. Prin bacșiș un patron împarte cu clienții riscurile legate de performanța unui angajat nou, necalificat (Zahringer, 2014).

Dacă o chestiune, un sector pare să se preteze destul de puțin la reglementare, știi că o reglementare a domeniului a fost cerută undeva, cândva de Stiglitz sau Krugman. Pentru Stiglitz, bacșișul are nevoie de reglementare (Kling, 2007).

Cele mai frecvente reglementări ale bacșișului sunt taxarea și interzicerea. Și taxarea este tot o interzicere pentru că aici statul interzice utilizarea propriilor bani primiți prin bacșiș. Mai mulți bani colectați de stat înseamnă mai puțini colectați de chelneri. Interzicerea este asociată de obicei cu un salariu decent, salariul minim, prin contrast cu această practică depășită, antică. Salariul ar trebui să fie venitul chelnerului, nu bacșișul. Bacșișul este depășit și neglijează altă parte din staff (Kummer, 2016, 6). Ar fi nevoie de înlocuirea bacșișului cu un salariu decent (McKenzie, 2016, 2). Pentru senatorul PSD Valentin Calcan, venitul unui ospătar nu e făcut din bacșiș, el trebuie să fie făcut din salariu (Mediafax, 2015).

În 2015, în România am avut o propunere de impozitare a bacșișului, prin OUG 8/2015, propunere la care s-a renunțat destul de repede – prevederile OUG 8/2015 privind bacșișul fiind abrogate prin legea 186/2015 – datorită dificultăților tehnice. Ordonanța inițială prevedea obligativitatea trecerii bacșișului pe bon, registru pentru banii angajaților etc. Se lăsa la decizia agentului economic impozitarea bacșișului pe firmă sau la angajat (CF, a). Existau două opțiuni pentru bacșiș: poate rămâne la patron și se va plăti 16% pe profit, sau la angajați și se va plăti 16% pe venit (Ziare.com, 2015).

Impozitarea bacșișului se numără printre subtilitățile etatiste, ca taxarea Bisericii. În general, în etatismul rudimentar e suficient să nu-ți placă un lucru pentru ca el să fie interzis și e suficient să-ți placă pentru ca el să devină obligatoriu. Impozitarea bacșișului este însă o chestie mai subtilă de *public finance*, dovadă că a și intrat în atenția tehnocraților PSD, ca ex-ministrul de finanțe Teodorovici din răposatul guvern Ponta.

Punerea bacșișului pe bon a picat în 2015, la o lună de viață. Aplicarea OUG 8/2015 s-a dovedit greu de aplicat. „Nu poți reglementa în toate spețele", a admis, probabil cu tristețe, la vremea discuțiilor pe bacșiș și ex-ministrul Teodorovici: „sunt zone pe

care nu putem găsi printr-un act normativ o reglementare 100%, cum e livrarea de pizza acasă și serviciile de taxi" (Capital, 2015). Poți reglementa. Întrebarea e dacă și obții efectele intenționate. Se poate reglementa orice, inclusiv că nu există legea gravitației, însă aceasta nu înseamnă că obiectele nu mai cad. Ministrul se referă aici probabil la plauzibilitatea aplicării legii, la obținerea efectelor intenționate. „Nu poți reglementa în toate spețele" e o observație înțeleaptă și consistentă cu mesajul liberalismului și e curios că apare la un tehnocrat, adică la versiunea spălată a planificatorului central. „Nu poți reglementa orice" poate fi partea bună, lecția acestei intrigi. Încă o dată, un tehnocrat e învins pe chestii tehnice. Acesta nu a anticipat reacțiile negative și dificultățile aplicării legii. Studiul de impact pe impozitarea bacșișului a fost făcut în timpul impactului, la câteva zile după intrarea în vigoare a ordonanței (ZF, 2015). În plus, ordonanța a fost reclamată de Avocatul Poporului la Curtea Constituțională. O problemă pe care o avea era, de exemplu, că nu primeai banii înapoi dacă ai fi câștigat contestarea amenzii în instanță. O alta era că încălca principiul proporționalității vină / pedeapsă.

Ce interes ar avea cineva care livrează pizza la domiciliu să înregistreze bacșișul la reîntoarcerea la sediu? Similar, chelnerii nu sunt foarte încântați să împartă bacșișul cu fiscul, să servească și statul, nu doar clienții. Și taximetriștii sunt greu de verificat, de monitorizat. În genere, persoanele care primesc bacșiș sunt greu de controlat și monitorizat și este foarte bine că toate aceste categorii nu cooperează cu autoritățile.

Ordonanța 8/2015 nu a rezolvat problema pe care-și propusese să o rezolve: găsirea frecventă de necorelări între banii din casă și cei de pe bonuri. Potrivit lui Teodorovici ideea impozitării bacșișului a fost lansată de patronatele din turism încă de acum câțiva ani (Capital, 2015). Ideea e că existau frecvent controale care confruntau banii din casă cu bonurile și diferența era dată în principal de bacșiș. Punerea bacșișului pe bon ar fi rezolvat

această problemă. În realitate aceste riscuri rămân, de exemplu, din neglijență un chelner uită să treacă pe caiet că a primit niște bani de la o cumnată. În plus, Ordonanța încuraja comportamente strategice negative. De exemplu, dacă un angajat vroia să-ți facă rău, ținea la el bani nedeclarați (Hotnews, 2015) și la două abateri se închidea cârciuma.

Ordonanța introducea costuri administrative suplimentare, costuri legate de hârțogăraie și timp. De exemplu, un chelner trebuie să treacă în registru câți bani mai are după ce a cumpărat un pachet de țigări sau dacă împrumută niște bani de la un prieten când e în tură. Dacă 75% dintre ospătari se bazează pe venitul zilnic din bacșiș pentru cheltuielile personale, potrivit reprezentanților din industrie (Capital, 2015), trebuie să treacă în registru de fiecare dată banii cheltuiți. Sau să ne gândim la situația împrumuturilor (Nwradu, 2015). În plus, era nevoie de costuri suplimentare și la taxiuri, pentru că era nevoie de modificarea aparatelor actuale (România liberă, 2015).

Cutumele sunt de asemenea un obstacol cultural în implementarea impozitării bacșișului. În România bacșișul se dă după aducerea notei. Și nici nu există obișnuința să te întrebe chelnerul cât lași bacșiș. Poate unii clienți nu vor să lase nimic și întrebarea chelnerului le-ar crea un disconfort și ar evita mesele în oraș. În plus, dacă ar fi trecut pe nota de plată, s-ar plăti 24% în plus și pentru bacșiș, ceea ce, credea ministrul Teodorovici, nu ar fi corect (Capital, 2016), să obligi lumea să plătească TVA pentru bacșiș.

Dacă filosofia fiscală generală este să nu impozitezi darurile și bacșișul este un dar, atunci din start nu avem ce discuta pe tema impozitării bacșișului.

Prin împărțirea banilor cu statul scade motivația de a oferi servicii mai bune. Pe măsura ce taxarea ar crește, pe termen lung am avea o ajustare a salariilor de bază, însă așa s-ar pierde avantajele legate de asimetrie informațională și customizare discutate

la început, sau de gestiune a riscului. Însă taxarea oricum comprimă domeniul relativ la cât ar fi fost fără taxare. Impozitarea bacșișului este o taxă pe muncă. La fel cum taxarea fumatului descurajează fumatul, taxarea bacșișului descurajează migrația muncii în domenii unde se dă bacșiș. O tendință a fost ca în unele locuri să se refuze bacșișul (Mediafax, 2015), pentru a elimina riscul de a fi găsiți de fisc cu bani în plus (Mediafax, 2015). Dacă argumentul legat de managementul riscului este corect, patronul va angaja mai puțin în termeni absoluți doar pe salariul de bază, iar în termeni relativi va tinde să angajeze persoane cu experiență și să evite noii veniți, muncitori necalificați.

Faptul că ministrul Teodorovici insista pe introducerea unui impozit forfetar, din ianuarie 2016, ca alternativă arată că eliminarea impozitării bacșișului n-a fost un *adios*, ci mai degrabă un *hasta luego* (pe curând). Realitatea e însă că impozitarea bacșișului există bine-merci, dacă ne uităm pe Codul Fiscal. Bacșișul intră la venituri din alte surse (CF, 2016, cap.X.i). Și există obligația legată de declarația 200 din articolul 116 privind realizarea de venituri de către persoanele fizice, cea care se depune până la 25 mai. Corect ar fi să se spună că există în continuare impozitarea bacșișului, doar că s-a renunțat la forma polițienească din OUG 8/2015, unde puteai avea buzunărirea chelnerilor și închiderea barului la două abateri.

Statul vrea să pară un erou care fură de la bogați și dă la săraci, scenariu care, în genere, i-a cam ieșit. Tabloul real e mai complex. Și celelalte variante sunt valabile și frecvente: prin stat bogații fură de la bogați, săracii fură de la săraci, bogații fură de la săraci și e o problemă empirică distribuția acestor furăciuni. Impozitarea bacșișului este un caz în care statul fură de la săraci. Cu puține excepții, eventual când vorbim de vocație, jobul de chelner nu este unul de vis, ci unul intermediar, până când prinzi ceva mai bun, sau unul pentru studenți, care asigură o relativă suplimentare a veniturilor. Chiar și în filmul Cocktail, Tom

Cruise era barman, nu era chelner. Apoi reglementarea bacșișului afectează în mai mare măsură femeile (România liberă, 2015), majoritatea chelnerilor fiind chelnerițe.

Impozitarea bacșișului a fost o poveste cu *happy end* pentru că nu s-a mai ținut. Este povestea eșecului unui tehnocrat de stânga, spovedania unui învins. Rămâne doar întrebarea dacă tehnocrații de dreapta ar fi reușit.

Bibliografie

Adevărul, 2015: Cum a ajuns cuvântul „bacșiș" în limba română și de ce folosim greșit termenul de „ciubuc": http://adevarul.ro/locale/timisoara/cum-ajuns-cuvantul-bacsis-ul-limba-romana-folosim-gresit-termenul-ciubuc-ajuta-dam-pesches-spert-1_5540fa4fcfbe376e35af5d2f/index.html,

accesat 17.10.2016;

Azar, Ofer H. 2010, Do people tip because of psychological or strategic motivations? An empirical analysis of restaurant tipping în Applied Economics. Sep2010, Vol. 42 Issue 23, p3039-3044. 6p;

Belsky, Gary; Gilovich, Thomas. 2009, Why Smart People Make Big Money Mistakes…and How To Correct Them, Simon & Schuster, New York;

CF, 2016: Cod Fiscal, 2016: https://static.anaf.ro/static/10/Anaf/legislatie/Cod_fiscal_norme_2016.htm#A114, accesat 17.10.2016;

DO, 2015: OUG 8/2015 pentru modificarea și completarea unor acte normative. Ordonanța de urgență 8/2015: http://www.dreptonline.ro/legislatie/oug_8_2015_modificare_completare_acte_normative_bacsis_tarif_bariera_autostrada.php, accesat 16.10.2016;

Friedman, David. The Machinery of Freedom: http://www.daviddfriedman.com/The_Machinery_of_Freedom_.pdf, accesat 19.10.2016;

Gândul, 2015: Guvernul renunță la uimpozitarea bacșișului:

http://www.gandul.info/guvernul-renunta-la-impozitarea-bacsisului-14271120.html, accesat 16.10.2016;

Kling, Arnold. 2007, Taxes and Tipping: http://econlog.econlib.org/archives/2007/03/taxes_and_tippi.html, accesat 14.10.2016;

Kummer, Corby. 2016, New Republic. Jan/Feb2016, Vol. 247 Issue 1/2, p6-7. 2p;

Lege 186/2015: Legea 186/2015 privind aprobarea OUG 8/2015 pentru modificarea si completarea unor acte normative. Lege nr. 186/2015: http://www.dreptonline.ro/legislatie/legea_186_2015_aproba_OUG_8_2015_modificare_acte_normative.php, accesat 20.10.2016;

Lynn, Michael; Zinkhan, George M. ; Harris, Judy. 1993, Consumer Tipping: A Cross-Country Study

în Journal of Consumer Research, Vol. 20, No. 3 (Dec., 1993), pp. 478-488;

Lynn, Michael. 2000, Gratitude and gratuity: a meta-analysis of research on the service-tipping relationship în Journal of Socio-Economics. 2000, Vol. 29 Issue 2, p203. 12p;

McCloskey, Deirdre N. 2006, The Bourgeois Virtues: Ethics for an Age of Commerce, The University of Chicago Press, Ltd., London;

McKenzie, Richard B. 2016, Should Restaurant Tipping Be Abolished? în Regulation. Summer2016, Vol. 39 Issue 2, p2-3. 2p;

Mediafax, 2015: Senatul a eliminat prevederile privind impozitarea bacșișului: http://www.mediafax.ro/politic/senatul-a-eliminat-prevederile-privind-impozitarea-bacsisului-14348955, accesat 16.10.2016;

Murphy, Robert P. 2002, In Praise of Tipping: https://mises.org/library/praise-tipping, accesat 14.10.2016;

Parrett, Matt. 2006, An Analysis of the Determinants of Tipping Behavior: A Laboratory Experiment and Evidence from Restaurant Tipping în Southern Economic Journal. Oct2006, Vol. 73 Issue 2, p489-514. 26p;

ProTv, 2016: Guvernul renunta la impozitarea bacsisului dupa doar o saptamana. Cum isi recupereaza banii firmele sanc-

tionate de ANAF: http://stirileprotv.ro/stiri/financiar/ministrul-finantelor-a-anuntat-ca-s-a-renuntat-la-impozitarea-bacsisului.html, accesat 16.10.2016;

Reneé, Stephen; Zweigenhaft, Richard. 1986, The Effect on Tipping of a Waitress Touching Male and Female Customers în L. Journal of Social Psychology. Feb1986, Vol. 126 Issue 1, p141. 2p.;

Rizzo, Mario. 2010, Taxi Tipping: Why? https://thinkmarkets.wordpress.com/2010/03/11/taxi-tipping-why/, accesat 15.10.2016;

Shawaug, Steven A. 2005, Tipped Off: http://www.nytimes.com/2005/08/10/opinion/tipped-off.html, accesat 15.10.2016;

TVR, 2015. Bacșișul în lume. Cele mai multe state l-au inclus în nota de plată: http://stiri.tvr.ro/bacsisul-in-lume-cele-mai-multe-state-l-au-inclus-in-nota-de-plata_59222.html, accesat 17.10.2016;

Videbeck, Steen. 2004, The Economics & Etiquette of Tipping în Policy. Summer2004/2005, Vol. 20 Issue 4, p38-41. 4p.;

Zahringer, Kenneth A. 2014, The Economics of Tipping: https://mises.org/library/economics-tipping, accesat 14.10.2016;

ZF, 2015: Încă un impozit bizar eliminat. Taxarea bacșișului s-a dovedit un fiasco. Finanțele renunță la măsură la doar câteva zile după aplicare: http://www.zf.ro/eveniment/taxarea-bacsisului-s-a-dovedit-un-fiasco-finantele-renunta-la-masura-la-doar-cateva-zile-dupa-aplicare-14282384, accesat 16.10.2016;

Ziare.com, 2015: Amenzi uriașe pentru câțiva lei în minus sau pentru bacșișuri: Fiscul, "sperietoarea" comercianților?: http://www.ziare.com/impozit/fiscal/amenzi-uriase-pentru-cativa-lei-in-minus-sau-pentru-bacsisuri-fiscul-sperietoarea-comerciantilor-1354537, accesat 16.10.2016.

18

Fiscalizarea nunților

Romanul „Nuntă în cer" de Mircea Eliade nu pomenește nimic despre fiscalizarea nunților, botezurilor sau a maneliștilor.

Dacă etatismul este o chestiune din leagăn până în mormânt (*from cradle to grave*), evident că statul nu putea rata o temă esențială precum nunta. În România, ideea impozitării nunților revine la intervale regulate, cam la 5 ani (2004, 2010, 2015).

Țintele predilecte ale susținătorilor fiscalizării nunților sunt restaurantele și maneliștii (Business24, 2010; Libertatea, 2015). De regulă, este evitată ideea impozitării darurilor către miri, ori de câte ori se pune în discuție fiscalizarea nunților, chiar dacă ideea nu dispare complet din cadru. Există deputați care spun că din darul de nuntă statul nu câștigă absolut nimic, lucru care nu este corect (Fanatik, 2010; RomâniaTV, 2015).

În principiu unii politicieni sunt deschiși față de politica de impozitare a nunților, pe ideea că orice venit trebuie impozitat. Însă cred că românii au o problemă de mentalitate, nu sunt atât de civilizați ca cei din Vest pentru ca fiscalizarea nunților să devină mai operațională. Cum să fie românii civilizați când unii încă adună la nunți banii în borcan și prin strigare? (Evenimentul, 2015), potrivit unei deputate UNPR. Aici se poate replica că sacrificarea individului de către trib, tipică etatismului, e o practică și mai primitivă, mai veche chiar decât apariția borcanelor. Apoi strigarea pare mai transparentă și mai ușor de monitorizat decât banii în plic.

Cele două obiective care apar frecvent în discuția despre fiscalizarea nunților sunt reducerea evaziunii și finanțarea culturii.

O nemulțumire e că restaurantele trec mai puține meniuri pe factură. Sunt 100 de meniuri și ei trec pe factură 10-15 (Telegraf,

2010). Aici se poate spune ce sens au introducerea de noi taxe, dacă nu se colectează nici pe legislația actuală. Și poate problema ar fi de ce nu vrea lumea să împartă banii cu statul, chiar în momente de fericire.

Fiscalizarea nunților poate ține de strategia fiscală de a lua mai puțin de la mai mulți mai degrabă decât a lua mult de la mai puțini. Statele ajung destul de repede la fundul sacului doar cu taxarea bogaților și se trece la taxarea maselor (Mises, 1998, 853). Tendința taxării e să fie cât mai incluzivă și participativă, în așa fel încât să nu scape nimeni.

Nunțile sunt frecvente și sunt evenimente unde se învârt mulți bani. De exemplu, în Timișoara au loc, în fiecare săptămână, circa o sută de nunti, iar la un astfel de eveniment participă, în medie, aproximativ o sută de persoane (Hotnews, 2010). La o nuntă medie ar fi încasări de 1 miliard pe vechi (Bistrița, 2016). Apoi formațiile sunt multe, nu avem un singur lăutar, ci mai mulți (Gândul, 2016).

Imaginația susținătorilor fiscalizării nunților poate fi aprinsă de aceste mese întinse care-ți transmit ideea că de acolo poate fi ajustat bugetul statului sau de câștigurile maneliștilor care nu au un anumit plafon, un anumit număr, potrivit propriilor cântece.

Alt obiectiv atins prin fiscalizarea nunților ar fi finanțarea culturii. Prin banii din nunți s-ar finanța obiective culturale (Știripesurse, 2016). Dacă pe un meniu se pune o taxă de 50 de bani, o pereche plătește 1 leu și am avea un *remake* al „dați un leu pentru Ateneu". Sacrificiul monetar minor de doar 50 de bani ar fi un pas mic pentru nuntași, unul mare pentru cultura română. Taxarea meniurilor cu 50 de bani per meniu ar fi o formă de solidarizare cu patrimoniul, „care stă să cadă pe noi" (Gândul, 2016). De exemplu, în România sunt mii de monumente care s-ar putea reface cu banii din nunți.

Prin taxarea maneliștilor, banii sunt mutați din incultură în cultură, din manele în monumente, indiferent de preferințele

culturale ale celor care merg la nunți. Este totuși posibil ca mirii să aibă alte planurile de viață decât cele legate de conservarea culturii române.

Taxarea darului poate fi o formă inedită prin care statul urează mirilor „casă de piatră". De regulă, impozitarea darului este evitată pentru că are o percepție negativă în presă și în populație. O cale de a învinge această rezistență este să vorbești de taxarea sumelor mari sau a obiectelor de mare valoare, gen tablouri.

O problemă epistemică poate fi că lumea nu recunoaște darul și este imposibil de verificat. Darurile sunt dificil de cuantificat (Evenimentul, 2015; Ring, 2015). O soluție tehnică sugerată de unii experți este prin PFA. După strângerea darului, mirii emit o chitanță care va fi declarată în contabilitate, de unde statul va percepe 16% impozit pe venit, 6,5% contribuții la sănătate și 10,5% CAS (Telegraf, 2010).

Vizita inspectorilor fiscali pentru a controla banii din daruri introduce un element de incertitudine, element care poate fi anticipat prin punerea câtorva farfurii în plus.

O speculație *public choice* pentru reticența de a vorbi despre daruri poate fi că politicienii spală bani prin darurile de nuntă. Prin impozitarea darului de nuntă ar fi pierdut și această minoritate hoață, nu doar contribuabilii care se căsătoresc. Așa a rezistat până acum darul de nuntă neimpozitat. Însă, pe măsură ce instituțiile care cercetează corupția nu mai acceptă cu multă ușurință justificarea prin daruri a banilor dubioși, va crește interesul pentru impozitarea darurilor către miri.

Fiscalizarea nunților nu este o chestiune cool, ceva nou, o ruptură de paradigmă față de funcțiile tradiționale ale statului și felului său de a fi. Ține de esența statului, a coerciției ca acesta să apară întotdeauna neinvitat.

Bistrița, 2016: Dobra explică taxa "pe nuntă": 1 leu/perechea invitați! Ar merge și impozite "pe ceterași" iar banii să intre la salvarea patrimoniului!: http://www.ziardebistrita.ro/taxa-pe-nuntasi/, accesat 22.10.2016;

Business24, 2010: Ce ar mai putea impozita statul? http://www.business24.ro/sorin-blejnar/stiri-sorin-blejnar/ce-ar-mai-putea-impozita-statul-1482024, accesat 21.10.2016;

Lege, 2016: Ordonanța de urgență nr. 32/2016 pentru completarea Legii nr. 227/2015 privind Codul fiscal și reglementarea unor măsuri financiar-fiscale: http://lege5.ro/Gratuit/gezdeobrgi3q/ordonanta-de-urgenta-nr-32-2016-pentru-completarea-legii-nr-227-2015-privind-codul-fiscal-si-reglementarea-unor-masuri-financiar-fiscale, accesat 22.10.2016;

Evenimentul, 2015: Parlamentarii impozitează tot ce prind: urmează taxa pe darul de nuntă: http://www.ziarulevenimentul.ro/stiri/politica/parlamentarii-impoziteaza-tot-ce-prind-urmeaza-taxa-pe-darul-de-nunta–215071.html, accesat 22.10.2016;

Fanatik, 2015: Propunere surprinzătoare: Impozit pe darul de nuntă http://www.fanatik.ro/propunere-surprinzatoare-impozit-pe-darul-de-nunta-457721, accesat 22.10.2016;

Gândul, 2016: Un senator PNL vrea taxă pe meniul de nuntă. „Țara asta are destule fluxuri din care să trăim foarte bine cu toții" http://www.gandul.info/politica/un-senator-pnl-vrea-taxa-pe-meniul-de-nunta-tara-asta-are-destule-fluxuri-din-care-sa-traim-foarte-bine-cu-totii-15680881, accesat 22.10.2016;

Hotnews, 2010: Un deputat PDL propune impozit pe nunti si botezuri: http://www.hotnews.ro/stiri-esential-7875574-deputat-pdl-propune-impozit-nunti-botezuri.htm, accesat 22.10.2016;

Mises, Ludwig von. 1998, Human Action, Alabama: https://mises.org/library/human-action-0, accesat 23.10.2016;

Psnews, 2015: Exclusiv. Unde ar trebui să deschidă ANAF-ul și DNA-ul larg ochii. Practica prin care politicienii "albesc" sute

de mii de euro: http://psnews.ro/exclusiv-unde-ar-trebui-sa-deschida-anaf-ul-si-dna-ul-larg-ochii-practica-prin-care-politicienii-albesc-sute-de-mii-de-euro-57218/, accesat 22.10.2016;

Romaniatv, 2015: Propunere incredibilă: Impozit pe darul de nuntă http://www.romaniatv.net/propunere-incredibila-impozit-pe-darul-de-nunta_216772.html,

accesat 22.10.2016;

Știripesurse, 2016: Banii de la nunți și botezuri se taxează: la ce vor fi folosiți: http://www.stiripesurse.ro/banii-de-la-nun-i-i-botezuri-se-taxeaza-la-ce-vor-fi-folosi-i_1150783.html, accesat 21.10.2016;

Telegraf, 2010: Impozitarea nunților și botezurilor, dată la-ntors!: http://www.telegrafonline.ro/impozitarea-nuntilor-si-botezurilor-data-lantors, accesat 22.10.2016.

19

Decența ultimului drum

Dacă prin Constituția României se asigură dreptul la o viață decentă[i], prin legea[ii] 102/2014 privind serviciile funerare și recenta HG 741/2016[iii] tehnocrată se asigură dreptul la o moarte decentă. Sunt texte care reglementează ultimul drum.

Sensul în care valoarea demnității umane este folosit de dreapta contemporană, în special de creștin-democrați este ceva de genul să nu tratezi ființa umană ca pe un obiect, ci ca pe un subiect. Așa se opuneau totalitarismului, care tratează ființa umană ca pe un obiect, nu ca pe un subiect, pentru că dictatorul ignoră preferințele supușilor.

În legislația mortuară prezervarea demnității umane este corelată, de exemplu, direct, explicit cu interzicerea fotografierii mortului. Ar fi nedemn ca răposatul să fie fotografiat. Interzicerea publicității funerare în spitale continuă această direcție. La fel, este interzisă publicitatea în cimitire în alte locuri decât în cele special amenajate. Cum ar fi dacă am avea o situație de tip Ilf și Petrov[iv] unde reprezentanții firmelor funerare tot întreabă în spital cum se mai simt anumiți pacienți? În „12 scaune" Ippolit Matveevich era întrebat frecvent despre sănătatea soacrei sale, Claudia Ivanovna, de oamenii din domeniul funerar. Și un slogan folosit de unele firme de pompe funebre era „Aici ești întotdeauna binevenit". Așadar firmele de pompe funebre nu mai au voie să-și facă reclamă prin spitale. Alternativa este ca la biroul de întocmire a formalităților din instituția respectivă să se afișeze lista alfabetică a firmelor furnizoare de servicii funerare, cu adresa și numărul de telefon[v] . Soluțiile la aceste liste alfabetice țin, de regulă, de angajarea personalului din spitale în firme de

pompe funebre sau oferirea unui comision pe o piață informală pentru oferirea de ponturi despre persoanele care sunt pe ducă.

Pe aceeași linie a prezervării demnității umane se poate înscrie și norma că persoanele decedate neidentificate nu pot fi incinerate [vi]. În România, unde Biserica Ortodoxă este majoritară, practica incinerării nu este atât de răspândită ca în Spania, de exemplu, BOR fiind reticentă față de această opțiune.

La fel, brățara mortuară de care s-a vorbit recent și în presă ar contribui la păstrarea decenței. Rostul brățării este să responsabilizeze firma de servicii funerare[vii] dacă există plângeri ulterioare. Dacă defunctul alege incinerarea, evident nu mai e nevoie de brățară.

Legislația funerară atrage atenția asupra respectării voinței răposatului defunct[viii]. Însă ce facem dacă această voință este împotriva acestor reglementări? Dacă răposatul vrea să fie fotografiat și să nu poarte brățară mortuară? Aceste intervenționisme îi încalcă demnitatea umană.

Există apoi multe ale reglementări funerare. Conform legii, o firmă trebuie să aibă două mașini mortuare:

> (iv) cel puțin un autovehicul pentru transport cadavre, conform specificațiilor pct. 3 din anexa nr.2; pentru ceremonia de înmormântare va fi folosit un autovehicul de paradă funerară, în proprietate sau închiriat, care va respecta prevederile pct. 2 din anexa nr. 2.[ix]

E plauzibil că nu vor fi folosite ambele mașini la aceeași înmormântare, una pentru dus, alta pentru întors, moartea fiind un drum fără întoarcere.

Locurile cu verdeață din cimitir, spațiile verzi, nu pot fi transformate în locuri de veci. Nu poți crea noi locuri de înhumare din zone verzi (Lege 102/2014, art.13). Fondul de garantare este cam 5 ajutoare de înmormântare[x]. Suma este probabil per decedat, altfel n-am vorbi de garanții și de 10 mii de euro la o firmă. Reglementarea ocupațiilor este de asemenea un alt cost supli-

mentar, de exemplu, licențierea tanatopractorului (un fel de stilist mortuar). La fel numărul persoanelor care cară un mort, care a fost însă redus de la 3[xi], la 2 în noua HG care reglementează normele sanitare și tehnice.

Cum contribuie aceste reglementări la decență? Ele nu pot avea alt efect decât creșterea prețurilor via reducerea ofertei. Niște prețuri funerare mari afectează demnitatea umană, dacă defunctul voia prețuri mici. Ele ar fi însă în acord cu demnitatea umană dacă decedatul vrea să lase datorii familiei și neamurilor, doar că ar prejudicia demnitatea umană a terților, a persoanelor asupra cărora se intervine.

În aceste documente nu se pomenește de reglementarea priveghiului, deși presa românească a speculat în diverse momente (2007, 2016) existența unor directive europene care ar limita ținerea mortului în casă, UE comprimând astfel durata regretelor la o oră. Dacă ar fi fost așa, am fi avut o ciocnire culturală între un stat hipercentralizat și o tradiție. Reglementarea priveghiului nu e însă niciodată documentată de ziariști (care e directiva UE care limitează priveghiul?) și nici Direcțiile de Sănătate Publică nu pomenesc de așa ceva sau nu trimit inspectori să verifice dacă decedatul a stat mai mult de 60 de minute în casă.

Legislația funerară românească rămâne imperfectă. Nu există reglementări privind cantitatea optimală de lacrimi, bocitoria fără licență, stilul aranjamentelor florale, eliminarea plânsului nesincer sau *tournout*-ul unei pomeni. Unii economiști ar putea crede că numărul frecvent de decese crește creșterea economică, întrucât PIB-ul se distribuie la mai puțin oameni rămași. Pentru Julian Simon, însă, mai mulți oameni nu înseamnă doar mai multe guri de hrănit, ci și mai multe creiere[xii], mai multe idei, lucru care stimulează cererea agregată. De aceea ar fi de dorit ca un guvern, eventual unul tehnocrat, nu politic, care este mai priceput, mai competent, mai serios să aibă în vedere cel puțin temporar, experimental scoaterea în afara legii a decesului prin hotărâre de guvern sau ordonanță de urgență.

Note

[i] Constituția României, art.47.1: http://www.cdep.ro/pls/dic/site.page?den=act2_1&par1=2#t2c2s0sba47, accesat 03.11.2016;

[ii] Legea 102/2014 privind cimitirele, crematoriile umane și serviciile funerare, art.2.1: http://www.dreptonline.ro/legislatie/legea_102_2014_cimitirele_crematoriile_umane_serviciile_funerare.php, accesat 25.10.2016;

[iii] HG 741/2016: Hotărâre Nr. 741/2016 pentru aprobarea Normelor tehnice și sanitare privind serviciile funerare, înhumarea, incinerarea, transportul, deshumarea și reînhumarea cadavrelor umane, cimitirele, crematoriile umane, precum și criteriile profesionale pe care trebuie să le îndeplinească prestatorii de servicii funerare și nivelul fondului de garantare, art.3: https://cutt.ly/QhelSVf;

[iv] Ilf, Ilya; Petrov, Evgeny, 2011, The Twelve Chairs, Northwestern University Press, Illinois;

[v] HG 741/2016, art. 23.3

[vi] HG 741/2016, op.cit., art. 33

[vii] Digi24, 2016: Persoanele decedate, înmormântate cu brățări de identificare ale firmei de pompe funebre – proiect de HG: http://www.digi24.ro/stiri/actualitate/evenimente/persoanele-decedate-inmormantate-cu-bratari-de-identificare-ale-firmei-de-pompe-funebre-proiect-de-hg-520285, 03.11.2016;

[viii] Lege 102/2014, op.cit., art.2.2;

[ix] Ibidem, art. 8 iv.

[x] HG 741/2016, op.cit., art. 42;

[xi] HG 1233/2016, Hotărâre de Guvern pentru aprobarea Normelor tehnice și sanitare ale serviciilor funerare, înhumării, transportului și deshumării cadavrelor umane, cimitirelor, crematoriilor umane, precum și a criteriilor profesionale pe care trebuie să le îndeplinească prestatorii de servicii funerare, HG 1233/2016, art.10.1b2: http://www.ms.gov.ro/documente/HG_1233_2516.pdf, accesat 25.10.2016;

[xii] Simon, Julian. Ultimate Resource II: http://www.juliansimon.com/writings/Ultimate_Resource/TCHAR37.txt, 06.11.2016.

20

Fondul clasei

Fondul clasei apare de obicei în instituții de stat preuniversitare gratuite. Întrebarea e dacă e bun sau rău sau dacă e dincolo de bine și de rău.

Pe legea actuală, natura bunului și a colectorului sunt decisive pentru a spune dacă fondului clasei este bun sau rău. De exemplu, dacă bunul finanțat prin fondul clasei este un protocol pentru capacitate sau bac, atunci fondul clasei e rău și e interzis[i]. La fel ar fi dacă prin fondul clasei s-ar deconta copiuțe, o copiuță fiind o chestiune imorală.

Fondul clasei are și o funcție epistemică, pedagogică. Acesta învață lumea, în special profesorii, că educația costă. Principalul mesaj transmis de fondul clasei este raritatea resurselor, faptul că ceea ce este puțin nu se ajunge.

Un dezavantaj al *homeschooling*-ului este că nu are fondul clasei.

Fondul clasei poate fi tot o formă de învățătură, însă una de minte.

Fondul clasei este diferit de fondul școlii, o școală fiind compusă din mai multe clase.

Fondul școlii e însă mai ipocrit decât fondul clasei pentru că e mai legat de infrastructură, de ceea ce s-a angajat să ofere statul prin propriul contract social.

Un lucru bun al fondului clasei este că acesta nu conține și ore de muncă din partea copiilor, ci doar bani. Adică nu avem un parteneriat real capital-muncă. În plus, fondul clasei este inclusiv, în sensul că nu scapă nimeni.

Poate că e mai bună calitatea educației la stat decât în privat însă pentru a vorbi de calitatea unei crete, ea trebuie să existe.

Fondul clasei surprinde destul de bine ipocrizia statului cu învățământul lui gratuit. Statul încalcă contractul social, constituția, articolul în care se laudă cu gratuitatea învățământului, cu dreptul la învățătură[ii]. Se dovedește încă o dată că lucrurile cele mai scumpe sunt cele oferite gratis.

Întrucât fondul clasei este un fond compus din bani, fondul clasei înseamnă niște costuri în plus pentru părinți. Important e că rămâi cu mai puțini bani în urma învățământului gratuit.

Atitudinea generală față de fondul clasei ar trebui să fie una de respingere și ostilitate mai cu seamă când avem o situație de presiune, una cu bani și amenințări (iei un pătrar că n-ai contribuit, agresiuni verbale, stigmă socială etc).

O formă benignă de fond al clasei poate fi când e vorba de cutare culegere de Gheba și e alegerea copiilor sau părinților dacă o iau sau nu, adică achiziția trece prin voința lor. La fel despre cutare excursie în Bucegi. Și banii ar putea fi colectați și de dascăli, lucru interzis de legislația actuală[iii].

Fondul clasei are un statut juridic incert. Nu știi dacă e interzis sau permis. În lege nu apare deloc sintagma „fondul clasei". O lege a educației cât o carte, cum este cea din 2011[iv], nu spune pe nume acestei practici răspândite. De regulă, miniștri diferiți spun că nu este legal. A existat chiar o inițiativă legislativă privind pedepsirea cu închisoarea de la 6 luni la 3 ani pentru strângerea de bani pentru fondul clasei.

De ce nu avem afaceri cu statul și pe bunurile cumpărate cu banii din fondul clasei, în așa fel încât să nu mai fie nevoie de un fond al clasei? De ce nu întâlnim funcționarea obișnuită a grupurilor de interese și aici? O explicație ar fi că nu aduce atât de mulți bani. Comisioanele de la culegeri și cretă sunt mai mici decât de la zugrăvit. Sunt bani puțini și mai bine zugrăvești o școală de 10 ori decât să cumperi cretă la suprapreț. Un contraargument ar fi un program precum cornul și laptele și o probă că și aici se pot face bani.

E fondul clasei o chestiune inocentă, un fel de punguța cu doi bani sau mai degrabă un FNI? Printre defecte unii critici menționează lipsa de transparență și deturnarea de fonduri. Sunt dați niște bani despre care nu știi întotdeauna pe ce s-au dus din momentul în care nu mai sunt printre noi.

O altă critică este că fondul clasei nu este fiscalizat. E atitudinea celor pentru care finanțele însemnă în esență bonuri fiscale pentru orice. Același legalism fiscal apare și în discuțiile despre taxarea Bisericii, a bacșișului etc. Potrivit acestei atitudini, când cineva își vinde sufletul problema nu va fi dacă situația a meritat, ci dacă s-a facturat tranzacția.

Note

[i] Ordinul ministrului Educației Naționale și Cercetării Științifice nr. 5.079/31.08.2016 privind aprobarea Regulamentului-cadru de organizare și funcționare a unităților de învățământ preuniversitar, art.191: https://www.edu.ro/ordinul-ministrului-educa%C5%A3iei-na%C5%A3ionale-%C5%9Fi-cercet%C4%83rii-%C5%9Ftiin%C5%A3ifice-nr-507931082016-privind-aprobarea, accesat 12.11.2016; https://www.edu.ro/sites/default/files/Regulament%20cadru%202016.pdf, accesat 12.11.2016;

[ii] Constituția României, Articolul 32.4 Dreptul la învățătură: http://www.dreptonline.ro/legislatie/constitutia_romaniei.php, accesat 11.11.2016;

[iii] Ordinul ministrului Educației Naționale și Cercetării Științifice nr. 5.079/31.08.2016 privind aprobarea Regulamentului-cadru de organizare și funcționare a unităților de învățământ preuniversitar, op.cit., art.181;

[iv] Art. 108 Legea 1/2011 Dispoziții generale Finanțarea și baza materială a învățământului preuniversitar:http://legeaz.net/legea-educatiei-nationale-1-2011/art-108, accesat 12.11.2016.

21

Reforma statului în *V for Vendetta*

Există două sensuri ale termenului „revoluție”:

(1) schimbare fundamentală, structurală de sistem;

(2) răsturnare violentă de sistem.

Primul este despre scopul, rezultatul obținut. Opusul revoluției ar fi reforma. Aici revoluționar se opune lui gradual, schimbărilor mici, pas cu pas, *piecemeal*. Revoluția se opune ajustărilor. Toate îmbunătățirile graduale, toate *policy*-urile sunt reforme. Începerea școlii de la 8 ani este o reformă, privatizarea educației este revoluționară. Se schimbă complet forma de proprietate, se trece de la gestiunea la comun la proprietate privată. Starea de lucruri obținută este radical diferită de cea de dinainte.

Al doilea sens este despre mijloace, în particular despre folosirea de mijloace violente. De exemplu, sensul marxist, de confiscare violentă a averii a burghezilor de către muncitori este unul revoluționar. Marx este sceptic că burghezia va ceda de bună voie mijloacele de producție și recomandă o confiscare violentă a averii lor de către muncitori. Tot amenințător, Lenin va spune ceva mai încolo că burghezia își va rupe dinții în mașinăria de partid. În cel de-al doilea sens al termenului „revoluție” opusul e schimbarea pașnică. Alternative standard pașnice la revoluție ar fi democrația și nesupunerea civică.

Democrația este percepută ca o formă pașnică de schimbare a regimului. Aici nu avem o confruntare fizică, să spunem, a susținătorilor PNL cu cei ai PSD. Prin alegeri democratice numărăm voturi mai degrabă decât să numărăm capete sparte[1]. Uneori în stânga contemporană democrația este gândită ca opusă capitalismului, prima producând o lume dreaptă, ultimul una ne-

dreaptă. În această interpretare mainstream democrația ar fi un fel de socialism soft, fără moarte, care redistribuie resurse, asigură un trai decent, educație gratuită etc. În realitate democrația este doar o regulă de decizie, una formală, care nu ne spune nimic pe conținut, că va fi selectat un sistem comunist sau unul capitalist. Depinde ce preferințe ideologice au oamenii din acea comunitate. Democrația nu este prin natura sa socialistă, colectivistă cum crede Hoppe[2] sau stânga contemporană.

O altă formă clasică nonviolentă de schimbare de regim este nesupunerea civică. De exemplu, o parte din contribuabili poate decide să nu mai plătească taxe. Atitudinea este revoluționară, taxele fiind ceva obișnuit de când lumea, ca și moartea. Dacă și reușesc să impună o societate fără taxe, avem un rezultat revoluționar, o schimbare structurală de sistem, fără să fie folosite mijloace violente pentru a ajunge la acest rezultat. În noua societate avem o abolire a statului, servicii esențiale precum tribunale, armată, poliție fiind oferite non-monopolist și non-coercitiv pe o piață privată a agențiilor de protecție, ca și serviciile de cablu sau telefonie mobilă.

Schimbarea de regim nu trebuie să fie necesar violentă. Așa înțelegem de ce nu se suprapun cele două sensuri. Poți avea revoluție în primul sens de schimbare fundamentală fără ca trecerea să se facă prin violență (ca în sensul 2), nici măcar defensiv.

Revoluționare pot fi gândurile și acțiunile prescrise de aceste gânduri.

Revoluția română din 1989 a fost revoluție în ambele sensuri:

(1) structural s-a trecut de la o societate în care este interzisă proprietatea privată asupra mijloacelor de producție (muncă, pământ, capital) la una în care este permisă proprietatea privată asupra mijloacelor de producție. Dacă populația ar fi luat suta de lei oferită de Ceaușescu, n-am fi avut o revoluție, ci o reformă.

(2) în schimbarea regimului s-a folosit violența, chiar dacă în principal de către autorități și defensiv de manifestanți; în general a fost o chestie cu sânge.

În *V for Vendetta* avem o reformă sau o revoluție?[3] În al doilea sens al termenului „revoluție", cel de folosire a violenței, aruncarea în aer a parlamentului este o revoluție. Despre primul sens nu știm nimic, pentru că nu știm ce a urmat, pentru a compara cu sistemul existent, care era fascismul.

Masca personajului din *V for Vendetta* e folosită frecvent de mișcarea Occupy[4] (poate că acest nume milităresc al mișcării n-a fost ales degeaba, având în vedere înclinațiile lor totalitare, neliberale). Vrea personajul principal comunismele mișcării Occupy? Chiar dacă autorul scenariului ar simpatiza cu astfel de vederi, personajul filmului nu le cere. După dărâmarea clădirii parlamentului n-avem programe de distribuție după nevoi. Nu avem suficiente elemente să spunem că avem o revoluție și în primul sens, cel de schimbare structurală. Pentru unii autori nici în trecut socialismul nu ar fi fost atât de radical pe cât se voia, fiind o mișcare confuză care combină scopuri Whig (liberale) cu mijloace Tory (coercitive)[5].

Dacă, însă, s-ar fi trecut la o societate comunistă, dacă am avea o chestie Occupy atunci n-avem o revoluție în primul sens, cel de schimbare structurală, ci doar o reformă a statului. Noul sistem, comunismul este doar puțin mai toxic decât fascismul, sistemul default. Comunismul nu diferă esențial de fascism, în ambele fiind prezente controlul total al societății de către stat (sau de către liderii comunelor dacă ne referim la anarho-comunism). Sunt fațiuni rivale ale aceluiași gen, socialismul hard, totalitarismul, cu moarte, și au același drum: controlul total al individului.

Note

[1] Stephen, J.F. Liberty, Equality, Fraternity, Londra, p.27 apud Hayek, Friedrich A. von, 1998, Constituția libertății, Polirom, Iași, pp.451-452;

[2] Hoppe, Hans-Hermann. 2007, Democracy. The God'That Failed, Transaction Publishers New Brunswick;

[3] V for Vendetta, 2005: http://www.imdb.com/title/tt0434409/, accesat 21.11.2016;

[4] 'Vendetta' Mask Becomes Symbol of Occupy Protests, 2011: http://www.usnews.com/news/articles/2011/11/04/vendetta-mask-becomes-symbol-of-occupy-protests, accesat 19.11.2016;

[5] Rothbard, Murray N. 2013, Meaning of Revolution: https://www.lewrockwell.com/2013/07/murray-n-rothbard/the-meaning-of-revolution/, accesat 20.11.2016.

22

Ministerul Micilor Proiecte

Este un minister contraintuitiv, guvernul central ocupându-se în general de lucruri mari, faraonice și strategice. Statul este făcut doar pentru proiecte mari, pentru *think big*.

Însă un astfel de minister ar trebui să facă parte din orice administrație modernă, cel puțin de dragul diversității. Nu putem avea un minister al Marilor Proiecte fără unul al Micilor Proiecte. Sunt noțiuni corelative ca binele și răul, adevărul și falsul. În plus, relația între cele două poate fi una de sinergie.

Cu un astfel de Minister al Proiectelor Mici nu va fi prezentă angoasa alegerii unei strategii complicate de dezvoltare, pentru că aceste minister se va ocupa exclusiv cu ciurucuri.

Un proiect e mic prin 3 lucruri: mărime, timp și spațiu. Exemple de proiecte mici pot fi cumpăratul unui lacăt la o școală, reparația unei porțiuni mici de drum etc.

Despre ministerele fictive Ministerul Adevărului sau al Dreptății se poate presupune că sunt ministere mari.

O idee e să spui că arta politicii este să faci cât mai vizibile beneficiile unui proiect și să ascunzi costurile[1]. O critică la această intuiție ar fi că la proiectele mari nu se văd doar beneficiile, ci și costurile. În schimb, proiectele mici maschează costurile bunurilor publice și așa s-ar mai tempera criticile privind oportunitatea cutării sau cutării investiții, critici nedrepte și care nu lasă guvernul să lucreze.

Întrucât vorbim de proiecte cu durată mică de timp, care se termină relativ repede, vom avea mai multe inaugurări și tăieri de panglici, adică o atmosferă continuă de sărbătoare.

Prin proiectele sale mici acest minister poate dubla bunuri

oferite local, însă nu este neapărat ceva rău. Aceasta se sincronizează cu logica birocratică potrivit căreia orice trebuie făcut cu copie.

Chiar dacă are proiecte mici, poate pune prețuri mari, așadar nu va deranja câtuși de puțin funcționarea rentelor, a grupurilor de interese. Acesta încă va putea oferi oportunități de afaceri cu statul.

Un astfel de minister poate da impresia că e atent la detalii mai degrabă decât ar face-o ministerele cu proiecte mari.

O altă calitate a acestui Minister al Micilor Proiecte este că poate fi folosit în remanierile la mișto, când se taie ceva care oricum nu avea mare importanță.

Un minister al Micilor Proiecte nu va putea construi piramide la sate. Similar, un astfel de minister nu se va putea ocupa de autostrăzi, adică de principalul indicator de dezvoltare al unei națiuni, după numărul de olimpici.

Un al inconvenient major e că nu poate accesa resursele umane cele mai competitive. Un astfel de minister n-ar putea fi condus de Tehnocrati (cu t, nu cu ț, ca în „Illuminati"), adică de oameni care au viziuni pe mai mult de un ciclu electoral sau uneori pe sute de ani.

Ar fi vandabil electoral un astfel de minister? Poate câștiga alegeri cineva care propune numai proiecte mici sau chiar nimic? Senzația va fi că oferă prea puțin și nu va impresiona.

Statul minimal va fi reticent față de un astfel de Minister al Micilor Proiecte.

Ministerul scade măreția și grandoarea administrației publice. Sunt lucruri care dintotdeauna, cu excepția episodului liberal, au fost mereu puse la mare preț, inclusiv literal, ofertanții de bunuri publice nelucrând niciodată gratis. O instituție centrată pe proiecte mici slăbește forța și prestigiul instrumentelor de decizie colectivă.

Un alt handicap al proiectelor acestui minister este că nu pot

lăsa la fel de ușor impresia că se lucrează, cum se întâmplă în cazul proiectelor mari, precum cele de infrastructură.

Note

[1] James D. Gwartney, Richard L. Stroup, Dwight R.Lee. 2008, Liberalismul economic, Humanitas, București, pp. 55-56; http://www.zf.ro/ziarul-de-duminica/economia-pentru-toti-de-ziarul-de-duminica-14930152, accesat 30.11.2016.

23

Reglementarea voodoo

Chiar dacă voodoo nu este o practică obișnuită în România, românii fiind un popor pașnic, primitor și ospitalier, nu avem certitudinea că lucrurile vor fi mereu așa. Economia românească fiind o economie dominată de importuri și în care noi nu producem nimic, este de la sine înțeles că la un moment dat se va importa și voodoo, așa cum au fost importate portocalele și computerele.

Există diverse motive clare pentru care voodoo ar trebui reglementat. Protecția persoanelor, prima datorie a statului (*the first duty of government*), poate fi o astfel de motivație. Dacă o practică voodoo afectează integritatea fizică a cuiva, este normal ca această practică să fie contracarată prin legislație. Ori un scop popular al voodoo, cel puțin așa cum vedem în filme, este tocmai răzbunarea prin vătămarea fizică a cuiva.

Voodoo este o confruntare indirectă cu un adversar puternic. O vrajă (*ouanga*) afectează indirect starea victimei prin magie[1]. Voodoo este despre uciderea de obiecte[2]. Înțeparea unei păpuși (*doll*, *muñeca*) cu ace pentru a afecta astfel persoana reprezentată este una dintre cele mai populare vrăji din voodoo.

Există și altele. De exemplu, o altă vrajă des utilizată este să pui la ușa unui dușman un sicriu pe care este un mesaj cu știrea morții sale[3]. De asemenea, monezile sau candelele puse la prag într-o anumită ordine pot afecta pe cei care stau în casă[4]. Tot malefică este folosirea de vrăji când vrei să faci pe cineva să se mute[5]. Similar poți pune un farmec în perna cuiva pentru a-i provoca boală sau moarte[6]. O altă acuzație poate fi că voodoo distorsionează actul de justiție. Sunt vrăji proiectate special pentru a modifica rezultatul unui proces[7]. Voodoo ar avea așadar suficiente intenții și rezultate rele pentru ca legiuitorul să intervină.

Un alt motiv de reglementare al voodoo ar putea fi că acesta încalcă dreptul la imagine prin practica obișnuită de înțepare cu ace a unei păpuși care reprezintă victima, drept prevăzut și în Constituția României[8] la articolul 30. Acest lucru se întâmplă chiar dacă respingem legătura cauzală vrajă – vătămare ulterioară ca fiind neștiințifică, neplauzibilă. De exemplu, Ludwig von Mises consideră voodoo o superstiție absurdă[9].

Deși păpușile voodoo sunt asociate cu răzbunarea, mulți practicieni încearcă să se distanțeze de această întrebuințare[10]. De exemplu, cam 90% din păpușile voodoo din New Orleans merg pe vindecare, ghidare spirituală etc[11]. Termenul „voodoo" înseamnă „spiritul lui Dumnezeu"[12]. În mod tradițional păpușile voodoo reprezintă o zeitate sau găzduiesc un spirit[13]. Așadar, contrar convingerilor populare, voodoo ar fi în primul rând despre vindecare[14], nu despre răzbunare, cum vedem în multe filme, în special în cele horror. Mai mult, unii văd voodoo ca acționând strict defensiv, chiar atunci când își propune vătămarea fizică a cuiva. Practica este îndreptată împotriva unor agresori precum violatorii, pedofilii[15] etc.

O altă obiecție la reglementarea voodoo ar fi că este discriminatorie. Voodoo își are originea pe insula Haiti[16] la sclavii africani (din Africa de Vest). În Haiti, cam 70% din populație practică voodoo, inclusiv cei care sunt catolici sau de altă religie[17]. În aprilie 2003, guvernul din Haiti a declarat voodoo religie de stat[18]. Voodoo este cea mai populară religie din Haiti[19]. Voodoo există în Haiti din secolul XVII[20]. Ingredientele sale sunt vest-Africane și catolice. Ritualul are la bază un sistem politeist. Există o clasă de *loas*, sunt spirite care populează spațiul intermediar între om și o forță supremă a vieții[21]. *Loas* pot fi invocate prin tobe, dans și cântat de către preotese (*mambos*) sau preoți (*houngans*) pentru a ghida adepții (*hounsis*) în posedarea lor de către *loas*[22]. Cultura populară a SUA a portretizat voodoo ca black magic, ca vrăjitorie africană aplicată celor aflați în dizgrațiile acestei reli-

gii[23]. În secolul XIX voodoo american era asociat cu inferioritatea negrilor și era un semn că aceștia nu sunt pregătiți să voteze sau să dețină funcții publice[24]. Însă voodoo este o practică incluzivă, valabilă pentru toți oamenii, indiferent de rasă, crez sau origine[25].

Cât privește dreptul la imagine, o replică la această obiecție ar fi că păpușile folosite nu oglindesc exact persoana reală. Păpușile voodoo pot fi cumpărate din comerț, pot fi produse industriale, nu sunt personalizate[26]. Apoi, ritualul fiind secret, nu putem vorbi propriu-zis de încălcarea imaginii, ca în cazul calomniei, insultei obișnuite etc. Pentru unii autori înțeparea unei figurine din lemn sau ceară cu un ac pentru a ucide regele sau o altă persoană n-ar avea atât origini haitiene, ci era deja o practică în Europa secolului XIII[27].

Retalierea vrăjitorilor este un alt risc al reglementării voodoo. Aceștia pot chema aceste spirite *loas* împotriva funcționărimii. Și este ușor de crezut că posedarea de către aceste spirite ar face ravagii în administrație, poate chiar mai mult decât 4 ani de PSD. Apoi rămâne întrebarea: dacă un vrăjitor atacă statul ca întreg ce obiect va folosi? Aici steagul pare un candidat plauzibil.

Indiferent că păpușa poate fi fabricată din haina victimei[28] sau dintr-un alt material textil (păpușa poate fi făcută din ceară[29] sau chiar din hârtie), răspândirea voodoo va încuraja industria textilă românească, grav afectată acum de creșterea salariului minim. Dacă este adevărat că voodoo este mai mult despre vindecare decât despre răzbunare, la cum arată sistemul sanitar românesc, voodoo poate prelua o parte din presiunea sistemului în calitatea sa de medicină alternativă. Aceste efecte benefice nu pot fi însă obținute oricum. Ele vor trebui precedate de programe guvernamentale de conștientizare, de campanii de responsabilizare, de încurajare a execuției responsabile a vrăjilor, responsabilizare de care vorbesc și unele manuale de vrăji voodoo.[30]

Note

[1] Emery, Amy Fass. 2005, The Zombie In/As the Text: Zora Neale Hurston's "Tell My Horse" în African American Review. Fall2005, Vol. 39 Issue 3, p327-336. 10p, p.332.

[2] Ibidem.

[3] Touchstone, Blake. "Voodoo in New Orleans." în Louisiana History: The Journal of the Louisiana Historical Association 13.4 (1972): 371-386, p.383: http://pharoahmac.org/Omeka/files/original/6a510cb082a8ab042aaaf64768d9c5b2.pdf,

accesat 01.01.2016.

[4] Ibidem, p.384.

[5] Ibidem, p. 130.

[6] Ibidem, p.383.

[7] Alvarado, Denise. 2009, The Voodoo Hoodoo Spellbook, p. 142.

[8] Constituția României: http://www.constitutiaromaniei.ro/art-30-libertatea-de-exprimare/, acccesat 12.12.2016.

[9] Mises, Ludwig, von. 1962, The Ultimate Foundation of Economic Science, Chapter 7: The Epistemological Roots of Monism. 2. The Historical Setting of Positivism, Van Nostrand, New York: https://mises.org/library/ultimate-foundation-economic-science/html/p/215, accesat 05.12.2016.

[10] Alvarado, Denise. 2009, The Voodoo Hoodoo Spellbook, p.3; Alvarado, Denise. 2009, Voodoo Dolls in Magick and Ritual, p.30.

[11] Alvarado, Denise. 2009, The Voodoo Hoodoo Spellbook, p.3.

[12] Ibidem, p.5.

[13] Ibidem, p.3.

[14] Ibidem.

[15] Alvarado, Denise. 2009, Voodoo Dolls in Magick and Ritual, pp.39, 75.

[16] https://dexonline.ro/definitie/voodoo/554305, accesat 07.12.2016.

[17] Alvarado, Denise. 2009, Voodoo Dolls in Magick and Ritual, p.8.

[18] Ibidem.

[19] Carrazana, E., et al. „Epilepsy and religious experiences: voodoo possession" în Epilepsia 40.2 (1999): 239-241, p.239: http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1528-1157.1999.tb02081.x/pdf, accesat 01.01.2016.

[20] Anderson, Michelle. 1982, Authentic Voodoo Is Synthetic în The Drama Review: TDR, vol.26, no.2, Intercultural Performance (Summer, 1982), 89-110, p.90.

[21] Ibidem.

[22] Ibidem.

[23] Bartkowski, John P. 1998, Claims-Making and Typifications of Voodoo as a Deviant Religion: Hex, Lies, and Videotape în Journal for the Scientific Study of Religion. Dec98, Vol. 37 Issue 4, p559-579. 21p, p.562.

[24] Touchstone, Blake. "Voodoo in New Orleans." în Louisiana History: The Journal of the Louisiana Historical Association 13.4 (1972): 371-386, p.386: http://pharoahmac.org/Omeka/files/original/6a510cb082a8ab042aaaf64768d9c5b2.pdf,

accesat 01.01.2016.

[25] Alvarado, Denise. 2009, The Voodoo Hoodoo Spellbook, p. iii.

[26] Alvarado, Denise. 2009, Voodoo Dolls in Magick and Ritual, p.31.

[27] Benjamin 1976:18 apud Ferere, Gerard A. „Haitian voodoo: Its true face" în Caribbean Quarterly (1978): 37-47, p.37.

[28] Alvarado, Denise. 2009, Voodoo Dolls in Magick and Ritual, p.39.

[29] Ibidem;

[30] Alvarado, Denise. 2009, The Voodoo Hoodoo Spellbook, p.237.

24

Aspecte machiavelice la Machiavelli

Machiavelli este machiavelic atunci când recomandă dictatura în situații de urgență. Însă la el termenul „dictatură" nu are sensul de control total al societății de către stat. Dictatura machiavelică este delegată și este pe termen scurt[1]. Calitatea de dictator nu e dată pe viață, ci este strict pentru acea situație de urgență pentru care ai fost numit[2]. Într-adevăr dictatorul poate lua decizii fără consultare și poate pedepsi fără recurs[3]. Însă nu poate face orice. De exemplu, nu poate introduce instituții noi, nu poate priva senatul și oamenii de privilegiile lor[4]. Este nevoie de un dictator pentru că există riscul întârzierii în luarea deciziilor, pentru reconcilierea diferențelor între mai mulți decidenți, în situațiile de urgență[5]. În opinia sa, se vor prăbuși acele republici care în situații de pericol nu apelează la un dictator sau ceva asemănător[6]. Machiavelli spune că printre instituțiile Romei, dictatura merită admirația noastră specială[7]. Dictatorii par o sursă a măreției Romei[8]. Dictatura este fundamentală pentru supraviețuirea și prosperitatea republicii[9]. Când timpurile sunt grele, când țara se duce în jos, o dictatură e numai bună. Aici este de văzut dacă Machiavelli ar fi considerat înzăpezirea o situație de urgență. Machiavelli afirmă că în întreaga istorie a Romei n-a văzut un dictator care să acționeze altfel decât pentru binele republicii[10]. Având în vedere că în trecut sunt numai crime și intrigi, e o afirmație care ne face sceptici față de realismul lui Machiavelli, atât de lăudat de cărturarii atrași de *Realpolitik*.

Apoi dacă Machiavelli e atât de realist și cu picioarele pe pământ, de ce nu vede că o dictatură va tinde să devină permanentă? De exemplu, Machiavelli avertizează în alte locuri că o

monarhie poate degenera în tiranie[11]. Pentru el tirania este o formă de guvernare bazată pe violență iar dictatura ar fi diferită de tiranie[12]. Tirania ar fi un fel de dictatură permanentă sau dictatura ar fi un fel de tiranie la fără frecvență. Machiavelli pare să fie conștient de pericolul puterilor dictatoriale, însă se consolează cu ideea că întrucât noi am delegat aceste puteri dictatoriale, așa știi cel puțin că ți-ai făcut-o cu mâna ta[13].

O altă formă de machiavelism ține de păcălirea populației. O regulă a împăraților romani era *Vulgus vult decipi, ergo decipiatur*, care însemna în mare că dacă masele tot vor să le prostim, atunci hai să o facem[14]. Pentru Machiavelli prințul trebuie să fie pregătit să acționeze imoral, atunci când e necesar[15]. Și, pentru a menține puterea, uneori va trebui să acționeze perfid, fără milă și inuman[16]. Întrucât puțini oameni interacționează cu prințul, puțini vor ști cum e acesta cu adevărat[17]. *I want you bad* e însă recomandată de Machiavelli doar în anumite contexte. Aceste acțiuni imorale nu trebuie să fie norma, ci sunt necesare doar în anumite situații[18], de exemplu când e pusă în pericol libertatea statului. În rest însă prințul trebuie să fie onest, uman, îngăduitor, să-și respecte cuvântul etc.[19] Cu dictatura e la fel ca în cazul actelor imorale. Ele sunt recomandate în anumite în anumite situații, altfel prințul trebuie să meargă pe chestii clasice. Important e însă că trebuie să fie flexibil.

Folosirea religiei pentru a înșela poate fi relevantă pentru această păcălire a populației. Pentru Machiavelli, romanii n-ar fi luptat cu atâta îndârjire dacă n-ar fi convins soldații că zeii le-au promis victoria[20], că le vor asigura șanse favorabile. Romanii, prin religie, au convins plebeii să participe la campanii militare și au reușit să-și păstreze puterea patriciană consulară[21]. Religia ajută la menținerea puterii. Prințul trebuie să controleze religia. Pe vremea romanilor religia era subordonată puterii politice, prin contrast cu vremuri mai recente când prinții creștini se supuneau puterii ecleziastice[22]. Așadar Machiavelli recomandă fo-

losirea religiei pentru a întări forța brațelor. Poate acesta și este motivul pentru care cărțile lui Machiavelli sunt puse în 1559 la Indexul Papal al Cărților Interzise[23].

În mod surprinzător, Machiavelli nu este atât de machiavelic pe chestiuni fiscale, că vorbim de taxe sau de cheltuieli publice, deși ne-am fi așteptat poate la trucuri fiscale, trucuri pentru a înmuia rezistența supușilor la taxare sau pentru a masca cheltuielile publice. Machiavelli este conștient că prinții au această tendință să pună mâna pe proprietatea altora. Acesta crede că se găsesc mai ușor motive pentru furt decât pentru crimă[24]. Supușii rămân mulțumiți cât timp prințul nu le fură mare parte din proprietate[25]. Este greu pentru prinți să-și mențină statul prin taxe mari și arbitrare[26]. Machiavelli avertizează absolutiștii în devenire să stea deoparte de proprietatea supușilor,[27] pentru că oamenii uită mai ușor moartea tatălui decât pierderea averii[28]. În genere, prințul trebuie să fie atent la injuriile asupra vieții și proprietății supușilor[29].

La fel, Machiavelli pare prudent în legătură cu cheltuielile publice, spre deosebire de actualul „pe termen lung toți suntem morți". Dacă prințul este prea darnic, va trebui să crească taxele, să împovăreze fiscal cetățenii[30]. Ori așa este amenințat obiectivul păstrării puterii, deoarece crește riscul de revoltă. Prințul va începe să piardă bani și va fi el însuși urât de supuși[31].

Dacă scopul prințului era dobândirea și prezervarea puterii, al lui Machiavelli era un job la stat. Nu degeaba acesta a dedicat cartea Prințul „magnificului Lorenzo de Medici"[32], sperând la un post în vârful administrației de Medici. Machiavelli nu reușește însă să devină un *consigliere*[33] și va trebui să se resemneze cu o carieră literară[34]. Nu aceeași soartă au avut și urmașii săi, adică acei cărturari contemporani machiavelici care au și prins jobul de top la stat la care Machiavelli doar a visat.

Note

[1] Machiavelli, Niccolò. 2004, Discourses on the First Decade of Titus Livius, Project Gutenberg EBook, p.48.

[2] Ibidem. [3] Ibidem. [4] Ibidem.

[5] Ibidem. [6] Ibidem [7] Ibidem.

[8] Ibidem.

[9] Geuna, Marco. 2015, Machiavelli and the Problem of Dictatorship în Ratio Juris. Jun2015, Vol. 28 Issue 2, p226-241. 16p, p.226.

[10] Ibidem.

[11] Machiavelli, Niccolò. 2004, Discourses on the First Decade of Titus Livius, Project Gutenberg EBook, p.13.

[12] Geuna, Marco. 2015, Machiavelli and the Problem of Dictatorship în Ratio Juris. Jun2015, Vol. 28 Issue 2, p226-241. 16p, p.226.

[13] Machiavelli, Niccolò. 2004, Discourses on the First Decade of Titus Livius, Project Gutenberg EBook, p.48.

[14] Pongracic, Ivan. 1997, Inflation: One Man's Survey în The Free Market 15, no. 5 (May/June 1997): https://mises.org/library/inflation-one-mans-survey, accesat 04.01.2017.

[15] Llewellyn H. Rockwell, Jr., 2013, Fascism vs. Capitalism, Mises Institute, Alabama, p.33: https://mises.org/library/fascism-versus-capitalism, accesat 04.01.2017.

[16] Ibidem.

[17] Ibidem.

[18] Harris, Phillip. 2007, Machiavelli, marketing and management: Ends and means in public affairs

în Journal of Public Affairs (14723891). May2007, Vol. 7 Issue 2, p181-191. 11p, p.185.

[19] Ibidem.

[20] Tarcov, Nathan. 2014, Machiavelli's Critique of Religion în Social Research. Spring2014, Vol. 81 Issue 1, p192-216. 25p, p.197.

[21] Ibidem.

[22] Ibidem.

[23] Najemy, John M. (ed.). 2010, The Cambridge Companion to Machiavelli, Cambridge University Press, New York, p.xvii.

[24] Cavallo, Jo Ann. 2014, On Political Power and Personal Liberty in The Prince and The Discourses în Social Research. Spring2014, Vol. 81 Issue 1, p106-132. 27p, p.111.

[25] Ibidem.

[26] Benner, Erica. 2014, Machiavelli's Ironies: The Language of Praise and Blame in The Prince în

Social Research. Spring2014, Vol. 81 Issue 1, p60-84. 25p, p.79.

[27] Tooley, Hunt. 2009, Some Costs of the Great War: Nationalizing Private Life: https://mises.org/library/some-costs-great-war-nationalizing-private-life, accesat 03.01.2017.

[28] Yeatts, Guillermo. 2002, Plunder in Argentina: https://fee.org/articles/plunder-in-argentina/, accesat 03.01.2017; Machiavelli, Niccolò. 2008, The Prince, Hackett Publishing Company, Inc., Indianapolis/ Cambridge, p.273.

[29] Machiavelli, Niccolò. 2004, Discourses on the First Decade of Titus Livius, Project Gutenberg EBook, p.131; ibidem, p.155.

[30] Ibidem.

[31] Ibidem.

[32] Rothbard, Murray N. 2006, Economic Thought Before Adam Smith. An Austrian Perspective on the History of Economic Thought. Volume I, Alabama, p.189: https://mises.org/library/austrian-perspective-history-economic-thought, accesat 04.01.2017.

[33] Ibidem.

[34] Ibidem.

25

Deszăpezirea din ianuarie

În genere, deszăpezirea este una dintre cele mai mari provocări ale unei administrații, indiferent de nivelul ierarhic. Administrația PSD s-a descurcat în confruntarea cu acest fenomen natural, deszăpezind ca la carte. Era firesc ca un partid care aplică modelul nordic să facă față zăpezii. PSD are acest renume de partid de buni administratori, de partid cu oameni, cu tehnocrații cei mai buni, nu doar de partid corupt. Care a fost secretul acestei deszăpeziri profesioniste, de nota 11?

Un lucru care a impresionat încă de la început a fost că s-a mers mai mult pe empatie decât pe utilaje. De exemplu, premierul Grindeanu a spus la un moment dat autorităților: „gândiți-vă la fiecare caz ca la mama sau soția dumneavoastră”[1]. Potrivit acestui premier fantomă, autoritățile vor trebui să trateze orice situație „ca pe o problemă personală”[2]. Multă lume era curioasă cum va arăta o reformă Grindeanu. Acum știe cum e. Una empatică, afectivă, caracterizată prin fraternitate. Nu a fost vorba atât de utilaje sau basculante cu sare, ci de empatie și transfigurarea uneltei.

În alte momente, tactica PSD a semănat oarecum cu cea folosită de țarul Alexandru împotriva lui Napoleon în campania din Rusia din 1812, învățată și de noi în manualele de istorie, de a pârjoli totul în calea adversarului: s-au anulat trenuri, închis școli, închis drumuri etc.

N-am uitat ce ai făcut astă vară! În București planul de deszăpezire a fost gândit de astă-vară, amintea Gabriela Firea[3]. A fost deszăpezire cu plan, cu cap, pregătită din timp, încă din alt anotimp. Omătul a avut ca adversar niște oameni prevăzători.

Multe manuale de management și leadership vorbesc de legătura umană între manager și angajați pentru a optimiza producția. A fost o tehnică aplicată eficient și de PSD. S-a mers foarte mult pe încredere și capital social. Astfel contractele de deszăpezire au fost date strict persoanelor de încredere, adică firmelor de casă[4]. Uneori a existat doar o singură ofertă. De exemplu, în Teleorman, inevitabil, doar o singură firmă s-a prezentat la licitație, vedeta Tel Drum[5]. Și aici PSD-ul te scutește de incertitudinea, ambiguitatea și angoasa alegerii care caracterizează de multe ori condiția umană. Când vorbim de PSD, vorbim de politici publice stabile și predictibile, de siguranță și încredere.

A existat și ideea unei deszăpeziri mai bune prin acte adiționale de către primarul Bucureștiului[6]. Este un alt element inedit și paradoxal în această inovație pesedistă pentru că, de obicei, prin actele adiționale se umflă costurile unui contract public[7]. Aici era pentru a garanta un serviciu competitiv.

Apoi PSD a cedat inclusiv inițiativa cetățenilor acolo unde nu era nicio vorbă să ajungă frezele. Au existat situații când oamenii au ieșit să curețe zăpada înaintea autorităților[8]. PSD nu mai este un partid comunist nenorocit, ci unul interesat de subsidiaritate și de încurajarea inițiativei cetățenești.

Nu în ultimul rând, deszăpezirea pesedistă a fost marcată de sacrificiu. La un moment dat sediul central al PSD din Kiseleff era rămas blocat în nămeți, deși pe stradă se putea circula[9]. Pesediștii s-au lăsat pe sine pentru a-i ajuta pe alții.

Au existat totuși limitări ale activităților de deszăpezire pesediste. Întrucât Ghiță a fugit, a fost greu să folosești o aplicație care să ajute autoritățile la deszăpezire. Ar fi fost ușor pentru cineva care a digitalizat foarte mult statul român să informatizeze datul zăpezii.

O altă problemă a deszăpezirii pesediste a fost că nu a fost dată zăpada. Aceasta a început să mai dispară abia după ce a ieșit soarele. O scuză pentru limitele deszăpezirii pesediste poate fi

și că a nins mult, uneori și câte 11 ore[10]. Într-adevăr, este un fapt că zăpada se formează prin ninsoare. Înzăpezirea este o îngrămădire a unei cantități mari de zăpadă, în general prin acțiunea vântului pe o cale de comunicație terestră, pe un teren etc.[11]

Un alt element inedit al deszăpezirii PSD a fost folosirea infractorilor. De exemplu, câteva zeci de deținuți au fost scoși la deszăpezirea capitalei de către Gabriela Firea[12]. A fost un moment rar de comuniune sufletească, oamenii au simțit că au același drum: „Eu am votat cu PSD-ul si cu PSD-ul merg înainte. Domnu' Dragnea e de la noi, de la Alexandria. A dat Dumnezeu de a luat cu bine la alegeri si acum sa dea si el o grațiere, să scăpam și noi. De la dânsul așteptăm să dea", spunea unul din deținuți[13]. Folosirea infractorilor a avut și o dimensiune profetică, a fost un semn pentru evenimentele ce aveau să vină. Încă de atunci, deținuții încercau sa afle de la ziariști dacă se mai aude ceva cu planurile de amnistie și grațiere ale noii puteri: „Am auzit și noi la televizor. O fi ceva?"[14] Așa era anticipată problema grațierii ce avea să urmeze. Lupta PSD împotriva naturii avea să continue cu cea împotriva oamenilor și, abia după ce vremea s-a îmbunătățit, a intrat cu adevărat codul roșu.

Este un lucru bun că partidele românești de centru-dreapta n-au importat conservatorismul social (de exemplu, interzicerea avortului, a *gay* marriage) și în genere asociază dreapta mai degrabă cu liberalismul economic.

În general, grațierea este despre iertare. Iertarea este o virtute creștină și unul din elementele cheie aduse de Noul Testament în raport cu Vechiul. Dimensiunea creștină este una prin care pesediștii diferă de frații lor, socialiștii europeni, care nu sunt atât de religioși. Să ne gândim la interesul PSD pentru definirea constituțională a familiei. Dincolo de asta, e important că sprijinul pentru grațiere nu există doar la baza partidului, ci și la vârf, la persoanele care sunt un *capo*. Și aici se vrea captarea în legislație a acest spirit de toleranță și iertare prin propunerile legate de grațiere.

Note

[1] Digi24. 2017, Sorin Grindeanu, către autorități: Gândiți-vă la fiecare caz ca la mama sau soția dvs: https://cutt.ly/whezftw, accesat 04.02.2017.

[2] Ibidem.

[3] Mediafax. 2017, Gabriela Firea, despre cum s-a făcut deszăpezirea în București http://alinaerika.com/gabriela-firea-despre-cum-s-a-facut-deszapezirea-in-bucuresti/, accesat 01.02.2017.

[4] Cireașă, Doru. 2017, Firmele apropiate de PSD primesc contracte importante de deszăpezire: https://cutt.ly/rhezhJk, accesat 31.01.2017.

[5] Dinu, Eugen.2016, Cât va plăti CNADNR pentru patru contracte de deszăpezire https://www.bugetul.ro/cat-va-plati-cnadnr-pentru-patru-contracte-de-deszapezire/, accesat 01.02.2017.

[6] Mediafax. 2017, Gabriela Firea, despre cum s-a făcut deszăpezirea în București http://alinaerika.com/gabriela-firea-despre-cum-s-a-facut-deszapezirea-in-bucuresti/, accesat 01.02.2017.

[7] Ibidem.

[8] Digi24. 2017, Oamenii care au ieșit să curețe zăpada înaintea autorităților: https://cutt.ly/WhezkSp, accesat 08.01.2017.

[9] Antena 3. 2017, Culmea deszăpezirii! Sediul central al PSD, blocat în nămeți: https://www.antena3.ro/actualitate/culmea-deszapezirii-sediul-central-al-psd-blocat-in-nameti-395217.html, accesat 31.01.2017.

[10] Mediafax. op.cit.

[11] Înzăpezire, https://ro.wikipedia.org/wiki/%C3%8Enz%C4%83pezire.

[12] Lupsa, Paul. 2017, Detinutii scosi de Gabriela Firea la deszapezire se asteapta acum ca PSD-ul sa-i gratieze! http://bucurestiul.ro/detinutii-scosi-de-gabriela-firea-la-deszapezire-se-asteapta-acum-ca-psd-ul-sa-gratieze/, accesat 31.01.2017.

[13] Ibidem. [14] Ibidem.

26

Ambiguitatea întrebărilor suplimentare

De ce ar cere un decident politic o altă întrebare?

În mare sunt două răspunsuri.

Un scenariu pozitiv, când emitentul vrea să clarifice o chestiune, să se înțeleagă mai bine cutare lucru privind o decizie, o politică publică, o lege etc. Aici decidentul chiar vrea cu adevărat o altă întrebare atunci când cere o altă întrebare. Vreau întrebări suplimentare pentru că vreau să ofer răspunsuri suplimentare.

Unul negativ, când omul politic vrea să evite răspunsul la o întrebare inițială. Aici decidentul vrea o altă întrebare poate doar pentru a schimba subiectul. Vreau o altă întrebare pentru că nu vreau să răspund la prima întrebare.

În primul caz o altă întrebare clarifică. Cererea unei alte întrebări n-ar fi un joc gratuit de tipul întreabă-mă să te întreb, ci ar fi o cale pentru crește cunoașterea cetățenilor sau chiar a decidentului despre cutare politică publică.

Pot exista diverse motive pentru a cere o altă întrebare. De exemplu, problema în discuție este complexă și o singură întrebare nu ajunge. E nevoie de două sau chiar de mai multe. Aici o altă întrebare lămurește publicul asupra unei politici, decizii etc. Cu atât mai mult se întâmplă acest lucru cu cât întrebarea e cerută de însuși decidentul politic. Acesta preferă să fie întrebat decât să nu fie întrebat.

Un alt motiv pentru care cineva cere o altă întrebare poate fi descoperirea de alternative, de soluții mai bune pentru rezolvarea unei anumite probleme. Decidentul cere întrebări pentru că el însuși vrea să știe mai mult, vrea să vadă mai multe fețe ale problemei, nu doar să informeze publicul, ca în cazul anterior.

Acesta întreabă pentru că vrea răspunsuri mai bune. Întrebările suplimentare îl ajută să vadă mai bine o problemă. Opusul ar fi o atitudine dogmatică în care nu confrunt opinia mea cu faptele sau cu opiniile altora, când nu cer deloc întrebări.

Teoretic, o altă întrebare crește controlul reprezentantului de către alegători, îl face mai responsabil. Printr-o altă întrebare știi mai bine ce face cutare decident, ce are în cap, ce are de gând. Decizia politică e transparentă, e la vedere și publicul este mai informat. Administrarea chestiunilor colective e mai transparentă decât atunci când nu se întreabă niciodată nimic.

În scenariul negativ, cer o altă întrebare exclusiv pentru a evita un răspuns. Aici vreau să schimb subiectul sau să închei discuția. De ce să dau un răspuns, când pot mai simplu să cer o altă întrebare? „Altă întrebare" nu este decât un artificiu retoric pentru a puncta încheierea discuțiilor. Cer întrebări doar pentru că nu vreau să ofer răspunsuri.

De ce evită decidentul răspunsul?

Un motiv poate fi ignoranța. Cer o altă întrebare pentru că nu știu răspunsul la prima. Acesta poate fi sensul frazei „Do not question Authority! They don't know either".

O altă motivație poate fi evitarea unui subiect controversat. Aici decidentul cere o altă întrebare pentru că vrea să schimbe subiectul. Tema e delicată și mai bine discutăm despre altceva. Poate că finalul Tractatus-ului lui Wittgenstein rezumă cel mai bine această stare de spirit: „Despre ceea ce nu se poate vorbi, trebuie să se tacă" („Wovon man nicht sprechen kann, darüber muss man schweigen")[1]. Printr-o altă întrebare ocolesc răspunsul la un subiect controversat. Noile întrebări vor trebui să fie despre altceva sau să nu fie deloc.

Alt motiv pentru o altă întrebare poate fi urgența unei măsuri. Chestiunea e urgentă și timpul întrebărilor a trecut. Sensul cererii „altă întrebare" e că nu mai e nevoie de o altă întrebare. Când o chestiune e arzătoare nu mai stai la discuții și la întrebări

suplimentare. Este nevoie de soluții, nu de discuții. E ca situația unui comandant de oști prins într-o ambuscadă care trebuie să decidă imediat, fără să aibă timp să mai analizeze soluții alternative pentru atingerea unui scop sau ca a lui Messi, care într-o anumită situație trebuie să decidă într-o fracțiune de secundă dacă trage sau nu la poartă. Apoi urgența unei chestiuni poate fi atât de mare încât să fie nevoie chiar să lucrezi peste program, să poți trece o lege chiar și noaptea, dacă se poate și mai e timp.

În toate aceste situații, o altă întrebare e un *false friend*. Evit răspunsul și vreau să simulez o cultură a dialogului. „O altă întrebare" dă unui refuz o formă democratică. Nu răspund la întrebare, dar sunt democrat, *open minded*, cer alte întrebări. Și probabil că și asta irită publicul, care se prinde relativ ușor că de fapt nu vrei să răspunzi.

„O altă întrebare" poate duce la un regres la infinit, dacă structura de răspuns e ca întotdeauna la o întrebare să ceri o altă întrebare. Iar lanțul nu se rupe decât atunci când răspunzi la întrebare.

Note

[1] Wittgenstein, Ludwig. 2010, Tractatus Logico-Philosophicus, Project Gutenberg, Ebook, par. 7.

27
Teritorii

Motto: „To love our country, our country ought to be lovely" (Edmund Burke)

Patriotismul este un sentiment de dragoste de țară, de neam. De ce sunt atașat când sunt patriot?

Răspunsuri standard sunt:

– de locuri,

– de oameni,

– de idei.

Un termen ca „națiune" le include pe toate trei. Probabil și „patrie" are un sens similar. Patriotismul e despre mândria de a aparține unei națiuni. Sunt mândru că sunt român. Uneori referința geografică pare să fie suficientă, pentru că locurile conțin oameni, iar oamenii conțin idei. Și, așa, e mai comod uneori să vorbești doar de teritorii.

Dragostea de neam, de popor e față de oameni. Cultul eroilor ține de atașamentul față de oameni. Admiri eroii din trecut, războinicii de serviciu.

Uneori există o tensiune între loc și oameni, ca în expresia „Ce țară frumoasă, păcat că e locuită!". Alteori peisajele sunt integrate cu locuitorii ca atunci când Eminescu vorbește de implicarea râului și a ramului în luptele împotriva cotropitorilor.

Patriotismul poate fi și sectorial, mini-zonal. De exemplu, pot fi atașat față de un anumit cartier bucureștean pentru că are o infrastructură de transport remarcabilă.

Patriotismul poate fi și atașamentul față de anumite idei, tradiții, nu doar de persoane sau locuri. De exemplu, în cazul SUA ești atașat de Constituție, de anumite valori, nu de simplul fapt

că te-ai nimerit acolo. E o atitudine care apare frecvent la conservatorii americani. Însă nu orice tradiție e bună. De exemplu, Hayek spune că nu e conservator pentru că o tradiție poate fi coercitivă[1].

Și corupția poate fi patriotică, nu doar faptul că ții cu Halep. Când un funcționar cumpără produse românești cu banii din spăgi, atunci este patriot.

Șpaga poate fi patriotică dacă imiți tradiții, obișnuințe din trecut. Dacă iau o șpagă pentru că așa se întâmpla într-un trecut fanariot al țării, atunci sunt patriot.

La fel, spăgile mediate de un stat maximal sunt patriotice dacă imită un stat hipercentralizat din trecut. Poți imita o tradiție comunistă. Un partid românesc contemporan e asociat uneori cu anumite epidemii tradiționale tocmai datorită înrudirii sale cu aceste forme de guvernare din trecutul recent.

Contractele derulate printr-un Minister al Culturii și al Identității Naționale sunt a priori patriotice pentru că ajută la construcția unei identități naționale identice.

Așa cum există excepționalism american, la fel există și unul românesc. Excepționalismul american este despre rolul jucat de SUA în lume, de exemplu, prin lupta cu nazismul și comunismul, cel românesc asociat mai degrabă cu furăciuni și încălcarea *rule of law*. Corupția din România e ceva rar, unic, bananier, excepțional.

Șpaga pentru o lege protecționistă cum este cea cu 51% produse în supermarketuri este de asemenea o formă de patriotism.

De multe ori, termenii „patriotism" și „naționalism" sunt folosiți interșanjabil. Pentru Mises sunt însă noțiuni diferite. Patriotismul este despre scopul bunăstării națiunii. Însă poți alege mijloace diferite, liberale sau protecționiste, pentru atingerea acestui scop[2]. Doar atunci când le alegi pe cele protecționiste ești și naționalist, altfel nu[3].

Se pot importa nu doar bunuri, ci și idei protecționiste. La fel,

rasismul. De exemplu, Mises observă că ideile rasiste ale naziștilor sunt importate din Franța, în special de la Gobineau[4].

Unde este statul în acest peisaj? O presupoziție a tuturor exemplelor anterioare este că statul se confundă cu societatea. Altfel, se poate reformula distincția stat – societate pe o linie înrudită cu cea a lui Mises, unde naționalismul e față de stat, patriotismul față de societate. Statul este un monopolist, ține de sfera coerciției, societatea de sfera schimburilor voluntare[5]. Așa poți fi atașat de oamenii din anumite locuri, fără să fii atașat de stat. Altfel socialismul ar fi patriotic prin natura lui. Putem distinge între națiune, care înseamnă țară, cultură, teren, oameni, pde de o parte și stat, pe de altă parte, care este aparatul coercitiv administrat de birocrați și politicieni[6].

Și proprietatea privată are granițe, nu doar statele sau imperiile, însă ele sunt trasate la nivelul individului.

Patriotismul e speculat de lideri corupți sau incompetenți, când dau vina pe străini pentru rezultate slabe sau evenimente incomode. De exemplu, protestele recente împotriva ordonanței 13 n-ar fi atât de legitime pentru că s-a folosit capitalului străin în mobilizarea lor via magnați străini sau multinaționale. E o tactică des utilizată de politicieni să vină cu ecuația anti-stat = anti-societate.

Plata taxelor este patriotică? Dacă statul nu se confundă cu societatea și are sens să distingem între naționalism și patriotism, atunci plata taxelor ține de naționalism, evaziunea fiscală de patriotism.

Note

[1] Hayek, Friedrich A. 1998, De ce nu sunt conservator? în Hayek, Friedrich A. 1998, Constituția libertății, Institutul European, Iași, pp.403-416.

[2] Mises, Ludwig von., Ebeling, Richard M. 1990, Money, Method and The Market Process,

Ludwig von Mises Institute, Alabama: https://mises.org/library/money-method-and-market-process/html/p/384#current, accesat 16.02.2017.

[3] Mises, Ludwig von. 2010, Omnipotent government, Ludwig von Mises Institute, Alabama, p.2 https://mises.org/library/omnipotent-government-rise-total-state-and-total-war, accesat 19.02.2017.

[4] Ibidem, p.172.

[5] Rockwell, Jr., Llewellyn H. 2000, The Irrepressible Rothbard, The Center for Libertarian Studies, Inc. Burlingame, California, p.234: https://mises.org/sites/default/files/The%20Irrepressible%20Rothbard_2.pdf, accesat 17.02.2017.

[6] Ibidem, p.257, accesat 17.02.2017.

28

Corectitudinea politică conservatoare

Conservatorii contemporani critică în mod corect corectitudinea politică a stângii, tendința ei de a limita libertatea de exprimare. Stânga sancționează limbajul ofensator la adresa unor grupuri considerate defavorizate: persoanele de culoare, minoritățile sexuale, femeile etc.

Aici e de observat că stânga contemporană îți privește cu superioritate pedepsele din trecut pentru blasfemie, dar nu realizează că e în aceeași situație prin corectitudinea politică. Diferă doar entitățile ofensate. Înainte era Dumnezeu, acu sunt romii și *gay*-ii. Însă în ambele cazuri avem aceeași toleranță opresivă.

Există însă și o corectitudine politică conservatoare, corectitudine despre care se vorbește, însă, mai puțin. Pedepsirea profanării steagului sau a defăimării țării sunt relevante pentru acest tip de corectitudine politică.

Aceasta corectitudine politică apare și în constituția României:

> 30.7 Sunt interzise de lege defăimarea țării și a națiunii, îndemnul la război de agresiune, la ură națională, rasială, de clasă sau religioasă, incitarea la discriminare, la separatism teritorial sau la violență publică, precum și manifestările obscene, contrare bunelor moravuri[1].

Ce motive ar fi să interzic profanarea steagului? Un răspuns e că steagul simbolizează anumite valori. Prin legile împotriva celor care terfelesc aceste simboluri naționale ne arătăm respectul pentru aceste valori[2]. Apoi profanarea ar fi o lipsă de respect pentru cei care au suferit în război ca să asigure libertatea celorlalți[3].

O cale de a nu incrimina juridic arderea steagului e să spui că e un fel de limbaj simbolic, prin urmare fapta intră sub protec-

ția libertății de exprimare. Libertatea de expresie e protejată de Primul Amendament al Constituției SUA[4]. A fost o argumentație folosită în majoritatea cazurilor legate de arderea steagului din America[5].

Replica va fi că arderea unui steag nu este discurs, ci o acțiune[6]. Termenul „acțiune" e mai general decât „discurs". Orice discurs e acțiune, însă nu orice acțiune este discurs. Prin urmare nu pot apela la libertatea de expresie pentru a proteja arderea steagului[7].

Un alt argument e că dacă accept identitatea acțiune = discurs, atunci orice acțiune poate fi scuzată și protejată pentru că este discurs simbolic[8]. De exemplu, Jack Spintecătorul își poate poate scuza crimele spunând că sunt forme de expresie artistică, sunt artă, prin urmare trebuie protejate prin libertatea de expresie.

Alt argument ar fi să admit că arderea steagului este limbaj simbolic, dar să spun că este „hate speech", prin urmare arderea steagului trebuie pedepsită în continuare, așa cum incriminez și alte forme de „hate speech". Conservatorii pot spune că și ei sunt ofensați, nu doar ofensații de serviciu.

Există două sensuri ale corectitudinii politice:

– unul legat strict de limbaj; aici sancționez, de exemplu, un limbaj rasist.

– unul legat de acțiuni, mai general; aici interzic o acțiune rasistă. De exemplu, sancționez refuzul unui taximetrist de a lua un rom client sau al unei brutării de a refuza să vândă o pizza unui cuplu *gay*.

Brutăriile care refuzau să servească cupluri *gay* au câștigat în unele situații pe ideea că li se încalcă libertatea religioasă, care, ca și libertatea de exprimare, e protejată în SUA de Primul Amendament.

Nea Mărin, într-o schiță umoristică, în timp ce viziona un *western,* era chinuit nu atât de intrigile din film, ci de întrebarea al cui era porumbul care tot apărea în fundal. Soluția libertaria-

nă în cazul steagului e să văd al cui e steagul. Proprietarul are voie să-l ardă, vândă etc., alții nu, împotriva voinței lui. Oamenii au dreptul să-și distrugă propria proprietate[9]. Problema nu e steagul, putea fi orice alt articol textil, ca un fes, ci respectarea proprietății.

Cineva poate să nici nu fie conservator pentru a cere sancțiuni împotriva profanării steagului. De exemplu, dacă religia mea e etatismul și cineva arde steagul, pot acuza că mi se încalcă libertatea religioasă. Altfel, oamenii religioși ar trebui să fie mai prudenți cu divinizarea steagului. E o formă de idolatrie[10], în condițiile în care există preceptul biblic să nu-ți faci chip cioplit.

Note

[1] Constituția României, art.30, par.7: http://www.cdep.ro/pls/dic/site.page?den=act2_1&par1=2#t2c2s0sba30, accesat 25.

[2] Cohen, Andrew. 1999, Flags, Flames, and Property: https://fee.org/articles/flags-flames-and-property/, accesat 01.03.2017.

[3] Ibidem.

[4] Rothbard, Murray N. 1995, The Flag Flap: https://mises.org/library/flag-flap, accesat 25.02.2016.

[5] Ibidem. [6] Ibidem.

[7] Ibidem. [8] Ibidem.

[9] Block, Walter. 2000, Taking Back the Language https://mises.org/library/taking-back-language, accesat 01.03.2017.

[10] Rothbard, Murray N. 2014, On Desecrating the Flag: https://mises.org/library/desecrating-flag, accesat 26.02.2017.

29

Fake news

Motto: „It's all fake news".
Donald Trump[1]

„Să nu mărturisești strâmb împotriva aproapelui tău"[2] este a 9-a poruncă biblică. În esență, aceasta spune să nu minți[3], deși pare legată de o belea la tribunal. Întrucât *fake news* apar la știri iar știrile sunt făcute de oameni, probabil porunca se adresează și ziariștilor. Papa Francisc a numit răspândirea de știri false un „păcat"[4].

Tema *fake news* a apărut cu ocazia alegerilor prezidențiale din SUA[5]. De obicei, *fake news* se găsesc la adversar. Astfel, Trump se referă prin *fake news* la instituții de presă precum CNN, New York Times etc., locuri unde e criticat nonstop[6]. Pentru democrați, găsim *fake news* pe site-uri, bloguri și conturi social media incorecte politic[7]. Hillary Clinton și Barack Obama au acuzat *fake news* de victoria lui Trump[8]. Democrații cred că implicarea rușilor prin propagarea de *fake news* a fost decisivă pentru pierderea alegerilor de către Clinton. Pentru Trump, explicațiile legate de „russian connection" sunt teorii ale conspirației[9]. Aici e de remarcat cum puterea tinde să acuze opoziția de teorii ale conspirației. În campanie, Trump era acuzat de Clinton de convingeri conspiraționiste; acum, când Trump devine președinte, e invers.

Lupta statului cu *fake news* poate duce la încălcarea libertății de exprimare[10]. Nu e doar paranoia libertariană. În campanie Trump spunea că va modifica legile anti-calomnie în așa fel încât cei care scriu intenționat articole negative și false să poată fi dați în judecată. Așa, victimele pot câștiga o grămadă de bani[11].

Trump are această obsesie cu „winning". America nu mai câștigă și trebuie să câștige din nou. Din păcate, acest câștig nu se limitează la refacerea economiei americane sau la o poziție externă mai bună, ci este și despre cum să câștigi procese de calomnie. Și, după alegerea sa, Trump spune că n-ar trebui permis media să nu-și citeze sursele[12]. Așa rezultă o presă onestă[13]. Potrivit unui sondaj Fox News din ianuarie, 84% din americani cred că *fake news* fac rău țării[14]. Cu toate acestea, 79% cred că pot face diferența între știri reale și *fake news*[15].

Pretexte pentru cenzură se pot găsi oricând. Adevărul e o valoare importantă și *fake news* denaturează adevărul. Trebuie permis doar adevărul adevărat. Democrația e o valoare importantă. *Fake news* denaturează democrația. De exemplu, implicarea rușilor prin *fake news* a dus la alegerea lui Trump, a subminat democrația americană. Pericolul e cu atât mai mare cu cât internetul a amplificat însă răspândirea *fake news*[16]. De obicei, nimeni nu cere direct înființarea Ministerului Adevărului, care să lupte cu *fake news*, ci sunt preferate alternative mai *soft*, agenții guvernamentale ale adevărului. La noi, CNA este percepută ca o instituție eroică atunci când amendează persoane și posturi care nu-ți plac, știri și oameni *fake*. Faptul că moderatorul cerea probe invitatului, pentru a respecta o normă CNA, arată cum CNA nu amendează doar limbajul rasist, ci și falsul.

Statul este principalul distribuitor de *fake news*[17]. Depășirile de plan din comunism sunt un caz școală. Producția de grâu la hectar dintr-un sat suferea un efect de multiplicare prin raportare când era anunțată la municipiu, apoi încă unul când era transmisă la București. În Drumul Taberei, o lucrare de infrastructură care trebuia terminată în 2015 a devenit acum un fel de *fata morgana*. În războiul din Irak, armele de distrugere în masă, una din motivațiile cheie ale declanșării războiului (alături de promovarea democrației și respectarea drepturilor omului), nu s-au găsit nici în ziua de azi. Orice studiu serios al *fake news* trebu-

ie să înceapă cu statisticile și explicațiile oficiale, apoi cu știrile suspecte de prin gazete. Un motiv pentru această recomandare este și că jurnaliștii nu se mai cațără pe burlane pentru aflarea adevărului ca-n Lois & Clark, ci, de multe ori, doar repovestesc interpretarea oficială. Cu puține excepții, ziariștii sunt mai mult agenți de presă pentru oficiali[18]. Poate că sunt potriviți termeni ca „narațiuni", „povestiri" folosiți în postmodernism pentru a desemna perspective generale împărtășite, o *Weltanschauung* – multe din povestirile oficiale, inclusiv postmodernismul, chiar fiind povești.

Fake news nu trebuie să fie neapărat despre lucruri spectaculoase, rocambolești, vezuviale, eclatante, cum sunt cele privind implicarea rușilor în alegerile americane. Acestea pot ține în viață în mod obișnuit teorii false, așa cum se întâmplă în cazul multor politici publice și a știrilor despre ele. Cea mai stimată teorie *fake* de către stat și media este socialismul; în versiunea sa cu față umană, social-democrația. Decesul lui nu e nici acum *old news*.

Note

[1] FoxNews.com, 2017, TRUMP TRANSITION. Trump blasts Russia reports, unveils plan for business empire at feisty news conference: http://www.foxnews.com/politics/2017/01/11/trump-allies-blast-reports-on-supposed-info-held-by-russia.html, accesat 10.03.2017.

[2] Porunca a noua: Exodul 20.16: http://duldner.de/183,0,10-porunca-a-noua,index,0.html, accesat 09.03.2017.

[3] Ce semnificație au Cele 10 Porunci?: https://www.gotquestions.org/Romana/Cele-10-Porunci.html, accesat 05.03.2017.

[4] FoxNews.com, 2016, VATICAN. Pope Francis calls spreading fake news a sin: http://www.foxnews.com/world/2016/12/07/pope-francis-calls-spreading-fake-news-sin.html, accesat 09.03.2017.

[5] Klein, Peter G. 2017, Hayek on Fake News: https://mises.org/blog/hayek-fake-news, accesat 03.03.2017.

[6] Ibidem. [7] Ibidem.

[8] Chaitin, Daniel. 2017, APPLE. Apple CEO Tim Cook: 'Fake news' is 'killing people's minds': http://www.foxnews.com/tech/2017/02/11/apple-ceo-tim-cook-fake-news-is-killing-peoples-minds.html, accesat 07.03.2017.

[9] Insider.foxnews.com, 2017, Trump: New Reports on Russia Connections Are 'Conspiracy Theories': http://insider.foxnews.com/2017/02/15/trump-new-reports-russia-connections-are-conspiracy-theories, accesat 09.03.2017.

[10] Paul, Ron. 2016, War on 'Fake News' Part of a War on Free Speech: https://mises.org/blog/war-%E2%80%98fake-news%E2%80%99-part-war-free-speech, accesat 03.03.2017.

[11] Tucker, Jeffrey A. 2017, Fake News Is Still Free Speech: https://fee.org/articles/why-does-everyone-seem-to-be-against-free-speech/, accesat 03.03.2017.

[12] Insider.foxnews.com, 2017, Wash. Post Stands by 9-Source Russia Story After Trump Calls It 'Fake News': http://insider.foxnews.com/2017/02/24/wash-post-stands-behind-9-source-story-after-trump-calls-it-fake-news, accesat 08.03.2017.

[13] Insider.foxnews.com, 2017, 'Very Fake News': Pres. Trump Questioned on Intel Leaks by CNN's Acosta: http://insider.foxnews.com/2017/02/16/very-fake-news-trump-questioned-cnn-jim-acosta, accesat 08.03.2017.

[14] Blanton, Dana. 2017, Fox News Poll: Fake news hurting US: http://www.foxnews.com/politics/2017/01/24/fox-news-poll-fake-news-hurting-us.html, accesat 08.03.2017.

[15] Ibidem.

[16] Higgs, Robert. 2017, Fake News, Fake Politics, Fake Policy: https://fee.org/articles/fake-news-fake-politics-fake-policy/, accesat 03.03.2017.

[17] Ibidem.

[18] Klein, Peter G. 2017, op.cit.

30

Recenzie la Emil Duhnea: *Fără zei, fără stăpâni*

Motto:
„– What science do you practice?
– Science fiction."
(Anonim)

Nuvela „Fără zei, fără stăpâni" descrie o revoltă împotriva unei tiranii dintr-un oraș de pe o altă planetă. Este vorba despre revolta împotriva dictaturii din Orașul Rubiniu. În acest oraș nu avem atât o ciumă roșie, cât una roșu-închis, rubinie.

De regulă, SF-urile descriu un gadget cu puteri neobișnuite. Poate fi o mașină a timpului, o cutie cu un buton care provoacă moartea unui necunoscut, o navă, un tele-ecran, un holospațiu etc. În nuvelă apar elemente obișnuite de science fiction, fără ca autorul să insiste asupra lor. De exemplu, conflictul se petrece pe o altă planetă[1] iar coloniștii, care sunt pământeni, ajung acolo cu o navă[2]. Principalul gadget analizat aici de Emil Duhnea este omul. Nuvela descrie controlul social într-o ordine cu stăpâni, revolta împotriva acestei ordini, precum și dilemele etice care însoțesc această revoltă.

De exemplu, o dilemă e cea a calculului utilitarist al vieților. Este legitimă sacrificarea unor persoane pentru un bine mai mare adus de o revoluție reușită? „Ce sunt două vieți pentru binele tuturora", se gândește personajul Reim[3], când alege să denunțe doi complotiști pentru a intra în grațiile dictatorului Lyndon. Așa putea obține o viză temporară în oraș, lucru suficient cât să ducă armele la răsculați. Acest calcul utilitarist al vieților pare funda-

mentat pe cultura locală a iubirii aproapelui și a renunțării de sine[4], unde tribul e mai important ca individul.

O altă dilemă este *trade off*-ul libertate – securitate. De exemplu, tiranul Lyndon folosește argumentul apei de la robinet împotriva revoltei. Civilizația oamenilor noi nu s-a construit singură. Dacă pică *leadership*-ul oamenilor noi, o să dispară și civilizația adusă de ei. Lumina, apa de la robinet, bărcile cu motor, toate acestea vor dispărea dacă ei sunt uciși[5]. Tirania este prețul plătit pentru a avea o societate civilizată. Acest *trade off* libertate – securitate apare și în reflecțiile personajului Hototo, lider al roșiilor, populația băștinașă colonizată de oamenii noi, când se întreabă dacă libertatea din afara Orașului Rubiniu merită prețul pierderii siguranței din oraș[6]. La fel, conflictul libertate – securitate apare și în înrobirea oamenilor roșii de către oamenii noi, pentru a opri măcelurile dintre roșii[7]. Oamenii noi par să aducă o nouă ordine anarhiei sălbatice a indigenilor[8].

În nuvelă, personajele nu sunt multiplicate fără necesitate, mai ales după ce te înveți cu ele. Regimul răsturnat este cel al oamenilor noi, condus de președintele Lyndon. Lumea Orașului Rubiniu este una brutală, militarizată, cu multe denunțuri și execuții. Nu toți oamenii noi sunt tirani. Tirania e exercitată de o minoritate politică în Orașul Rubiniu. Împotriva dictaturii sunt Cobb, un apropiat al președintelui Lyndon și fiul Capitanului, liderul primilor coloniști, Hototo, un roșu, om din partea băștinașilor și Reim, negustorul care aduce armele răsculaților și care vine din ținutul Domana.

Formula „fără zei, fără stăpâni" („No gods, no masters") este o expresie anarhistă tradițională, asociată mai degrabă cu anarhocomunismul de secol XIX[9].

De ce „fără stăpâni"? Aici răspunsul pare clar. Valoarea cheie a nuvelei e libertatea. Aceasta e asigurată prin răsturnarea tiraniei președintelui Lyndon. Accentul autorului pe libertate și pe individ contrastează cu lumile imaginate uneori de autorii de SF,

care după ce-ți descriu tot felul chestii *high tech*, în materie de ordine socială îți recomandă până la urmă tot vreo formă prăfuită de comunism.

De ce „fără zei"? Aici răspunsul e mai greu de dat. Zeii se manifestă în mai multe feluri. Sunt posibile trei interpretări: zeii se opun libertății, zeii sprijină libertatea sau zeii sunt neutri. Toate cele 3 atitudini apar în nuvelă.

În primul caz, libertatea poate fi amenințată și de zei, nu doar de stăpâni. Reflecția lui Hototo, că a trecut din lanțurile Orașului Rubiniu în lanțurile zeului,[10] exprimă acest conflict. O altă situație când zeii pot fi un obstacol este practica sacrificiului uman din taberele roșiilor[11]. Această practică nu era nici măcar una aleatoare, ca în „The Village", ci erau sacrificați cei mai viteji din trib. Așa, roșii devin mai vulnerabili în lupta cu oamenii noi.

Alteori, zeii par să sprijine libertatea. De exemplu, Hototo este văzut ca un Mesia în triburile roșilor[12]. Inclusiv Reim, negustorul care duce armele în Orașul Rubiniu, e mânat de zei[13]. Similar, personajul Cobb spune că Marele Zeu vrea ca oamenii noi ai orașului Rubiniu să părăsească lumea aceasta[14].

Cât privește a treia interpretare, cea a neutralității zeilor, aceasta pare sprijinită de finalul nuvelei[15]. Avem un amurg al zeilor și zeii par să nu răspundă la întrebarea negustorului Reim: „ce face omul?"[16].

„Ce face omul?" este o formulă enigmatică care apare pe tot parcursul nuvelei. Cartea începe și se termină cu ea. Stilistic întrebarea amintește de procedeul folosit de Ayn Rand în „Atlas Shrugged" unde se tot repetă întrebarea „Cine este John Galt?".

„Ce face omul?" poate însemna un accent generic, pragmatic pe faptă în detrimentul teoriei. „La început a fost Fapta" („Am Anfang war die Tat"), ne spune Goethe în „Faust". Nu-mi spune cine ești, spune-mi ce faci! E însă mult mai plauzibil ca întrebarea să vizeze un conflict cu zeii, de tip Prometeu. „Ce face omul" se opune lui „ce face zeul". Ordinea Orașului Rubiniu e una

fără zei. Pancartele din oraș conțin întrebarea „ce face omul?", întrebare care ar ține de propaganda guvernanților de acolo[17]. Răspunsurile la întrebare sunt tot felul de acțiuni punctuale. Omul face banii, o armă[18], o clădire[19] etc.

Un element inedit al nuvelei este folosirea unui *bank run* în revoltă[20], dincolo de confruntarea armată. Acest *bank run* este posibil datorită sistemului de rezerve fracționare cu care operează Banca Orășenească, sistemul unde bancnotele n-au acoperire în bani și implicit banca nu are tot timpul la îndemână banii deponenților. Acest *bank run* este provocat deliberat și este pregătit din timp de Reim, care va distribui noaptea pe străzi bancnote cu o zi înainte de revoltă. Acestea vor fi culese de oamenii noi, în principal fiind vizați soldații,[21] pentru a maximiza scandalul generat de neplată.

Nuvela se pretează la ecranizare, cel puțin la una de tipul unui episod din „The Outer Limits". Partea de thriller poate fi acoperită de trădările din interiorul conducerii oamenilor noi, Cobb își trădează tatăl, Căpitanul, prima căpetenie a coloniștilor, Lyndon este trădat la rândul lui, prin elementele de canibalism în care este implicat Hototo[22] sau sacrificiile umane practicate în triburile roșii. La acestea se adaugă și ostilitatea autorităților din Orașul Rubiniu față de cineva care intră acolo, situație pe care o întâlnim de multe ori în filmele horror, când cineva intră într-un oraș iar localnicii sunt neprietenoși, totul pentru a construi un context ostil. Dincolo de aceste elemente dramatico-vizuale, nuvela conține suficiente componente conceptuale și de noutate pentru a fi încadrată cu ușurință în categoria produselor *quality* de pe piața SF-ului românesc.

Note

[1] Duhnea, Emil. 2016, „Fără zei, fără stăpâni", Millenium Books, Satu Mare, p.119-120.

[2] Ibidem, p.93.

[3] Ibidem, p.105.

[4] Ibidem, p.10.

[5]Ibidem, p.129.

[6] Ibidem, p.46

[7] Ibidem, p.80

[8] Ibidem, p.118.

[9] Wikipedia, No gods, no masters: https://en.wikipedia.org/wiki/No_gods,_no_masters, accesat 16.03.2017.

[10] Duhnea, Emil. 2016, op.cit., p.50

[11] Ibidem, p.84.

[12] Ibidem, p.56

[13] Ibidem, p.28.

[14] Ibidem, p.96.

[15] Ibidem, p.136.

[16] Ibidem, p.136.

[17] Club Revdepov, 2017, op.cit.

[18] Ibidem, p.115.

[19] Ibidem, p.112.

[20] Duhnea, Emil. 2016, op.cit., p.116

[21] Ibidem, p.110.

[22] Ibidem, p.47.

31

Descentralizarea în filmele polițiste

Un clișeu în filmele polițiste este conflictul între polițistul local și federali în rezolvarea unui caz. O nedreptate care i se face polițistului local este preluarea cazului de către federali. În această situație, Hollywood-ul tinde să simpatizeze cu polițistul local. Această preferință pentru poliția locală poate părea surprinzătoare, având în vedere simpatiile etatiste, socialiste din industria filmului, simpatii analizate de unii cărturari liberali importanți[1].

Potrivit descentralizării, nu trebuie rezolvată central o problemă care poate fi rezolvată local. Iar localul nu trebuie să fie neapărat un sat de la marginea pământului. Poate fi și poliția din New York, NYPD.

De ce e bună rezolvarea locală a problemelor? Chiar dacă admitem că FBI ar fi de multe ori mai competent decât mulți polițiști locali, un argument libertarian standard pentru descentralizare este că atunci când ne confruntăm cu abuzurile FBI n-avem altă opțiune decât să plecăm din țară[2]. În schimb, dacă ne lovim de abuzurile poliției locale, ne putem muta doar în altă localitate din aceeași țară[3]. E o alegere mult mai comodă decât prima. Același argument poate fi folosit pentru chestiuni care țin de corupție și eficiență. Te poți muta din Teleorman în Cluj, dacă primul e mai corupt și mai ineficient. La fel se poate muta și cineva care preferă mai multă necesitate. Nu trebuie să meargă până în Coreea de Nord, ci se mută în satul vecin.

Descentralizarea Hollywood se manifestă în două feluri:

– în cazul conflictului local / central, filmele țin, în general, cu localii. Acestea insistă pe rezolvarea locală a problemei.

– problema e rezolvată central, atunci când e una complexă.

Un caz de FBI e rezolvat de FBI. Descentralizarea nu spune însă că toate problemele trebuie rezolvate local. O problemă va fi rezolvată central, dacă ține de central.

Cazul e rezolvat central sau local în funcție de complexitatea sa. Un caz mai greu va fi rezolvat la centru. Ori în filmele americane se întâmplă așa când intervine FBI. Federalii par mai buni pentru cazuri complicate. Pentru simpatizanții FBI există probleme noi, pe care poliția locală nu le poate rezolva, ca atunci când infractorii trec în goană granițele unui stat american[4]. De obicei, dacă avem un caz greu, o crimă în serie, vin federalii. Sau putem avea un caz foarte complicat, ramificat nu doar pe alte regiuni, ci și pe alte lumi. Dacă vorbim, de o invazie extraterestră, problema e abordată central și apare FBI. Așa sunt cazurile din „Fringe", „X Files" etc. Descentralizarea permite rezolvarea locală a problemelor, nu o elimină pe cea centrală. Pe măsură ce problema se complică, trec la un nivel superior. FBI-ul nu anchetează hoți de buzunare, ci intervine în cazuri complexe. Aceasta se întâmplă mai cu seamă când personajul principal este din capul locului din FBI. Filme ca „Untouchables", „FBI Story" și „This Is Your FBI" au întărit ideea că atunci când poliția locală ratează, FBI rezolvă problemele[5]. Un argument împotriva eficienței nivelului federal ar fi că aceasta nu e așa mare, la câte mașini se răstoarnă pentru a rezolva un caz. Evident, în unele cazuri miza e salvarea lumii și așa pagubele materiale sunt depășite de beneficiile estimate.

Corupția poate apărea la ambele niveluri. FBI-ul poate acoperi infractori centrali, are acces în sferele mai înalte ale puterii. Alteori corupția poate fi locală și e nevoie de remedii de la centru pentru că localitatea în care merge agentul FBI e un sat fără câini.

Așadar, Hollywood pare fidel teoriei despre descentralizare atunci când ține cu localii în caz de conflict sau când trimite FBI la problem grele. Cum se poate falsifica această interpretare?

O cale de a ataca primul punct este să spui că preferin-

ța Hollywood pentru local ține mai degrabă de complexitatea personajului decât de cea a problemei, de excepționalismul lui mai degrabă decât de preferința generală pentru poliția locală. Intenția autentică în filme nu e legată de descentralizare, ci de completarea portretului unui personaj. Preferința e legată de om, nu de sistem. Nu avem o preferință structurală, sistemică pentru local. Dacă ar fi să avem ideea de poliție privată, Hollywood-ul ar fi mai degrabă ostil și ar prezenta chestiuni gen Mad Max, efectele nocive ale capitalismului neoliberal. Răspunsul la această obiecție este că filmul încurajează și permite rezolvarea locală a problemei, indiferent de intenții.

Altă obiecție poate fi că încălcăm principiile descentralizării dacă localul rezolvă probleme centrale. Localul trebuie să rezolve probleme locale, centralul probleme centrale. Răspunsul este același ca la critica anterioară. Important e că filmele permit rezolvarea locală a problemei. Centralismul ar însemna să am FBI peste tot, inclusiv în local.

O altă obiecție ar merge pe contraexemple, invocând filme când FBI-ul se ocupă de lucruri mărunte. Aici răspunsul va fi că interpretarea e mai degrabă despre o tendință generală mai degrabă decât despre o situație valabilă universal, complet imună la orice tip de contraexemplu.

În concluzie, în mod surprinzător, industria filmului încurajează rezolvarea locală a problemelor de către poliție. Nu ar fi fost așa dacă se ocupa FBI de tot, eventual prin filialele sale. Ori, în filme, FBI pare să se ocupe doar de cazuri extraordinare, nu de găinării. Poate că face acest lucru în viața reală, dar nu într-un film, care e o chestiune serioasă.

Note

[1] Mises, Ludwig von. 1956, The Anti-Capitalistic Mentality: https://mises.org/library/anti-capitalistic-mentality, accesat 18.04.2017.

[2] Rothbard, Murray N. 2013, The Soviet Bogeyman: https://mises.org/library/soviet-bogeyman, accesat 04.04.2017.

[3] Ibidem.

[4] Cantor, Paul A. „This Is Not Your Father's FBI: The X-Files and the Delegitimation of the Nation-State." The Independent Review 6.1 (2001): 113-123, p.118: http://www.independent.org/pdf/tir/tir_06_1_cantor.pdf, accesat 06.04.2017.

[5] McMaken, Ryan. 2016, Abolish the FBI: https://mises.org/blog/abolish-fbi-0, accesat 28.03.2017.

32

Vaccinarea obligatorie

Două întrebări care apar în discuțiile despre vaccinare sunt:

– trebuie să devină vaccinarea obligatorie?

– trebuie incriminată juridic moartea unui copil nevaccinat?

Cele două întrebări nu se suprapun. Poți răspunde „nu" la prima și „da" la a doua. În acest text se va răspunde cu „nu" la ambele. Vaccinarea nu trebuie nici să fie obligatorie, nici pedepsit refuzul vaccinării în cazul unor decese produse în contextul acestei absențe.

Răspunsul la aceste întrebări se va da în funcție de *benchmark*-ul principiului nonagresiunii. Potrivit acestui principiu, o agresiune este la modul cel mai general încălcarea proprietății altcuiva. De exemplu, un părinte care-și mutilează copilul încalcă proprietatea copilului asupra propriului corp și acțiunea sa trebuie pedepsită.

Un prim argument împotriva vaccinării obligatorii este legat de respingerea obligațiilor pozitive. Vaccinarea obligatorie este o obligație pozitivă. Nu sunt obligat să țin în viață pe cineva, să-i asigur imunitatea la boli, să-i prezerv starea de sănătate etc. Dacă accept vaccinarea obligatorie, încalc principiul nonagresiunii, care nu acceptă decât obligații negative de tipul „să nu ucizi", „să nu furi" etc.

Înțelegem această distincție printr-un exemplu. Una e să omor pe cineva, alta e să las pe cineva să moară. Prima trebuie incriminată juridic pentru că încalcă o obligație negativă, „să nu ucizi", a doua nu, este doar o obligație pozitivă. Obligațiile pozitive sunt problematice pentru că încalcă drepturile negative, dreptul la proprietate, libertate.

Obligațiile trebuie să fie doar negative[1]. Părintele ar încălca proprietatea copilului dacă-l mutilează, omoară, torturează etc[2]. Absența vaccinării nu este o agresiune. Părintele nu are obligația să țină în viață copilul, sau într-o stare ferită de boli, deși are obligația negativă să nu-l omoare. Vaccinarea obligatorie încalcă principiul nonagresiunii, dreptul de proprietate al părintelui, libertatea părinților, care au parțial drepturi de proprietate asupra copilului.

Un răspuns la această critică este că vaccinarea obligatorie nu este obligație pozitivă, ci negativă. Aceasta este un caz particular al obligației negative mai generale să nu ucizi, vătămezi copilul. Prin urmare, ar fi consistentă cu aplicarea principiului nonagresiunii. Copilul trebuie vaccinat pentru a preveni vătămarea lui.

Răspunsul la această repliere va fi că atunci când incriminez juridic vătămarea copilului prin nonvaccinare, încă nu am victima. Este ok să limitez libertatea cuiva doar atunci când comite o agresiune, ori aici limitez libertatea părintelui prin obligativitatea vaccinării, fără să am încă infracțiunea. „No victim, no crime". Sunt posibile mai multe rezultate ale acțiunii, inclusiv vătămarea, însă ea încă nu a avut loc. Nu e sigură moartea copilului sau îmbolnăvirea lui. Nu avem un scenariu ca în „Minority Report", unde știm dinainte rezultatul acțiunii[3]. Așadar, chiar și dacă am incrimina juridic moartea ulterioară a copilului nevaccinat, tot nu ar fi legitimă vaccinarea obligatorie.

Dar să spunem că acum știm și rezultatul acțiunii. Copilul nu a fost vaccinat și a murit. Este părintele vinovat? Pare plauzibil să răspundem că „da" și că agresiunea ia forma omorului prin imprudență. În cazul vaccinării e mai invocat omorul prin imprudență decât crima, pentru că rezistența părinților se bazează, de regulă, pe anumite convingeri religioase sau pe insuficienta familiarizare cu anumite progrese din medicină.

Ce s-ar mai putea răspunde aici? O replică posibilă la acest argument ar fi că, în abținerea de la vaccinare, părinții nu sunt

cauză a morții, ca în situațiile obișnuite de omor prin imprudență. Cauza morții este virusul, nu părintele care se abține de la vaccinare. Situații tipice pentru omorul prin imprudență sunt când dai cu mașina peste cineva neintenționat, descarc o armă în cineva accidental, am o sobă neaerisită într-o cameră unde e un copil etc., las geamul deschis și moare copilul etc. În toate acestea acționezi asupra victimei, chiar dacă neintenționat. Însă prin abținerea de la vaccinare nu sunt cauză, pentru că nu acționez direct asupra copilului. Boala, că vorbim de meningită, cancer, diabet etc., a fost cea care a ucis copilul[4]. Și aici nu este vorba de cazuri de malpraxis medical sau de abuz parental, când doctorii sau părinții contribuie la moartea copilului prin otrăvire, înfometare, administrarea de medicație greșită sau alte tipuri de abuz fizic[5].

Situația nu este ca aceea când spun „glonțul e de vină, nu cel care a apăsat pe trăgaci". Când omori pe cineva pe stradă ești cauză a morții, când lași să moară nu, chiar dacă ai fi putut împiedica rezultatul. Când acționez pot fi considerat responsabil, când nu, nu. În situațiile de omor prin imprudență acționez asupra copilului. Când nu vaccinez, nu acționez direct, nu sunt cauză.

Din acest motiv nu incriminăm acțiunile unui medic care nu reușește, pur și simplu, să salveze un copil. La fel, nu incriminăm părintele care nu-și permite un tratament și copilul moare. Cauza morții este boala.

Când un părinte alege ca metodă de tratament rugăciunea, care este cam homeopată pe imaginea agnostică a științei, întrucât n-are efecte, nu există motive pentru sancțiune. În schimb, un vaccin poate fi cauză. Prin vaccinare acționez direct asupra copilului. Și cu atât mai mult se întâmplă acest lucru cu cât vaccinarea e preventivă, copilul n-are încă boala, ca să pot apela la argumentul bolii drept cauză.

Note

[1] Rothbard, Murray N. 1998, The Ethics of Liberty, New York University Press, New York, p.100.

[2] Ibidem.

[3] Singer, Jeffrey A. 2014, Vaccination and Free Will: https://www.cato.org/publications/commentary/vaccination-free-will, accesat 29.04.2017.

[4] Rogers, A.M. 1993, Saving Sick Children from State Science: https://fee.org/articles/saving-sick-children-from-state-science/, accesat 01.05.2017.

[5] Ibidem.

33

Consumerismul

Obiecția consumerismului e o idee mai nouă în raport cu abundența materială promisă inițial de socialism[1]. Superioritatea socialismului la începuturi era că oferă mai multe bunuri de consum decât capitalismul. Acum problema capitalismului e că duce la consumerism. Pentru critici, consumerismul este un consum material excesiv. Consumerismul înseamnă să cumperi mai mult decât ai nevoie[2]. Sistemul capitalist este lacom și materialist[3]. Prin contrast, socialismul propune un consum superior față de consumul material meschin turbocapitalist.

Acestui consum consumerist, materialist îi sunt opuse, în genere, 3 tipuri de consum:

– un consum altruist, când ajut pe cineva;

– un consum naturist, ecologist; aici consumerismului îi este opus postmaterialismul, întoarcerea la natură, accentul pe valorile ecologice, nu pe cele economice;

– un consum estetic, cultural. Una e să cumpăr niște portocale în plus, altceva să citesc Pamuk. De acest consum cultural țin subvenționarea artelor, educației etc.

Conflictul general este între societatea de consum capitalistă versus societatea socialistă a aspirațiilor mai înalte.

Un consum material excesiv n-ar fi bun, pentru că reduce un consum superior. De exemplu, acesta lasă mai puține resurse pentru săraci, pentru acțiuni altruiste. Bernie Sanders spune că „nu ai nevoie de 23 de deodorante sau 18 perechi diferite de adidași când copii mor de foame în această țară”[4].

Nevoile consumeriste sunt *fake*:

– pentru că sunt create artificial prin publicitate;

– în raport cu nevoi mai autentice precum un consum altruist sau o întoarcere la natură.

Pentru John Kenneth Galbraith în „The Affluent Society", consumatorul nu este decât o marionetă a producătorului[5]. Alegerile nu sunt libere pentru că au fost influențate de marketing[6]. Alergi orb la supermarket, fără niciun discernământ, și cumperi ce ai văzut la televizor.

În plus, alegerile între bunurile materiale maschează alegerile mai importante între sisteme politice. De exemplu, pentru filosoful marxist Herbert Marcuse, o alegere între Cola și Pepsi este o alegere falsă orchestrată de capitaliști pentru a distrage atenția de la alegerea mai importantă între două sisteme, sistemul „sclaviei salariale"(capitalism) și socialism[7].

Nemulțumirea față de consumerism nu e legată de profit, de critica lăcomiei oamenilor de afaceri, ci de consum. Prin urmare, are o bătaie mai lungă, atinge mai mulți oameni decât detestatul 1%. Consumerismul este și despre lăcomia oamenilor simpli, fiind astfel un blam mai democratic. Însă, dacă oamenii obișnuiți sunt doar prizonierii corporațiilor, de vină ar fi tot 1%.

Un răspuns la această critică a nevoilor artificiale este: dacă nevoile sunt create pur și simplu prin publicitate, de ce mai pierd firmele timpul cu cercetări de piață sau cu grija falimentului[8]? De ce nu creez pur și simplu cererea prin publicitate?

O critică a consumerismului poate fi indusă artificial, creată de stat prin sistemul de educație sau programe de conștientizare?

Cum îți dai seama că ești consumerist? Prea mult sau prea puțin sunt judecăți de valoare. Un cetățean precum Bernie Sanders, care este și un simbol al luptei anticonsumerism, are 3 case. Este sau nu consumerist? Se poate construi convențional un criteriu intersubiectiv potrivit căruia cineva devine consumerist de la 4 case în sus. Apoi e plauzibil că Sanders și-a cumpărat 3 case pentru că avea nevoie de ele. Cine determină, dacă nu individul însuși, ce nivel de prosperitate materială este cel mai bun

pentru el?[9]. Nu în ultimul rând, e ok să fie alături de săraci doar cu gândul, nu și cu banii proprii, pentru că socialismul modern înseamnă și o trecere spre post-materialism.

Consumul superior poate fi consumerist? E posibil să fiu prea altruist, să citesc prea multă literatură rusă sau să consum prea multe roșii ecologice? Probabil calitatea bate cantitatea în caz de conflict, pentru criticii consumerismului. Consumul superior, autentic poate fi oricât de mare. Consumul material, turboliberal e meschin, problematic.

Alternativa la consumerism este întoarcerea la natură[10]. Avem un conflict între natură și societate, societatea fiind ceva de plastic. Fostele țări comuniste au mai trecut prin postmaterialism, dacă ne gândim la aprovizionarea curentă din Alimentarele lor. Cu toate acestea, personalități din aceste țări n-au ezitat să critice consumerismul. De exemplu, Vaclav Havel avertiza asupra „dictaturii stupefiante a consumerismului"[11]. La fel, marele Aleksandr Soljenițîn, ajuns în SUA în 1974, critica nu doar comunismul, ci și consumerismul capitalist[12]. Similar, papa Ioan Paul al II-lea, în enciclicele Sollicitudo Rei Socialis și Centesimus Annus, reproșează consumerismului superficialitatea sa[13], atașamentul față de bunurile materiale.

Pe de altă parte este adevărat că furăciunile din programele socialiste sunt o întoarcere la natură, la junglă, chiar dacă nu reușești să recreezi prin politici publice peisajele naturale de demult. Preferințele socialiste nu sunt simple recomandări, ci obligații pentru a face anumite acțiuni. Oamenii încearcă să-și forțeze semenii să facă lucruri pe care altfel nu le-ar face[14]. Mijloacele propuse sunt coercitive[15].

Cât privește arta, oferta de consum artistic a crescut în capitalism, că vorbim de filme, cărți, conferințe etc.[16] Aici se poate răspunde că, în ciuda acestei creșteri a ofertei, nu se mai ascultă mai mult Bach decât Britney Spears. Însă în această obiecție avem mai degrabă un elitism non-revoluționar ne*trendy*.

Note

[1] O'Neill, Ben. 2007, Does Capitalism Make Us More Materialistic? https://mises.org/library/does-capitalism-make-us-more-materialistic, accesat 11.05.2017.

[2] Hunter, Brittany. 2017, Consumerism: A Love Story: https://fee.org/articles/consumerism-a-love-story/, accesat 13.05.2017.

[3] O'Neill, Ben. 2007, op.cit.

[4] Tanner, Michael D. COMMENTARY. 2015, Who Would Not Favor Economic Growth? https://www.cato.org/publications/commentary/who-would-not-favor-economic-growth, accesat 14.05.2017.

[5] McGath, Gary. 1981, The Anti-Consumer Lobby https://fee.org/articles/the-anti-consumer-lobby/, accesat 13.05.2017.

[6] Callahan, Gene. 2007, Athletes' Salaries Too High? Sports Fans, Blame Yourselves https://fee.org/articles/athletes-salaries-too-high-sports-fans-blame-yourselves/, accesat 13.05.2017.

[7] Stark, Andrew. 2001, Pizza Hut, Domino's, and the Public Schools http://www.hoover.org/research/pizza-hut-dominos-and-public-schools, accesat 15.05.2017.

[8] Rothbard, Murray N. 2012, The Fallacy of the „Public Sector": https://mises.org/library/fallacy-public-sector, accesat 17.05.2017.

[9] Bernstein, Andrew. 2016, Why we should celebrate capitalism and consumerism, at Christmas and all year http://www.learnliberty.org/blog/why-we-should-celebrate-capitalism-and-consumerism-at-christmas-and-all-year/, accesat 16.05.206.

[10] Rockwell Jr., Llewellyn H. 2006, In Defense of Consumerism: https://mises.org/library/defense-consumerism, accesat 11.05.2017.

[11] Raico, Ralph. 2010, Liberation from the Parasite State: https://mises.org/library/liberation-parasite-state, accesat 12.05.2017.

[12] Boaz, David. 2008, Alexander Solzhenitsyn, R.I.P. https://www.cato.org/blog/alexander-solzhenitsyn-rip, accesat 14.05.2017.

[13] Abela, Andrew V. 2010, Is consumerism harmful?: https://acton.org/pub/religion-liberty/volume-17-number-3/consumerism-harmful, accesat 15.05.2017.

[14] Anderson, William L. 2004, Does Wal-Mart Destroy Communities?: https://mises.org/library/does-wal-mart-destroy-communities, accesat 11.05.2017.

[15] Machan, Tibor R. 2000, Consumerism: A Defense: https://mises.org/library/consumerism-defense, accesat 11.05.2017.

[16] Bernstein, Andrew. 2016, op.cit.

34

Turbocapitalism contra neoliberalism

Diferă cu adevărat cele două ideologii sau sunt doar nume diferite pentru același lucru?

Turbocapitalismul și neoliberalismul par similare. Ambele ar fi doar o etichetă diferită pentru o piață liberă dereglementată, cu taxe mici, privatizare etc.

Termenul „turbo-capitalism" este creat în 1989 de Edward Luttwak în cartea *Turbo-Capitalism: Winners and Losers in the Global Economy*[1]. Luttwak are origini românești, îl mai cheamă și Nicolae și s-a născut în Arad. Turbocapitalismul este despre liber schimb, dereglementare, privatizare[2]. Acesta nu ar fi obstrucționat de reglementări guvernamentale, de sindicate, de taxare și restricții la investiții[3].

Și turbocapitalismul și neoliberalismul sunt asociate de critici cu politicieni ca Reagan și Thatcher. Pentru Edward Luttwak, avem un contrast în capitalismul reglementat din perioada 1945-1980 și unul necontrolat, optzecist, care apare la Reagan și Thatcher[4]. Cu cei 2 este asociat și neoliberalismul[5].

Consecințele turbocapitalismului și neoliberalismului par identice. Turbocapitalismul înrăutățește situația muncitorilor, a consumatorilor, a comunităților și ignoră distribuția bogăției[6]. În turbocapitalism bogații devin tot mai bogați și săracii tot mai săraci[7].

Uneori turbocapitalismul este asociat cu exploatarea consumatorului, alteori cu cu „turboconsumerism" [8], un fel de consum exagerat.

Turbocapitalismul produce tulburări sociale[9]. Acesta creează instabilitate, distruge comunitățile, țesutul social. De exemplu,

relocarea firmelor în alte țări duce la joburi mai slabe pentru clasa mijlocie[10]. Turbocapitalismul duce la închiderea de industrii, lăsând astfel în stradă mii de lucrători[11].

Pentru Luttwak, înainte era mai bine. Pe vremea capitalismului controlat (1945-1980) consumatorii erau mai protejați, muncitorii câștigau mai mult și aveau locuri de muncă mai sigure, familiile aveau o calitate mai mare a vieții[12]. Vechiul capitalism controlat avea taxe mari pentru bogați, politici redistributive[13], reglementări pentru toate industriile etc.[14] Acest capitalism reglementat a adus bunăstare pentru mase în SUA, Europa de Vest, Japonia și alte țări care au mers pe acest drum[15].

De ce nu se revoltă lumea mai mult împotriva acestui turbocapitalism[16]? În America există două frâne importante. Cele două sunt sistemul juridic și morala calvinistă[17].

Cât privește sistemul juridic, în SUA avem 2 milioane de procese pe an împotriva firmelor americane[18]. Acestea ar aduce reparații pentru victimele turbocapitalismului[19], ar fi un fel de supapă pentru nemulțumiți. Aici avem totuși o inconsecvență. Această procesomanie presupune multe reglementări, adică nu e compatibilă cu dereglementarea din turbocapitalism.

Referitor la morala calvinistă, aceasta înseamnă că oamenii bogați, câștigătorii, își restrâng apetitul pentru avere prin donații caritabile și nu-ți scot ochii cu bogăția lor[20]. Apoi majoritatea perdanților își asumă vina pentru propria lor soartă[21]. Și aici etica protestantă continuă să sprijine capitalismul, mai bine zis, turbocapitalismul.

Pentru Luttwak, o problemă ar fi că țări care n-au aceste două forțe de echilibru vor dori să importe turbocapitalismul[22]. În Uniunea Europeană nu există acest risc. Dar nu atât pentru că ar avea o morală calvinistă, ci pentru că stă bine pe partea de reglementări. Cineva care reglementează curbura bananei sau somierele cu greu va fi înfrânt de turbocapitalism. În perioada postdecembristă, în România n-a existat acest turbocapitalism,

dacă ne gândim la întârzierea tranziției spre piața liberă, deși este adevărat că fenomene incipiente precum apariția gumei turbo poate fi asimilată unei forme de prototurbocapitalism.

Diferențele între cele două sisteme par mai greu de detectat pentru că de multe ori termenii „turbocapitalism" și „neoliberalism" sunt folosiți cu același sens, mesajul fiind că piața liberă este un lucru rău, indiferent că e neoliberală sau turboliberală.

Uneori turbocapitalismul e socotit o formă extremă de neoliberalism[23]. Afirmația s-ar putea interpreta că e mai dereglementat decât neoliberalismul.

O altă diferență poate fi că turbocapitalismul este un capitalism intens, accelerat, un capitalism în viteză, *high speed*. Ideea de *fast food* este relevantă pentru turbocapitalism și uneori se vorbește de mcdonaldizarea societății. Etimologia termenului „turbocapitalism" pare să susțină această interpretare. Termenul „turbo" este legat de motor, de turbină, de turații rapide. Turbocapitalismul este un neoliberalism accelerat.

O ultimă deosebire este că termenul „neoliberal" e mai răspândit decât „turbocapitalism", atât în *academia*, cât și în *media*, deși, teoretic, turbocapitalismul mergea mai repede și era mai turat.

Note

[1]Pettinger, Tejvan. 2012, Types of Capitalism: http://www.economicshelp.org/blog/4896/economics/types-of-capitalism/, accesat 28.05.2017.

[2] Luttwak, Edward N. 1999, Turbo-Capitalism: Winners And Losers In The Global Economy

HarperCollins, 17 feb. 1999 – 304 pagini https://books.google.ro/books/about/Turbo_capitalism.html?id=HJN4QgAACAAJ&redir_esc=y&hl=ro, accesat 28.05.2017.

[3] Turbo-Capitalism: Winners and Losers in the Global Economy

Luttwak, Edward N. et all. 2000: https://www.amazon.com/

Turbo-Capitalism-Winners-Losers-Global-Economy/dp/006093137X, accesat 28.05.2017.

[4] Ibidem.

[5] Borders, Max. 2015, Neoliberalism: Making a Boogeyman Out of a Buzzword: https://fee.org/articles/neoliberalism-making-a-boogeyman-out-of-a-buzzword/, accesat 11.06.2017.

[6] Luttwak, Edward N. 1999, op.cit.

[7] Luttwak, Edward N. et all. 2000, op.cit..

[8] Lipovetsky, Gilles. 2007, Fericirea paradoxală. Eseu asupra societății de hiperconsum, Polirom, Iași, p.93: https://tinyurl.com/y5e45dsj, accesat 03.06.2017.

[9] Luttwak, Edward N. et all. 2000, op.cit.

[10] Ibidem.

[11] Avizul Comitetului Economic și Social European privind dimensiunea etică și socială a instituțiilor financiare europene (2009/C 100/14) în Jurnalul Oficial al Uniunii Europene, C 100/86, art.1.16: http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2009:100:0084:0092:RO:PDF, accesat 03.06.2017.

[12] Littmann, David. 2000, Turbo-Capitalism: Winners and Losers in the Global Economy. Edward Luttwak https://fee.org/articles/turbo-capitalism-winners-and-losers-in-the-global-economy/, accesat 28.05.2017.

[13] Ibidem [14] Ibidem.

[15] Luttwak, Edward N. 1999, op.cit.

[16] Littmann, David. 2000, op.cit.

[17] Luttwak, Edward N. et all. 2000, op.cit.

[18] Littmann, David. 2000, op.cit.

[19] Ibidem. [20] Ibidem. [21] Ibidem.

[22] Luttwak, Edward N. et all. 2000, op.cit.

[23] Whyte, David. 2009, „Naked labour: Putting Agamben to work" în Australian Feminist Law Journal 31.1 (2009): 57-76, p.69: https://cutt.ly/yhezMR6, accesat 08.06.2017.

35

Reductio ad hitlerum

Reductio ad hitlerum este un tip de raționament denunțat de Leo Strauss în 1951, cel care creează de fapt și expresia[1]. Pentru Strauss, o opinie nu trebuie respinsă pentru simplul fapt că a fost împărtășită de Hitler sau de naziști[2].

Teza lui Strauss pare plauzibilă.

Un exemplu legat de adevăr:

Premisa 1. Toate convingerile naziste sunt false.

Premisa 2. Naziștii credeau că Pământul se rotește în jurul Soarelui

Concluzie. Prin urmare, este fals că Pământul se rotește în jurul Soarelui.

Un exemplu legat de dreptate:

Premisa 1. Toate convingerile naziste sunt nedrepte.

Premisa 2. Naziștii susțin pedepsirea violului.

Concluzie. Prin urmare, pedepsirea violului este nedreaptă.

Morala este că nu e suficient ca o opinie să fi fost împărtășită de naziști pentru ca aceasta să fie falsă sau nedreaptă. Este adevărată prin comparația cu faptele și dreaptă prin comparația cu principiile unei teorii a dreptății.

Reductio at hitlerum apare și la marxiști și la naziști, unde o idee e falsă sau nedreaptă pentru că e susținută de persoana din clasa socială sau rasa greșită. *Reductio at hitlerum* este *un ad hominem*. O idee e falsă sau rea pentru că e susținută de anumite persoane, fie ele și naziste. Potrivit *reductio at hitlerum* în disputa Heisenberg – Einstein privind determinismul, Heisenberg avea dreptate, dar nu pentru că așa era structura universului, ci pentru că era neamț.

O regulă care vrea să combată în dezbateri acest tip de raționament este legea lui Godwin. Potrivit ei, pierde dezbaterea cel care apelează la această comparație cu Hitler și naziștii[3], care afirmă despre alt participant că este nazist. Godwin a observat în discuțiile online că, pe cât se lungește o discuție, cu atât crește probabilitatea ca un participant să fie comparat cu Hitler[4]. Comparația cu Hitler poate fi o formă de neseriozitate, un semn că nu ai un argument mai bun, legat de logică și fapte[5].

Există 3 tipuri de situații când cineva e comparat cu Hitler sau cu naziștii:

– argumentul e incorect logic,

– argumentul e corect logic, dar incorect material, adică are premise false.

– argumentul e corect și formal și material.

De exemplu, următorul silogism:

Premisa 1. Naziștii au comis crime.

Premisa 2. X a comis o crimă.

Concluzie. Prin urmare, X este nazist.

Este incorect, nevalid. Un raționament valid prezervă adevărul premiselor, adică nu pot construi o interpretare în care să am premise adevărate și o concluzie falsă. Ori punând X în cercul cu „comis crime" am făcut tocmai acest lucru. Un raționament valid mi-ar fi blocat această posibilitate, să existe criminali, care să nu fie naziști.

O altă situație e când raționamentul este valid, dar am cel puțin o premisă falsă ca în:

Premisa 1. Cine urăște minoritățile este nazist.

Premisa 2. Martin Luther King urăște minoritățile.

Concluzie. Prin urmare, Martin Luther King este nazist.

Aici este falsă premisa 2.

Problema mai generală într-un raționament valid cu o premisă falsă este că nu pot stabili valoarea de adevăr a concluziei pentru că sunt valide atât:

(0 & $p_2 \ldots p_n$) implică 0, unde concluzia e falsă și

(0 & $p_2 \ldots p_n$) implică 1, unde concluzia e adevărată.

Valoarea de adevăr a concluziei e indecidabilă.

Nu în ultimul rând, există situația când argumentul e corect, și formal și material. E valid, corect logic și are și premisele adevărate.

Premisa 1. Cine urăște minoritățile este nazist.

Premisa 2. Goebbels urăște minoritățile.

Concluzie. Prin urmare, Goebbels este nazist.

Reductio ad hitlerum este un raționament greșit. La rândul ei, regula lui Godwin are limite:

– un argument care conchide că X este nazist poate fi corect.

– după ce un participant a stabilit că B este nazist, poate să nu comită în continuare *reductio ad hitlerum*, adică să infereze că tot ce spune B e fals sau rău.

– regula comite aceleași păcate pe care le reproșează altora. Se interesează de motive mai degrabă de forma logică și adevărul premiselor. Așa se întâmplă când speculează asupra intenției[6] celui care folosește *reductio ad hitlerum*: X și-a pierdut interesul pentru dezbatere, din acest motiv tot acuză de nazism mai degrabă decât să se bazeze pe logică și evidență.

Note

[1] Strauss, Leo. 1999, Natural Right and History, University of Chicago Press, Chicago & London, p.42.

[2] Ibidem pp.42-43.

[3] Essay:Forfeiture of debate: https://wiki.mises.org/wiki/Essay:Forfeiture_of_debate#cite_note-1, accesat 09.06.2017.

[4] Godwin's law: https://en.wikipedia.org/wiki/Godwin%27s_law, accesat 14.06.2017.

[5] Essay:Forfeiture of debate: https://wiki.mises.org/wiki/Essay:Forfeiture_of_debate#cite_note-1, accesat 09.06.2017.

[6] Ibidem.

36

Relevanța situațiilor limită

Multe situații limită („lifeboat situations") sunt cu bărci. Locurile în barcă sunt limitate și trebuie sacrificați niște pasageri[1]. Așa apare dilema tragică despre cine trăiește și cine moare? Alt exemplu e când trebuie să trec prin curtea cuiva pentru a salva un copil de la înec[2]. Un altul e când îngheț de frig în pădure și văd o cabană și decid să intru chiar dacă așa încalc drepturile de proprietate[3]. La fel se întâmplă în filmele horror când mai multe persoane sunt închise într-o cameră și doar una are voie să supraviețuiască. În aceste situații trebuie să omor pe cineva sau să fur pentru a-mi salva viața sau pe a altuia. În genere, sunt situații disperate care arată limitele cooperării[4].

Un alt exemplu este cel cu deșertul. Într-un deșert, A are o pâine, B moare de foame și A ține pâinea doar pentru el. Este drept pentru un terț C să-i ia pâinea lui A, sau o parte din ea, și să i-o dea lui B, salvându-i astfel viața?

Într-o anumită interpretare, am două opțiuni:

– soluția liberală, când nu fur și B moare de foame.

– soluția socialistă, când fur și-l salvez pe B.

Situațiile limită se vor o placă turnantă pentru socialism. Un scop al acestui exemplu este să justifice politicile socialiste, redistributive generalizate la nivel de societate. Există riscul ca unii oameni să moară de foame, ca în situația limită, și socialismul îi salvează. Socialismul, o ideologie centrată pe furt, pare să rezolve această problemă a salvării cuiva prin transferuri de resurse.

Liberalismul care insistă pe respectarea dreptului de proprietate neglijează efectele bune ale unui furt. Aici salvez pe cineva încălcând drepturile de proprietate. Un furt salvează o viață.

Cât de reprezentativă este o situație limită? Socialismul va răspunde că este foarte reprezentativă. Și în lumea reală există sărăcie, oameni care mor de foame. Prin urmare, e nevoie de politici redistributive.

Argumentul apare și în discuțiile legate de epuizarea resurselor. Pământul este ca o barcă cu locuri limitate.

Socialismul va dori generalizarea acestei soluții de la situația limită la societatea ca întreg. Aici e o problemă cu cei care folosesc exemplul pentru a puncta limitele universalismului, dar susțin extinderea regulii la întreaga societate. Normal ar fi fost să rămână contextualiști până la capăt, din motive de consistență.

Situația limită e reprezentativă pentru societatea ca întreg, prin urmare regula „să furi ca să salvezi o viață" din situația limită trebuie exportată la societate. În plus, socialismul practicat în situația limită e unul democratic, pentru că avem 2 la 1, adică funcționează regula majorității.

Furatul din situația limită este o metaforă pentru politicile redistributive. E o metaforă pentru că socialismele obișnuite incriminează furtul unei pâini, singurele furturi permise fiind cele de stat.

O parte bună cu acest exemplu e că socialismul admite că se definește prin furt. Taxele nu sunt plăți pentru bunuri publice și nu mai sunt folosite etichete mai corecte politic: „transfer", „distribuție", „bine public", „demnitate umană", „egalitate de șanse" etc.

Uneori socialiștii plusează și văd situații limită peste tot. Dacă asculți discursul lui Bernie Sanders ai impresia că americanii n-au după ce bea apă.

Un argument din tabăra liberală este că aceste situații nu sunt așa frecvente în lumea reală[5]. Mulți dintre noi nu vom fi în aceste situații limită. În general, acestea rămân cel mult experimente mentale[6]. Situațiile limită ar fi artificiale și inutile pentru lumea reală[7]. Acestea sunt marginale, excepționale[8]. Prin urmare, nu ar

fi bine să gândim regulile societății pe baza lor,[9] pentru că nu trăim în situații limită[10].

Cu toate acestea, există situații în lumea reală – foamete, dezastre naturale, războaie – care seamănă cu cele limită[11]. Foametea apare mai cu seamă în versiunile *hard* de socialism, unde se merge strict pe iubirea aproapelui în distribuția resurselor. Din acest motiv, argumentul situației limită putea fi reformulat și pe o societate comunistă, nu trebuia neapărat mers până în deșert. Cu cât am mai mult socialism, am mai multă sărăcie. Piața liberă minimizează situațiile limită[12]. Invers privit, socialismul multiplică situațiile limită.

Un alt răspuns este legat de distincția dreptate – moralitate[13]. Liberalismul nu-mi spune ce cale să urmez în situația limită, chiar dacă incriminează furtul, pentru că nu se pronunță pe moralitate în sens larg. E decizia fiecărui individ ce alegere va face. Aceasta înseamnă că rămâne deschisă deschisă posibilitatea să-l salvez pe B. Nu este, de fapt, socialism această moralitate personală? Diferența între cele două este că liberalismul incriminează juridic furtul, socialismul nu. Furtul rămâne furt și doar victima poate ierta ulterior dacă așa consideră, nu terți. Persoanei furate i s-a comis o nedreptate. Un om nu e mijloc pentru scopurile altora, oricât ar fi de nobile, de intense și de urgente preferințele semenilor lui. În general, socialismul este despre ce decide C să facă A pentru B.

Situațiile limită sunt relevante pentru alegerea regulilor jocului, dar nu în sensul intenționat de socialiști, ci dimpotrivă. Dacă ele sunt rele și ne sperie, trebuie evitate sistemele care fac din aceste situații ceva banal, cotidian, care fac revoluția permanentă. Eticienii de la Harvard au dreptate. Situațiile limită sunt relevante pentru lumea reală, însă mai cu seamă pentru sistemele lor preferate.

Note

[1] Pasour, E.C. 1975, The World Food Crisis: https://fee.org/articles/the-world-food-crisis/, accesat 15.06.2017.

[2] Sturman, Henry. Morality and Libertarianism: http://www.henrysturman.com/articles/morality.html, accesat 17.06.2017.

[3] Brainpolice, 2009, Universality Isn't Enough (And Sometimes Too Rigid?): https://reallibertarianism.com/self-ownership-and-non-agression-pages/universality-isnt-enough-and-sometimes-too-rigid/, accesat 17.06.2017.

[4] Sanchez, Dan. 2016, These Two Scholars Discovered the Primal Source of War: https://fee.org/articles/these-two-scholars-discovered-the-primal-source-of-war/, accesat 15.06.2017.

[5] McElroy, Wendy. 1997, The Efficiency of Natural Rights: https://fee.org/articles/the-efficiency-of-natural-rights/, accesat 15.06.2017.

[6] Tucker, Jeffrey A. 2017, What Dracula's Backstory Says about Moral Choices: https://fee.org/articles/what-draculas-prehistory-says-about-moral-choices/, accesat 15.06.2017.

[7] Carpenter, Ted Galen. 2013, The Torture Temptation: https://www.cato.org/publications/commentary/torture-temptation, accesat 15.06.2017.

[8] Sturman, Henry. Op.cit.

[9] McElroy, Wendy. Op.cit.

[10] Sturman, Henry. Op.cit.

[11] Tucker, Jeffrey A. 2017, What Dracula's Backstory Says about Moral Choices: https://fee.org/articles/what-draculas-prehistory-says-about-moral-choices/, accesat 15.06.2017.

[12] Rothbard, Murray N. 2005, Situațiile limită în Etica libertății: http://mises.ro/425/, accesat 16.06.2017.

[13] Ibidem.

37

Venitul minim garantat

Este UBI (*universal basic income*) doar un termen *fancy* sau introduce diferențe reale față de protecția socială tradițională? E UBI mai eficace, eficient și mai drept decât ultima?

UBI este un ajutor anual *cash* acordat fără a ține cont de vârstă sau nevoie[1]. Este un venit independent de muncă[2], de venitul câștigat[3]. UBI este despre alocarea unei sume de bani oricărui cetățean, fără alt criteriu de eligibilitate[4].

Termenul „UBI" este folosit uneori și în sensul unui ajutor în bani pentru persoane sărace[5]. Însă așa nu mai e universal[6]. Devine mai mult un program de redistribuție obișnuit și se pierd argumentele specifice UBI.

Pentru susținători, UBI e mai eficace și mai eficient. În genere, eficacitatea este despre atingerea scopului, eficiența este despre atingerea scopului cu un minimum de resurse. Pentru susținători, UBI bifează mai multe scopuri decât protecția socială tradițională și o face mai ieftin.

Un argument este că UBI încurajează munca spre deosebire protecția socială tradițională. Un ajutor suplimentar nu elimină complet stimulentele pentru câștiguri adiționale[7]. UBI nefiind corelat cu venitul obținut, nu penalizează aceste eforturi suplimentare. În *status quo* un dolar câștigat suplimentar se scade din ajutorul social, în UBI nu[8]. Nefiind corelat cu alte venituri, UBI nu penalizează veniturile câștigate suplimentar[9]. Iar UBI poate avea un nivel suficient de mic pentru a stimula munca[10].

Apoi, UBI încurajează activități productive. Nu mai recompensează activități care țineau de adaptarea, strecurarea la un sistem complicat de protecție socială[11]. Sub UBI astfel de skilluri nu sunt recompensate[12].

În plus, UBI scade incertitudinea legată de primirea welfare-ului tradițional[13].

Un alt avantaj al UBI ar fi că e mai puțin paternalist. Săracii decid cum să-și administreze banii, nu birocrația[14]. Când se dau banii direct, crește libertatea de decizie a beneficiarilor[15]. Nu mai decide statul bunurile oferite, că e vorba de casă, masă etc[16]. Nu mai există restricții să nu cumperi fructe de mare din ajutorul pentru mâncare sau nu mai există restricții privind locația la voucherul de locuire[17].

Beneficiarii scapă de „testul mijloacelor", în care se verifică dosarul de eligibilitate. Acest test e perceput ca umilitor și degradant[18]. UBI ar elimina aspectele condescendente ale status quo-ului: teste legate de droguri, faptul că trebuie să demonstrezi că ești în căutarea unei slujbe, teste privind anumiți itemi cumpărați din ajutorul pentru hrană, referințe de la vecini, etc[19].

Apoi UBI pare să fie un răspuns la șomajul adus de automatizare, de ascensiunea roboților[20]. Se estimează că jumătate din slujbe vor fi luate de mașini și computere în următorii 10 ani[21]. În curând nu se vor mai găsi slujbe nici pentru cei mai calificați[22]. Conform unui raport din 2013 al Oxford University 50% din slujbe vor fi luate de roboți în 10-20 ani[23]. Similar, Elon Musk crede că în curând vom avea UBI datorită automatizării[24]. UBI ar fi un răspuns la această revoluție a roboților[25]. Așadar, UBI pare să ofere o acoperire mai mare pentru șomeri decât programele actuale. Una e să acord ajutoare de șomaj la 10% din populație, alta la 50%.

Alte motive pentru UBI sunt culturale. Pentru CEO-ul Facebook, Mark Zuckerberg, e nevoie de o nouă egalitate, un nou contract social care include UBI. Iar acesta ar face ca mai mulți dintre noi să avem vieți semnificative și să explorăm idei noi[26]. Pentru unii, UBI eliberează oamenii de presiunea sclaviei salariale[27]. Uneori există această viziune că roboții vor face toată treaba iar noi ne vom ocupa de poezie și olărit[28]. UBI face oame-

nii să mediteze asupra naturii vieții și muncii, eliberează oamenii de slujbe care nu le fac plăcere[29].

Un alt argument ar fi că prin acoperirea sa universală, UBI ar reduce conflictul între clase[30]. UBI șterge linia între contributori și recipienți[31]. Așa se creează pace socială.

Un argument juridic e că există nedreptăți istorice în distribuția proprietăților existente. Pentru „libertarieni" ca Zwolinski, UBI ar repara aceste nedreptăți[32].

Până aici am văzut tot felul de obiective atinse prin UBI, prin care acesta e mai eficace decât protecția socială tradițională. Pentru susținători, UBI e însă și mai eficient. UBI pare să simplifice statul bunăstării actual[33]. Acesta înlocuiește un sistem de protecție socială complicat format dintr-o multitudine de programe[34]. UBI pare să abolească mult din birocrația asociată cu statul bunăstării[35].

UBI ar fi mai simplu deoarece scade costurile de supraveghere și monitorizare[36]. Acesta limitează birocrația și banii pierduți în procesul de transfer[37].

Un alt argument pentru UBI poate fi că atunci când se dau banii direct se evită și afacerile cu statul, tipice pentru ajutoarele în natură, care tind să umfle costurile. UBI e un transfer în cash, nu în natură[38].

Pentru mulți liberali, UBI e perceput ca un substitut al sistemelor tradiționale[39]. Pentru mulți socialiști e un complement mai degrabă un substitut[40]. Indiferent de scenariu, rămâne întrebarea care e mai eficace și mai ieftin.

O critică la adresa UBI e că descurajează munca. Cineva primește acest ajutor de la stat chiar dacă alege să nu muncească deloc[41]. UBI nu penalizează nemunca, unii pot alege să nu lucreze[42]. Un venit garantat e o garanție să fii leneș[43]. În condițiile UBI, unii vor alege să lucreze pentru că nu vor fi penalizați dacă o fac[44].

Și înainte de UBI cetățenii statelor bogate refuzau slujbele proaste[45]. Cu atât mai mult o vor face după UBI.

Sunt argumente teoretice că automatizarea creează slujbe noi. De exemplu, slujba operator calculator, nu exista înainte de computere. Apoi există argumente empirice pe relația automatizare-șomaj. Pentru economistul David Autor, automatizarea crește activitățile complementare. De exemplu, în cazul ATM-urilor, în 45 de ani de la invenția lor, numărul ghișeelor bancare umane s-a dublat[46]. Sau alt argument este că procentul angajaților este mai mare în 2017 față de 1890, în ciuda dezvoltării tehnologice din ultima sută de ani[47].

Sunt și alte scenarii posibile în cazul automatizării. Nu e necesar ca jumătate din populație să stea și să fie întreținută de cealaltă jumătate, cum estimează susținătorii UBI. Putem gândi și la alte scenarii. Așa pot fi unele în care lucrează toată lumea dimineața sau jumătate dimineața, jumătate după amiaza[48], unii lucrează lunea, alții marțea etc[49].

Cea mai mare problemă a UBI e că e scump[50]. Pe unele estimări, e mai scump decât programele existente[51].

Pentru unii cărturari, corupția sistemului și stigma asociată cu ajutorul făceau sistemul tradițional sustenabil[52]. Primitorul se confruntă cu o birocrație ineficientă, impersonală și încâlcită[53]. Birocrația ineficientă era un obstacol pentru intrarea în sistem[54]. Așa scădea numărul de beneficiari. În schimb, UBI automatizează procesul. Acesta face ajutorul eficient, ușor și automat. Însă așa crește numărul beneficiarilor[55].

Se poate vorbi de o ubificare a sistemelor actuale, de tendința de a crește nejustificat numărul de beneficiari. Crescând numărul beneficiarilor, UBI crește costurile[56]. Statul bunăstării este deja nesustenabil tocmai pentru că nu verifică suficient de bine aplicațiile[57]. Caritatea privată scade sau sistează plata dacă beneficiarul dă banii pe băutură, jocuri de noroc etc. Pentru unii autori, UBI amplifică defectele *status quo*-ului[58]. Acesta din urmă are cel puțin meritul că targhetează beneficiarii care nu se pot ajuta singuri[59]. UBI este mai scump decât caritatea obișnuită.

Ajutorarea unei minorități care nu se poate ajuta nu costă atât de mult[60]. Una e să ajut câteva mii de persoane, altceva câteva milioane. *Status quo*-ul e mai bun ca UBI pentru că targhetează beneficiarii[61]. În UBI, și Bill Gates și un sărac primesc acest sprijin[62]. Ajutând și bogații UBI denaturează ideea de caritate și risipește resursele. Ajutoarele ar trebui date doar celor care nu se pot ajuta[63]. UBI e într-adevăr un concept nou de caritate, pentru că ajută și bogații. Într-un ONG caritabil nu vei ajuta pe toată lumea[64].

Ce înseamnă paternalism? Înseamnă să tratezi adulții ca pe niște copii[65]. Pentru Caplan acest paternalism este legitim[66], când vorbim de persoane dependente de sistemul de welfare. Părinții își tratează așa copii, deoarece acționează ca niște copii[67].

Cât privește conflictului între clasele sociale, în realitate, orice program socialist crește conflictul între cei de la care se ia și cei care primesc. Întotdeauna vom avea contributori neți și beneficiari neți, chiar dacă primește UBI toată lumea. Nu e ca în cazul schimbului voluntar unde există acordul părților. Socialismul e despre a forța pe cineva să facă ceva, lucru care, evident, crește conflictul. Am un transfer de resurse de la cei care muncesc la cei care nu muncesc[68]. Dreptul cuiva la UBI înseamnă obligația pentru cineva să-i plătească acești bani[69].

Referitor la nedreptățile istorice, ele trebuie remediate individual[70], nu holist, la grămadă. UBI, ca și politicile de acțiune afirmativă, dă pedepse colective.

Se spune că UBI crește libertatea beneficiarilor, pentru că ei decid consumul, nu statul. E o folosire socialistă a termenului „libertate". Aici e vorba și despre confuzia între libertate și putere. Corect este să se spună că UBI dă mai multă putere beneficiarilor, nu mai multă libertate. Prin urmare, nu e greșit termenul „împuternicire" folosit de stânga contemporană. Cel de „libertate" însă e. „Libertatea" nu e despre a fi sprijinit coercitiv de ceilalți, ci e despre a fi lăsat în pace de ei[71].

Discuția UBI – *status quo* seamănă cu polemica *flat tax* versus

taxare progresivă purtată pe protecția socială. UBI e o protecție socială *flat*. Cota unică nu e în mod necesar mai liberală decât cea progresivă, ci contează nivelul ei. Similar un UBI suficient de mic poate fi mai ieftin decât *status quo*-ul, chiar dacă îți crește numărul beneficiarilor. Însă nu e necesar să fie așa. Nu putem spune *a priori* dacă UBI e mai ieftin decât protecția socială tradițională, ca și în cazul cotelor de taxare.

Nivelul e important și pentru validitatea unor argumente, de exemplu, când ne întrebăm dacă UBI încurajează sau descurajează munca. Dacă e prea mare, descurajează munca. Dacă e mic, rezultă mai puține resurse pentru scopurile culturale în care te ocupai de muzică și poezie.

Chiar dacă nivelul celor două e același, tot nu putem spune că unul țintește mai bine săracii decât celălalt. Pentru că grosul banilor poate ajunge în structuri administrative în *status quo* sau la beneficiari care nu sunt săraci în UBI. *Status quo*-ul umflă costurile prin birocrație (de exemplu, fondurile europene), UBI prin numărul beneficiarilor. Dar nu putem ști din capul locului dacă dincolo era mai ieftin.

Dacă nu putem ști *a priori* care din ele e mai scump, atunci nu știm nici gradul relativ de coerciție. În funcție de creșterea cheltuielilor, crește și coerciția statului. Nu știm dacă UBI e mai coercitiv decât *status quo*-ul, chiar dacă e de dorit o renunțare la ambele.

Note

[1] Colvile, Robert. 2017, A Universal Basic Income Would Mean Massive Tax Hikes: https://fee.org/articles/a-universal-basic-income-would-mean-massive-tax-hikes/, accesat 25.06.2017.

[2] Hazlitt, Henry. 1966, Income Without Work: https://fee.org/articles/income-without-work/, accesat 26.06.2017.

[3] Tanner, Michael. 2015, The Pros and Cons of a Guaranteed Na-

tional Income, p.3: https://object.cato.org/sites/cato.org/files/pubs/pdf/pa773.pdf, accesat 26.06.2017.

[4] Ibidem.

[5] Calder, Vanessa Brown. 2017, Universal Basic Income — Disease or Cure?: https://www.cato.org/publications/commentary/universal-basic-income-disease-or-cure, accesat 26.06.2017.

[6] Ibidem.

[7] Hazlitt, Henry. 1966, Income Without Work: https://fee.org/articles/income-without-work/, accesat 26.06.2017.

[8] Caplan, Bryan. 2017, UBI Is Even Worse Than Welfare: https://fee.org/articles/ubi-is-even-worse-than-welfare/, accesat 25.06.2017.

[9] Tanner, Michael. 2015, op.cit., p.12.

[10] Colvile, Robert. 2017, op.cit.

[11] Calder, Vanessa Brown. 2017, op.cit.

[12] Ibidem.

[13] Colvile, Robert. 2017, op.cit.

[14] Tanner, Michael D. 2017, Is an Allowance for All Americans as Crazy as It Sounds?: https://www.cato.org/publications/commentary/allowance-all-americans-crazy-it-sounds, accesat 27.06.2017.

[15] Colvile, Robert. 2017, op.cit.

[16] Cooper, Preston. 2016, The Worst Thing about a Basic Income: You'll Never Get Rid of It https://fee.org/articles/the-worst-thing-about-a-basic-income-youll-never-get-rid-of-it/, accesat 25.06.2017.

[17] Calder, Vanessa Brown. 2017, op.cit.

[18] Hazlitt, Henry. 1966, op.cit.

[19] Crider, Paul. 2016, Libertarian Social Justice: https://www.libertarianism.org/columns/libertarian-social-justice, accesat 28.06.2017.

[20] Grass, Claudio. 2016, Switzerland Votes on „Free Lunch": https://mises.org/blog/switzerland-votes-free-lunch, accesat 24.06.2017.

[21] Ibidem.

[22] Hazlitt, Henry. 1966, op.cit.

[23] Calder, Vanessa Brown. 2017, op.cit.

[24] Ibidem.

[25] Colvile, Robert. 2017, op.cit.

[26] Casey Research, 2017, Doug Casey on Universal Basic Income: https://www.lewrockwell.com/2017/06/no_author/the-evil-zuckerberg/, accesat 27.06.2017.

[27] Colvile, Robert. 2017, op.cit.

[28] Ibidem.

[29] Grass, Claudio. 2016, op.cit.

[30] Calder, Vanessa Brown. 2017, op.cit.

[31] Ibidem.

[32] Gordon, David. 2015, Zwolinski and Woods on the Basic Income Guarantee. Matt Zwolinski: https://mises.org/blog/zwolinski-and-woods-basic-income-guarantee, accesat 24.06.2017.

[33] Colvile, Robert. 2017, op.cit.

[34] Cooper, Preston. 2016, op.cit.

[35] Colvile, Robert. 2017, op.cit.

[36] Calder, Vanessa Brown. 2017, op.cit.

[37] Ibidem. [38] Ibidem.

[39] Aiyar, Swaminathan S. Anklesaria. 2016, Universal Basic Income Is Neither Desirable Nor Practical: https://www.cato.org/publications/commentary/universal-basic-income-neither-desirable-nor-practical, accesat 26.06.2017.

[40] Tanner, Michael D. 2017, op.cit.

[41] Tanner, Michael. 2015, op.cit., p.12.

[42] Ibidem.

[43] Colvile, Robert. 2017, op.cit.

[44] Tanner, Michael. 2015, op.cit.

[45] Hazlitt, Henry. 1966, op.cit.

[46] Calder, Vanessa Brown. 2017, op.cit.

[47] Ibidem.

[48] Hazlitt, Henry. 1966, op.cit.

[49] Ibidem.

[50] Colvile, Robert. 2017, op.cit.

[51] Colvile, Robert. 2017, op.cit.; Tanner, Michael. 2015, op.cit., p.15.

[52] Gordon, David. 2016, Thanks to Capitalism, There's More Wealth to Go Around https://mises.org/blog/thanks-capitalism-theres-more-wealth-go-around, accesat 02.07.2017.

[53] Rothbard apud Gordon, David. 2016, Thanks to Capitalism, There's More Wealth to Go Around https://mises.org/blog/thanks-capitalism-theres-more-wealth-go-around,

[54] Ibidem. [55] Ibidem.

[56] Caplan, Bryan. 2017a, UBI Is Even Worse Than Welfare: https://fee.org/articles/ubi-is-even-worse-than-welfare/, accesat 25.06.2017.

[57] Caplan, Bryan. 2017b, The Many Faces of Means-Testing: http://econlog.econlib.org/archives/2017/01/the_many_faces.html, accesat 28.06.2017.

[58] Caplan, Bryan. 2017a, op.cit.

[59] Ibidem.

[60] Ibidem.

[61] Ibidem.

[62] Tanner, Michael. 2015, op.cit., p.3.

[63] Caplan, Bryan. 2017a, op.cit.

[64] Ibidem.

[65] Caplan, Bryan. 2017c, Do Middle-Class College Kids Already Have a UBI?: http://econlog.econlib.org/archives/2017/02/do_middle-class.html#, accesat 28.06.2017.

[66] Ibidem. [67] Ibidem.

[68] Hazlitt, Henry. 1966, op.cit.

[69] Ibidem.

[70] Gordon, David. 2015, op.cit.

[71] Caplan, Bryan. 2017a, op.cit.

38

Taxarea roboților

Despre efectele mașinismului Hazlitt se pronunță profetic, deși nu prea-i stă în fire: „Dacă greșim aici, rămân puține lucruri în economie în legătură cu care este posibil să avem dreptate".[1]

Taxarea roboților este propusă de informaticianul Bill Gates, care, ca orice om de afaceri care se respectă, vrea creșterea colectării la bugetul de stat[2]. Roboții creează șomaj, se pierd venituri la buget prin pierderea încasărilor din taxarea forței de muncă, prin urmare e nevoie de taxarea roboților pentru a completa bugetul. Eventual, așa sunt sprijiniți muncitorii dislocați de mașini[3].

Un scenariu în care capitalismul cade sub propriile contradicții e legat de criza supraproducției. Avem un conflict între muncă și capital. Cu introducerea mașinilor scade cererea prin concedierea muncitorilor dislocați de mașini și până la urmă capitaliștii rămân cu bunurile nevândute pentru că n-are cine să le mai cumpere. Producem peste nevoi și o parte din producție nu poate fi folosită[4] . Criza supraproducției amplifică șomajul creat de mașini[5]. Șomajul crește și mai mult prin concedierea muncitorilor din industriile care produc foarte mult pentru că nu există consum. Eventual izbucnește revoluția, când muncitorii preiau mijloacele de producție. Acesta scenariu ar infirma legea lui Say potrivit căreia oferta creează cerere.

Există două interpretări ale legii lui Say, una Malthus-Keynes în care producția e condiție suficientă pentru consum și una mai apropiată de intenția lui Say în care producția e doar condiție necesară pentru consum.

Propoziția „Dacă producție, atunci cerere" rezumă interpretarea Malthus-Keynes. Potrivit acestei interpretări legea lui Say

ar fi greșită pentru că evident există situații în care mărfurile nu se vând. Nu e suficient să produci ceva ca să se și vândă. Oferta mea nu creează automat cererea altora.

În propoziția „Consum numai dacă producție" producția e o condiție necesară pentru producție. Pentru logicieni „numai dacă" introduce o condiție necesară, „dacă" o condiție suficientă. Condiția necesară este un lucru fără de care nu obțin efectul. De exemplu, n-am consum dacă nu există producție. Condiția suficientă este cea care singură duce la obținerea efectului. De exemplu, dacă văd pe cineva că mănâncă o înghețată (consumă), deduc că cineva, el sau alții, a produs ceva. Interpretarea corectă a legii lui Say este cea în care producția este condiție necesară pentru consum, nu și suficientă, chiar dacă există unele formulări ale lui Say care încurajează interpretarea Malthus-Keynes cum ar fi producția deschide o piață pentru producție[6].

Singura interpretare în care producția este condiție suficientă pentru consum este când producția mea este suficientă pentru cererea mea, nu pentru cererea altora. Este și interpretarea Rothbard la legea lui Say[7].

Say nu spune că un lucru se va vinde automat odată produs, că mărfurile sunt întotdeauna schimbate pe mărfuri[8]. Nici nu avea cum să creadă Say că se vinde tot ce produci, pentru că exemplul analizat de el este acela când avem o abundență de mărfuri pentru care nu există cerere. Totul e doar cum interpretez această situație. Pentru tabăra Malthus, avem supraproducție. Pentru Say, deficitul de cerere e în realitate un deficit de producție. Bunurile scoase de englezi pe piața italiană sunt multe pentru că italienii nu produc suficient[9]. Producția poate fi cumpărată doar cu producție[10]. Ceva produs nu poate fi cumpărat decât cu altceva produs. Lucrurile produse nu pot fi cumpărate decât cu lucruri produse. Anumite bunuri rămân nevândute, pentru că nu sunt produse alte bunuri[11]. Întrucât producția e cumpărată cu producție, cu cât oamenii produc mai mult, cu atât vor cumpăra mai mult[12].

Pentru Malthus, Keynes, Sismondi etc. ar exista o criză de supraproducție. Și soluția era creșterea consumului neproductiv[13]. Dacă nu fac acest lucru, rămân bunuri neconsumate și rezultă șomaj inclusiv în industriile care făcuseră supraproducția. Consumul neproductiv prăpădește capitalul, în loc să ducă la acumularea lui[14]. Promovăm vânzările nu prin consum neproductiv, ci prin consum productiv[15]. Vânzările sunt promovate prin producția celor care le cumpără[16]. Dispariția consumatorilor neproductivi nu afectează cu nimic vânzările[17]. Consumul neproductiv nu poate cumpăra nimic[18]. Poate un termen mai potrivit era „consum gratuit" decât „neproductiv", pentru că oricum nu poate exista consum neproductiv. Orice consum are la bază producția, că am produs eu sau alții.

Deficitul de cerere e pentru Say de fapt un deficit de producție. Când observ abundența unor mărfuri, explicația e că n-au fost produse suficiente bunuri pentru a fi schimbate cu primele[19]. Abundența nu înseamnă că a crescut dintr-o dată producția tuturor bunurilor, ci că am un deficit de producție într-o parte a schimbului[20]. Pentru că abundența e relativă, nu absolută. Mărfurile englezești par abundente pentru că italienii produc prea puțin. Dar nu avem o creștere a ofertei peste tot. Italienii trebuie să producă mai mult pentru a cumpăra mai multe produse englezești. Oamenii sunt prea ușor tentați să interpreteze un mic exces drept abundență[21].

Pentru Say, nu aveam o supraproducție, ci, dimpotrivă, o criză, un deficit de producție. Cu cât ceilalți produc mai mult, cu atât vindem mai ușor ceea ce producem[22]. Cu cât există mai mulți producători, cu atât există mai mulți consumatori[23]. Dificultatea este producția, nu stimularea dorinței de consum. Producția oferă mijloacele pentru consum. Pentru Say, scopul unui guvern bun e să stimuleze producția, al unuia rău consumul[24].

Alteori Say vorbește și de reducerea prețului pentru lichidarea unui surplus. Dacă prețul scade suficient de mult, atunci marfa se vinde la noul preț[25].

Denunțarea înlocuirii muncitorilor de către mașini cu efectele ei distructive are o tradiție veche. Odată cu apariția roboților, această frică s-a amplificat. Roboții par să substituie și mai multă forță de muncă și să o facă mai repede decât o făceau uneltele tradiționale, ca un război de țesut.

Mai puțin cunoscute sunt argumentele lui Hazlitt împotriva acestei idei. Răspunsul lui va fi că per ansamblu mașinile vor crește numărul de locuri de muncă, pe lângă alte efecte precum creșterea nivelului de trai prin creșterea salariilor și reducere prețurilor. Pare un răspuns contraintuitiv, mai ales dacă ne uităm doar la șomajul inițial creat de introducerea mașinilor.

Pentru Hazlitt, locurile de muncă cresc via mai multe acțiuni.

Prima ține de cumpărarea mașinilor. Crescând cererea de roboți, crește cererea pentru muncitorii care fac roboți[26]. Primul efect al introducerii mașinilor este creșterea ocupării forței de muncă[27]. Acest argument că producerea mașinilor necesită forță de muncă apare deja și la Jean-Baptiste Say[28].

Altă acțiune ține de angajarea de muncitori care lucrează pe aceste mașini[29].

Apoi, prin mașini, producătorul reduce costurile de producție[30]. Oriunde va cheltui acest plus, cresc locurile de muncă. Dacă va cumpăra alte mașini, va angaja alți muncitori aici. Dacă va cumpăra bunuri de capital în alte industrii, cresc locurile de muncă acolo. Dacă îi investește în consum, cresc locurile de muncă în alte industrii[31].

Similar, dacă vor scădea prețurile via creșterea ofertei, clienții vor avea mai multe resurse pentru a cheltui pe alte bunuri[32]. Cererea poate fi elastică sau inelastică. O cerere e elastică atunci când crește la o scădere a prețului, altfel e inelastică. Dacă e elastică, crește cererea pentru acest produs, crescând astfel locurile de muncă în această industrie; dacă e inelastică, crește cererea pentru produse din alte industrii[33].

Dacă antreprenorul nu face nimic, scade nivelul general al

prețurilor[34] și poate fi reluat argumentul scăderii prețurilor consumatorilor.

Concluzia lui Hazlitt va fi că mașinile creează pe termen lung mai multe locuri de muncă decât se pierd.

Capitalul crește productivitatea muncii. Prin apelul la capital (1) producem mai multe bunuri iar (2) salariile cresc, atât real cât și, în unele cazuri, nominal[35]. Un fermier cu un tractor e mai productiv decât un fermier fără unul. La fel o secretară cu un computer decât o echipă de secretare fără[36]. Apoi automatizarea crește siguranța muncii[37]. Mașinile cresc salariile și scad prețurile[38]. Scăderea prețurilor este valabilă și pentru muncitorii dislocați inițial. Când taxăm ceva rezultă mai puțin din acel ceva[39]. Dacă taxăm munca roboților vom avea mai puțin roboți[40]. Deci și mai puține din lucruri precum creșterea salariilor și scăderea prețurilor.

Un argument al lui Hazlitt este că aceste slujbe noi create sunt mai greu de văzut decât cele pierdute. De exemplu, e mai ușor să vedem muncitorii concediați din cauza achiziției mașinii decât pe cei angajați să construiască mașina[41].

Aici teoretic cei care fabrică robotul ar trebui să fie mai vizibili pentru că ei există deja, sunt în industriile existente. Nu vorbim de slujbe care încă n-au apărut.

Pe de altă parte a adevărat că e nevoie de imaginație pentru a vedea slujbe care încă nu există. Pentru aceasta trebuie să vedem industrii și produse noi[42]. Când mașina înlocuiește caleașca cu cai, se puteau vedea cu ușurință fierari și căruțași care devin șomeri, dar nu se vede încă Uber[43].

Sfatul lui Hazlitt este să analizăm nu doar efectele imediate asupra anumitor grupuri, ci și efectele pe termen lung asupra tuturor grupurilor[44].

În analiza lui Hazlitt, mașina substituia parțial cu succes munca omenească și era mai eficientă. Uneori mentalitatea tehnofobă pare să fie că un robot e bun oricând, oriunde și la orice

preț. Însă automatizarea nu e potrivită în toate contextele[45]. Nu orice automatizare este și mai eficientă. Uneori e preferabil să folosești muncă în loc de capital. Automatizarea e scumpă, are și costuri de mentenanță[46]. Dacă munca e mai ieftină decât automatizarea, este potrivit să folosesc mai multă muncă pentru cutare activitate[47].

Automatizarea nu pare potrivită acolo unde avem volum mic și nivel mare de variabilitate a produsului[48]. Despre aceasta este un produs artizanal. Are volum mic și e mai personalizat, nu e un produs de scară mare. Roboții sunt potriviți doar pentru anumite sarcini, pentru sarcini repetitive și cu un grad mic de diferențiere. Are sens să ai o presă automată care ștanțează milioane de piese[49]. Dacă ai de ștanțat 10 piese, se poate folosi și o presă manuală. La un număr mic de piese investiția nu este rentabilă[50]. Similar, automatizarea nu pare potrivită în *fast food*[51]. Un *fast food* american obișnuit are în jur de 300 de clienți pe zi. Aceștia nu cumpără un produs standardizat. Unii iau salată, alții pui, alții suc etc. Apoi nici burgerii și salatele nu sunt toate la fel[52]. Și la șaorma, nu toată lumea vrea cu de toate.

Uneori roboții au fost introduși în contexte nepotrivite, în *fast food*, datorită presiunilor salariale venite dinspre creșterea salariului minim. De exemplu, compania Miso Robotics a produs un robot pentru burgeri, Flippy. Motivația aici nu a ținut de reducerea costurilor, ci s-a datorat intervenției guvernamentale[53]. Decizia nu era justificată economic, în absența unui salariu minim de 15 dolari[54].

Putem avea și automatizare de dragul subvențiilor societății bazate pe cunoaștere, deși investiția nu e justificată economic. De exemplu, în SUA, Departamentul de Apărare a cheltuit 2 milioane pentru roboți care cântă, inclusiv jazz[55]. La fel se întâmplă și în politicile de digitalizare a administrației, când rezultă 10 oameni cu 10 computere care fac același lucru.

Pentru Say, mașinile sunt introduse gradual și așa se evită in-

convenienţele lor[56]. Unii n-au bani pentru maşini, alţii ezită până văd confirmarea succesului maşinii[57]. Adoptarea tehnologiei nu se face rapid. Aşa se dă timp muncitorilor să găsească alte joburi. În opinia lui Say, lucruri precum trecerea unei mode sau un război care închide o piaţă sunt de sute de ori mai periculoase pentru muncitori decât o invenţie[58]. Beneficiile maşinilor sunt pentru Say constante şi durabile[59]. Taxarea capitalului e o idee primitivă, deşi se vrea o idee futuristă[60], progresistă.

Maşinile substituie munca. Decât să cari cu spinarea nişte mărfuri între două localităţi, mai bine foloseşti trenul[61]. Însă nu toate maşinile înlocuiesc forţa de muncă. Unele produse nu mai pot fi făcute fără roboţi, de exemplu cipurile[62]. Apoi cu lucruri cum ar fi telefonul sau avionul bifăm activităţi pe care munca omului nu le-ar fi putut face deloc[63]. Aşadar sunt criterii tehnice şi economice pentru care roboţii nu înlocuiesc mereu forţa de muncă.

Pentru liberali, situaţia roboţilor nu e diferită de cea a invenţiilor anterioare[64]. E la fel cum roata a înlocuit forţa fizică omenească şi automobilul vagoanele trase de cai[65].

Cum poate fi falsificat scenariul lui Hazlitt? Acesta pare coroborat cu datele empirice. Locurile de muncă în procente au crescut, n-au scăzut de la introducere maşinilor.

Un contraexemplu poate fi că robotul însuşi ar putea fi creat pe viitor de alţi roboţi. Un răspuns la această obiecţie ar fi că există totuşi un punct în care roboţii sunt făcuţi de oameni, nefiind naturali. Bunurile de capital sunt produse de muncă şi pământ (resurse naturale)[66]. Prin urmare, există un punct zero unde robotul e făcut de om. Însă acest răspuns nu poate evita obiecţia ulterioară legată de şomaj. Chiar dacă robotul e făcut iniţial de câţiva oameni, mai încolo roboţii încep să se reproducă singuri şi aşa rezultă şomaj masiv.

O obiecţie mai generală poate fi că roboţii apar la orice nivel din cele de care vorbea Hazlitt. Orice ar face omul, apare o maşi-

nă care face același lucru mult mai repede și mai bine. Și, aici, ar spune simpatizanții lui Marx, acesta rămâne un vizionar. El nu a gândit pentru epoca războiului de țesut, ci pentru cea a roboților.

Asumpția argumentului luddit clasic era că numărul de joburi este fix[67]. Pot să continui tehnofobia și abandonând această asumpție a numărului fix de slujbe. Chiar dacă admit că apar slujbe noi, ele vor fi preluate de roboți. Cum apare o slujbă nouă, cum e preluată de un robot. Oricât ar crește numărul de slujbe, ele vor fi la rândul lor înlocuite de mașini și mai bune, sună argumentul luddit contemporan reformulat[68].

Ne putem gândi la situația în care se inventează robotul perfect. Acesta face absolut orice, inclusiv alți roboți. E un fel de lampa lui Aladin sau de mașină de îndeplinit dorințe. Va rezulta șomaj de 90% în populație ca în unele scenarii alarmiste? Un răspuns ar fi că da, pentru că proprietarii roboților falimentează pe toată lumea.

Pentru un Hawking problema producției pare rezolvată. Mașinile produc totul. Rămâne doar distribuția. Singurul risc este *lobby*-ul proprietarilor de mașini împotriva redistribuției avuției[69].

Cine ar putea deține acești roboți perfecți? Poate fi o persoană, mai multe sau toți.

Să luăm primul caz. Aici proprietarul robotului perfect iese în afara pieței și a schimbului pentru că nu mai are nevoie de ce produc ceilalți. Dacă roboții lui fac aceleași lucruri ca și ceilalți, ce sens ar avea să schimbe cu ei? Antreprenorul își e sieși suficient și nu mai are nevoie de schimburi. Face robotul de toate, inclusiv alți roboți. Producția devine aici autarhică. Aceasta înseamnă că nu produce șomaj pentru că nici nu intră în piață. Însă aceasta înseamnă că lucrurile merg pe mai departe pe scenariul Hazlitt. Nu afectează schimburile între *leftovers*, ceilalți care n-au roboți atât de buni.

Aici nu putem aplica argumentul că scad prețurile roboților

prin creșterea ofertei și așa îi poate cumpăra oricine, pentru că proprietarul robotului perfect nu e interesat să vândă. Nu se mai poate aplica nici măcar argumentul avantajului comparativ, pentru că proprietarul nu e interesat deloc de producția celorlalți.

O altă soluție poate fi distribuția pe internet a rețetei robotului perfect de către non-proprietari dacă legile de proprietate intelectuală nu sunt așa aspre și formula e disponibilă. Și așa acesta devine accesibil celorlalți și este multiplicat la infinit.

Argumente similare pot fi folosite și în situația cu mai mulți proprietari. În plus, în acest scenariu, așa crește probabilitatea ca unul dintre ei să fie altruist și să îl dea la multiplicare prostimii.

Scenariul 3, când toată lumea deține acești roboți, e neproblematic. Aici toată lumea e în nirvana. Nimeni nu mai muncește, pentru că o fac roboții.

Note

[1] Hazlitt, Henry. 2006, Economia într-o lecție, Libertas Publishing: https://cutt.ly/jhexjsP, accesat 06.07.2017.

[2] Newman, Jonathan. 2017, Bill Gates's Robot Tax Is a Terrible Idea: https://cutt.ly/MhexkFk, accesat 02.07.2017.

[3] Ibidem.

[4] Say, Jean-Baptiste. 1967, Letters to Mr.Malthus, Augustus M. Kelley Publishers, New York, p.124.

[5] Schwartz, Pedro. 2017, The Fear of Robots: http://www.econlib.org/library/Columns/y2017/Schwartzrobots.html, accesat 05.07.2017.

[6] Say, Jean-Baptiste. 1967, op.cit., p.124.

[7] Rothbard, Murray N. 2006, This 2006 edition of Classical Economics: An Austrian Perspective on the History of Economic Thought, Volume II, Ludwig von Mises Institute, Alabama, p.28.

[8] Say, Jean-Baptiste. 1967, op.cit., p.13.

[9] Ibidem, p.8. [10] Ibidem, p.13. [11] Ibidem, p.3.

[12] Ibidem. [13] Ibidem. [14] Ibidem. [15] Ibidem, p.33.

[16] Ibidem. [17] Ibidem. [18] Ibidem,p.4. [19] Ibidem, p.5.

[20] Ibidem.

[21] Rothbard, Murray N. 2006, op.cit., p.29.

[22] Say, Jean-Baptiste. 1967, op.cit., p.160.

[23] Ibidem.

[24] Say, Jean-Baptiste. 1971, A Treatise on Political Economy, Augustus M. Kelley Publishers, New York, p.140: https://mises.org/library/treatise-political-economy, accesat 11.07.207.

[25] Rothbard, Murray N. 2006, op.cit., p.29.

[26] Ikeda, Sandy. 2015, Will Robots Put Everyone Out of Work?: https://fee.org/articles/will-robots-put-everyone-out-of-work/, accesat 04.07.2017.

[27] Hazlitt, Henry. 2006, op.cit.

[28] Say, Jean-Baptiste. 1967, op.cit., p.71.

[29] Hazlitt, Henry. 2006, op.cit.

[30] Ibidem. [31] Ibidem.

[32] Ikeda, Sandy. 2015, op.cit.

[33] Hazlitt, Henry. 2006, op.cit.

[34] Block, Walter. 2005, În apărarea indezirabililor: http://mises.ro/170/, accesat 21.07.2017.

[35] Newman, Jonathan. 2017, Bill Gates's Robot Tax Is a Terrible Idea: https://mises.org/blog/bill-gatess-robot-tax-terrible-idea, accesat 02.07.2017.

[36] Ibidem.

[37] Murray, Justin. 2017, When Low-Wage Workers Are Better than Robots: https://mises.org/blog/when-low-wage-workers-are-better-robots, accesat 02.07.2017.

[38] Hazlitt, Henry. 2006, op.cit.

[39] Davies, Antony; Harrigan, James R. 2017, Taxing Robots Does Not Compute: https://fee.org/articles/taxing-robots-does-not-compute/, accesat 03.07.2017.

[40] Davies, Antony; Harrigan, James R. 2017, op.cit.

[41] Ikeda, Sandy. 2015, op.cit.

[42] Davies, Antony. 2017, Automation Is Not „Different This

Time," and That's a Good Thing: https://fee.org/articles/automation-is-not-different-this-time-and-thats-a-good-thing/, accesat 04.07.2017.

[43] Ibidem.

[44] Hazlitt, Henry. 2006, op.cit.

[45] Murray, Justin. 2017, op.cit.

[46] Ibidem. [47] Ibidem. [48] Ibidem. [49] Ibidem.

[50] Ibidem. [51] Ibidem. [52] Ibidem. [53] Ibidem.

[54] Ibidem.

[55] Bandow, Doug. 2015, The Waste Awakens Never, to Sleep Again: https://cutt.ly/ghexbAf, accesat 05.07.2011.

[56] Say, Jean-Baptiste. 1967, op.cit., p.71.

[57] Ibidem. [58] Ibidem, p.68. [59] Ibidem, p.71.

[60] Newman, Jonathan. 2017, op.cit.

[61] Hazlitt, Henry. 2006, op.cit.

[62] Woods, Jr.,Thomas E. 2016, The Good News They're Not Telling You: https://mises.org/library/good-news-theyre-not-telling-you, accesat 02.07.2017.

[63] Hazlitt, Henry. 2006, op.cit.

[64] Van Cott, T. Norman. 2016, Fear Not the Robots – Jobs Aren't Scarce: https://cutt.ly/zhexm90, accesat 04.07.2017.

[65] Ibidem.

[66] Wiegold, Benjamin M. 2015, Technology and Government Shouldn't Mix: https://mises.org/library/technology-and-government-shouldnt-mix, accesat 02.07.2017.

[67] Ikeda, Sandy. 2015, op.cit.

[68] Ibidem.

[69] Matyszczyk, Chris. 2015, Stephen Hawking says we should be more frightened of capitalism than robots: https://www.cnet.com/news/stephen-hawking-says-we-should-be-more-frightened-of-capitalism-than-robots/, accesat 18.07.2017.

39

Marxismul cultural

Este marxismul cultural ceva nou față de marxismul clasic sau este structural cam același lucru? Este marxismul cultural o formă de rezistență prin cultură? Este posibil ca marxismul cultural să nu fie nici marxist, nici cultural? O cale de a distinge cele două e să spui că marxismul clasic e economic, cel cultural e cultural. În realitate, ambele sunt și economice și culturale.

Marxismul cultural are scopuri diferite de marxismul clasic pentru că vrea să ajute grupuri diferite. În marxismul clasic trebuie să ajungem la o societate fără clase, în cel cultural la una fără sexism, rasism etc. În marxismul cultural e înlocuită lupta de clasă între capitaliști și muncitori cu relația de oprimare între bărbați heterosexuali albi și alte categorii, în principal femei, minorități rasiale, minorități sexuale.

În genere, în marxismul cultural opresiunea se manifestă prin inegalități materiale și jigniri. Rasismul sau sexismul sunt inferate din vorbe și fapte. Rasismul, sexismul etc. nu se văd doar în cuvinte urâte, ci și în distribuția inegală de resurse. Faptul că femeile ca grup câștigă mai puțin decât bărbații e un semn că există sexism în societate. Faptul că minoritățile câștigă mai puțin e un semn că există rasism.

Marxismul cultural rămâne o formă de socialism pentru că observă o inegalitate materială între grupuri și cere o redistribuție care să corecteze această inegalitate. Marxismul cultural este așadar și economic, pentru că soluțiile sale țin de o redistribuție de resurse.

Un obicei al marxismului cultural a fost să vinzi egalitatea de rezultate drept egalitate de șanse pe ideea că noi nu suntem

comuniști să vrem egalitate de rezultate. De exemplu, spui:

„Noi vrem număr egal studenți – studente, însă aceasta nu este egalitate de rezultat, ci doar oferă șanse mai mari femeilor pe piața muncii".

„Noi vrem salarii egale pentru femei și bărbați, dar această măsură nu este decât o șansă pentru ca femeile să participe în mai mare măsură la viața cetății etc."

Ideea ar fi că orice egalitate de rezultat va fi întotdeauna ambalată ca șanse pentru altceva ca sa nu fie percepută drept una comunistă de *output*, ci doar o formă inocentă de egalitate de șanse.

De ce marxismul clasic nu era „cultural"? În marxismul clasic partea culturală era emergentă pe unelte și relațiile de producție. La Marx există această tensiune între un determinism economic în care capitalismul cade sub propriile contradicții și un activism revoluționar, non-determinist, în care are sens să te agiți să dezvolți conștiința de clasă a muncitorilor. Marxismul cultural e mai apropiat de ultimul scenariu. Poți schimba lumea prin modificări culturale. În marxismul cultural se pleacă dinspre idei, nu dinspre unelte.

Limitarea libertății de exprimare ar putea fi un lucru nou, specific marxismului cultural. Marx nu era atât de preocupat de ofensarea verbală a muncitorilor și nu lasă reguli clare despre jignirea lor. Cu toate acestea, regimurile comuniste sunt asociate cu cenzura, limitarea libertății de exprimare, politici de reeducare. Marxismul clasic, comunismul, are și el preocupări culturale. Și, ca și la marxismul cultural, există tendința de a vedea dușmani de clasă peste tot și adversari ai celor ce muncesc. Similar, marxistul cultural va interpreta spusele cuiva „Îmi place Delta Dunării" ca fiind o formă de nazism și fascism neoliberal.

Marxismul cultural, ca și marxismul clasic, are o parte culturală, de control al limbajului și una economică de redistribuție a resurselor. Niciunul din cele două mijloace, redistribuția și li-

mitarea libertății de exprimare, deși neliberale, nu este totalitar. Marxismul clasic este mult mai agresiv decât cel cultural. Una e să fii amendat de CNA, alta să mergi la canal pentru că ai spus ceva incorect. Apoi marxismul cultural este mai permisiv față de anumite lucruri precum *gay marriage* chiar dacă valoarea care legitimează aceasta nu este libertatea, ci egalitatea de șanse sau diversitatea. Și această atitudine permisivă poate fi interpretată ca distrugere a familiei de către conservatori, a culturii. În realitate problema trebuie văzută ca una de drepturi individuale. Interzicerea *gay marriage* încalcă libertatea persoanelor homosexuale care se căsătoresc.

Marxismul cultural e agresiv, enervant și hoț, dar nu e criminal. Din acest motiv Revoluția Culturală din China nu e marxism cultural. Marxismul cultural nu e marxist, doar cultural. Diferența între marxismul clasic și cel cultural e aceeași ca între comunism și social-democrație sau ca între URSS și UE. Duritatea intervenției statului contează. Social-democrația este intervenționistă, dar nu avem un control total al societății de către stat. Marxismul cultural nu cere colectivizare totală a mijloacelor de producție sau nu cere moarte pentru declarații misogine. Intensitatea intervenției e mai slabă și marxismul cultural nu este o formă de totalitarism. Diferența este de grad, nu de natură. Deosebirea e importantă deoarece gradul, cantitatea face otrava.

Din acest motiv marxismul cultural nu este nazism cultural, deși are și partea de ură de rasă, ura față de rasa albă și politici publice împotriva albilor, albii fiind vinovați ca grup. Responsabilitatea colectivă este o asumpție metodologică importantă împărtășită de marxismul cultural cu marxismul clasic și nazismul. Relația de oprimare are loc între grupuri, nu între indivizi. De multe ori, lupta marxismului cultural cu nazismul este un război din interior, inclusiv la ONG-iștii români. Cel mai abitir lupți cu nazismul când împărtășești lucruri importante pentru aparatul său conceptual: colectivismul metodologic, re-

lativizarea adevărului și dreptății, redistribuția pe criterii rasiale, limitarea libertății de exprimare. Cu toate acestea, marxismul cultural nu este marxism și nici nazism, chiar dacă împărtășește cu aceste ideologii toxice anumite asemănări de familie.

40

Autoritarism și liberalism

La Hayek, autoritarismul este ceva care se opune democrației[1]. Aceasta pare să fie și percepția comună când spunem de Putin, Orban sau Erdogan că sunt autoritari. Sunt lideri care iau tot felul de măsuri de a îngrădi democrația, cum ar fi modificarea regulilor jocului via niște schimbări constituționale, arestări ale adversarilor politici sau chiar asasinate. Așa, competitorii sunt eliminați de pe piața politică sau li se blochează parțial accesul. În acest sens, închiderea CEU este nu doar o măsură neliberală, ci și nedemocratică.

Pentru Hayek, perechea autoritarism – democrație nu este echivalentă cu cea totalitarism – liberalism. Autoritarismul se opune democrației, totalitarismul se opune liberalismului. Democrația este despre selecția conducătorilor statului sau a politicilor prin regula majorității, liberalismul este despre limitarea puterilor statului. Hayek crede că distincția se poate face, deși admite că poți avea combinații ca o democrație totalitară sau un autoritarism liberal[2]. Cu toate acestea, e destul de evident că sistemele totalitare, de regulă, desființează democrația la scurt timp după instaurare, că vorbim de nazism sau comunism. Sistemele totalitare sunt și autoritare, nedemocratice, nu doar neliberale.

Într-o altă accepțiune, „autoritar" se opune lui „liberal". În acest sens[3], autoritar înseamnă controlul individului de către stat, impunerea vederilor asupra altora prin coerciție instituționalizată[4]. Este un sens larg împărtășit de liberali. Socialismul este autoritar. Inclusiv Hayek îl folosește în acest sens și în aceeași carte în care opunea „autoritar" mai degrabă lui democratic[5]. O utilizare comună, de Dex, pare să aibă tocmai acest sens:

„AUTORITÁR, -Ă, autoritari, -e, adj. Care uzează de autoritatea sa, care vrea să-și impună voința. Om autoritar; Care impune supunere, care nu admite replică. Atitudine autoritară. – Din fr. Autoritaire”[6].

Pentru stânga contemporană, autoritar este chiar liberalismul, capitalismul. Aici reapare contrastul autoritarism – democrație. Pentru un autor ca Noam Chomsky capitalismul e autoritar pentru că este nedemocratic. În această interpretare avem un conflict între capitalism, care structural este autoritar, și democrație, care prin natura ei ar fi socialistă, redistributivă, ia de la bogați și dă la săraci. Capitalismul este autoritar deoarece există o inegalitate de putere economică între bogați și săraci și una de putere de decizie între patroni și muncitori.

Generând inegalități, capitalismul exclude anumite categorii. Aceasta ar fi paralela cu politica. Așa cum Erdogan își exclude oponenții de la jocul democratic, la fel capitalismul îi exclude pe cei săraci, marginali, nu distribuie suficient pentru ei. Relația între cei care au și cei care n-au ar fi una de violență socială. Dacă cineva mănâncă o înghețată și eu doar mă uit, între noi s-a stabilit o relație de „violență socială”, chiar dacă nimeni n-a inițiat efectiv violența asupra celuilalt. La fel, dacă o persoană are un Mercedes, spun că mă oprimă, deși nu m-am întâlnit niciodată cu această persoană și nici nu pot reconstitui vreun lanț cauzal care să confirme această oprimare.

În critica pieței, autoritarismul e inferat din rezultat, nu din reguli sau acțiuni abuzive. Pentru că avem o distribuție inegală, regulile liberale nu sunt bune. Însă nici alegerile din politică nu garantează rezultatul candidaților preferați. Dacă aș fi consistent, ar trebui să spun și despre democrație că e autoritară, pentru că o parte pierde și nu pentru că liderii autoritari alterează regulile jocului, adică să inferez autoritarismul din rezultat, nu din reguli arbitrare impuse de liderii autoritari.

Un alt motiv pentru care capitalismul ar fi autoritar ar ține

de relațiile de ierarhie din firmă[7], unde am o inegalitate de putere. Un muncitor nu are aceeași putere de decizie ca un CEO. Acesta trebuie să facă ce spune patronul. Soluția socialistă (anarhocomunistă) ar fi împuternicirea muncitorilor, un sistem în care muncitorii sunt proprietari ai mijloacelor de producție.

Există două sensuri ale termenului „autoritate", unul politic, coercitiv, legat de obligația politică și unul non-coercitiv. Proprietarul are autoritate, poate decide anumite lucruri cum ar fi ce produce acea firmă, dar nu mă poate obliga să lucrez pentru el. Are autoritate în sensul că are un cuvânt mai greu de spus în firmă, firma fiind a lui. Altfel spus, are autoritate, fără să fie autoritar. E o autoritate legitimă. Nu are autoritate în sensul de obligație politică, de coerciție. Autoritatea e aici despre putere de decizie. Similar muncitorul are autoritate, are putere de decizie privind locul unde să-și vândă forța de muncă. Situația e asemănătoare cu a termenului „putere". Acesta poate avea sens de coerciție sau poate avea sens de putere economică. De exemplu, Coca Cola are putere economică, are mulți bani, dar nu are putere de coerciție asupra mea, nu mă poate forța să lucrez pentru ei, în timp ce un sectorist, deși nu are o putere economică impresionantă, are puterea să mă șicaneze, să mă oblige la diverse lucruri, puterea pe care i-o dă legea, puterea politică. Confuzia dintre puterea politică și putere economică este frecventă[8]. De fapt, mare parte din înțelepciunea socialismului contemporan este să eludezi această distincție. Așa se întâmplă când, pe urmele lui Foucault, deconstruiești relațiile de putere și nu vezi nicio diferență între o fabrică în capitalism și un lagăr de concentrare.

Democrația nu e prin natura ei nici socialistă, nici liberală. E doar o regulă de decizie care depinde de preferințele care vin ca input. Dacă acestea sunt majoritar liberale, rezultă politici liberale, dacă sunt socialiste, rezultă politici socialiste. Mai mult, democrația nu e necesar nici chiar democratică, pentru că o majoritate poate prefera renunțarea la regula majorității.

Ierarhia e inevitabilă. Totul este dacă această ierarhie e voluntară sau nu. Ierarhia va emerge și în sistemele sau organizațiile egalitariste. Și e una din problemele mari ale lui Marx că nu prezice emergența clasei conducătoare în societatea fără clase. Și un ONG socialist are o structură ierarhică, unde unele persoane au autoritate mai mare decât altele. O femeie de serviciu sau un colaborator nu au aceeași putere de decizie ca șeful acelui ONG care luptă împotriva ierarhiilor din organizații și împotriva autoritarismului.

Note

[1] Hayek F.A. Constituția libertății, Polirom, Iași, p.125.

[2] Ibidem.

[3] Mises, Ludwig von. 1990, Economic Freedom and Interventionism: https://mises.org/library/economic-freedom-and-interventionism, accesat 10.08.2017; Tucker, Jeffrey A., 2016, Bureaucracies Are Authoritarian Too: https://fee.org/articles/bureaucracies-are-authoritarian-too/, accesat 11.08.2017.

[4] Koerner, Robin. 2017, Authoritarians to the Right of Me, Authoritarians to the Left: https://fee.org/articles/authoritarians-to-the-right-of-me-authoritarians-to-the-left/, accesat 11.08.2017.

[5] Hayek, op.cit., p.277, p.296 etc.

[6] https://dexonline.ro/definitie/autoritar, accesat 09.08.2017.

[7] O'Neill, Ben. 2009, On „Private Tyrannies": https://mises.org/library/private-tyrannies, accesat 23.08.2017.

[8] Ibidem.

41

Deep state

Statul profund este despre manevrele din spatele politicilor publice vizibile, obișnuite. Aceste manevre pot fi făcute de birocrați sau de grupuri de interese private. Acestea sunt cele mai importante componente ale *deep state*. *Deep state* este statul invizibil, este statul care nu se vede. Pe politicienii obișnuiți îi vedem în campanii, la televizor, *deep state*-ul mai puțin. E meritul lui Trump, cu toate păcatele lui, că a atras atenția asupra unor realități de funcționare a politicii preluând și impunând acest termen *fancy*: „*deep state*". De multe ori tindem să nu mai vedem pădurea din cauza copacilor. Sau vedem copacii, dar nu vedem rădăcinile.

Deep state include aparatul guvernamental, birocratic, neales. Numărul persoanelor alese este nesemnificativ ca pondere în numărul angajaților la stat. De exemplu, în SUA sunt alese 536 de suflete iar angajații la stat sunt 2.723.000[1]. Băncile centrale fac parte din *deep state*. La fel serviciile de informații. Și firme mici sau PFA-uri pot face parte din *deep state*, chiar dacă discursul de stânga tinde să acuze exclusiv corporațiile. Pentru stânga, *deep state* ține de natura capitalismului, înțeles drept captura statului de către grupuri de interese private. Capitalismul nu este despre respectarea proprietății private, ci despre controlul statului de către burghezie, și, mai nou, de către corporații.

Deep state este permanent. Unii oameni erau surprinși de indiferența funcționarilor la stat pentru intrigile politice vizibile[2]. Explicația ar fi că *deep state* merge mai departe indiferent de politicienii care vin și pleacă. Puterea vizibilă se schimbă, birocrații și grupurile de interese rămân. Cele ce se văd sunt trecătoare, cele ce nu se văd sunt eterne.

În general, *deep state*-ul este transpartinic. De exemplu, asfaltangii lucrează cu toată lumea. Alteori partidele văd *deep state*-ul din ochiul altuia. De exemplu, stânga americană va critica industria de apărare, complexul militar-industrial, în timp ce dreapta atacă grupurile de interese din educație, mediu etc.

Deep state e un fel de omul invizibil. Este invizibil și scăpat de sub control. O critică a *deep state* e că nu e democratic. Birocrația sau grupurile de interese nu reprezintă cetățenii ca politicienii aleși. Acești decidenți ascunși nu sunt responsabili pentru deciziile lor. Un politician poate fi tras la răspundere, *deep state*-ul nu. *Deep state* e un stat paralel, deconectat de preferințele cetățenilor.

De fapt, nici politicienii aleși nu reprezintă poporul în democrațiile reprezentative. Un politician nu reprezintă interesele unui cetățean așa cum un avocat reprezintă interesele unui client. Clientul își poate sancționa reprezentantul în orice moment când simte că acesta nu-l mai reprezintă așa cum trebuie. Prin contrast, un politician e ales la 4 ani. O altă obiecție răspândită e că votăm persoane, nu propuneri. Cu alte cuvinte, cetățenii nu au un cuvânt de spus nici pe politicile vizibile. Nu mai vorbim de deciziile invizibile.

Birocrația are o imagine dublă. Pe de o parte are o imagine proastă și e asociată cu ineficiență, cozi, corupție etc. Pe de alta, sub haina tehnocrației, e percepută ca expertiză și eficiență prin contrast cu politicienii aleși. Un tehnocrat are o bună cunoaștere a domeniului (lucru de multe ori adevărat), știe despre ce vorbește, în timp ce politicianul este un amator și un demagog. Tehnocrații sunt niște birocrați de tip nou. Aici se poate plusa și cu argumentul că birocrații gândesc pe termen lung, în timp ce un politician vrea să extragă cât mai multe resurse pe termen scurt, pentru că e mult mai perisabil decât un birocrat.

Soluțiile socialiste împotriva *deep state* țin de intensificarea intervenției statului. De exemplu, creșterea cheltuielilor pentru educație sau a redistribuției împuternicește cetățenii. Așa, aceștia devin mai învățați și mai vigilante.

O altă cale de a combate *deep state* este prin întărirea instituțiilor anticorupție. Statul poate fi oricât de mare, pentru că-i prinde DNA pe hoți.

Alteori, soluția e personalistă sau mai degrabă un mix de persoane – instituții. Instituțiile sunt bune așa cum sunt. E ok să avem un stat cât mai extins. Ce n-avem sunt politicieni mișto ca Obama sau Blair.

Soluția liberală este reducerea statului, poziția cea mai consistentă fiind cea cu un stat zero (Rothbard, David Friedman). E singura soluție care lovește cu adevărat *deep state* pentru că îi taie pârghiile de făcut bani. Când ai tineri antisistem care vor creșterea și mai mare a statului, *deep state* nu poate fi decât mulțumit cu această revoltă. Mai mult stat înseamnă mai multe oportunități de afaceri cu statul, mai mult control. Ține de natura *deep state*-ului să-i placă ce e tânăr, ce e frumos și ce e liber.

Note

[1] Tucker, Jeffrey A. 2014, What About the Unelected? https://fee.org/articles/what-about-the-unelected/, accesat 29.08.2017.

[2] Ibidem.

42

Gay marriage

E un tip de interacțiune care n-ar trebui să ridice prea multe probleme pentru un liberal. *Gay marriage* e un schimb voluntar. Dacă îl interzic, încalc dreptul la libertate al indivizilor *gay*.

Argumentul leftist, sexo-marxist pro *gay marriage* e legat de egalitatea de tratament. Dacă interzic *gay marriage*, discriminez minoritatea *gay*. Drept ar fi să o tratez la fel ca pe majoritatea heterosexuală. Obama folosește argumentul egalității de tratament pentru *gay marriage*, referindu-se la regula de aur din Matei 7:12, care spune să-i tratăm pe alții așa cum am vrea să ne trateze și ei pe noi[1].

Cele mai circulate argumente anti *gay marriage* apar la conservatori și insistă pe consecințele negative ale acceptării acestui tip de căsătorie. De exemplu, un argument e că acceptarea *gay marriage* va duce la restrângerea libertății religioase[2]. Așa se întâmplă atunci când un preot din cutare confesiune e forțat să cunune un cuplu *gay*. Similar pățim când un cuplu *gay* poate pune presiuni pe o brutărie cu proprietari religioși să le prepare o prăjitură pentru nuntă, făcându-i astfel să acționeze împotriva propriilor convingeri. Prin urmare, acceptarea *gay marriage* ar fi o extindere a puterii statului pentru că introduce altfel de riscuri suplimentare de limitare a libertății. Într-adevăr, aceste riscuri există, însă ele nu rezultă în mod necesar. E doar un argument inductiv, adică unul mai slab decât unul deductiv. Dacă dezincriminez limbajul rasist, nu înseamnă că mâine, spre seară, societatea trece la nazism. Apoi, cauza acestor restricții trebuie căutată în altă parte, nu în acceptarea *gay marriage*. Cauza e o interpretare distorsionată a egalității de tratament, o extindere

a domeniului ei de aplicare de la stat la privat. În liberalismul clasic, egalitatea de tratament, *rule of law*, domnia legii e despre egalitatea în fața legii. Ea spune că statul trebuie să trateze egal cetățenii. Încalc egalitatea de tratament când aplic pedepse disproporționate. Dacă un român fură o găină și primește amendă 50 de lei, iar un rom primește închisoare pe viață pentru aceeași faptă, cei doi nu sunt tratați egal. E o soluție nedreaptă pentru că încalcă aplicarea imparțială a legii și rolul statului de arbitru. În argumentul pro *gay marriage*, egalitatea de tratament e aplicată corect, cu amendamentul că trebuie aplicată indivizilor, nu grupurilor. Din păcate, stânga extinde egalitatea de tratament la domenii care nu mai țin de lege. Așa se întâmplă când e aplicată regulilor de angajare ale unor privați sau regulilor de interacțiune cu clienții ale unor baruri, iar aceștia sunt acuzați de discriminare. Această interpretare distorsionată a dus la situații de tipul patronului forțat să pregătească o prăjitură pentru un cuplu *gay*. Așa, o valoare respectabilă ca egalitatea în fața legii a devenit o cale prin care leftiștii să terorizeze privații că discriminează. Problema nu e *gay marriage* ca atare, ci această interpretare socialistă, greșită a egalității de tratament. În plus, această terorizare a brutăriilor rezultă și fără *gay marriage*. Problemele sunt independente, chiar dacă ambele sunt ceva cu *gay*. Prin urmare, când spui că legalizarea *gay marriage* extinde puterea statului e ca și cum te-ai opune unei reduceri de taxe pentru că aceasta dă mână liberă statului pe probleme de fiscalitate.

Alt argument bazat pe consecințe e legat de adopții. Ar exista argumente empirice că un cuplu *gay* are rezultate mai slabe decât unul heterosexual în creșterea copiilor. E o problemă deschisă. Unii autori sunt sceptici față de aceste evidențe empirice atrăgând atenția și asupra familiilor tradiționale dezorganizate sau asupra părinților singuri săraci[3].

Alte riscuri ar fi că dacă acceptăm *gay marriage*, va trebui să acceptăm și alte forme de căsătorie ca poligamia[4]. Argumentul

liberal pro poligamie e același ca pentru *gay marriage*. Oamenii au libertatea să intre în ce tipuri de contract vor, atâta timp cât nu-i agresează pe ceilalți.

Gay marriage nu e o fiță, ci un test despre cum reacționăm la lucruri care nu ne plac. Redus la esențe, libertarianismul înseamnă că nu tot ce-ți place trebuie să devină obligatoriu pentru alții, nu tot ce nu-ți place trebuie interzis. În general, tot ce numim socialism este contrariul acestor două atitudini. De această dată, conservatorii, deși liberali în multe alte privințe, în special pe economic, au picat acest test al acceptării unui schimb voluntar.

Note

[1] Messmore, Ryan. 2012, Gay Marriage and the Golden Rule: http://dailysignal.com//2012/05/17/*gay*-marriage-and-the-golden-rule/, accesat 15.09.2017.

[2] Lampo, David. 2013, COMMENTARY. The Right's Bait and Switch on Same-Sex Marriage: https://www.cato.org/publications/commentary/rights-bait-switch-same-sex-marriage, accesat 13.09.2017.

[3] Epstein, Richard A. 2015, Hard Questions On Same-Sex Marriage: http://www.hoover.org/research/hard-questions-same-sex-marriage, accesat 14.09.2017.

[4] Goldberg, Jonah. 2015, You Can't Compromise with Culture Warriors: http://www.nationalreview.com/article/420560/you-cant-compromise-culture-warriors-jonah-goldberg, accesat 18.09.2017.

43

Resturile din supermarketuri

Sunt o ocazie pentru ca socialiștii să acuze risipa din capitalism. Pe de o parte se aruncă mâncare, pe de alta, oamenii mor de foame. Nu ar fi mai bine ca această mâncare să ajungă la cei care au nevoie de ea? Nu ar fi mai bună o planificare centralizată care să evite această risipă de resurse, acest dezechilibru structural al pieței? Într-adevăr, alimentările comuniste n-au astfel de dileme legate de mâncarea aruncată.

Cantitatea aruncată este destul de mare, ajungând uneori la 40% în SUA[1]. Cum apare această mâncare în plus? Unele explicații merg pe creșterea cererii, altele pe creșterea ofertei. Majoritatea explicațiilor *mainstream* dau vina pe consumatori și supermarketuri. De exemplu, papa Francisc reproșează o cultură a risipei mâncării. Bunicii noștri nu aruncau mâncarea. De vină este consumerismul. El ne-a obișnuit cu cantități mari așa că nu mai știm valoarea adevărată a hranei. Pentru papa Francisc, a arunca mâncare este ca și cum ai fura de la săraci[2].

Consumatorii cumpără mai mult decât au nevoie[3]. Conform unui studiu realizat de InfoCons și Asociația Marilor Rețele Comerciale din România (AMRCR) românii spun că principalele motive care îi fac să arunce mâncarea la gunoi sunt degradarea rapidă (26%), estimarea greșită a cantității de alimente care se consumă la o masă (21%) și cumpărăturile în exces (14%)[4]. 15% dintre alimentele aruncate de români nici măcar nu au fost scoase din ambalaj[5].

Consumatorii nu se uită bine la data de expirare. Potrivit unui studiu, mulți americani aruncă o cantitate mare de hrană pentru că fac confuzia între data fabricației și data de expirare[6].

Atitudinile consumeriste sunt încurajate și de supermarketuri. Acestea văd risipa ca pe un semn că treaba merge bine, că sunt îndeplinite standardele de calitate[7]. Există nevoia de produse proaspete sau care arată bine. Așa sunt aruncate multe produse care nu satisfac standardele.

Pachetizarea, promoțiile agresive ale marilor magazine de tip „totul XXL" sau „3 la preț de 1" sunt lucruri care încurajează risipa[8]. O soluție la care se gândesc autoritățile române e interzicerea anumitor promoții. Acestea îi tentează pe clienți să cumpere și ce nu le trebuie[9].

Unii cred că închiderea marilor magazine în weekend ar putea modifica comportamentul de consum, astfel încât clienții să facă mai multe drumuri și să se obișnuiască să cumpere cantități mai mici de alimente[10]. Un răspuns aici a fost că închiderea marilor magazine sâmbăta și duminica în Austria și Germania ține și de cultura locală. Aceștia merg la slujbă la biserică. În România, lumea merge la cumpărături în weekend[11].

Altă explicație poate fi că supermarketurile nu pot anticipa la milimetru cererea. Acest dezechilibru ar fi și mai mare în condiții de planificare centralizată sau chiar în forma mai inocentă de control al prețurilor.

Un alt punct important în discuție e că supermarketurile reprezintă un procent mic din hrana aruncată, în jur de 5-7%. Procentul cel mai mare apare la gospodării, apoi la restaurante[12]. În România, cea mai mare risipă apare la nivelul gospodăriilor populației (49%), apoi în sectorul industriei alimentare (37%), în retail (7%), sectorul alimentației publice (5%) și sectorul agricol (2%), potrivit Ministerului Agriculturii și Dezvoltării Rurale (MADR)[13]. Cu toate acestea lupta cu risipa e prioritar una cu supermarketurile, e una împotriva corporațiilor.

Un surplus arată tocmai că nu e cerere suficientă relativ la o ofertă. De aceea e curios că majoritatea explicațiilor merg pe cerere, pe consumerismul cumpărătorilor, nu pe lucrurile care cresc oferta.

Pentru unii autori, reglementările statului creează risipa. Explicația surplusului nu ține de nepăsarea companiilor sau a indivizilor, ca în explicațiile consumeriste[14]. Regulile sunt multe și despre tot felul de lucruri. Există reguli de siguranță privind producția și distribuția, reguli de etichetare, reguli de zonare privind unde trebuie să se cultive și vândă cutare produs etc.[15] În mare, supermarketurile au 3 opțiuni: donezi, arunci, vinzi la preț mai mic hrana apropiată de expirare. Risipa hranei este legată de aruncarea ei. Niște mâncare donată nu este risipită. Evident reglementările afectează alegerile între aceste acțiuni. De exemplu, devine mai ieftin să arunci mâncarea decât să o donezi dacă ai costuri mari de păstrare sau reguli complicate de ținere a evidențelor[16].

Alteori pot exista regulile de siguranță stricte care stimulează aruncarea hranei, nu donarea ei. De exemplu, dacă am o cutie de mazăre lovită, trebuie să o arunc, nu mai pot dona la un cămin de bătrâni[17].

Multe explicații ale acestui surplus ignoră rolul subvențiilor. Subvențiile sunt elefantul din cameră în multe discuții pe risipă. Deși ponderea agriculturii în bugetul UE a scăzut la jumătate față de anii '70, tot e în jur de 40%[18]. Parlamentul European a adoptat la începutul anului 2012 o rezoluție prin care vrea să reducă la jumătate risipa de alimente până în 2025[19]. Aici e și schizofrenia statului care pe de o parte luptă împotriva risipei, pe de alta subvenționează masiv agricultura. Ex-ministrul Agriculturii, Achim Irimescu, crede că atunci când vor fi reduse subvențiile, va fi redusă risipa[20].

O cale de a lichida un surplus e prin reducerea prețului. În România, din fericire, ai această opțiune și se practică, de regulă, până la jumătate[21]. Prin 2013 exista o propunere a Rovanei Plumb, pe atunci ministru al Mediului, ca supermarketurile să reducă cu 70% prețul alimentelor care se apropie de expirare, măsură care nemulțumea supermarketurile, care aveau pretenția absurdă ca procentul reducerii să fie liber[22].

În România după ce expiră alimentele, magazinele sunt obligate să le distrugă. Un lucru interesant e că supermarketurile plătesc TVA-ul și pe bunurile distruse[23]. Un altul e că există o companie care deține monopolul la această distrugere, Protan[24].

Obligativitatea donării apare la noi în legea 217/2016 privind risipa alimentelor, din 17 noiembrie. Aceasta a fost suspendată în prima ședință a cabinetului Tudose. Decizia ministrului Daea a fost prorogarea legii până la sfârșitul anului, timp în care va fi refăcută. Legea actuală ar avea mai multe hibe, potrivit Ministerului Agriculturii. Una e neclaritatea termenilor folosiți. De exemplu, termenul „operatori economici" e neclar. Acesta se referă la toți operatorii din sectorul agroalimentar în condițiile în care în domeniu există operatori diverși care nu au un specific comun și diferă semnificativ prin nivelul de producere a risipei. Aici se poate lua apărarea legii spunând că sunt referiri la niște tipuri de întreprinderi în articolul 4, la sancțiuni[25]. Neclară este și expresia „aflate aproape de expirarea datei-limită de consum" (Art. 2.2b). Există produse cu termen de valabilitate extrem de scurt. Așa, ar fi fost eliminat de pe piață produsul proaspăt, cu efecte negative majore, preponderent asupra producătorilor români[26].

Altă obiecție e că s-ar crea un comerț paralel prin donarea către ONG-uri (potrivit Articolului 3, aliniatele 3 și 4). Acestea pot lua produse cu 3% din preț și apoi să le revândă cu 25%.

Apoi MADR spune că în lege nu sunt specificate instituțiile de control[27]. Aici chiar nu sunt probleme. Dacă nu sunt astfel de instituții, se vor găsi.

Obiecția neclarității termenilor din lege apare și la supermarketuri, care sunt reunite în Asociația Marilor Rețele Comerciale din România (AMRCR). Ce înseamnă alimente în „apropierea" datei de expirare? Unele produse, cum ar fi sucurile fresh, au trei zile durata de valabilitate[28]. Dacă în „apropierea" înseamnă 3 zile, ele intră în magazin deja expirate.

Alte obiecții sunt dacă ONG-urile au capacități de depozitare și transport. În plus, dacă nu vin să le ia, supermarketurile sunt sancționate? Uneori se speculează că ar fi vorba chiar și de un interes electoral cu aceste alimente[29].

Unele nemulțumiri sunt despre încălcarea proprietății private. Obligativitatea „donării" este neconstituțională deoarece încalcă articolul 44 din Constituția României republicată, referitor la garantarea dreptului de proprietate[30]. Donez eu sau sunt obligat să donez? Nu ai cum să fii obligat să donezi, crede George Bădescu, reprezentantul supermarketurilor[31]. Acesta a atins aici esența socialismului care e despre obligativitatea donației, altruism *fake*, pe banii altora, satisfacerea unor scopuri altruiste cu mijloace egoiste.

O altă nemulțumire a supermarketurilor e legată de diferențierea amenzilor în funcție de mărimea întreprinderii, nu a infracțiunii. În lege, amenda e progresivă, dar nu proporțională cu vina, ci cu venitul organizației. Conform articolului 4.1, microîntreprinderile sunt sancționate cu sume între 1.000 lei și 3.000 lei, IMM-urile cu sume între 3.000 lei și 6.000 lei, iar întreprinderile mari cu sume peste 6.000 lei[32]. Dacă o întreprindere mare încalcă legea cu o cantitate mică de alimente, primește o pedeapsă mare, dacă o microîntreprindere încalcă aceeași lege, dar cu o cantitate foarte mare, plătește o amendă mult mai mică[33].

În genere, criticii legii cred că legea va împovăra retailerii. Va fi nevoie de proceduri noi de stocare și furnizare a hranei nevândute[34]. Așa, scade oferta de alimente bune, nu doar risipa. Dacă sunt obligat să donez, mă gândesc dacă le mai iau de la producător, spune Bădescu[35]. În opinia sa, prin această lege, românii sunt niște pionieri ai pionieratului. Lucrurile nu s-au așezat nici la nivelul UE. După Franța și Italia, România este a treia țară europeană care a adoptat o astfel de lege privind obligativitatea donației[36].

Cel mai bine e dacă această lege nu ar exista deloc. România

putea zice „pas" acestui pionierat. Trebuie combătută și risipa de legi, nu doar de mâncare. Mai e de reținut și că această lege, ca și cea cu 51% produse românești în hipermarketuri, a fost inițiată tot de PNL, partid care, teoretic, trebuia să fie pentru proprietatea privată, nu împotriva ei.

Note

[1] Linnekin, Baylen. 2016, How Government Encourages Food Waste: https://cutt.ly/NhexVYd, accesat 20.09.2017.

[2] McKenna, Josephine. 2013, Pope Francis says wasting food is like stealing from the poor: https://cutt.ly/fhexNhk, accesat 20.09.2017.

[3] CNN, 2012, 40% of U.S. food wasted, report says: http://news.blogs.cnn.com/2012/08/22/40-of-u-s-food-wasted-report-says/, accesat 26.09.2017.

[4] Agerpres apud Economica, 2016: http://www.economica.net/irimescu-producatorii-sunt-foarte-reticenti-fata-de-o-lege-impotriva-risipei-la-alimente_126182.html#n, accesat 10.01.2017.

[5] Ziare.com, 2012a. Secretar de stat la Agricultura: Fiecare roman arunca anual 97,5 kg de mancare: http://www.ziare.com/social/romani/secretar-de-stat-la-agricultura-fiecare-roman-arunca-anual-97-5-kg-de-mancare-1205863, accesat 01.10.2017.

[6] CNN, 2012, op.cit. [7] Ibidem.

[8] Pele, Alexandra. 2015, Iată ce se întâmplă cu mâncarea de la SUPERMARKETURILE românești când intră în termenul de expirare. Capcanele promoțiilor „XXL" sau „3 la preț de 1": https://cutt.ly/MhexCoG, accesat 28.09.2017.

[9] Ziare.com, 2012b. De Sarbatori, bucurestenii au aruncat gunoi cat pentru o saptamana http://www.ziare.com/social/consumatori/de-sarbatori-bucurestenii-au-aruncat-gunoi-cat-pentru-o-saptamana-1209465, accesat 01.10.2017.

[10] Pele, Alexandra. 2015, op.cit.

[11] Roșu, Roxana. 2016, George Bădescu, Asociația Marilor Rețele Comerciale din România, (AMRCR): "A fost descurajant con-

textul emoțional în care a avut loc așa zisa dezbatere pe tema legii cu 51% produse românești": https://cutt.ly/Zhex0u5, accesat 04.10.2017.

[12] Fisher, Sarah. 2015, France Will Force Grocery Stores to Give Unsold Food to Charity: http://www.truthrevolt.org/news/france-will-force-grocery-stores-give-unsold-food-charity, accesat 20.09.2017.

[13] Agerpres apud Economica, 2016: http://www.economica.net/irimescu-producatorii-sunt-foarte-reticenti-fata-de-o-lege-impotriva-risipei-la-alimente_126182.html#n, accesat 10.01.2017.

[14] Linnekin, Baylen. 2016a, How Government Encourages Food Waste: https://fee.org/articles/how-government-encourages-food-waste/, accesat 20.09.2017.

[15] Linnekin, Baylen J. 2016b, Biting the Hands that Feed Us How Fewer, Smarter Laws Would Make Our Food System More Sustainable, Island Press, Washington, p.ix.

[16] Linnekin, Baylen. 2016a, op.cit.

[17] Pele, Alexandra. 2015, op.cit.

[18] UE, Agricultură: https://europa.eu/european-union/topics/agriculture_ro, accesat 27.09.2017.

[19] Ziare.com, 2012a, op.cit.

[20] Economica.net, 2016a: Soluții pentru reducerea risipei alimentare: Creșterea prețurilor, adoptarea unor reglementări fiscale, o lege anti-risipă http://www.economica.net/solutii-pentru-reducerea-risipei-alimentare-cresterea-preturilor-adoptarea-unor-reglementari-fiscale-o-lege-anti-risipa_126000.html#n,

accesat 03.10.2017.

[21] Pescaru, Constantin. 2016, op.cit.

[22] Rnews.ro, 2013. Asociația Marilor Rețele Comerciale nu susține reducerea prețului alimentelor care se apropie de expirare, http://rnews.ro/asociatia-marilor-retele-comerciale-nu-sustine-reducerea-pretului-alimentelor-care-se-apropie-de-expirare_38518.html, accesat 04.10.2017.

[23] Pescaru, Constantin. 2016, op.cit.

[24] Pele, Alexandra. 2015, op.cit.

[25] Agrepres, 2017. MADR: Legea privind diminuarea risipei alimentare în actuala formă este inaplicabilă; normele vor fi prorogate până la 31 decembrie 2017 https://www.agerpres.ro/economie/2017/06/02/madr-legea-privind-diminuarea-risipei-alimentare-in-actuala-forma-este-inaplicabila-normele-vor-fi-prorogate-pana-la-31decembrie2017-13-52-23, accesat 03.10.2017.

[26] Ibidem. [27] Ibidem.

[28] Ungureanu, Ileana Ilie. 2016, George Bădescu, directorul executiv al Asociației Marilor Rețele Comerciale din România (AMRCR): „Legea supermarketurilor nu îl are în centru pe consumator": http://evz.ro/george-badescu-directorul-executiv-al-asociatiei-marilor-retele-comerciale-din-romania.html?&page=2, accesat 04.10.2017.

[29] Ungureanu, Ileana Ilie. 2016, op.cit.

[30] Economica.net, 2017. Asociația Marilor Rețele Comerciale susține că legea anti-risipa încalcă dreptul la proprietate http://www.economica.net/asociatia-marilor-retele-comerciale-sustine-ca-legea-anti-risipa-incalca-dreptul-la-proprietate_117169.html#n, accesat 04.10.2017.

[31] Ungureanu, Ileana Ilie. 2016, op.cit.

[32] Legea 217/2016 privind diminuarea risipei alimentare: http://www.dreptonline.ro/legislatie/legea_217_2016_diminuarea_risipei_alimentare.php, accesat 03.10.2017.

[33] Economica.net, 2017, op.cit.

[34] UPI. 2015, France cracks down on wasted food: http://www.breitbart.com/news/france-cracks-down-on-wasted-food/, accesat 25.09.2017.

[35] Ungureanu, Ileana Ilie. 2016, Ibidem.

[36] Ungureanu, Ileana Ilie. 2016, op.cit.

44

Feudalismul și proprietatea privată

Feudalismul e socialism sau capitalism? Termeni cheie în feudalism sunt „pământ" și „chirie". Schimbul feudal e pământ închiriat și protecție versus bunuri și servicii. Despre aceasta este relația de vasalitate. Această relație are loc, pe de o parte, între rege și moșieri, pe de alta între moșier și șerbi. Ca moșier, primești de la rege protecție și pământ cu chirie. La schimb dai bunuri și servicii. Bunurile vin din recolte, serviciile pot fi oameni pentru armata regelui[1]. Apoi, moșierii ofereau pământ cu chirie și protecție țăranilor. Moșierul nu era doar moșier, ci și judecător și polițist[2]. Primești pământ de la moșier și îi achiți o contribuție în muncă și produse. În plus, trebuie să-i dai și servicii militare[3]. Se aștepta de la țărani să pună la bătaie, pentru servicii militare, un membru de familie bărbat, când erau anunțați de un nobil local sau de rege[4].

În feudalism, monarhul deținea tot pământul dintr-o țară. Acesta e proprietarul formal. Ceilalți sunt mai degrabă chiriași, inclusiv moșierii. Șerbii sunt chiriași de gradul doi, vasalii vasalilor, vasali de vasali. Doar regele e proprietar, are control exclusiv asupra pământului. Trebuie revizuită expresia „proprietatea tuturor e a nimănui". Proprietatea tuturor e a cuiva, a celui care are un control real, efectiv. „A nimănui" poate fi cel mult o metaforă că e neîngrijită, ca atunci când spun „acest teren e al nimănui" despre un teren în paragină. În feudalism, regele e proprietar. Proprietatea înseamnă control absolut, exclusiv. Și moșierul are pământul de la superiorul său. Însă proprietarul ultim pare să fie regele[5]. Regele deținea formal pământul. Nobilimea îl deținea doar prin titluri ereditare transmise prin practica primogeniturii (moștenitor era primul fiu)[6]. De fapt, se moștenea chiria. Nici

măcar moșierul nu e proprietar, nu putea spune că pământul e al lui[7]. Proprietarul ultim, nominal e regele. Cea mai mare parte însă era dat spre folosință vasalilor săi, adică nobililor. Dacă un vasal murea sau nu-și respecta obligațiile, pământul revenea regelui. Acesta nu trecea la fiul cel mai mare până fiul nu aducea un omagiu și nu era acceptat ca vasal la rândul lui[8]. În feudalism, baronul local nu avea forța de azi, când s-a dovedit că baronul local poate ajunge rege, cum e cazul lui Dragnea.

Feudalismul avea relații ierarhice. În vârf e regele. Imediat sub, sunt vasalii importanți ai regelui: duci, conți, marchizi etc. Aceștia sunt vasalii de lux. Sub aceștia sunt vasalii comuni, de jos, prostimea, șerbii. Ei alcătuiesc majoritatea populației. În feudalism oamenii au un status fix, din care nu pot ieși. Castele sunt create de stat[9]. Munca e o obligație datorată de o clasă alteia pentru că așa e ierarhia din societate[10]. În societatea feudală statusurile erau clare și impuse de stat. Pe atunci, n-aveam anxietatea de azi legată de status[11]. În feudalism, șerbii sunt legați de glie, spre deosebire de capitalism[12]. Mobilitatea socială în feudalism e inexistentă. În feudalism clasa conducătoare achiziționează pământul prin cucerire și instituie niște reguli prin care asupresțe țăranii, negustorii și meșteșugarii prin rente și taxe[13]. Nu există egalitate în fața legii. Șerbii nu sunt tratați la fel ca moșierii. Regele acordă privilegii diferențiat. În societatea feudală, datoriile sunt prioritare iar drepturile sunt privilegii pe care regele le dă apropiaților. În genere, în feudalism datoriile vin înainte drepturilor[14]. Drepturile depind de starea individului[15]. Un om nu are drepturi ca om, ci ca membru al unei stări. Ai cutare drepturi pentru că ești moșier sau șerb[16].

Pentru unii cărturari, descentralizarea făcea feudalismul mai onorabil relativ la despotismul oriental, de exemplu. Așa aveam un fel de *checks and balances*. În feudalism, puterea ar fi fost mai dispersată[17]. Mărimea mică a statelor și lipsa barierelor de relocare pentru comercianți și a altor contribuabili au dus la prospe-

ritate[18]. Când un prinț voia să crească taxele, membrii productivi ai societății se puteau muta în jurisdicțiile vecine unde exproprierea era mai mică. Avantajul Europei, față de alte culturi ca India, China sau lumea islamică, era descentralizarea. Europa avea un sistem de jurisdicții aflate în competiție. Descentralizarea descuraja furtul. Mobilitatea era încurajată de aproprierea geografică și în special prin afinitatea culturală. Conducătorii controlau mai greu fluxul de capital și persoane[19].

Feudalismul nu e atât de liberal. E adevărat că nu se compara cu despotismul oriental. Diferența între cele două e însă de grad, nu de natură. Termenul „feudalism" este despre furatul pământului prin cucerire și extragerea de rente de la țărani[20]. Țăranul e exploatat pentru că nu are control exclusiv asupra pământului lucrat[21]. Relația de vasalitate e impusă, nu e un schimb voluntar, chiar dacă iobagul are mai multă libertate ca un sclav. În feudalism, expresia „noblesse oblige" trebuie luată literal. Țăranii erau legați de glie. Aceștia nu puteau pleca fără permisiunea moșierului. Șerbul are ceva mai multă libertate decât un sclav. Sclavul e proprietate. Nu e nicio diferență între el și un dulap sau un câine. Un sclav poate fi ucis[22]. Șerbul nu poate fi vândut, sclavul, da. Aceasta e diferența cheie între sclav și șerb[23]. Pe de altă parte, în ambele avem muncă forțată. Instituțiile feudale se bazau pe muncă forțată, extractivă[24].

Pentru socialiști, capitalismul e un fel de feudalism. Motivația e că avem inegalități materiale, straturi. Și feudalii și patronii sunt bogați, spre deosebire de restul populației[25]. În realitate, în capitalism, spre deosebire de feudalism, poți ieși din starea ta, poți deveni din sărac, bogat. Diferența specifică a capitalismul de feudalism e dată de forma de proprietate, nu de inegalități. Inegalități am în orice sistem, inclusiv în comunism. Inegalitatea economică poate fi produsul intervenției statului și așa se și întâmplă în feudalism. Aici statul dă privilegii sau poveri arbitrare[26]. E important cum și-au dobândit bogăția cele două categorii,

moșierii din feudalism și antreprenorii. Moșierul nu și-a obținut averea prin piață, din satisfacerea preferințelor unor consumatori. Aceasta vine din cucerire sau din generozitatea unui cuceritor[27]. Prin contrast, patronii își fac banii din piață. Aceștia au pierderi dacă nu mai au clienți. În capitalism, banii nu vin oricum. Într-o societate feudală, individul poate da vina pe castă, pe status. În capitalism, însă, rezultatele depind de eforturile lui. De aici și resentimentele împotriva capitalismului[28]. Stânga contemporană a menținut ideea de ură de clasă, chiar dacă este împotriva urii de rasă sau cel puțin împotriva urii față de rase non-albe. Aceasta e cea mai vizibilă în ura față de 1%, minoritatea oamenilor bogați, fără a se specifica întotdeauna dacă este vorba și de chiaburi.

Feudalismul e socialism, pe definiția minimală a socialismului drept colectivizare a mijloacelor de producție. În feudalism avem o colectivizare a pământului și a muncii. Nu decide muncitorul cui să-și vândă munca. Munca nu e o marfă, ci e proprietatea castelor dominante. Apoi, în capitalism oricine poate cumpăra pământ, indiferent de castă, că e șerb sau nu[29].

Mai avem feudalism azi? Răspunsul este că da. Oamenii pot deține proprietate, însă aceasta e reglementată de stat și taxată suficient pentru a avea sentimentul că ești chiriaș. Relația de vasalitate reapare sub alte forme. Stânga vede un stat extins drept o chestie *fresh*, nu ca pe o chestiune medievală[30]. Pentru unii UE seamănă foarte bine cu sistemul feudal. Aceasta respinge forța individului și a comunității în favoarea unui stat hipercentralizat[31]. Comuniștilor chinezi le-au folosit relațiile feudale anterioare. Acestea erau compatibile au autoritarismul comuniștilor și sistemul lor ierarhizat[32]. La fel s-a speculat despre comuniștii ruși, că au primit la cheie ierarhia țaristă anterioară. Așadar, pentru identificarea feudalismului ca socialism contează controlul individului de către colectivitate. Contează mijloacele coercitive folosite, nu scopurile. Feudalismul rămâne socialism pentru că are control coercitiv exclusiv asupra muncii și pământului. Eticheta rămâne și dacă feudalul era ecologist și anti-fracking.

Note

[1] Stromberg, Joseph R. 1999, Tensions in Early American Political Thought: https://www.libertarianism.org/publications/essays/tensions-early-american-political-thought, accesat 20.10.2017.

[2] Acemoglu, Daron; Robinson, James A. 2012, Why nations fail : the origins of power, prosperity, and poverty, Crown Publishing Group, New York, p.110.

[3] Mason, Paul. 2014. What Shakespeare taught me about Marxism: https://www.theguardian.com/commentisfree/2014/nov/02/sharkespeare-marxism-feudalism-capitalism, accesat 25.10.2017.

[4] Porter, Will. 2014, Conscription, History, and Why It Matters: https://www.antiwar.com/blog/2014/11/11/conscription-history-and-why-it-matters/, accesat 19.10.2017.

[5] Carson, Clarence. 1967, Policy Statism Property Rights Mercantilism. The New Feudalism https://fee.org/articles/the-new-feudalism/, accesat 10.10.2017.

[6] Wilsey, John, 2017. Reading 'Democracy in America' (Part 3): Tocqueville's feudal assumptions: http://blog.acton.org/archives/96937-reading-democracy-in-america-part-3-tocquevilles-feudal-assumptions.html, accesat 18.10.2017.

[7] Winder, George. 1960, The Centuries of Communism: https://fee.org/articles/the-centuries-of-communism/, accesat 10.10.2017.

[8] Bradley, Robert L. JR.; Donway, Roger. 2010, Capitalism, Socialism, and "the Middle Way" A Taxonomy, vol. 15, nr.1, p.78: http://www.independent.org/pdf/tir/tir_15_01_5_bradley.pdf, accesat 22.10.2017.

[9] Rothbard, Murray N. Mercantilism, Merchants, and 'Class Conflict': https://www.lewrockwell.com/1970/01/murray-n-rothbard/big-government-big-business/, accesat 11.10.2017.

[10] The Road from Serfdom…to Corporatism, https://www.libertarianism.org/media/liberty-chronicles/road-serfdomto-corporatism, accesat 20.10.2017.

[11] Sunde, Joseph. 2016, The New Aristocrats: 'Conspicuous

Authenticity' in the Free Society: http://blog.acton.org/archives/85361-the-new-aristocrats-conspicuous-authenticity-in-the-free-society.html, accesat 18.10.2017.

[12] Pajser, 2014 comment la Carden, Art. 2014, Intolerant Socialism: http://econlog.econlib.org/archives/2014/07/intolerant_soci.html, accesat 12.10.2017.

[13] Rothbard, Murray N. 2006, An Austrian Perspective on the History of Economic Thought Volume II, Ludwig von Mises Institute, Auburn, Alabama, p.381: https://mises.org/sites/default/files/Austrian%20Perspective%20on%20the%20History%20of%20Economic%20Thought_Vol_2_2.pdf, accesat 15.10.2017.

[14] Kesler, Charles. http://media.hoover.org/sites/default/files/documents/uk_kesler_transcript.pdf, accesat 14.10.2017.

[15] Carson, Clarence. 1967, op.cit.

[16] Rothbard, Murray N. 2006, op.cit, p.381.

[17] Carson, Clarence. 1967, op.cit.

[18] Feudalism: https://www.marxists.org/romana/dictionar/f/Feudalism.htm, accesat 26.10.2017.

[19] McMaken, Ryan. 2015, How Governments Keep You (and Your Money) From Leaving: https://www.lewrockwell.com/2015/06/ryan-mcmaken/thinking-of-leaving/, accesat 12.10.2017.

[20] Rothbard, Murray N. 2007, When Is a Land Title Criminal?: https://mises.org/library/when-land-title-criminal, accesat 15.10.2017.

[21] Hoppe, Hans-Hermann. 2017, Marxist and Austrian Class Analysis: https://www.lewrockwell.com/2017/09/hans-hermann-hoppe/class-analysis/, accesat 12.10.2017.

[22] Robert Charles Lee, Printbroker, financial printer, non-practising lawyer, 2016, Originally Answered: What is the difference between a serf and a slave? https://www.quora.com/What-is-the-difference-between-serfs-and-slaves, accesat 01.11.2017.

[23] Gwydion Madawc Williams, Read a lot about it, the various ancient and modern forms, Answered Aug 22, 2016: Origi-

nally Answered: What is the difference between a serf and a slave? https://www.quora.com/What-is-the-difference-between-serfs-and-slaves, accesat 01.11.2017.

[24] Acemoglu, Daron; Robinson, James A. 2012, op.cit., p.192.

[25] Mises, Ludwig von. 2008, The Anti-Capitalistic Mentality, The Ludwig von Mises Institute, Auburn, Alabama, pp.5-6.

[26] Reisman, George. 1998, Capitalism. A Treatise on Economics, Jameson Books, Illinois, p.147.

[27] Mises, Ludwig von. 2008, op.cit., p.6.

[28] Ibidem, p.11.

[29] Reisman, George. 1998, op.cit., p.318.

[30] Lauren R. 2014, Comment la http://www.aei.org/publication/how-high-should-tax-rates-go-obama-i-dont-have-a-particular-number-in-mind/, accesat 17.10.2017.

[31] Vazsonyi, Balint. 2003, Looking for Allies: Magnet and Wedge in Western Civilization http://www.heritage.org/europe/report/looking-allies-magnet-and-wedge-western-civilization, accesat 14.10.2017.

[32] Richardson, Lloyd Macauley. 2001, China, Taken Personally: https://www.hoover.org/research/china-taken-personally, accesat 13.10.2017.

45

Greșeală versus eroare

Dacă distincția nu exista, ar fi trebuit inventată. E o distincție popularizată de ministrul contemporan al educației Liviu Pop. Eroarea diferă de greșeală prin magnitudine și reparabilitate.

Magnitudinea. Erorile sunt mari, greșelile mici. Efectele celor două sunt diferite. Greșelile afectează un individ, sunt personale, erorile afectează multă lume, sunt colective, sistemice[1].

Reparabilitatea. Greșelile sunt reparabile, erorile, nu. Reparabilitatea decurge din magnitudine. Erorile sunt ireparabile tocmai pentru că sunt mari și sistemice.

Miza distincției greșeală – eroare a fost una pragmatică. Rostul ei era să ofere o apărare ministrului la moțiunea simplă a PNL pe educație. Situația proastă din educație nu se datorează ministrului, ci avem erori de sistem, cumulate în timp. Acestea sunt independente de acțiunile sale ca ministru și există dinaintea numirii sale ca ministru[2]. Ministrul este dispus să admită că a făcut greșeli gramaticale, dar nu erori de sistem în educație. E o recunoaștere parțială. De exemplu, pe cea cu „copiii" scris cu doi de „i" n-a asumat-o. Pentru greșeală ministrul a dat vina pe un funcționar din minister[3]. Mai e o însă greșeală dacă ea s-a extins și asupra ministrului? Ea era dacă efectul se limita doar la acel funcționar nenorocit. Dincolo de asta, ministrul crede că nu a comis erori în sistemul de învățământ. Nu el este eroarea din sistem.

Situația actuală a manualelor este o greșeală sau o eroare? Ea nu poate fi o greșeală pentru că afectează un număr mare de persoane. Dacă e o eroare și ministrul vrea să o repare, avem o contradicție. Prin natura lor, erorile nu pot fi corectate. Ministrul

spune că vrea să evite situația unor manuale slabe[4], când spune că până nu vom putea garanta un conținut de calitate, nu vom pune pe masa elevilor orice și oricând[5]. Dacă starea manualelor de acum nu e o eroare, atunci poți evita bine-merci erori viitoare. Altfel, nu poți corecta erori.

Numirea lui Pop ca ministru e o greșeală sau o eroare? Problema educației e într-adevăr una de sistem, însă e legată mai degrabă de forma de proprietate. Problema e socialismul educațional. Dacă statul e cel mai prost administrator, acest lucru se va vedea și în educație. Dacă admitem că problemele educației țin de sistem, sunt erori structurale, atunci numirea lui Pop nu este o eroare.

Persoana e relevantă doar în măsura în care poate schimba sistemul. În momentul de față nu prea ai ce schimba. Există bariere inclusiv constituționale iliberale, dincolo de socialismul instinctiv al decidenților și dascălilor. Dacă sunt permise schimbări liberale și Pop nu le-ar face, atunci numirea lui ar fi o eroare.

Așa cum observa Walter Block, o inferență de geniu a intelectualilor și nu doar a celor români, după căderea comunismului, a fost: sistemul e prost, să-l aplicăm doar în domenii sensibile, importante: sănătate, educație etc. De altfel, principala măsură recomandată de autorii de *policy* pe educație, dacă nu singura, este creșterea procentului din PIB acordat educației. De fapt, aceasta e rețeta pentru orice elaborare de politici. Iei o medie europeană a unui indicator de pe Eurostat, de exemplu, procentul din PIB alocat educației sau numărul de paturi în spital și recomanzi creșterea cheltuielilor publice pentru ca România să atingă acea medie. În general, o persoană care vorbește împotriva marketizării educației, care vede educația ca pe ceva nobil, dincolo de forțele meschine ale pieței, 5 minute mai încolo cere bani de la stat.

Distincția greșeală – eroare este o greșeală sau o eroare? Distincția s-a vrut și o capcană semantică. Pop a vrut să testeze

publicul, să-l încerce: „Am văzut, intenționat urmăresc să văd reacția, unii au căzut în capcană. Încet-încet vor vedea cei care privesc cuvintele din prisma sinonimelor”[6]. Un răspuns la această distincție a fost că în Dicționarul explicativ al limbii române, cele două cuvinte, „greșeală” și ”eroare” sunt sinonime[7]. E o interpretare care apare și la Gabriela Firea: „Orice eroare se poate îndrepta. Cine este fără de greșeală?”. Vedem cum viitoarea președintă a României vede eroarea ca reparabilă[8]. E o discuție deschisă dacă vor rezulta erori din preluarea distincției greșeală – eroare. Până acum nu s-a înghesuit lumea să preia distincția. Așa că e un risc scăzut de erori viitoare. În plus, Dex-ul nu e mereu o călăuză, mai cu seamă pe discuții puțin mai complicate, mai tehnice. Dacă ne luăm după Dex vedem că liberalismul, în unele definiții, este ceva pro burghezie, pro oamenii cu stare.

Note

[1] R.C., 2017, Liviu Pop lovește din nou: https://www.cotidianul.ro/liviu-pop-loveste-din-nou/, accesat 16.11.2017.

[2] Postelnicu, Valentina. 2017, Ministrul Liviu Pop, declarația zilei, în Senat: „Greșelile se pot corecta, dar erorile nu”: https:// https://cutt.ly/Ohex7PN, accesat 16.11.2017.

[3] Zachmann, Sebastian. 2017, Liviu Pop, încă o gafă: „În viață, ca și în politică, există greșeli și există erori. Este esențial însă faptul că greșelile se pot corecta, erorile nu”: https://cutt.ly/8hex6dW, accesat 17.11.2017.

[4] Postelnicu, Valentina. 2017, ibidem.

[5] R.M., 2017, Liviu Pop, despre greșelile gramaticale care i se imputa: În viață, ca și în politică, exista greșeli si există erori. Greșelile se pot corecta, erorile nu: https://cutt.ly/9hecqcS, accesat 16.11.2017.

[6] R.C., 2017, Ibidem. [7] Postelnicu, Valentina. 2017, Ibidem.

[8] Digi24, 2017, Gabriela Firea: „Orice eroare se poate îndrepta. Cine este fără de greșeală?”: https://cutt.ly/MhecrxN, accesat 16.11.2017.

46

Extremismul libertarian

De multe ori discuția pleacă de la afirmația candidatului american la prezidențiale Barry Goldwater: „Extremism in defense of liberty is no vice. Moderation in the pursuit of justice is no virtue".

Există două obiecții la adresa libertarianismului:

– extremismul libertarian este nazist. Apare la stânga.

– extremismul libertarian este comunist. Apare la dreapta.

Există două sensuri ale termenului extremism:

– abatere mare față de medie într-o variabilă,

– abatere față de opinia mainstream.

O teorie descrie o situație ideală, tactica este despre pașii prin care ajungem la acea situație ideală. Stânga critică teoria libertariană; dreapta, tactica. Pentru ambele însă, extremismul e ceva rău.

Extremismul e rău

Ideea că a fi extrem e în sine ceva rău e criticată de Ayn Rand. Pentru aceasta, termenul „extremism" e ceva distanțat de medie sau ceva mare în grad. Aceasta este utilizarea de dicționar a termenului[1]. Moderat și extremist nu sunt decât niște gradații. Calitatea gradului depinde de lucrul gradat. Dacă avem un lucru bun, mai mult din acel ceva va fi un lucru și mai bun. Dacă e un lucru rău, mai mult din acel ceva e și mai rău. Pentru Ayn Rand, e eronat să spui că extrem din orice e rău, indiferent de natura acelui ceva[2]. Este un punct de vedere împărtășit de icoana stângii contemporane, Martin Luther King jr. Acesta distinge între extremism bun și extremism rău și crede că problema relevantă e să

alegem extremismul bun. Există extremism al urii și extremism al iubirii sau extremism al dreptății și extremism al nedreptății. De exemplu, Isus e considerat extremist în sens bun, pentru iubire, adevăr etc[3]. Interesant e că și atunci era la modă această acuzație de extremism.

Dacă extremismul e mereu ceva rău, atunci sunt la fel de bune o boală extremă și o sănătate extremă, prostia extremă și inteligența extremă, onestitatea desăvârșită și lipsa ei[4]. E bine atunci când ești moderat politicos sau moderat inteligent etc.? Înțelegem exagerarea acestei utilizări când punem „moderat" lângă lucruri rele sau „extrem" lângă lucruri bune. E o poziție extremistă să vezi orice formă de extremism ca rău[5].

Extremismul libertarian e nazist

Pentru stânga contemporană extremism înseamnă intoleranță, ură, rasism, bigotism, teorii dubioase, instigarea la violență[6]. Opinia leftistă mainstream e că liberalismul e un fel de nazism. Dacă ești extremist cu privire la libertate, vei cere reguli naziste, discriminatorii, vei fi extremist cu privire la agresiunea împotriva minorităților.

Un argument pentru poziția de stânga ar putea fi existența sclaviei sau a legilor Jim Crow din SUA, într-o țară capitalistă. Să ne gândim la regulile segregaționiste din Sud care interziceau căsătoriile între rase. Răspunsul aici e că astfel de instituții nu sunt liberale. Ele încalcă libertatea și egalitatea în fața legii, valori fundamentale ale liberalismului. America nu era atât de liberală, dacă avea astfel de instituții, chiar dacă era mai liberală decât ale țări, nu că liberalismul e prin natura sa extremism nazist.

Un alt argument ar fi că regulile liberale în sine permit acțiuni rasiste. De exemplu, capitalismul nu incriminează acțiuni rasiste ca atunci când refuzi să servești anumite persoane minoritare într-un bar sau să le iei într-un taxi. Răspunsul aici e că acest refuz nu e agresiune, darămite una extremistă, chiar dacă refuzul

e motivat rasial. Altfel, cum ar trebui să procedăm cu cineva care nu vrea să se căsătorească cu o persoană romă? E ca și în situația cu taxiul. Refuzi un schimb voluntar.

Nu orice extremism e nazism. Atât nazismul, cât și libertarianismul sunt extreme, însă din motive diferite. Într-o parte e preferată libertatea într-un grad mare, în nazism e preferată absența ei. Inferența *mainstream* e că fiind extreme, sunt la fel, omițând faptul că sunt extreme diferite.

Agresiune e inițierea violenței împotriva persoanei sau proprietății unui individ. Faptul că o filosofie e extremistă cu privire la libertate, nu înseamnă că e extremistă cu privire la agresiunea împotriva unor minorități. Pe această echivocație se construiește mare parte din critica mainstream la capitalism. Naziștii și comuniștii sunt într-adevăr extremiști, însă cu privire la gradul de agresiune folosită, care e foarte mare, dar și la absența libertății, fiind sisteme totalitare. Libertarienii sunt extremi cu privire la un lucru bun, libertatea, naziștii sunt extremi cu privire la un lucru rău, agresiunea, inițierea violenței asupra unor oameni nevinovați. În mod curios, libertarianul e considerat agresiv deși se călauzește după principiul non-agresiunii (NAP).

Pentru stânga contemporană, dacă ceva e extrem, e în mod necesar agresiv, violent. Soluția va fi calea de mijloc. Să alegem un grad moderat de libertate și unul moderat de sclavie, unul moderat de dreptate și unul moderat de nedreptate etc. Alegerea căii de mijloc e încurajată și de punerea nazismului și comunismului drept capete ale spectrului politic[7]. În realitate, alegerea reală e între libertarianism și totalitarism. Care e meritul că suntem doar la jumătatea drumului de fascism și că nu suntem la celălalt capăt?

Libertarianismul ar fi nazist pentru că absolutizează libertatea. Strict vorbind, nu o absolutizează pentru că nu toate acțiunile sunt permise. Nu ești liber să ucizi, furi, încalci contracte etc. Există câteva obligații minimale, chiar dacă nu mii de obligații, ca în socialism.

Social-democrația spune despre sine că nu e extremă. În realitate egalitatea de șanse e aplicată peste tot. Să ne gândim la programele finanțate prin fondurile europene. La fiecare aplicație există precizarea că acțiunile desfășurate trebuie să fie conforme cu egalitatea de șanse. Iar situația e valabilă despre valorile fundamentale ale oricărei ideologii politice, inclusiv despre moderație.

Extremismul libertarian e comunist

E o critică ce apare mai degrabă la conservatori și aici extremismul libertarian seamănă mai degrabă cu comunismul. Dacă stânga asocia extremismul cu nazismul, dreapta îl asociază cu comunismul. Acesta e revoluționar, extremist prin contrast cu schimbările pașnice, graduale, democratice. Libertarienii fiind extremiști, vor apela la tactici violente. Valoarea moderației apare la conservatori și prin aceasta se opune extremismului comunist, schimbărilor revoluționare.

Raționamentul conservator este un non-sequitur. Idei extreme nu necesită tactici extreme. E adevărat că opinii ca privatizarea drumurilor sau a tribunalelor sunt extreme în raport cu *establishmentul* reprezentat de social-democrație sau socialismul *soft*, care e ideologia dominantă de azi. Ideile extreme pot fi promovate prin tactici moderate, convenționale[8]. Tacticile recomandate în general de autorii libertarieni sunt răspândirea ideilor libertariene și votul. Niciuna dintre acestea nu este nici extremă, nici agresivă. Goldwater era extremist pentru că avea convingeri libertariene, nepopulare nu pentru că cerea susținătorilor să folosească violența. Din acest motiv a și pierdut alegerile din 1964[9]. Inclusiv nazismul ajunge la putere prin alegeri, prin mijloace democratice.

În al doilea rând, nu toate tacticile extreme sunt agresive. Să ne gândim la greva foamei sau nesupunerea civică.

Invers, poți avea valori *mainstream*, iar tacticile tale să fie agre-

sive, extreme. Ideile Occupy Wallstreet, Black Lives Matter nu sunt extreme, sunt locurile comune ale stângii contemporane – combaterea rasismului, mai multă redistribuție, un mediu mai curat etc. – însă unele din tacticile lor sunt. Așa se întâmplă când sunt incendiate spitale și pizzerii[10].

O altă critică adusă de conservatori e irelevanța politică a libertarianismului. E o critică de *real politics*. Extremismul împiedică schimbări graduale, incrementale. Ceilalți nu-ți vor mai lua poziția în serios dacă ești etichetat ca „extremist". Publicul va fi mai puțin tentat să asculte pe cineva care e împotriva split TVA dacă acesta susține opinii extreme ca privatizarea serviciilor de poliție sau a tribunalelor. Ideile extreme vor fi mai puțin digerate de public. Uneori e dat ca exemplu de moderație Milton Friedman[11]. Soluția voucherelor a lui Friedman pare relevantă pentru acest gradualism. El nu cere privatizarea educației, ci încearcă să scoată școala treptat de sub controlul statului prin vouchere. Totuși, în politici precum armata obligatorie[12] sau a controlului chiriilor[13], Friedman a fost radical, nu moderat.

Establishmentul variază. Acum nazismul este extrem, însă în Germania anului 1933 nu era. Ca atare, *mainstream*-ul nu poate fi un *benchmark* al unei ideologii din moment ce idei toxice au fost și ele *mainstream* la un moment dat.

Altă critică e că extremismul îngreunează colaborarea cu alte grupuri. În realitate, libertarienii au colaborat cu succes cu oameni din tabere diferite. De exemplu, au fost alături de conservatori în teme ca reducerea taxelor și dereglementarea și alături de stânga pe teme ca legalizarea drogurilor, imigrație etc.[14]

E ceva adevărat în obiecția conservatoare că sunt greu de implementat idei nepopulare. Însă orice progres al răspândirii ideilor a avut de înfruntat o majoritate ostilă. Și ideile *mainstream* de azi, de exemplu, ideea Uniunii Europene, au fost minoritare cândva.

Apoi, uneori o poziție extremă a inspirat și mișcat oamenii mai mult decât una moderată. De exemplu, a avut mai mult suc-

ces ideea extremă că sclavii sunt oameni ca și noi decât argumentul moderat și pragmatic că trebuie să îmbunătățim condiția sclavilor sau că munca forțată nu e eficientă[15].

Note

[1] Rand, Ayn. 1986, „Extremism", or the Art of Smearing în Ayn Rand, Nathaniel Branden, Alan Greenspan, Robert Hessen, 1986. Capitalism: The Unknown Ideal, Signet, pp.205-206.

[2] Ibidem, pp.205-206.

[3] King, Jr., Martin Luther. 2014, Letter from a Birmingham Jail: https://fee.org/articles/letter-from-a-birmingham-jail/, accesat 29.12.2017.

[4] Rand, Ayn. 1986, op.cit., p.206.

[5] Doris, Andrew. 2016, Extremism in the Defense of Moderation is No Virtue https://cutt.ly/Thecg73, accesat 24.12.2017.

[6] Rand, Ayn. 1986, op.cit., p.203.

[7] Smith, George. 2016, Ayn Rand on Fascism: https://fee.org/articles/ayn-rand-predicted-an-american-slide-toward-fascism/, 28.12.2017.

[8] Doris, Andrew. 2016, op.cit.

[9] Somin, Ilya. 2016, A moderate defense of extremism in defense of liberty: https://www.washingtonpost.com/news/volokh-conspiracy/wp/2016/01/21/a-moderate-defense-of-extremism-in-defense-of-liberty/, accesat 23.12.2017.

[10] Doris, Andrew. 2016, op.cit.

[11] Block, Walter, 2006, Fanatical, Not Reasonable: A Short Correspondence between Walter Block and Milton Friedman în Journal of Libertarian Studies, Volume 20, NO. 3 (Summer 2006): 61–80 61 J LS: https://mises.org/system/tdf/20_3_4.pdf?file=1&type=document, accesat 26.12.2017.

[12] Somin, Ilya. 2016, op.cit.

[13] Block, Walter, 2006, op.cit.

[14] Somin, Ilya. 2016, op.cit.

[15] Ibidem.

47

Legea de fier a oligarhiei

O idee recurentă a apărătorilor comunismului e că acesta n-a fost aplicat pentru că muncitorii n-au deținut efectiv mijloacele de producție. Într-adevăr, controlul real era exercitat de o elită de partid, nu de muncitori. De aici se deduce însă că sistemul comunist n-a fost aplicat și mai avem de așteptat să fie aplicat cu adevărat. Revoluția a fost trădată. Discuția e relevantă și pentru azi. Și în socialismul democratic deținem lucruri în comun: poșta, educația, brațul Pavel etc.

Un răspuns la inegalitatea deciziei din socialism e legea de fier a oligarhiei a teoreticienilor elitiști (Michels, Mosca, Pareto etc.). Potrivit ei, în orice activitate omenească, orice organizație va fi condusă de o elită restrânsă. Aceasta funcționează peste tot, că vorbim de firme, sindicate, organizații caritabile sau de cluburi[1]. În orice organizație vom avea întotdeauna o minoritate de oameni formată din lideri și o majoritate formată din *followers*[2]. Consecința acestei legi e că indiferent de forma de socialism aplicată, *hard* (comunism, nazism) sau *soft* (socialismul democratic), vom avea mereu inegalitate de decizie între lideri și followeri. Toate animalele sunt egale, însă unele animale sunt mai egale decât altele.

Argumentul principal al lui Michels e că democrația are nevoie de organizare,[3] iar organizarea duce la oligarhie, la un control de către elite. Potrivit legii de fier a oligarhiei, democrația și organizarea pe scară largă sunt incompatibile. O birocrație este ierarhizată din rațiuni de eficiență. Multe decizii care trebuie luate zilnic nu pot fi luate eficient de un număr mare de oameni. Funcționarea eficientă a organizației cere concentrarea puterii în

mâinile câtorva oameni[4]. Pe măsură ce organizația crește, sarcinile devin mai multe și mai grele. Acestea nu mai pot fi rezolvate din mers, ci e nevoie de specializare, de diviziunea muncii[5]. În orice organizație, că e stat sau partid politic, e nevoie de diferențierea organelor și funcțiilor[6]. Cu cât crește numărul persoanelor organizate, cu atât crește numărul sarcinilor și calitatea lor[7]. Așa se formează o birocrație ierarhică[8]. Democrația duce la oligarhie, la o elită care decide asupra treburilor cetății. Cu cât crește organizarea, cu atât crește puterea liderilor[9]. Dacă fiecare persoană participă egal la decizie, crește foarte mult timpul luării deciziei. Democrația directă funcționează în grupuri atât de mici că sunt de fapt formate doar din lideri. Pentru succes orice organizare are nevoie de o mână de profesioniști drept lideri sau o minoritate dedicată și care poate rezolva aceste lucruri[10].

Pentru Michels, democrația este despre o influență și o participare egală în legiferarea interesului comun[11]. Dacă democrația înseamnă decizie egală, atunci democrația este imposibilă. Majoritatea nu decide, ci doar urmează această minoritate de lideri. Împărțirea lideri – followeri există nu doar în monarhia absolută, ci și în democrație. Democrația directă nu e o soluție. Pentru Michels, cele două obiecții principale la referendum sunt incompetența maselor și lipsa de timp[12]. Referendumul ia timp. Bernstein spunea că și dacă selectăm cele mai importante chestiuni pentru referendum, cetățeanul va găsi în fiecare duminică pe birou un număr de probleme care-i va tempera entuziasmul pentru referendum[13]. Masele nu pot trece cele mai simple rezoluții. Așa apare necesitatea democrației reprezentative. Aceasta rezultă din numere[14]. Situația nu poate fi rezolvată prin îmbunătățirea mijloacelor de comunicare. Cum adunăm masele într-un anume loc și timp și cu frecvența cerută de viața de partid?[15]. Democrația directă are costuri mari și așa e preferată democrația reprezentativă. Prin referendum se pierde timp. Referendumul pare nepotrivit pentru chestiuni urgente[16]. Apoi acesta ar fi în

conflict cu militantismul partidelor socialiste[17]. De obicei, partidele sunt ostile referendumului[18]. Michels observa cum referendumul a fost rar utilizat de partidele socialiste și cu rezultate slabe. La rezultatele proaste au contribuit ambiguitatea întrebărilor și participarea insuficientă a maselor. E un instrument puțin utilizat de socialiști, deși socialiștii par mai interesați de guvernarea directă, de către popor[19]. „Burghezii" din Elveția îl folosesc mai mult ca socialiștii.

Apoi, și referendumul e organizat de cineva. Și aici apare riscul manipulării agendei de către elite. Acestea decid ce și când să se voteze.

Michels descoperă această lege sociologică prin observarea oligarhiei din partidele social-democrate din Europa, la sfârșitul secolului XIX[20]. Și acestea erau dominate de lideri, deși unii socialiști, cum erau cei nemți, spuneau că n-au lideri, că partidul nu are decât angajați, că e un partid democratic și că existența liderilor e incompatibilă cu democrația[21]. Tendința oligarhică există și în sindicate. Când sindicatele devin mari și puternice nu mai caută să-și extindă numărul de membri, ci să-l restrângă. Acestea încearcă să pună o cotizație mare pentru admitere, cer o perioadă de ucenicie mai mare etc. Sunt lucruri prin care sindicatele vor să păstreze privilegiile membrilor pe seama altor muncitori[22].

O chestiune înrudită cu această inegalitate de control e *the principal – agent problem*. Există riscul ca liderul să acționeze contrar intereselor persoanelor reprezentate. Aceasta rezultă din controlul inegal. Dacă liderul are o putere mare de decizie față de membri, evident că poate decide și să se sustragă controlului lor. Elitele au interesele lor, iar acestea sunt diferite de cele ale cetățenilor[23].

În plus, Michels analizează diverși factori care consolidează oligarhia dincolo de discursul oficial al partidelor. Există câteva trăsături ale liderilor și followerilor care consolidează oligarhia organizațională. O astfel de trăsătură e incompetența maselor.

Masele sunt incompetente și au nevoie de direcție[24]. Și Lenin crede – în clasicul „Ce-i de făcut?" – că e nevoie de un grup mic de revoluționari de profesie care să conducă masele. Liderii sunt percepuți ca fiind cei mai capabili[25]. Liderii trebuie să fie educați. De exemplu, candidații la funcția de secretar al sindicatelor sunt testați pentru cunoașterea chestiunilor juridice și pentru *skill*-urile de scriere[26]. Reglementările sindicatelor din industria metalului aveau 47 de pagini și conțineau 39 de paragrafe. Fiecare paragraf avea între 10 și 12 secțiuni. Orice muncitor obișnuit s-ar pierde în acest labirint[27]. Exemplul e de la începutul secolului XX. Azi, un muncitor obișnuit trebuie să știe biblioteci de reglementări. Apoi Michels spune că de multe ori masele au arătat mai puțină înțelegere a democrației decât guvernul reprezentativ[28]. Masele aleg rău. Și la noi politicienii menționau acest argument. Dacă masele ar vota pentru pedeapsa cu moartea sau abolirea taxării? Alt argument menționat e că referendumul a fost folosit de dictatori.

Apoi există un cult al venerației între mase. Uneori membrii dau copiilor numele liderilor. De exemplu, în Germania, între 1863 și 1875 era o explozie a numelor „Lassalle" și „Marx"[29]. Există apoi indiferența politică a maselor și nevoia lor de a fi ghidate. Mai e și atitudinea de mulțumire a maselor pentru cei care-i reprezintă[30].

În plus, liderii au la dispoziție sancțiuni negative și pozitive pentru a promova comportamentul dorit. Aceștia promovează tineri care sunt de acord cu ei. Așa, oligarhia se perpetuează. Birocrația promovează centralizarea puterii[31]. Există și un control prin bani al organizației. Partidul are la îndemână posturi plătite. Astfel poate oferi o carieră liderilor muncitorilor. Așa, liderii proletari devin burghezi[32]. Plata pentru serviciile aduse întărește birocrația partidului[33]. Un alt de mijloc de menținerea a dominației clasei conducătoare este transmiterea ereditară a puterii[34]. Un altul e votul de încredere cerut de lideri. Toate aceste

lucruri încurajează împărțirea lideri – followeri din organizații.

Revoluția rusă a confirmat predicția că o revoluție socialistă reușită nu va duce la mai multă democrație pentru clasa muncitoare. Aici un grup de conducători doar a fost înlocuit cu altul[35]. În 1920, la doar 3 ani după preluarea puterii, bolșevicii au început să facă curățenie în rândul propriului partid. Partidul și-a exilat lideri importanți pentru că s-au opus voinței secretarului de partid, Iosif Stalin[36]. Legea de fier a oligarhiei n-a dat semne de dispariție. Dimpotrivă, această tendință a fost exacerbată. În URSS, o elită prospera în timp ce masele trăiau în sărăcie[37]. Puterea elitelor n-a dispărut nici în Cuba sau China[38].

Sunt mai multe răspunsuri socialiste la critica elitistă. Aceștia dau vina pe organizare, proprietatea privată, diviziunea muncii, lipsa educației etc. Odată abolite aceste lucruri, vom avea un control egal al deciziei.

Pentru autorii comuniști, oligarhia depinde de forma de proprietate, nu de organizare. Cum în noua societate comunistă e abolită proprietatea privată, nu va rezulta o clasă nouă[39]. Și anarhocomuniștii acuză proprietatea privată[40]. Pentru ei, statul e rău pentru că protejează proprietatea privată, ierarhia, inegalitatea etc. Prin eliminarea statului am scăpat de ele. Când se va trece la anarho-comune non-statale vom avea și egalitate de control al deciziei între oameni.

Proprietatea înseamnă control, ori liderii comuniști au acest control și nu doar asupra mijloacelor de producție non-umane, cum sunt capitalul și resursele naturale, ci și asupra resurselor umane. În socialismele *hard* (comunism, nazism) un om poate fi de facto proprietatea altui om, ca în sclavie. Colectivizarea nu abolește inegalitatea deciziei. Votul egal pe decizii nu e o imposibilitate fizică. Doar că nu e eficient și în acord cu modul obișnuit de funcționare al organizațiilor mari. E foarte costisitor să aduni atâta lume la fiecare decizie. Multe decizii sunt banale. De exemplu, trebuia schimbată hârtia de la imprimantă în nu știu

ce birou. Ce fac? Adun 20 de milioane de oameni ca să ratifice această decizie? Costurile sunt mai mari decât beneficiile. E mai ineficient și decât a fost sistemul comunist așa cum îl știm istoric. În apărarea comunismului trebuie spus că se obține totuși o egalitate, egalitatea în sărăcie pentru mase.

Socialismul asumă că toți oamenii sunt egali natural. Diferențele sunt efecte ale diviziunii muncii[41]. De fapt, diviziunea muncii rezultă din inegalități naturale. X se ocupă de sarcina *y* pentru că are *skill*-urile potrivite. La fel sunt și *skill*-urile de lider. Pentru socialiști, inegalitatea e construită social. Dacă schimbăm instituția opresivă a proprietății private cu una non-opresivă a proprietății comune, inegalitatea dispare. În realitate, inegalitățile naturale se manifestă și în politică. Această intuiție scapă socialiștilor din toate partidele.

Inegalitatea de decizie există și pe piață. Cei mai buni și dedicați vor deveni lideri, că vorbim de o fabrică de oțel sau de un club de bridge[42]. Există o inegalitate naturală a abilităților și intereselor. Acestea sunt elite naturale. Ascensiunea lor are la bază serviciile aduse semenilor fie în organizație, fie în producerea de bunuri pentru consumatori. Elitele politice sunt, în schimb, aristocrații artificiale[43]. De exemplu, o elită politică decide că fotbalul e rău și-l scoate în afara legii. Elitele naturale aici sunt jucători, antrenori, organizatori ai jocului etc. Elitele artificiale sunt cele politice[44]. Elitele artificiale emerg prin suprimarea elitelor naturale[45].

Avantajul pieței e că-i crește muncitorului puterea de decizie. În comunism, singurul patron este statul iar muncitorul trebuie să-i accepte condițiile. Muncitorul nu poate găsi un angajat mai bun. Avem un monopol al statului pe piața muncii[46]. Pe piață, ai *free entry* și *free exit*.

E omul multilateral dezvoltat un răspuns la oligarhia organizațiilor? Poate fi un răspuns la incompetența maselor, nu și la inegalitatea de control. Chiar dacă apare acel om nou care face

de toate, e și fizician, muncește și în fabrică, cântă și la pian etc., întrebarea de ce ar face joburi proaste? „Cine va duce gunoiul”? Un răspuns poate fi că se vor sacrifica unii pentru că țin ca sistemul comunist să reușească. Această coadă la sacrificiu nu prea a avut loc în societățile comuniste cunoscute și nu există nici la socialiștii din prezent.

Alt răspuns comunist la inegalitatea deciziei se concentrează pe originea sănătoasă a liderului. Dacă liderul vine din clasa socială sănătoasă, nu se va forma o nouă clasă. Scopul va fi să prezerv această origine sănătoasă, să evit îmburghezirea liderilor muncitorilor. Aici sunt sugerate diverse soluții, ca viața în comun, educația etc. Prin traiul în comun(e) se cultivă conștiința de clasă[47]. Așa, liderii proletari nu vor acționa împotriva clasei muncitoare. Bakunin cerea socialiștilor burghezi să-și abandoneze modul de viață burghez[48]. În 1871, Neceaev spunea că un adevărat revoluționar e cineva devotat cauzei. Acesta nu are interese personale, afaceri, sentimente, atașamente, nici proprietate, nici măcar un nume. Singura sa pasiune e Revoluția. Acesta trebuie să uite vechiul mod de viață burghez[49]. Altă soluție pentru dezvoltarea conștiinței de clasă e educația.

Dacă ne uităm la experiența statelor comuniste, vedem cum oameni cu origine sănătoasă au devenit tirani. Tentația puterii de care vorbeau deja liberali clasici ca Lord Acton operează indiferent de clasă. Exercițiul conducerii le distorsionează liderilor caracterul moral[50]. Bakunin credea că deținerea puterii îl transformă într-un tiran pe cel mai devotat prieten al libertății[51]. Nici educația nu este suficientă. Pol Pot era educat. Comuniștii n-au anticipat comportamentul agresiv al elitelor. Dacă baza ideologiei e furtul sub numele mai inocent de „socializare a mijloacelor de producție”, probabil că agresiunea liderilor se va manifesta și mai încolo, dincolo de colectivizarea inițială.

Răspunsul dat de însuși Michels, spre bătrânețe, la problema oligarhiei organizațiilor ține de persoanele carismatice. Acestea

bat tendințele oligarhice ale organizațiilor. Un lider carismatic are abilitatea să depășească inerția organizației și trezește masele care să sprijine realizarea de lucruri mari. Carisma e secretul[52]. Din păcate, Michels descoperă o astfel de carismă la Benito Mussolini, care tocmai îi oferise în 1928 o catedră la universitatea din Perugia[53]. Intelectualii nu se dezmint.

Un răspuns al socialismului democratic la provocarea elitistă e că democrațiile contemporane au crescut puterea de decizie cetățenilor. Statul nu mai decide tot ce mișcă, precum în totalitarism. Statul nu e proprietar al economiei. Guvernul se poate schimba, e controlat de parlament[54]. Cetățenii au mai mult control asupra liderilor. Îi pot schimba prin vot, îi pot intimida prin proteste, se reduce inegalitatea de control, există pluralism etc.

Chiar și așa, oligarhia persistă în socialismul democratic. Controlul bunurilor publice rămâne inegal. Oricine poate observa cu ușurință că nu are mare lucru de spus pe bunurile deținute acum de stat: șosele, companiile publie etc. Nu trebuie să așteptăm comunele din anarhocomunism pentru a testa controlul cetățenilor asupra bunurilor publice. Un votant simplu din România n-are același control asupra unui lac deținut de stat ca un lider PSD. Chiar dacă un om obișnuit are același vot cu Dragnea, deciziile ulterioare privind alocarea funcțiilor publice sau a contractelor cu statul sunt inegale. Dacă ar fi egale, rentele, banii din afacerile cu statul, n-ar mai fi rentabile pentru omul politic. Secretul rentelor politice e integrarea beneficiilor și dispersarea costurilor. Profitul s-ar împărți la milioane de oameni și n-ar mai fi concentrat de o minoritate de lideri politici. La banii publici, mulți sunt chemați, puțini sunt aleși.

În genere, tendința oligarhiei politice e să restrângă foarte mult chestiunile pe care poți vota. Nu decidem efectiv pe bunurile deținute colectiv, drumuri, armată, educație etc., ci doar pe lideri[55]. Ce să mai spunem de admirația intelectualilor de azi de stânga pentru tehnocrație și disprețul pentru „populism"?

Altădată, stânga ar fi spus că tehnocrația este ierarhică, opresivă. Azi, când e controlată de ei, e numai bună. Nu degeaba stânga e acuzată de conservatori de deficit democratic.

În genere, socialiștii numesc „capitalism" efectele nocive ale socialismului. Așa, comunismul n-a fost comunism, a fost „capitalism de stat". Iar, în lumea contemporană, afacerile cu statul facilitate de socialism sunt „neoliberalism". Comunismul în sens de colectivizare a mijloacelor de producție de către stat a avut loc. Au fost aplicate toate punctele din *Manifestul Comunist*. Sintagma „capitalism de stat" e o contradicție. Capitalismul e despre controlul privat, socialismul despre controlul public al resurselor, fie total, fie parțial. O altă falsificare e să spui că nazismul nu e socialism. E greu, pentru că nazismul presupune un control total al societății de către stat. Ideea e să găsesc un element considerat relevant pentru socialism și care nu e prezent în nazism. Un astfel de element este, de exemplu, internaționalismul. Cine citește programul nazist din 1933 vede că e plin de locurile comune ale socialismului. Dacă am scoate partea legată de minorități, programul ar fi votat cu ușurință de Parlamentul European și sub un nume *fancy* gen „Lisabona 2027". Cât îl privește pe cel fascist al lui Mussolini din 1919, acesta ar fi votat fără modificări. La fel se argumentează că PSD nu e socialist. Văd că e anti *gay marriage*, una din puținele idei liberale ale stângii contemporane. Prin urmare, PSD nu e de stânga, nu e stânga autentică. E conservator, nu liberal. Liberal e abia socialismul cu față umană, leftismul, liberalismul de stânga. În realitate, PSD nu e conservator pentru că nu e pro stat minimal sau liberalism economic. Cu foarte mici diferențe, e la fel de progresist ca socialismele la modă. Prin astfel de răstălmăciri, socialismul real devine o *fata morgana*. Mereu găsesc un motiv pentru care socialismul nu a fost aplicat niciodată. Socialismul nu e nicăieri, deși e pretutindeni.

Note

[1] Rothbard, Murray N.2006, Bureaucracy and the Civil Service in the United States: https://mises.org/library/bureaucracy-and-civil-service-united-states, accesat 02.02.2018.

[2] Rothbard, Murray N. 2000, Egalitarianism as a Revolt Against Nature, and Other Essays, Second Edition, Luwig von Mises Institute, Alabama, pp.280-281.

[3] Michels, Robert.1999, Political Parties: A Sociological Study of the Oligarchical Tendencies of Modern Democracy, Transaction Publishers, London, p.61.

[4] Elwell, Frank. „The Sociology of Max Weber".Verstehen Max Weber's Home Page. Available from: http://www. faculty. rsu. edu/~ felwell/Theorists/Weber/Whome. htm (Accessed 10th July 2006)(1996), p.12: https://pdfs.semanticscholar.org/c518/d8d462447369858ba5e6ceae35e64976f2fb.pdf, accesat 08.02.2018.

[5] Michels, op.cit., p.71.

[6] Ibidem. [7] Ibidem.

[8] Ibidem, p.72. [9] Ibidem, p.71.

[10] Rothbard, 2001, op.cit., p.283.

[11] Michels, 1999, op.cit., p.65.

[12] Ibidem, p.309.

[13] Ibidem, pp.309-310.

[14] Ibidem, p.65. [15] Ibidem, p.65.

[16] Ibidem, p.310.

[17] Ibidem. [18] Ibidem, p.79.

[19] Ibidem, p.309.

[20] Rothbard, 2001, op.cit., p.282.

[21] Michels, Robert, op.cit., p.72.

[22] Ibidem, p.275.

[23] Lipset,S. M. 1999, Introduction în Michels, op.cit., p.34.

[24] Ibidem, p.26.

[25] Michels, 1999, op.cit., p.114.

[26] Ibidem, p.68. [27] Ibidem, p.281.

[28] Ibidem, p.307. [29] Ibidem, p.93.

[30] Ibidem, p.92.

[31] Elwell, 1996, op.cit., p.13.

[32] Michels, 1999, op.cit., p.108.

[33] Ibidem, p.138. [34] Ibidem, p.52.

[35] Lipset,S. M. 1999, op.cit., pp.19-20.

[36] Lipset, S. M. 1999, op.cit., p.20.

[37] Gordon, David. 2009, A Student's Guide to Economic History: https://mises.org/library/students-guide-economic-history, accesat 02.02.2018.

[38] Rothbard, 2001, op.cit., p.282.

[39] Lipset,S. M. 1999, op.cit., p.25.

[40] Rothbard, Murray N. 2005, Egalitarianism and the Elites https://mises.org/library/egalitarianism-and-elites, accesat 02.02.2018.

[41] Rothbard, Murray N. 2000, op.cit., p.300.

[42] Ibidem, p.281.

[43] Rothbard, 2001, op.cit., p.285.

[44] Rothbard, 2001, op.cit., p.286.

[45] Ibidem, p.285.

[46] Djilas, Milovan. 1957, The New Class, Thames & Huson, London, p.10.

[47] Michels, 1999, op.cit., p.312.

[48] Ibidem, p.314. [49] Ibidem, p.314.

[50] Ibidem, p.205. [51] Ibidem, p.206.

[52] Lipset, S. M. 1999, op.cit., p.32

[53] Ibidem, p.33. [54] Ibidem, p.61.

[55] Rothbard, Murray N. 2006, Power and Market, Ludwig von Mises Institute, fourth edition, Auburn, Alabama, p.20.

48

Nordicii

Să zicem că o familie bogată are un copil răsfățat care face praf un Mercedes într-un accident fără victime. O familie săracă observă incidentul, vede bogăția primei familii și deduce că accidentul e cauza bogăției primilor. Cum ei au doar un Oltcit, decid că trebuie aplicată pe el metoda accidentului.

Unul din cele mai răspândite argumente pro socialism e apelul la țările nordice. Potrivit acestui argument, nordicii sunt foarte socialiști și cu toate acestea sunt foarte bogați. Pentru stânga pare să fie valabilă ecuația SUA = Capitalism, Nordicii = Socialism[1]. În universități auzi mereu contrastul între neoliberalismul americanilor și socialismul cu față umană din modelul suedez. Suedia e un paradis unde problemele au fost rezolvate prin taxe mari[2]. Stiglitz amintește cum un ministru de finanțe scandinav îi spunea că aceste țări au crescut mai mult pentru că au taxe mari[3]. Cu ele sunt finanțate educația, infrastructura, tehnologia. Sunt investiții care per ansamblu cresc outputul economic și așa sunt compensate efectele adverse ale unei creșteri de taxe asupra mediului de afaceri[4].

Majoritatea țărilor sunt azi economii mixte. Acestea au atât elemente de capitalism, de proprietate privată, cât și elemente de socialism, de control și intervenție a statului. Premierul danez Lars Lokke Rasmussen spunea că Danemarca e departe de a fi o economie planificată și că e o economie de piață[5]. Totuși, o economie mixtă poate fi numită per ansamblu „socialism", chiar dacă nu avem un socialism totalitar, ca în comunism sau nazism. Socialismul e și despre un control parțial al individului de către stat, nu trebuie să am neapărat planificare centralizată sau totalitarism. Diferența între țări se face în funcție de gradul de

socialism practicat. Unele economii mixte sunt mai liberale, cum sunt Elveția sau Olanda, altele mai iliberale, cum sunt Venezuela sau Grecia. Chiar dacă establishmentul academic luptă împotriva neoliberalismului și turbo-capitalismului, nu există azi un singur exemplu de stat care să fie liberal clasic. Țările cele mai apropiate de acest model au fost SUA și Anglia pe vremuri. Azi, cele mai apropiate sunt Hong Kong și Elveția.

În ultimul timp a devenit o obișnuință să fie realizați indecși ai libertății economice. Trei astfel de indecși sunt cei realizați de Heritage, de Fraser și de Cato. În oricare din asemenea clasamente, toate cele 5 țări nordice – Islanda, Danemarca, Suedia, Norvegia și Finlanda – au scoruri foarte bune.
De exemplu, în indexul Heritage pe 2018, avem:

Islanda – 11
Danemarca – 12
Suedia – 15
Norvegia – 23
Finlanda – 26[6].

În acest top SUA e pe 18, iar România pe 37.
În topul Fraser pe 2015:

Islanda – 62
Danemarca – 15
Suedia – 27
Norvegia – 25
Finlanda – 17[7].

În topul Fraser România e pe 20, SUA pe 11. România e chiar lăudată în acest material Fraser.
În indexul CATO pe 2015:

Islanda – 31
Danemarca – 8
Suedia – 13
Norvegia – 25
Finlanda – 17[8].

Potrivit acestor topuri, nordicii nu par atât de socialiști cum o arată reputația lor. Punctul lor vulnerabil și care-i trage în jos în aceste clasamente e taxarea. Într-adevăr, socialismul e și despre taxe mari și e adevărat că nordicii au taxe mari. Acestea descurajează munca și investițiile[9].

Apoi, pentru unii autori, taxarea nordicilor e mai degrabă regresivă decât progresivă, în sensul că aceasta cade pe clasa mijlocie și pe săraci mai degrabă decât pe corporații[10]. Trebuie să ținem cont și de faptul că aceștia nu sunt atât de mobili ca bogații, să fugă de o taxare agresivă[11].

De obicei, oamenii care spun că nordicii sunt foarte socialiști se uită doar la taxe. Într-adevăr, celelalte fiind aceleași, taxe mai mari înseamnă mai mult socialism. La nordici însă, celelalte nu sunt aceleași. Nordicii compensează taxele mari prin politici pro piață[12]. Suedia are într-adevăr politici fiscale socialiste, însă compensează prin politici liberale în alte părți, cum ar fi liberul schimb, reglementările sau politicile monetare mai puțin inflaționiste[13]. În 2018, Suedia a depășit SUA în topul Heritage pe libertate economică. Acești indecși au avantajul că au mai multe criterii prin care vor să capteze gradul de libertate economică, taxarea nefiind decât unul dintre ele.

Reglementările pot însă duce la mai multă corupție și presiune a statului decât taxele mari. Nordicii au reputația unor țări cu taxe mari, dar mai puțin corupte decât state care au taxe mai mici, dar reglementează mai mult[14]. Uneori reglementările sunt mai toxice decât taxele. Poți avea țări cu taxe mici în care nu ești lăsat să funcționezi dacă nu ești în relații bune cu elitele politice extractive de acolo.

În *Doing Business Report* al World Bank nordicii au, de asemenea, scoruri foarte bune:

Islanda – 23
Danemarca – 3
Suedia – 10

Norvegia – 8
Finlanda – 13[15].

E un raport focusat pe reglementări, mai puțin pe alți indicatori.

Țări ca Danemarca și Suedia au economii dereglementate[16]. Suedia înseamnă dereglementare, liber schimb (nu protecționismul lui Sanders), înseamnă vouchere școlare, privatizarea parțială a pensiilor și taxe pe firme mai mici[17]. În 1994, suedezii au dereglementat masiv în domeniul taximetriei, aviației, drumurilor, electricității, în telecom și școli[18]. Conform indexului Fraser, Suedia și Danemarca sunt mai liberale pe sectoare ca banii, liberul schimb, reglementările etc. De exemplu, acestea nu au multitudinea de reglementări legate de licențiere care blochează competiția în America[19].

Și banii sănătoși pot fi mai importanți decât taxele. Să ne gândim la inflația din Venezuela sau la rolul scăderii artificiale a dobânzii în declanșarea crizelor economice, analizat de economiștii din Școala austriacă. Ori nordicii stau bine la acest capitol al banilor.

Apoi nordicii au și un trecut mai liberal ca al altora, nu doar un prezent. Nordicii n-au avut mereu un *welfare state* mare. De exemplu, au introdus școlile la sfârșitul secolului XIX și începutul secolului XX, ca și celelalte țări europene[20]. Mărimea *welfare state* era la fel ca a celorlalte state europene[21]. Înainte de anii '60, taxele nordicilor erau în jur de 30%. Era o cifră obișnuită pentru țările dezvoltate[22]. Taxele nordicilor încă erau mici în 1960[23]. Până în 1960, povara sectorului public în Suedia era mai mică decât în SUA[24].

Feudalismul a fost mai puțin prezent în aceste țări, cu excepția Danemarcei. Așadar, seriozitatea muncii, cred unii cărturari, a fost alimentată nu doar de climă, ci și de drepturile de proprietate[25]. Unii autori văd etica solidă a nordicilor și în consumul de cafea. Nordicii beau cafea multă și tare[26]. Americanii beau cafeaua în căni mari, dar o fac slabă. Nordicii folosesc căni mari și

beau cafeaua mai tare ca turcii sau italienii. Aceasta ar fi o probă a focusului pe munca intensă[27].

Nordicii sunt mult mai liberali decât credem[28]. Așa-zis-ul model nordic nu a existat decât între anii '70 și '90[29]. Până în 1932, când vin social-democrații la putere în Suedia, cheltuielile erau sub 10% din PIB. Chiar și în 1950, cheltuielile Suediei erau sub cele ale SUA[30]. În 1950, taxele totale ca pondere în PIB în Danemarca și Suedia erau 20 și 19% versus 24% în America[31].

Suedia a început să-și crească statul din anii '70. Cheltuielile au sărit de la 20% din PIB în 1950 la mai mult de 50% în 1975[32]. Existau și taxe care depășeau 100% în unele cazuri. Așa au avut un exod al oamenilor bogați printre care regizorul Ingmar Bergman sau fondatorul IKEA, Ingvar Kamprad. În 1993, cheltuielile publice ajungeau la 67% din PIB[33]. În anii '90 au plecat din țară inclusiv membrii trupei ABBA[34]. Taxele în Suedia crescuseră atât de mult că patronii pierdeau bani dacă făceau profit, datorită taxelor mari și inflației[35]. Apogeul a fost atins în anii '80 cu fondurile sindicatelor, când o parte din profit era transferată sindicatelor pentru a cumpăra acțiuni la aceleași companii. De fapt era un transfer de la firme la sindicate. Era o mutare comunistă. A fost o decizie care a gonit din țară companii precum IKEA, Tetra Pak, H&M etc[36]. Aceste fonduri au fost introduse în 1984 (!) și abolite de un guvern de centru-dreapta în 1991[37].

Autorii liberali argumentează că Suedia a devenit bogată în perioada ei mai liberală, între 1870 și 1936, când vin social-democrații la putere[38]. Legile economice funcționează și în nordul Europei. Țările nordice au devenit bogate în perioada cu taxe mici și politici pro piață și au stagnat sub politici socialiste[39]. Acum 150 de ani, Suedia era sub Congo. Între 1850 și 1950 venitul Suediei a crescut de 8 ori, deși populația s-a dublat[40]. În 1870, PIB-ul per capita al Suediei era cu 57% mai mic decât al Regatului Unit. În 1970 era cu 21% mai mare[41]. Între 1870 și 1950, economia suedeză a crescut mai mult ca a oricărei țări indus-

trializate[42]. Suedia nu a crescut datorită socialismului. Aceasta a crescut între perioada mai liberală a Suediei (circa 1870) și venirea la putere a social-democraților (circa 1936)[43]. La început, social-democrații păstrează politicile pro piață anterioare, cu mici reforme de tip *welfare state*. Această atitudine se schimbă în anii '70. Atunci crește foarte mult intervenția statului[44] și are loc „the bolivarian turn"[45]. Iar episodul nordic durează până prin '90. Azi nordicii sunt deja într-o etapă post-nordică.

Perioada 1970-1991, a fost un eșec pentru Suedia dacă ne uităm la creșterea economică de aici față de cea a celorlalte țări europene[46]. Între 1950 și 2000, populația Suediei a crescut de la 7 la 9 milioane. În acest timp, numărul net de slujbe creat în sectorul privat e aproape zero[47]. Doar una din cele 50 de companii mari suedeze din anul 2000 fusesră înființate după 1990[48]. Modelul suedez nu a priit Suediei. În 1970, Suedia era a 4-a cea mai bogată țară din lume în clasamentul OECD. În 2000 trecuse pe locul 14[49]. În 1970, Suedia era cu 25% mai bogată decât media OECD. 20 de ani mai târziu, scorurile erau aproape la fel[50]. Țările scandinave ilustrează poanta că poți face o avere mică dacă începi cu una mare[51].

În plus, am avut o erodare a moravurilor prin creșterea statului. *Welfare state* a erodat caracterul foștilor vikingi[52]. Potrivit World Value Survey, în anii 1980, 82% din suedezi și 80% din norvegieni credeau că nu e bine niciodată să primești ajutoare de la stat pentru care nu te califici[53]. Într-un sondaj realizat între 2005 și 2008, doar 56% din norvegieni și 61% din suedezi mai răspundeau așa. În 2010 și 2014, procentul suedezilor scăzuse la 55%[54]. Această decăderea a moravurilor se vede și la concediile medicale. Suedia are una din ratele cele mai mari de concedii medicale din Europa. În timpul concediului, cetățenii primesc 80% din salariul normal[55]. Deși Suedia stă bine pe indicatorii sanitari, uneori avem o explozie de concedii medicale, mai cu seamă în timpul evenimentelor sportive. Așa s-a întâmplat în

timpul campionatului mondial de fotbal din 2002. Unor autori le e greu să-și imagineze ce s-ar fi întâmplat dacă Suedia ar fi trecut atunci de optimi[56]. Din fericire, a pierdut cu Senegal.

Țările sărace rezistă mai puțin la socialism. Într-un fel fac față socialismului Venezuela sau Grecia, altfel America sau Suedia. Unul din privilegiile unui om bogat e că se poate purta mai mult timp iresponsabil decât o poate face un om sărac[57].

Poziția liberalilor e că țările nordice au prosperat în ciuda modelului nordic[58]. Acestea erau bogate înainte de *welfare state*-ul de azi[59]. Ca să distribui ceva, ai nevoie de ceva care să fie redistribuit[60]. Producția întotdeauna precede consumul. Nordicii sunt bogați nu datorită socialismului, ci în ciuda lui. Fără socialism ar fi fost și mai bogați.

Pentru socialiști, modelul suedez e cel din perioada '70-'90. Aceștia par să nu fi observat reformele de liberalizare începute din anii '90[61]. Suedezii au dereglementat, redus taxele, introdus competiția în serviciile publice și reformat ajutoarele sociale[62]. Există o diferență între modelul suedez de azi, mai neoliberal, și cel din '90, mai socialist[63]. Ca atare, era mai aproape de adevăr Iliescu când vorbea de modelul nordic în România anilor '90, decât Sanders în America lui 2016.

Nordicii nu sunt bogați pentru că au cheltuieli publice mari, ci își permit cheltuieli publice mari pentru că sunt bogați. Atitudinea socialiștilor, inclusiv a cărturarilor români, e aceea a unei familii sărace care se uită la o familie bogată și conchide că ultima este bogată deoarece cheltuiește mult și nu invers. Unii intelectuali recomandă țărilor care-și iau ca model Suedia să facă ce a făcut aceasta când era săracă, nu ce face azi, când e bogată[64]. Apoi, se pierde din vedere că România, deși estică, a fost prea mult timp nordică.

Note

[1] Engel, C.Jay. 2013, What about Scandinavia?: http://reformed-libertarian.com/articles/economics/what-about-scandinavia/, accesat 29.03.2018.

[2] Henschen, Jon. 2018, Is Sweden Socialist? No, but … https://fee.org/articles/is-sweden-socialist-no-but/, accesat 14.03.2018.

[3] Stiglitz, Joseph E. 2012, The price of inequality: how today's divided society endangers our future W. W. Norton & Company, Inc., New York, p.52.

[4] Ibidem.

[5] Rockwell Jr., Llewellyn H. 2016, Bernie vs. Ron Paul: There's No Comparison: https://mises.org/library/bernie-vs-ron-paul-there's-no-comparison, accesat 13.03.2018.

[6] Heritage Foundation, 2018, Index of Economic Freedom: https://www.heritage.org/index/ranking, accesat 29.05.2018.

[7] Fraser Institute, 2017, Economic Freedom of the World: https://www.fraserinstitute.org/sites/default/files/economic-freedom-of-the-world-2017.pdf, accesat 29.05.2018.

[8] Cato Institute, 2017, The Human Freedom Index 2017: https://object.cato.org/sites/cato.org/files/human-freedom-index-files/2017-human-freedom-index.pdf, accesat 29.05.2018.

[9] Sanandaji, Nima. 2016, Title: Debunking utopia: exposing the myth of Nordic socialism, WND Books, Washington, D.C., p.56.

[10] Henschen, Jon. 2018, op.cit.

[11] Norberg, Johan. 2016, Bernie's Right—America Should Be More Like Sweden, But not in the way he thinks: http://reason.com/archives/2016/04/18/bernies-rightamerica-should-be, accesat 28.03.2018.

[12] Sanandaji, Nima. 2015, Scandinavian Unexceptionalism. Culture, Markets and the Failure of Third-Way Socialism, The Institute of Economic Affairs, London, p.116.

[13] Mitchell, Daniel J. 2016a, The Swedish Case for Limited Government https://fee.org/articles/the-swedish-case-for-limited-government/, accesat 14.03.2018.

[14] Holcombe, Randall G. 2015, Controlling the Regulatory State: https://mises.org/wire/controlling-regulatory-state, accesat 13.03.2018.

[15] World Bank, Doing Bussiness Report, 2018, Washington.

[16] Horra, Luis Pablo de la. 2016, Putting the Tax Burden on the Poor https://fee.org/articles/misconceptions-about-the-nordic-economies/, accesat 14.03.2017.

[17] Norberg, Johan. 2016, op.cit.

[18] Henschen, Jon. 2018, op.cit.

[19] Norberg, Johan. 2016, op.cit.

[20] Sanandaji, Nima. 2016, op.cit., p.27.

[21] Idem, 2016, 27.

[22] Sanandaji, Nima. 2015a, Scandinavian Myths: High Taxes and Big Spending Are Popular https://fee.org/articles/scandinavian-myths-high-taxes-and-big-spending-are-popular/, accesat 14.03.2018.

[23] Sanandaji, Nima. 2016, op.cit., p.18.

[24] Mitchell, Daniel J. 2016a, op.cit.

[25] Sanandaji, Nima. 2015, op.cit., p.6.

[26] Sanandaji, Nima. 2016, Title: Debunking utopia : exposing the myth of Nordic socialism, WND Books, Washington, D.C., p.39.

[27] Sanandaji, Nima. 2016, op.cit., p.40.

[28] Sanandaji, Nima. 2015, op.cit., p.114.

[29] Ibidem, pp. xiii-xiv.

[30] Karlsson, Stefan. 2006, The Sweden Myth: https://mises.org/library/sweden-myth, accesat 13.03.2018.

[31] Norberg, Johan. 2016, op.cit.

[32] Karlsson, Stefan. 2006, op.cit.

[33] Grant, Madeline. 2017, Scandinavia Is No Socialist Valhalla: https://fee.org/articles/scandinavia-is-no-socialist-valhalla/, accesat 14.03.2018.

[34] Henschen, Jon. 2018, op.cit.

[35] Sanandaji, Nima. 2016, op.cit., p.69.

[36] Ibidem, p.70. [37] Ibidem, 71

[38] Ibidem, 15. [39] Ibidem, p.76.

[40] Norberg, Johan. 2013, How Laissez-Faire Made Sweden Rich: https://www.libertarianism.org/publications/essays/how-laissez-faire-made-sweden-rich, accesat 28.03.2018.

[41] Sanandaji, 2016, 17.

[42] Mitchell, Daniel J. 2016a, op.cit.

[43] Sanandaji, 2015, op.cit., p.15.

[44] Sanandaji, Nima. 2016, op.cit., p.68.

[45] Norberg, Johan. 2016, op.cit.

[46] Sanandaji, Nima. 2016, op.cit., p.71. [47] Ibidem, p.72.

[48] Norberg, Johan. 2016, op.cit.

[49] Amselem, Yonathan. 2015, How Sweden Succeeds in Spite of Itself: https://mises.org/library/how-modern-sweden-profits-success-its-free-market-history, accesat 13.03.2018.

[50] Norberg, Johan. 2016, op.cit. [51] Ibidem.

[52] Mitchell, Daniel J. 2016b, The Welfare State Has Slowly but Surely Eroded Nordic Character: https://fee.org/articles/the-welfare-state-has-slowly-but-surely-eroded-nordic-character/, accesat 14.03.2018.

[53] Sanandaji, Nima. 2016, op.cit., p.97.

[54] Ibidem, p.98.

[55] Henschen, Jon. 2018, op.cit.

[56] Norberg, Johan. 2016, op.cit.

[57] Mises, Ludwig von. 2006, Thoughts for Today and Tomorrow, Third Edition, p.73.

[58] Dorobăț, Carmen Elena. 2015, No way, Norway!: https://mises.org/wire/no-way-norway, accesat 13.03.2018.

[59] Palmer, Tom. 2015, în Sanandaji, Nima. 2015, op.cit., p.ix.

[60] Ibidem. [61] Ibidem. [62] Ibidem.

[63] Sumner, Scott. 2015, The Denmark Delusion: https://fee.org/articles/the-denmark-delusion/, accesat 14.03.2018.

[64] Norberg, Johan. 2013, op.cit.

49

Sărăcia coeficientului Gini

Există puține confuzii mai răspândite decât cea între sărăcie și inegalitate. Aceasta e cea mai vizibilă în folosirea indicelui Gini sau în invocarea acelui 1% care deține cutare procent din avuție. E o idee circulată și în media românească[1]. E o confuzie care servește politicilor redistributive.

Gini măsoară inegalitatea veniturilor. Un Gini 0 înseamnă egalitate perfectă. Aici toți au același venit. Un Gini 1 înseamnă inegalitate perfectă, situația când o persoană deține totul și ceilalți nimic[2]. Gini captează inegalitatea, sărăcia relativă, nu absolută[3]. Acesta nu ne spune care e nivelul venitului celor săraci sau calitatea vieții lor. Din faptul că Bill Gates e mult mai bogat decât mine nu înseamnă că sunt sărac în mod absolut[4]. Inegalitatea nu e același lucru cu sărăcia iar sărăcia absolută nu e același lucru cu sărăcia relativă. Și un milionar e mai sărac relativ la un miliardar, însă nu e sărac în mod absolut.

Dacă avem două comunități formate din 10 oameni, unde e mai bine să trăiești: în una în care fiecare câștigă 1 euro/zi (egalitate perfectă, Gini 0) sau una în care 5 oameni câștigă 10 euro/zi, 3 câștigă 50 euro/zi iar 2 câștigă 100 euro/zi?[5]. Unde e mai bine să trăiești, într-o țară cu o distribuție mai egală, dar mai săracă, ca Pakistan (Gini 0,296) sau una cu o distribuție mai inegală, ca Hong Kong (Gini 0,537), dar mai bogată?[6].

În China a crescut semnificativ Gini, inegalitatea[7], însă 635 de milioane chinezi au ieșit din sărăcie în ultimii 30 de ani[8]. URSS avea un Gini 0,26 prin anii '80[9]. România avea în '89 un Gini 0,23[10] mai bun ca azi, când e peste 0,30. Înseamnă că înainte era mai bine? Similar, în societățile pre-industriale aveam egalitate în sărăcie[11].

Există cărturari comuniști care invocă procentul de 1% care controlează cutare procent din avuție, soluția fiind redistribuția. Problema e că în sistemele lor favorite, nu 1% controlează acel procent din avuție, ci 1, adică un singur individ, controlează tot. Având în vedere caracterul dictatorial al acestor sisteme, unde un lider nu deține doar mijloacele de producție, ci și oamenii, ca în sclavie, corect e poate să spunem că avem ceva apropiat de un Gini = 1, de inegalitate perfectă. În astfel de sisteme operează o voință unică. Ura față de 1% apare și în socialismul democratic. Acesta e interesat de protecția tuturor minorităților posibile, nu și de protecția minorității oamenilor bogați.

Avuția nu rămâne aceeași dacă trec pe politici socialiste. Antreprenorii și muncitorii nu vor mai munci la fel de mult[12]. Outputul depinde de distribuție. Pentru că e permisă distribuția inegală, acesta a crescut foarte mult[13]. Plăcinta economică nu mai e aceeași pe politici redistributive[14]. Socialiștii ignoră că aceasta nu e fixă, ci depinde de instituții. Apoi prin redistribuție nu crește semnificativ averea celor săraci[15]. Socialismul doar împarte sărăcia.

În capitalism și bogații și săracii devin mai bogați[16]. Săracii o duc mai bine în țări bogate[17]. Prin piața liberă cresc salariile prin creșterea cererii de muncă și scad prețurile prin creșterea ofertei de bunuri și servicii. Într-un fel câștigă o persoană care merge cu ziua în România, în alt fel cineva care face același lucru în America. În țările mai libere, venitul celor mai săraci 10% e peste 10 mii de dolari, în cele mai puțin libere e sub o mie[18].

Gini nu ne spune cum a rezultat o inegalitate de venit, dacă ea e produsă de piață sau de stat[19]. Pe piață există forțe egalizatoare și forțe inegalizatoare ale venitului. Inegalitatea poate avea cauze naturale. Oamenii sunt diferiți, au talente diferite. Unii muncesc mai mult, alții mai puțin[20]. Oamenii sunt diferiți ca abilități, motivație, talent antreprenorial sau circumstanțe de viață[21]. Există diferențe în abilitatea de a inova, de a-ți asuma ris-

curi, de a organiza etc. De aceea, unii autori preferă să folosească expresia „diferențe economice" mai degrabă decât „inegalitate economică"[22].

În schimb, dispersarea profitului sau tendința de egalizare a salariilor per ramură sunt forțe egalizatoare.

Cele două forțe, de egalizare și de diferențiere, nu se manifestă succesiv, ci simultan. De aceea e greu să tragi concluzia că piața duce la mai multă egalitate sau la mai multă inegalitate. Unii autori speculează că într-o piață mai liberă mulți bogătani ar fi mai puțin bogați iar persoane modeste ar fi mai bogate[23]. În plus, există analize potrivit cărora țările mai libere au și un Gini mai bun[24]. Statele mai libere au un Gini mai bun,[25] mai cu seamă dacă includem în analiză majoritatea țărilor, nu doar câteva care să ne confirme așteptările[26].

Politicile socialiste cresc și sărăcia și inegalitatea[27]. Prima inegalitate e cea de tratament. Orice redistribuție încalcă egalitatea de tratament, *rule of law*, egalitatea în fața legii[28]. Când îl fur pe Petre pentru Paul, evident că nu-i tratez la fel.

Apoi statul creează inegalități materiale. Piața nu e un joc de sumă nulă; statul, da. Aici câștigul cuiva e pierderea altcuiva. Așa se întâmplă când statul ia banii lui A și-i dă lui B[29]. Dacă avem o profesoară universitară feministă la stat și o vânzătoare în Kaufland, prin stat are loc un transfer coercitiv de la ultima la prima, de la cineva relativ sărac la cineva *middle class* sau chiar *upper middle class*.

Reglementările sunt o sursă de inegalitate. Cei care cer tot mai multe reglementări cred că așa dau o lovitură de moarte corporațiilor. În realitate, lovesc firmele mici. Reglementările sunt mai ușor de suportat de o firmă mare, o corporație, care-și permite inclusiv zeci de avocați, decât una mică.

Inegalitățile pot rezulta din politici monetare inflaționiste, prin care câțiva privilegiați câștigă pe seama majorității[30] și care-i penalizează pe cei care economisesc[31]. Să ne gândim apoi cum li-

cențierea sau reglementările anti-Uber îngreunează găsirea unui loc de muncă de către săraci[32]. La fel, un salariu minim împiedică mobilitatea muncitorilor necalificați[33].

Pretenția socialistă e că statul poate corecta distribuția inegală rezultată din inegalități naturale. În realitate, inegalitățile naturale se manifestă și la câștigarea de bani din politică, nu doar pe piață. Într-un fel câștigă Dragnea bani din relația cu statul, în altul persoanele aduse la mitingul PSD. Susținătorii partidelor socialiste nu primesc, de obicei, decât niște firimituri și, în general, nu există onoare între hoți.

Socialismul vrea să pară progresist, orientat spre viitor. În realitate, e centrat pe redistribuția resurselor existente, nu pe creșterea lor sau pe inovație. Acesta mai degrabă ar redistribui vechile telefoane Nokia decât să încurajeze instituții care duc la apariția iPhone.

Note

[1] Pană, Marin. 2016, Când PIB crește odată cu sărăcia: coeficientul inegalității sociale în UE și colegele de pluton ale României: http://cursdeguvernare.ro/cand-pib-creste-odata-cu-saracia-coeficientul-inegalitatii-sociale-in-ue-si-colegele-de-pluton-ale-romaniei.html

[2] Reynolds, Alan. The Misuse of Top 1 Percent Income Shares as a Measure of Inequality, p.3: www.cato.org/workingpapers https://object.cato.org/pubs/researchnotes/WorkingPaper-9.pdf, accesat 03.06.2018.

[3] Ponce, José. 2018, Inequality Is the Wrong Indicator – Why We Should Focus on Poverty Instead: https://fee.org/articles/inequality-is-the-wrong-indicator-why-we-should-focus-on-poverty-instead/, accesat 02.06.2018.

[4] Cheang, Bryan. 2017, Stop Conflating Inequality With Poverty: https://fee.org/articles/stop-conflating-inequality-with-poverty/, accesat 03.06.2018.

[5] Openshaw, Gabriel. 2015, Vote with Your Feet: Free States Are

Happier and Richer: https://mises.org/library/vote-your-feet-free-states-are-happier-and-richer, accesat 02.06.2018.

[6] Bradley, Anne. 2017. Would You Rather Have Income Equality or Income Mobility?, https://fee.org/articles/would-you-rather-have-income-equality-or-income-mobility/, accesat 02.06.2018.

[7] Mitchell, Daniel J. 2017, We Only Resent Inequality When It's Rigged: https://fee.org/articles/we-only-resent-inequality-when-its-rigged/, accesat 02.06.2018.

[8] Lacalle, Daniel. 2018, Let Us Eradicate Poverty, Not Demolish Wealth: https://mises.org/wire/let-us-eradicate-poverty-not-demolish-wealth, accesat 02.06.2018.

[9] Commentary. Angus Deaton Inadvertently Shows Why We Shouldn't Care about

Bourne, Ryan. 2018, Economic Inequality Stats: https://www.cato.org/publications/commentary/angus-deaton-inadvertently-shows-why-we-shouldnt-care-about-economic, accesat 03.06.2018.

[10] Martin, Roderick. 2013, Constructing Capitalisms: Transforming Business Systems in Central and Eastern Europe, p.58, http://tiny.cc/e7c1tz, accesat 12.06.2018.

[11] Méndez, Daniel Fernández. 2015, More Evidence that Global Economic Inequality is Decreasing: https://mises.org/library/more-evidence-global-economic-inequality-decreasing, accesat 02.06.2018.

[12] McMaken, Ryan. 2017, Inequality Doesn't Create Poverty: https://mises.org/wire/inequality-doesnt-create-poverty, accesat 05.06.2018.

[13] Mises, Ludwig von. 2016, The Inequality of Wealth and Income: https://mises.org/wire/mises-inequality-wealth-and-income, accesat 06.06.2018.

[14] Mitchell, Daniel J. 2017, A Lesson from China on Poverty Reduction and Inequality: https://fee.org/articles/a-lesson-from-china-on-poverty-reduction-and-inequality/, accesat 02.06.2018.

[15] Mises, Ludwig von. 2016, The Inequality of Wealth and Income: https://mises.org/wire/mises-inequality-wealth-and-in-

come, accesat 06.06.2018.

[16] Mitchell, Daniel J. 2017, We Only Resent Inequality When It's Rigged: https://fee.org/articles/we-only-resent-inequality-when-its-rigged/, accesat 02.06.2018.

[17] McMaken, Ryan. 2017, op.cit.

[18] Cachanosky, Nicolás. 2013, Pope Francis, Income Inequality, Poverty, and Capitalism: https://mises.org/wire/pope-francis-income-inequality-poverty-and-capitalism, accesat 02.06.2018.

[19] Marquart, Andreas. 2014, How Fractional Reserves and Inflation Cause Economic Inequality: https://mises.org/library/how-fractional-reserves-and-inflation-cause-economic-inequality, accesat 06.06.2018.

[20] Ibidem.

[21] Dorn, James A. 2015, Inequality: The Rhetoric and Reality: https://fee.org/articles/inequality-the-rhetoric-and-reality/, accesat 08.06.2018.

[22] Ibidem.

[23] Richman, Sheldon. 2011, They're Not Insulting Our Mothers About that income gap: https://fee.org/articles/theyre-not-insulting-our-mothers/, accesat 03.06.2018.

[24] McMaken, Ryan. 2017, op.cit.

[25] Openshaw, Gabriel. 2015, op.cit.

[26] Cachanosky, Nicolás. 2013, op.cit.

[27] Horwitz, Steven. 2017, 4 Questions to Ask When Debating Inequality: https://fee.org/articles/4-questions-to-ask-when-debating-inequality/, accesat 07.06.2018.

[28] Cachanosky, Nicolás. 2013, op.cit.

[29] Machaj, Mateusz;Benedyk, Mateusz. 2017, Oxfam's Hypocrisy on Private Wealth: https://mises.org/wire/oxfams-hypocrisy-private-wealth, accesat 02.06.2018.

[30] Marquart, Andreas. 2014, op.cit.

[31] Dorn, James A. 2015, op.cit.

[32] Horwitz, Steven. 2017, op.cit.

[33] Dorn, James A. 2015, op.cit.

50

Iluzia fiscală

E despre subestimarea poverii fiscale impuse de stat. Unele taxe ascund mai bine costul statului decât altele[1]. Mai puțin vizibile sunt, de exemplu, taxele indirecte (TVA) și inflația decât cele directe, ca impozitul pe venit. În genere, politicienii vor încerca să ascundă costul statului crescând taxele mai puțin vizibile. Republicanul Robert Dole spunea că impozitarea seamănă cu jumulirea unei gâște. Aceasta este arta de a obține cel mai mare număr de pene cu cel mai mic număr de țipete[2]. De aceea sunt populare printre politicieni măsuri ca deficitele bugetare, inflația și impozitele indirecte. Acestea ascund mai ușor costurile programelor guvernamentale[3]. *Think tank*-ul de stânga The Roosevelt Institute spunea că e nevoie de taxe mai puțin vizibile. Așa e mult mai probabil să le susțină cetățenii[4].

Ideea iluziei fiscale apare încă de la John Stuart Mill. Acesta atrăgea atenția că povara taxelor indirecte e subestimată. Italianul Amilcare Puviani dezvoltă tema la începutul secolului XX iar aceasta este reluată prin anii '60 de către James Buchanan[5]. Iluzia fiscală e indusă deliberat de autorități. Prin ea rezultă taxe mai mari decât cele care ar fi existat dacă acestea ar fi fost mai vizibile și mai transparente[6].

Există și o interpretare socialistă a iluziei fiscale. De exemplu, Galbraith (1958) și Downs (1960) cred că sunt subestimate beneficiile statului în raport cu taxele. Pentru Downs beneficiile statului sunt distante și mai puțin recunoscute de cetățeni, în timp ce taxele sunt mai direct experimentate și mai bine înțelese. Așa, cetățenii subestimează beneficiile sectorului public în raport cu costurile și vor milita pentru reducerea statului[7]. Tema e însă mai discutată de cărturari liberali.

În genere, iluzia fiscală e despre:

(1) mărimea taxei,

(2) plătitor și

(3) vinovatul creșterii ulterioare a prețurilor.

În esență, oamenii percep taxele ca mai mici decât sunt în realitate, cred că le plătesc alții și dau vina pe altcineva decât pe stat pentru creșterea prețurilor rezultată din creșterea taxelor.

E mai ușor pentru politicieni să crească taxe indirecte decât taxe directe[8]. De exemplu, taxele indirecte, ca accizele sau TVA, sunt considerate mai puțin vizibile decât cele directe. Aici taxa e inclusă în prețul bunului sau serviciului[9]. Omul nu e conștient de mărimea taxei sau chiar de existența ei. Iluzia e și mai mare când taxa a existat deja de ceva timp. Prețul mai mare poate fi observat inițial de cumpărător. Cu timpul însă, creșterea nu mai e resimțită așa mult[10]. Taxele indirecte sunt mai puțin vizibile pentru că sunt ascunse în prețul bunurilor[11]. Potrivit lui Frank Chodorov, cei care găsesc o justificare morală taxării trebuie să explice de ce statul încearcă să o ascundă în prețul bunurilor[12].

TVA apare la fiecare nivel al lanțului productiv, nu e concentrată toată povara pe *retailer*[13]. Dacă taxa ar fi concentrată pe *retailer*, ar fi mai vizibilă pentru cetățeni decât dacă e dispersată pe întregul lanț. Dacă ar fi concentrată, cetățeanul ar da mai ușor vina pe stat[14]. TVA-ul acționează ca o picătură chinezească. Complexitatea sistemului de taxare e importantă[15]. Structuri complexe și indirecte de plată a taxelor vor duce la o taxare mai mare decât structurile simple[16]. Cu cât sistemul fiscal e mai complicat, cu atât taxele sunt mai puțin vizibile. Dacă există o singură taxă, pe venit, aceasta ar fi mult mai vizibilă și individul ar fi mai conștient de cât plătește pentru stat[17]. Într-un sistem mai stufos, taxele sunt dispersate iar adevărata povară fiscală e percepută mai greu[18].

Iluzia fiscală în cazul TVA sau a accizelor poate e și de partea patronilor care cred că taxa e plătită de consumatori și că ei ar fi

doar niște colectori neplătiți pentru stat, cumva ca la taxele pe muncă plătite de angajator.

Se crede că dacă avem o taxă pe vânzări aceasta e adăugată pur și simplu la prețul de vânzare[19]. Prețul include taxa. Oamenii plătesc 1$ la un film și văd acolo un anunț că această sumă e compusă din prețul de 85 cenți și o taxă de 15 cenți. Consumatorul tinde să creadă că taxa e adăugată pur și simplu prețului. Însă prețul real e de 1$, nu de 85 de cenți[20]. Taxa e plătită de antreprenor, nu de consumator. Dacă statul pune o taxă e vânzare de 20%, acest procent nu e adăugat pur și simplu la preț[21]. Cererea nu a fost modificată la introducerea TVA. Iar prețul e pus deja la maxim. Taxa doar scade venitul net al vânzătorului. O taxă nu poate fi transferată consumatorului[22].

O asumpție a acestui transfer către consumatori e că un cost determină prețul. În realitate, prețurile determină costurile de producție, nu invers[23].

Această taxă nu poate fi însă transferată ușor și fără probleme consumatorilor. Să ne gândim că unii producători pot ieși din afaceri datorită taxei[24]. Sau avem cazul celor care aleg alte direcții de producție.

Dacă firmele ar fi putut crește pur și simplu prețurile cu nivelul aferent taxei, ar fi făcut-o deja[25].

Un argument prin reducere la absurd e că dacă admitem că antreprenorii pot trece taxele consumatorilor, atunci consumatorii le pot transfera înapoi angajatorilor (pentru că un muncitor își vinde forța de muncă unui patron, aici patronul e consumatorul), care iar le transferă consumatorilor, care iar le transferă patronilor, care iar le transferă… etc. Până la urmă nimeni n-ar plăti taxe[26].

E adevărat că o taxă reduce oferta și așa cresc prețurile. Doar în acest sens indirect am putea spune că o taxă e transferată consumatorilor[27]. Consumatorii nu plătesc efectiv taxa, ci doar prețurile mai mari ulterioare.

Această situație poate explica de ce nu au scăzut la noi prețurile imediat după reducerea TVA la alimente. Acestea au crescut inițial doar profitul antreprenorilor, așa cum o creștere de TVA doar le-ar fi crescut pierderile.

Apoi cetățenii cred că de vină sunt patronii pentru creșterea prețului, nu statul prin taxe.

Deficitul bugetar e o altă cale invizibilă de extracție. Deficitul implică o taxare viitoare. Această taxare viitoare e mai puțin vizibilă și acceptabilă decât taxarea curentă. Împrumutul duce la creșterea cheltuielilor publice fără a crește taxarea curentă[28].

Inflația, creșterea masei monetare, e una din cele mai indirecte modalități de extragere a resurselor. Aceasta e și cel mai greu de înțeles de cetățeni și acționează ca o taxă indirectă[29]. În plus, statul va da vina pentru creșterea prețurilor pe firme, sindicate, recolta agricolă slabă, carteluri străine etc.[30]

Această iluzie fiscală se manifestă și în discuția despre impozitarea corporațiilor[31]. Politicienii vorbesc adesea despre impozitarea corporațiilor ca și cum taxele ar fi plătite de o non-persoană, corporația[32], de cineva dintr-un fel de a 4-a dimensiune[33]. Dar aceste impozite sunt până la urmă plătite de indivizi. Corporația doar strânge banii de la altcineva – clienți, angajați sau proprietari de acțiuni pe care-i transferă apoi statului[34].

Iluzia fiscală apare și la taxele directe, cum sunt cele pe muncă. Acestea sunt încasate înainte ca salariul să fie dat formal muncitorului[35]. Buchanan observă că taxele pe muncă par mai mici atunci când angajatorul colectează de la muncitor banii pentru stat[36]. De aceea este bună inițiativa PSD ca angajatul să plătească separat contribuția. Așa, muncitorul vede mai ușor cât e furat de stat.

În plus, muncitorul ignoră că plătește tot, inclusiv partea patronului din taxarea pe muncă. Situația taxelor pe salariu este asemănătoare TVA-ului. Muncitorul, care aici e vânzătorul, „patronul" forței de muncă, nu poate transfera taxele pe muncă

antreprenorului. Iar efectul va fi un salariu net mai mic pentru muncitor[37]. Antreprenorul își face socoteala cu brutul, nu cu netul. Singura întrebare e doar unde merge diferența, la muncitor sau la stat. În modelele sociale actuale, centrate pe echitate, banii merg la stat, nu la muncitor.

Aceste tehnici de a masca povara statului nu vor pieri prea curând. Mereu va exista această tendință a politicienilor să înfrângă rezistența la taxare a cetățenilor, să caute taxe mai puțin vizibile și mai acceptabile. Inclusiv termenul „contribuție" contribuie la iluzia fiscală. Acesta dă impresia că o taxă e ceva voluntar, că e altceva decât furt.

Note

[1] Buchanan, James M.; Wagner, Richard E. 2000, Democracy in Deficit, Liberty Fund, Indianapolis, p.135.

[2] Gwartney, James et all. 2015, Economia pentru toți: Ce ar trebui să știe oricine despre avuție și prosperitate, Editura Tritonic, București, partea III-a. [3] Ibidem.

[4] Sanandaji, Nima. 2015, Scandinavian Myths: High Taxes and Big Spending Are Popular https://fee.org/articles/scandinavian-myths-high-taxes-and-big-spending-are-popular/, accesat 18.06.2018.

[5] Sanandaji, Tino; Wallace, Bjorn. 2011, Fiscal Illusion and Fiscal Obfuscation. Tax Perception in Sweden, The Independent Review, v. 16, n. 2, Fall 2011, pp. 237–246, p.238: http://www.independent.org/pdf/tir/tir_16_02_5_sanandaji.pdf, accesat 19.06.2018.

[6] Sanandaji, Nima. 2015, Scandinavian Myths: High Taxes and Big Spending Are Popular https://fee.org/articles/scandinavian-myths-high-taxes-and-big-spending-are-popular/, accesat 18.06.2018.

[7] Oates, Wallace, E. On the Nature and Measurement of Fiscal Illusion https://pdfs.semanticscholar.org/c658/a359d43b1b-037d8e69b747e25245af7c40ff.pdf, accesat 20.18.2018.

[8] Sanandaji, Nima. 2015, op.cit.

[9] Buchanan, James M. 1967, Public Finance in Democratic Process: Fiscal Institutions and Individual Choice, Liberty Fund, Indianapolis, cap.The Fiscal Illusion: http://files.libertyfund.org/files/1073/0102.04_LfeBk.pdf, accesat 25.06.2018.

[10] Ibidem.

[11] Sausgruber, Rupert; Jean-Robert Tyran. 2005, „Testing the Mill hypothesis of fiscal illusion" în Public choice 122.1-2 (2005): 39-68, p.2: https://cutt.ly/4hecLZO, accesat 23.06.2018.

[12] Rothbard, Murray N. 2010, The Value-Added Tax Is Not the Answer: https://mises.org/library/value-added-tax-not-answer, accesat 04.07.2018.

[13] Ibidem. [14] Ibidem.

[15] Buchanan, James. 2000, op.cit, p.134. [16] Idem, pp.133-134.

[17] Buchanan, James M. 1967, op.cit.

[18] Buchanan, James. 2000, op.cit, p.134.

[19] Rothbard Murray N. 2006, Man, Economy, and State with Power and Market, fourth edition, Ludwig von Mises Institute, Alabama, p.1140.

[20] Ibidem. [21] Ibidem. [22] Ibidem.

[23] Idem, p.1139. [24] Idem, p.1140. [25] Ibidem.

[26] Idem, p.1143 [27] Idem, p.1140.

[28] Buchanan, James. 2000, op.cit., p.144.

[29] Buchanan, James M. 1967, op.cit.

[30] Buchanan, James. 2000, op.cit., p.114.

[31] Gwartney, James et all, 2015, op.cit., partea III-a.

[32] Ibidem.

[33] Yeager, Leland B. 2011, Is the Market a Test of Truth and Beauty?, Ludwig von Mises Institute, Alabama, p.324.

[34] Gwartney, James et all, 2015, op.cit., partea III-a.

[35] Sanandaji, Nima. 2015, op.cit.

[36] Dziemianowicz, Ryta I. 2017, et all, Tax Expenditures aș an Example of Fiscal Illusion în Optimum. Studia Ekonomiczne NR 5 (89) 2017, p.88: http://tiny.cc/lsc1tz, accesat 22.06.2018.

[37] Rothbard Murray N. 2006, op.cit., p. 1152.

51

Piața neagră

E o piață cu tranzacții interzise de stat. Libertarienii explică apariția pieței negre prin cerere și prin interdicțiile guvernamentale[1]. De exemplu, cererea pentru pornografie, prostituție, droguri etc. continuă să existe chiar dacă statul interzice aceste bunuri sau servicii[2]. A doua sursă a pieței negre e intruziunea statului. Pe piață neagră sunt vândute bunuri interzise sau bunuri permise, dar în anumite condiții[3]. Statul poate interzice complet anumite bunuri sau servicii cum e cazul drogurilor sau al prostituției[4]. Un produs poate fi însă interzis și parțial[5]. O interdicție parțială e raționarea, atunci când statul interzice consumul dincolo de un anumit prag[6]. Putem avea și situația când cutare bun e legal, dar nu poate fi produs sau comercializat decât de cutare firmă sau grup de firme[7]. O restricție e, așadar, licențierea. Alte restricții sunt taxele vamale[8] sau controlul prețurilor[9].

Uneori oamenii fug pe piața neagră din cauza taxelor. De exemplu, țigările sunt legale, dar sunt suprataxate[10]. Accizele mari la țigări duc la contrabanda cu ele. Similar, închirierea apartamentelor se face pe piața neagră pentru a evita plata taxelor. Alteori e vorba de taxarea muncii. Să ne gândim apoi la bacșișul taximetriștilor și chelnerilor[11] sau când muncitorii nu raportează întreg venitul sau lucrează la negru[12].

Prohibiția americană e relevantă pentru înțelegerea pieței negre. Războiul împotriva drogurilor de azi seamănă cu situația de atunci[13]. La fel sunt și situațiile din nazism sau comunism. Sunt economii suprareglementate unde există chiar pedeapsa cu moartea pentru anumite activități[14].

Intruziunea statului e un predictor bun al mărimii pieței ne-

gre. Se estimează că în multe țări în lumea a 3-a piața neagră depășește jumate din Produsul Național Brut[15]. Africa e regiunea cu cel mai greu climat de afaceri din lume[16]. Pentru țări ca SUA, se estimează că piața neagră e în jur de 10% din PIB[17]. Piața neagră pare să fie mai mare în Europa Occidentală, unde taxele sunt mai mari, sau în America de Sud, unde avem mai multe reglementări[18].

Calitatea produselor de pe piața neagră e mai slabă[19]. În vremea prohibiției existau probleme cu calitatea produsului, cam ca la drogurile de azi[20]. În genere, pe piața neagră avem mai multe produse defecte[21].

Piața neagră înseamnă și produse mai scumpe[22]. Cu cât restricțiile vor fi mai mari, cu atât prețul va fi mai mare[23]. Profitul e mare pe piața neagră, dacă ne uităm la mașinile și hainele traficanților de droguri[24]. Profitul mare îl face pe antreprenorul de aici să-și asume riscurile încălcării legii, mituirii oficialilor[25]. Piețele negre sunt mai riscante, mai cu seamă pentru vânzători. Aceștia pot fi arestați, amendați sau pot intra în pușcărie[26].

Piața neagră se pretează puțin la scalare. Firmele mari sunt mai vizibile și mai sensibile la aplicarea legii[27]. În țările comuniste, piața neagră apărea la bunuri ușor de ascuns, ca bomboanele, țigările, medicamentele, ciorapi etc.[28] Piața neagră apare în sectoare precum cel al serviciilor sau în cele în care bunul e valoros și ușor de ascuns: bijuterii, droguri etc. Aceasta va apărea mai greu la ciment sau automobile[29]. Avem piață neagră la joburi temporare sau care folosesc mai puțin capital, care sunt greu de detectat de stat: meșteri, zilieri etc.[30] Să nu pierdem din vedere apoi că ilegalitatea pieței negre stânjenește publicitatea produsului[31].

Pe piața neagră avem mai multă violență[32]. Când am un conflict, acesta e tranșat între cele două părți implicate prin folosirea sau amenințarea cu folosirea forței, nu prin apel la terți[33]. Să ne gândim la infracțiunile, inclusiv crimele, asociate cu piața neagră

a drogurilor[34]. E o problemă deschisă în ce măsură pot apărea pe piața neagră instanțe de tipul tribunalelor romilor, adică terți care să judece conflictele, sau în ce măsură acest proces ia timp. Antreprenorii de pe piața neagră sunt diferiți de cei obișnuiți. Aici e nevoie de *skill*-uri adiționale. Pe piața neagră contează abilitatea de ocoli legea, de a mitui oficialii etc.[35] În plus, pe piața neagră sunt selectați ca antreprenori oameni mai înclinați să folosească violența. În genere, în contexte intervenționiste emerg antreprenori cu *skill*-uri de aventurier[36].

Percepția mainstream e că piața neagră e ceva rău și e nevoie de intervenții și mai mari, de mai multe reglementări, amenzi și controale sau de închisoare[37]. Libertarienii sunt înclinați către legalizarea pieței negre[38]. Legalizarea ar reduce criminalitatea asociată ei. În timpul prohibiției din SUA, producția și distribuția de alcool erau controlate de gangsteri. Atunci am avut o explozie a ratei crimelor asociate traficului de alcool, cum avem acum la droguri. Când prohibiția s-a terminat, aceste crime au încetat[39]. Prin legalizare, lumea ar semăna mai mult cu Marlboro și Coca Cola și mai puțin cu Sopranos[40].

Note

[1] Aligică, Paul Dragos. 2008, Black Markets: https://www.libertarianism.org/encyclopedia/black-markets, accesat 11.07.2018.

[2] Ibidem.

[3] Gwartney, James D. et all. 2011, Macroeconomics: Private and Public Choice, 2011, 13th edition, South-Western, Cengage Learning, p.90.

[4] Ibidem.

[5] Rothbard Murray, N. 2009, op.cit., p.882.

[6] Ibidem. [7] Ibidem. [8] Ibidem.

[9] Gwartney, James D. et all, 2011, op.cit., p.90.

[10] Ibidem. [11] Ibidem, p.159. [12] Ibidem.

[13] Aligică, Paul Dragos. 2008, op.cit.

[14] Ibidem. [15] Ibidem.

[16] Press, Daniel. 2017, Economics Free Market Development Economics Poverty Foreign Aid: https://fee.org/articles/economic-freedom-is-the-best-weapon-against-poverty/, accesat 18.07.2018.

[17] Aligică, Paul Dragoș. 2008, op.cit.

[18] Gwartney, James D. et all. 2011, op.cit., p.159.

[19] Rothbard Murray, N. 2009, op.cit., p.1071.

[20] Gwartney, James D. et all. 2011, op.cit., p.90.

[21] Ibidem.

[22] Rothbard Murray, N. 2009, op.cit., 1071.

[23] Ibidem.

[24] Gwartney, James D. et all. 2011, op.cit., p.90.

[25] Rothbard Murray, N. 2009, op.cit., p.1071.

[26] Gwartney, James D. et all. 2011, op.cit., p.90.

[27] Rothbard, Murray, N. 2009, op.cit., p.1071.

[28] Ibidem, p.929.

[29] Rothbard, Murray N. 2009, Konkin on Libertarian Strategy: https://mises.org/library/konkin-libertarian-strategy, accesat 11.07.2018.

[30] Aligică, Paul Dragos. 2008, op.cit.

[31] Rothbard Murray, N. 2009, op.cit., p.1071.

[32] Gwartney, James D. et all. 2011, p.90.

[33] Ibidem. [34] Ibidem.

[35] Rothbard, 2009, 1071.

[36] Mises, Ludwig von. 1944, Bureaucracy, Yale University Press, New Haven, p.79.

[37] Aligică, Paul Dragos. 2008, op.cit.

[38] Ibidem.

[39] Gwartney, James D. et all. 2011, p.90.

[40] Thornton, Mark et all. Recreational drug prohibitions, p.23: https://pdfs.semanticscholar.org/01ae/9f3e34c1f8c4f21865a84111b7383461c594.pdf, accesat 17.07.2018.

52

Sensuri ale lăcomiei

Definiția de dicționar a lăcomiei e dorință exagerată de câștig, de avere, aviditate etc.[1] Termenul cheie din definiție e „exagerare". Un sens poate fi că vreau cât mai mulți bani, cât mai multe bunuri. În această interpretare, majoritatea dintre noi suntem lacomi pentru că majoritatea vrem mai multe bunuri și servicii, cu excepția unor persoane ascetice, complet dezinteresate de bunuri materiale. Pe această definiție, inclusiv săracii sunt lacomi. Nu trebuie să ai efectiv avere, ci e suficient să ți-o dorești. În al doilea sens, sunt exagerat pentru că sacrific anumite datorii morale pentru bani. Aici lăcomia e mai degrabă calitativă decât cantitativă. Lacomul vede banii ca pe un scop în sine, nu ca pe un mijloc. Altfel, oamenii vor mai mulți bani pentru a-și ajuta familiile și pe ceilalți din jurul lor[2]. Banii sunt mijloc, nu scop.

Există autori liberali, ca Friedman sau Rothbard, pentru care lăcomia apare la toată lumea. Aceștia par să împărtășească primul sens al termenului „lăcomie", acela că lăcomia înseamnă să-ți dorești cât mai multe bunuri. Pentru Milton Friedman, lăcomia apare și în comunism sau nazism, nu doar în societățile liberale. Avantajul capitalismului e că a ridicat nivelul de trai al maselor[3]. În capitalism lăcomia poate fi satisfăcută doar oferind servicii altora[4]. Pentru Friedman, avantajele capitalismului nu țin de intenții, lacome sau nu, ci de rezultate. Contează că aici există anumite instituții care cresc bunăstarea celorlalți. Pentru Rothbard, problema e dacă avem lăcomie productivă, unde faci bani prin schimburi voluntare, prin piață, sau lăcomie depredativă, unde-ți obții averea furând banii altora prin stat[5]. Unii cred că lăcomia chiar are o funcție pozitivă. Aceasta a dus la creșterea

considerabilă a ofertei de bunuri, că vorbim de ceasuri, aparate de radio etc.[6] Pentru alții, lăcomia e rea în principiu, dar piața o neutralizează[7]. Aici nu poți face bani dacă nu dai ceva la schimb. Cineva face bani pe piață pentru că găsește clienți[8]. Cei care pun prețuri prea mari sunt scoși de pe piață[9]. Aceste efecte pozitive au loc și în cazul extrem al avarului. Prin retragerea de bani din circulație, rezultă prețuri mai mici pentru alții via reducerea ofertei de bani[10]. Tezaurizarea avarului crește puterea de cumpărare a semenilor săi[11].

Pentru alți cărturari liberali, lăcomia e mai apropiată de cel de-al doilea sens, de sacrificarea unor datorii morale. De exemplu, pentru Hayek, cu excepția avarului, avem mereu alte scopuri pe care vrem să le atingem prin mijloace economice[12]. Scopurile ultime nu sunt niciodată economice. Avarul nu e consumerist. El neglijează nu doar un consum altruist, ci și chiar unul egoist, cum e cazul lui Scrooge al lui Dickens, Harpagon al lui Molière sau Hagi Tudose al lui Delavrancea. De exemplu, Harpagon trebuie să pregătească o masă de 10 persoane și-i spune bucătarului să o facă de 8 persoane, deoarece unde mănâncă 8, mănâncă și 10. Avarul nu-și ajută familia, rudele, nu e niciodată altruist etc. În această accepțiune, lăcomia e o slăbiciune spirituală, o dorință exagerată de câștig material care apare indiferent de avere sau status[13]. Pentru Sowell, cantitatea de avere nu e un barometru al lăcomiei. De exemplu, un criminal care jefuiește un magazin de cartier și ucide proprietarul pentru a nu lăsa urme e lacom, chiar dacă banii furați sunt puțini relativ la ce câștigă onest un inginer sau un chirurg[14]. Lacom e aici cineva care ar ucide pentru bani. Iubirea de arginți sacrifică scopuri mai înalte. Și aici, cineva poate fi lacom fiind sărac.

O trăsătură esențială a lăcomiei e că nu e auto-referențială. Aceasta apare mereu la alții, niciodată la cel care acuză de lăcomie[15]. Ținte predilecte ale acuzației de lăcomie sunt oamenii de afaceri. În genere, aceștia sunt acuzați că au prețuri mari, fac profituri nesimțite, dau salarii mici și nu sunt suficient de altru-

iști cu semenii lor. În toate aceste reproșuri pare să fie un deficit de altruism.

Aici replica a fost că și celelalte categorii vor bani: consumatori, salariați, politicieni etc., nu doar oamenii de afaceri. Și un consumator vrea prețuri cât mai mici, eventual zero sau chiar negative, adică să fie plătit că ia un bun gratis. Cumpărătorii nu sunt considerați lacomi dacă vor să plătească cât mai puțin, ci doar vânzătorii care vor să vândă cât mai scump[16]. Consumatorul vrea să plătească prețuri cât mai mici[17]. Apoi consumatorul nu realizează că el creează profitul antreprenorului cumpărându-i produsele[18].

Similar, și un muncitor vrea un salariu cât mai mare și să muncească cât mai puțin. Puțini muncitori ar refuza o leafă de 5 milioane de dolari dacă le-ar fi oferită efectiv. Un muncitor nu refuză un bonus de sărbători[19]. La fel, profesorii de stânga nu spun „pas" salariului[20]. Cu toate acestea, doar firmele sunt acuzate de lăcomie; salariații, nu[21].

Și statul vrea bani. Să ne gândim la taxele și reglementările impuse de stat[22]. Și socialiștii vor banii altora. Așa cum spunea Joseph Sobran, în limbajul politic actual „nevoie" înseamnă dorința pentru banii altora", „lăcomie" înseamnă „dorința de a-ți păstra proprii bani" iar „compasiune" e când un politician aranjează transferul. Elita conducătoare este clasa altruistă de serviciu[23]. Similar, Thomas Sowell își exprima nemulțumirea față de folosirea termenului „lăcomie" când spunea că nu înțelege de ce ești lacom atunci când vrei să-ți păstrezi banii, dar nu ești când vrei să iei (furi) banii altora[24]. Inducerea vinovăției prin acuzația de lăcomie, materialism etc. e un mecanism prin care publicul devine mai puțin rezistent la transferul (furtul) banilor din privat către stat[25]. Statul cere mereu sacrificii, însă el nu se sacrifică niciodată[26]. În genere, e ușor să fii altruist pe banii altora[27]. Socialiștii, că vorbim de brokeri sau de recipienții programelor distributive, vor să controleze cât mai mult în banii altora. Statul oferă oportunități pentru a face bani. Să ne gândim la rentele

din afacerile cu statul sau la *job*-urile bune de la stat. Similar, birocrația vrea mai mulți bani prin extinderea bugetului. Dacă ne gândim la analizele *public choice*, afacerile cu statul sunt oportunități pentru a face bani buni pentru politicieni și grupurile de interese asociate. Marea problemă a României e că populația crede că PSD a inventat afacerile cu statul și nu că ele sunt baza pe care funcționează politica, inclusiv în Norvegia sau în Cipru. Socialismul nu anulează dorința de bani. Doar ne asigură că banii sunt obținuți prin mijloace politice[28]. Să ne gândim la stilul de viață al unor lideri precum Mao, Castro și Chavez și la sărăcia din jurul lor[29].

„Exagerat" e un termen valoric, poate însemna lucruri diferite pentru oameni diferiți. Un miliardar care donează 1 milion de dolari poate fi considerat insuficient de altruist de terți. Cineva își poate dona jumate din avere la săraci și ceilalți să-i reproșeze că este lacom, că trebuia să doneze tot. Sau poate dona tot și cineva i-ar reproșa că trebuia să se împrumute și să doneze și banii împrumutați. Pentru Bernie Sanders lăcomia e o boală, o dependență asemănătoare dependenței de heroină sau de țigări. Bogații devin tot mai bogați, în timp ce există copii ce trăiesc în sărăcie. Nu e bine ca un multimilionar să aibă reduceri de taxe când mulți copii primesc mâncare de la stat[30]. Care e nivelul optim de altruism? Dacă *benchmark*-ul e altruismul socialist, adică zero, oricine donează puțin peste zero nu mai este lacom. Compasiunea socialistă e o compasiune *fake*, pentru că mulți socialiști nu donează efectiv banii lor, ci banii altora. Altruismul e despre ajutorarea cu banii proprii, nu cu banii altora. Prin definiție, altruismul socialist e zero. Ba mai rău, socialiștii rețin la sursă, adică lucrează la comision. Aceștia nu doar că nu donează, ci fac și bani din rețelele redistributive, că vorbim de politicieni sau gulerele albe din administrație și ONG-urile de stat. Problema mai generală e că sunt acuzați de lăcomie oameni productivi și altruiști de oameni neproductivi și nealtruiști, ca Bernie Sanders.

Așadar, dacă lăcomia înseamnă să vrei cât mai mulți bani,

atunci mai toți suntem lacomi. Dacă lăcomia e ceva apropiat de avariție, foarte puțini oameni sunt lacomi. Tendința socialismului e să exagereze lăcomia, să folosească o definiție cât mai incluzivă pentru a induce sentimente de vinovăție populației. Așa trec mai ușor politici redistributive, hoațe.

Note

[1] Lăcomie: https://dexonline.ro/definitie/l%C4%83comie, accesat 31.07.2018.

[2] Higgs, Robert. 2016, Which Fosters the Spirit of Giving: Free Markets or Socialism?: https://cutt.ly/MhevuZK, accesat 03.08.2018.

[3] Badhwar, Neera K. 2017, Free Markets and Business Don't Require Greed: https://cutt.ly/FhevyHO, accesat 02.08.2018.

[4] Galles, Gary. 2006, Who is Being Greedy?: https://mises.org/wire/who-being-greedy, accesat 30.07.2018.

[5] Rothbard, Murray N. 2011, Economic Controversies, Ludwig von Mises Institute, Alabama, p.676.

[6] Doti, James L. 1982, Capitalism and Greed: https://fee.org/articles/capitalism-and-greed/, accesat 02.08.2018.

[7] Caplan, Bryan. 2017, Political Power-Lust Thrives in a Democracy: https://cutt.ly/ohevpJd, accesat 02.08.2018.

Skousen, Mark. 2000, Is Greed Good?: https://fee.org/articles/is-greed-good/, accesat 02.08.2018.

[8] Reed, Lawrence W. 2015, #41 – "Rockefeller's Standard Oil Company Proved That We Needed Anti-Trust Laws to Fight Such Market Monopolies": https://cutt.ly/ghec9xZ, accesat 03.08.2018.

[9] Dazey, Ruth. 1977, Competition: Bane or Blessing?: https://fee.org/articles/competition-bane-or-blessing/, accesat 02.08.2018.

[10] Block, Walter. 2008, Defending the Undefendable, Ludwig von Mises Institute, Alabama, p.114. [11] Ibidem.

[12] Hayek, F. A. 1944, The Road to Serfdom, George Routledge & Sons, London. London and New York, p.92.

[13] Sirico, Robert A. 1994, The Parable of the Talents: The Bible and Entrepreneurs. Is It Immoral to Turn a Profit?: https://cutt.ly/rhec76G, accesat 03.08.2018.

[14] Sowell, Thomas. 2015, Wealth, Poverty and Politics, Basic Books, New York, p.214.

[15] Galles, Gary. 2006, op.cit. [16] Ibidem.

[17] Malek, Ninos P. 2002, Myths about Business: https://mises.org/library/myths-about-business, accesat 1.08.2018.

[18] Mises, Ludwig von. 1974, Planning for Freedom and twelve other essays and addresses, Libertarian Press, Memorial Edition (Third), Illinois, p.144.

[19] Malek, Ninos P. 2002, op.cit.

[20] Rothbard, Murray N. 2011, Economic Controversies, Alabama, p.675.

[21] Malek, Ninos P. 2002, op.cit.

[22] Rojas, Rod. 2010, The Snow Chaos at Heathrow Airport: https://mises.org/library/snow-chaos-heathrow-airport, accesat 31.07.2018.

[23] Galles, Gary. 2004, A Screed on Need and Greed: https://mises.org/library/screed-need-and-greed, accesat 30.07.2018.

[24]Reed, Lawrence W. 2014, #6 – Capitalism Fosters Greed and Government Policy Must Temper It: https://cutt.ly/hhevwW8, accesat 02.08.2018.

[25] Rothbard, Murray N. 2009, Anatomy of the State, Ludwig von Mises Institute, Alabama, p.27.

[26] Rothbard, Murray N. 2006, For A New Liberty: The Libertarian Manifesto,p.71. Ludwig von Mises Institute Alabama.

[27] Rothbard, Murray N. 2005, Egalitarianism and the Elites: https://cutt.ly/Thevgoz, accesat 01.08.2018.

[28] Reed, Lawrence W. 2015, The Speech Pope Francis Should Have Given: https://fee.org/articles/the-speech-pope-francis-should-have-given/, accesat 01.08.2018.

[29] Higgs, Robert. 2016, op.cit.

[30] Sanders, Bernie. 2012, The Speech, Nation Books, New York, p.105.

53

Salarii minime și maxime

Ambele tipuri de salarii, minim și maxim, sunt interdicții pe piața muncii. Produsul interzis la comercializare este forța de muncă la un anumit preț. În cazul salariului minim, nu ai voie să plătești mai puțin de un anumit prag. În cazul celui maxim, nu ai voie să plătești mai mult de un anumit prag.

Ce este relevant în analiza acestor interdicții este relația pragului impus de stat cu prețul pieței. Prețul pieței este prețul format prin interacțiuni voluntare. Este prețul care tinde să echilibreze cererea cu oferta. La prețul pieței, cine vrea să vândă muncă găsește, cine vrea să cumpere muncă găsește. Prin opoziție, salariul minim sau maxim este un preț controlat de stat. În mare, avem două tipuri de situații: una în care există conflict între prețul controlat și prețul pieței și una în care nu există un conflict între cele două. Aici norma nu contrazice prețul practicat pe piață.

Situațiile în care există conflict sunt și cele mai discutate. Acestea sunt situațiile în care:

– salariul minim este peste prețul pieței: salariul unui muncitor necalificat este de 1.000 de lei, iar salariul minim este de 1.500 de lei;

– salariul maxim este sub prețul pieței: salariul unui CEO ar fi de 8.000 de lei, însă salariul maxim este de 3.000 de lei.

Când salariul minim este peste prețul pieței, rezultă șomaj. Cererea de muncă va fi, la noul preț impus de stat, mai mică decât oferta de muncă. Dacă nivelul salariului minim este peste prețul pieței, rezultă stocuri, crește oferta de muncă în raport cu cererea. Cele mai afectate persoane de această măsură vor fi tine-

rii și persoanele necalificate. Lor li se va interzice instituționalizat să lase la preț. Apoi, când salariul maxim este sub prețul pieței, rezultă criză de forță de muncă de muncitori calificați, cum ar fi cei care sunt CEO, manageri etc.

Cel mai adesea, salariul minim este ambalat ideologic ca o obligație a patronului. Este o obligație a acestuia să plătească cel puțin un anumit preț pentru cutare muncă prestată. Însă orice obligație este o interdicție. Cei doi operatori deontici (obligatoriu, interzis) sunt interdefinibili. Obligatoriu non p = Interzis p. Dacă ești obligat să nu plătești mai puțin de un leu pe oră înseamnă că îți este interzis să plătești mai puțin de un leu pe oră. Însă pentru că *it takes two to tango*, interdicția este adresată nu doar patronului, cumpărătorului de forță de muncă, ci și vânzătorului de forță de muncă. Acesta nu are voie să vândă forță de muncă sub nivelul stipulat de salariul minim. Reglementarea afectează ambele părți ale schimbului.

Situația fără conflict este când:

– salariul minim este sub prețul pieței: prețul muncii unui muncitor calificat este de 1.000 de lei, iar salariul minim este de 300 de lei;

– salariul maxim este peste prețul pieței: prețul muncii pentru un manager este de 8.000 de lei, iar salariul maxim este stabilit la 80.000 de lei.

În aceste două situații, măsura impunerii unui preț minim sau maxim pentru forța de muncă este inutilă. De ce? Norma nu produce efecte. Nimeni nu vinde sau cumpără forță de muncă la aceste prețuri interzise. Este inutil să interzic salarii de 300 de lei sau 80.000 de lei, atât timp cât nu există pe piață astfel de salarii, așa cum este inutilă interdicția să nu se mai mănânce portocale într-o comunitate în care oricum nimeni nu mănâncă portocale, indiferent cum a emers și s-a stabilizat o astfel de preferință culinară.

Ca economist, mă interesează dacă, de exemplu, prin crește-

rea salariului minim, crește șomajul. Studiez o legătură cauzală între două fenomene, nu fac judecăți de valoare. Nu spun că șomajul este bun sau rău. Mă interesează doar dacă teoria economică ce descrie aceste relații cauzale este adevărată sau falsă. Științific, nu mă interesează decât valorile de adevăr ale teoriei, nu valorile în genere.

O valorizare a scenariilor descrise anterior a fost să se spună că, în situația de interferență cu prețul pieței, măsura este nocivă. Salariul minim creează șomaj în rândul tinerilor și al muncitorilor necalificați, iar cel maxim creează o criză de muncitori calificați. Apoi, s-a afirmat că, în situația de noninterferență, pragul salarial fixat de stat ar fi inutil. Acesta nu are efecte pentru că interzice lucruri care nu există. La aceste aprecieri am putea adăuga că salariul minim (ca și cel maxim) este nociv chiar și când este inutil. Vom avea costuri administrative suplimentare. Va fi nevoie de o armată de specialiști care să monitorizeze creșterea sau scăderea unor prețuri pe care oricum nimeni nu le-ar fi crescut sau scăzut. Și este greu de crezut că această liotă de funcționari va lucra pe salariul minim.

54

Tratatul *Acțiunea umană* la 70 de ani

În 2019 se fac 70 de ani de la publicarea tratatului *Acțiunea umană*, iar pe 29 septembrie s-au împlinit 138 de ani de la nașterea autorului său, Ludwig von Mises.

Nu e un lucru de laudă că, până recent, într-o fostă țară comunistă ca România lipsea din tipar opera principală a inamicului numărul unu al socialismului, gânditorul Ludwig von Mises. Anul trecut, Institutul Mises România a publicat în print ediția în limba română a acestui tratatul de teorie economică. De ce e importantă această carte? Lumea intelectuală europeană actuală nu mai e bântuită de spectrele lui Marx, ci de spectrele socialismului bun, non-criminal, tehnocratic. Statul nu mai este cel mai prost administrator, cum ne învățau liberalii odinioară, ci anumite forme soft de socialism au rostul lor.

Întrebarea care se pune e de ce socialismul e disfuncțional atunci când e aplicat pe întreaga societate, ca în cazul comunismului, dar e bun atunci când e aplicat sectorial, mini-zonal, cum ar fi în sănătate și educație? Am înțeles de ce produce comunismul sărăcie? În genere, faptele pot fi explicate prin teorii bune sau teorii false. A devenit deja un truism să spui că lucrul cel mai practic e o teorie bună. Nu există un divorț între teorie și practică. Dacă o teorie e adevărată, atunci aceasta oglindește corect realitatea. Așa e făcută lumea. Dacă ecuațiile pe baza cărora e proiectat un pod sunt adevărate, atunci podul va rezista. Dacă sunt false, podul nu va ține. Lucrurile stau la fel și în științele sociale. Comunismul nu a rezistat. Mises ne spune de ce în *Acțiunea umană*.

Să ne gândim la argumentul calculului economic în socialism.

Acesta e o noutate față de argumentele de secol XIX împotriva comunismului legate de stimulente. Un astfel de argument al stimulentelor spunea, de exemplu, că dacă plătim la fel un muncitor bun cu unul slab vom avea o ajustare în jos a productivității. Salariul egal nu-l va ridica pe cel slab, ci îl va coborî pe cel performant. E un lucru care contribuie la sărăcia rezultată în comunism via scăderea productivității muncii. Potrivit argumentului calculului economic, comunismul nu poate face calcule economice de eficiență. De eficiență am nevoie pentru a nu risipi resurse.

Ideal e să produc cât mai multe bunuri cu cât mai puține resurse și asta a adus progresul în istoria umanității. Una e să fac o șosea într-o lună, alta în zeci de ani și cu mai multe resurse. În mod obișnuit, pe piață compar costurile cu beneficiile sau costurile între ele și așa văd cu ușurință profitul și mă decid pentru producția sau comercializarea unui bun. Prețul apare din schimb. Însă un schimb presupune cel puțin 2 producători. Ori în comunism am prin definiție doar unul, statul fiind proprietar al mijloacelor de producție. În comunism am o voință unică. Toate bunurile sunt ale mele, dar nu mai știu cât costă. Prin urmare, nu am la îndemână criterii prin care să aleg varianta cea mai ieftină pentru a produce un bun. În comunism nu am prețuri reale, de piață, ci doar niște etichete puse din burtă de niște planificatori centrali. Problema comunismului nu e că nu există ingineri ruși buni, ci că am 10 moduri de a face un pod și nu am criterii pentru a alege cea mai ieftină combinație de muncă, pământ, capital. Problema e una economică, nu tehnologică.

Comunismul ar fi produs sărăcie și cu un dictator bun sau cu îngeri. În comunism ești ca într-o barcă în larg fără busolă. Probabilitatea de a ieși la liman e spre zero. Cei care caută o salvare a comunismului prin automatizare, prin tehnologie, care se gândesc la nave spațiale și Star Trek, nu prind miza problemei. Evident, aceasta nu înseamnă însă că o lucrare ca *Acțiunea umană* nu ar putea fi studiată cu folos și de extratereștri interesați de în-

țelegerea cooperării omenești. Să ne gândim la conflictul marxist între muncă și capital. Pentru Mises aici avem, mai degrabă, o cooperare între patronul și muncitorii aceleiași firme și competiție între muncitori sau între patroni.

Cartea nu este relevantă doar pentru critica comunismului, ci și pentru cea a socialismului democratic actual sau a intervenționismului. Să ne gândim la crize economice cum au fost cele din 1929 sau din 2008. În mare există 3 teorii ale crizelor: cea a lui Keynes, cea lui Milton Friedman și cea a lui Mises. În *Acțiunea umană* regăsim teoria Școlii austriece de economie a crizelor. Aici, cauza declanșării crizelor este expansiunea creditului „din pix" realizată de către băncile centrale. Ieftinirea artificială, fără o economisire prealabilă, a creditului, induce în eroare o mulțime de antreprenori, făcându-i să creadă că anumite proiecte care nu sunt rentabile, de fapt, sunt. Aceasta se întâmplă mai cu seamă în sectoare capital intensive sensibile la scăderi mici ale ratei dobânzii, cum e, de exemplu, cel imobiliar. Rezultatul acestei distorsiuni create de stat e că se construiesc milioane de case pentru care nu există cerere, cum s-a întâmplat în criza din 2008. Un alt avantaj al cărții este că explicațiile de aici sunt extinse, spre deosebire de alte lucrări misesiene de popularizare, precum *Economia în 7 lecții*. Mecanismul crizei implică efectul de manipulare a ratei dobânzii, care e un preț, printre altele.

Mises analizează și efectele controlului prețurilor în cazul bunurilor obișnuite, care nu sunt create precum creditul, *ex nihilo*,. Să ne gândim la efectele controlului prețurilor asupra ofertei de medicamente. Un preț fixat de stat sub cel al pieței duce la dispariția produsului de pe piață via scăderea ofertei și explozia cererii. Tot de această problematică a controlului prețurilor ține și salariul minim. Mises punctează cum un salariu minim fie este inutil, atunci când este pus sub prețul pieței, fie creează șomaj, atunci când este stabilit peste prețul pieței, afectând astfel muncitorii tineri sau pe cei necalificați.

Nu ne este mereu clară diferența între companiile private și cele de stat când vrem să înțelegem disfuncționalitatea întreprinderilor de stat. Pentru Mises, instrumente precum profitul și pierderea explică eficiența managementului comercial, de piață, motivat de profit, față de cel birocratic, motivat de urmarea de reguli și proceduri. Aceasta ne clarifică de ce funcționează atât de prost o întreprindere de stat față de una privată, de ce în privat avem calitate mai bună și prețuri mai mici. De e relevant acest lucru? Pentru că dacă oamenii înțeleg de ce funcționează prost Poșta, nu vor mai accepta cu aceeași ușurință o educație sau o sănătate de stat. În clipa de față, percepția cea mai răspândită este că statul administrează prost o fabrică de șuruburi sau de ace de cusut, dar administrează bine domenii sensibile ca educația, sănătatea sau pensiile.

Nu în ultimul rând, cartea este relevantă și pentru critica scientismului, adică a copierii metodelor fizicii în științele sociale. Pentru un autor ca Milton Friedman, un susținător al scientismului în economie, faptele statistice mă scapă de ambiguitatea teoriilor, îmi spun care teorie e validă și care nu e. Cum știu, altfel, a priori, dacă e bine, de exemplu, să subvenționez sau nu cutare sector? Cum știu dacă e bine să am sau nu, salariu minim? Empiric pot face acest lucru. Măsor anumite variabile, văd efectele și așa selectez politica potrivită. Așa observ, de exemplu, că o subvenție are efecte nocive. Mises arată cum și faptele statistice sunt ambigue la rândul lor.

Același set de fapte poate verifica teorii contradictorii. De exemplu, socialiștii vor spune că nordicii au rezultate bune datorită socialismului, liberalii vor spune că datorită capitalismului, ambele tabere invocând fapte statistice în sprijinul poziției lor. Nu pot fi însă ambele adevărate. Ori socialismul e adevărat, ori liberalismul. La fel se poate întâmpla pentru evaluarea efectelor unui salariu minim peste prețul pieței. Într-un caz văd că a rezultat șomaj, în altul, de exemplu, cu un an mai înainte, văd că

șomajul a scăzut. Nu pot fi ambele adevărate. Un salariu minim peste prețul pieței ori crește, ori nu crește șomajul. Ideea e că faptele statistice nu-mi spun care explicație e adevărată, pentru că le verifică sau falsifică pe ambele. *You can prove anything with statistics!* Strict empirist nu pot distinge o teorie economică adevărată de una falsă.

Pentru Mises, adevărul unei teorii economice e mai degrabă imprimat deductiv via niște axiome simple de tipul omul preferă ceva mai devreme decât mai târziu, preferă mai mult decât mai puțin dintr-un bun, omul acționează etc. Acestea sunt „faptele" generale care stau la baza adevărului teoriilor economice, nu cele statistice obișnuite în care măsor de exemplu șomajul pentru a vedea impactul salariului minim.

O altă problemă a scientismului e că în societate nu pot face experimente controlate pentru a identifica legăturile cauzale. În societate nu pot izola forțele socialiste de cele capitaliste așa cum într-un experiment de laborator pot izola efectul unei substanțe. Într-un laborator mă pot asigura că dacă voi combina clor cu sodiu rezultă sare. Aici știu că sarea e un efect al combinării celor două, nu al altceva care mai e pe acolo. Pot izola substanțele și am o reprezentare clară asupra legăturilor cauzale. În societate sunt amestecate elemente de capitalism cu elemente de socialism. Acest amestec se întâmplă mai cu seamă în economiile mixte actuale (un alt motiv pentru care epistemologia lui Mises e relevantă) dar chiar și în totalitarism mai există rudimente de libertate precum piața neagră sau prețurile din afară văzute de planificatori. Ori asumpția scientismului e că pot face o astfel de izolare a factorilor și în societate.

Să ne gândim că un argument popular pentru socialism este apelul la țările nordice. Citind Mises, înțelegem de ce aceste țări cu economii mixte sunt înstărite în ciuda socialismului, nu datorită lui. Chiar dacă am admite perspectiva scientistă, atunci când avem situații apropiate de cea a unui experiment natural, ca la

cele două Germanii sau ca în cazul Coreei de Nord și a celei de Sud, această situație ilustrează superioritatea liberalismului față de socialism, ca să folosim un exemplu invocat de Mises.

Există riscul să preluăm termenul „liberal" în sens american, „obamist", unde liberalism înseamnă un fel de socialism cu față umană. Cartea lui Mises ne arată că liberalismul nu este o formă mai diluată de socialism, ci un alt mod de organizare a societății, unul centrat pe schimbul voluntar, pe proprietate privată, nu pe coerciția statului. Mises este un liberal clasic, nu un liberal „modern" sau cine știe ce alt tip de socialist la modă. Cartea ne ajută să avem o imagine mai clară asupra relației socialism-capitalism. Paradigma dominantă din România actuală e că trebuie să plece un socialism rău, reprezentat de PSD și să vină niște socialiști buni. *Acțiunea umană* a lui Mises ne arată de ce această perspectivă este greșită. Politici precum salariul minim sunt toxice indiferent de bunele intenții ale inițiatorului. Evident că România poate avea ca ideal multă vreme socialismul bun. Citindu-l pe Mises, înțelegem de ce ar fi păcat!

Acțiunea umană. Tratat de teorie economică, de Ludwig von Mises, Editura Mises România, București, 2018, 976 de pagini.

55

Carantina obligatorie

Argumentul etic împotriva carantinei obligatorii e destul de clar. Oamenii au dreptul la libertate. Singurele situații în care pot limita libertatea cuiva este dacă este infectat sau dacă am indicii serioase că este infectat, fiind astfel o amenințare directă, iminentă pentru ceilalți, adică situații de tipul legitimei apărări. Altfel nu. În punerea în carantină a persoanelor sănătoase nu avem astfel de situații.

Cât privește argumentul economic, să lăsăm deoparte situația în care un sistem sanitar privat și unul privat de poliție ar fi contribuit mai bine la aplatizarea curbei, limitând discuția exclusiv la carantina obligatorie versus absența ei. Nu are carantina obligatorie rezultate mai bune relativ la cea voluntară? Dacă am fi avut o carantină voluntară, e ușor de admis că existau un număr suficient de cetățeni iresponsabili care să ducă la răspândirea virusului. Coerciția a făcut diferența, a dispersat lumea, a aplatizat curba. Toată lumea vrea aplatizarea curbei, inclusiv cei care se opun carantinei obligatorii. Nimeni nu vrea să moară oameni. Ca atare, carantina obligatorie este superioară economic, satisface mai bine niște preferințe, are rezultate mai bune decât carantina voluntară. Argumentul pare constrângător, decisiv. Sau nu?

Să luăm acțiunea cuiva care merge la biserică în vremea unei epidemii pentru a lua lumină. Această persoană își asumă infectarea cu virusul, își asumă acest risc. Demonstrează prin această acțiune că are un scop mai important decât să fie sănătos și implicit decât aplatizarea curbei? Da. Însă o astfel de valorizare nu apare doar în situații de posibil martiraj sau de tipul timpului rugului aprins. La fel se întâmplă și cu cel care merge la hypermar-

ket. Preferința de a nu muri de foame este mai importantă decât cea de a evita infectarea, decât aplatizarea curbei. Aplatizarea curbei nu ocupă întotdeauna primul loc pe scara noastră de preferințe. Iar dacă preferăm aplatizarea curbei relativ la mersul la biserică, carantina voluntară îmi oferă opțiunea să nu merg, să stau acasă. Sunt exemple care arată cum carantina voluntară este superioară celei obligatorii. Răspunsul ține de subiectivitatea preferințelor.

Când interzic acțiunea de a merge la biserică prin definiție nu știu ce ar fi preferat omul cu pricina. Contează doar preferința coercitivă a agresorului, aplatizarea curbei. Îi știu preferințele numai atunci când îl las să acționeze liber. Așa văd dacă preferă beneficiile spirituale celor de sănătate, dacă merge la biserică sau stă acasă.

Da, dar nu satisface coerciția preferințele din viitor? Așa poate fi situația cuiva care merge la biserică, ia virusul și regretă acțiunea trecută. Nu arată aceasta că binele cu forța ar fi fost bun? În caz de eroare o carantină obligatorie satisface mai bine preferințele lui viitoare, chiar dacă le încalcă pe cele prezente. Acesta e cel mai greu caz pentru un liberal și el se aplică și la situațiile de tip nanny state legate de fumat, alcool etc. Situația seamănă cu cea în care forțez pe cineva să ia un medicament care până la urmă e de acord cu medicamentul. Nu e bine în genere să restrâng libertatea cuiva pentru binele lui? Răspunsul este nu. Aveam opțiunea să nu merg la biserică și în carantina voluntară așa cum am posibilitatea să mă las de fumat. Rămâne la latitudinea victimei dacă dă în judecată sau nu agresorul pentru că acum evaluează medicamentul ca bun, adică își modifică preferințele față de situația coercitivă inițială. Important este că o carantina coercitivă îmi oferă doar posibilitatea să stau acasă în timp ce una voluntară îmi oferă ambele opțiuni.

Un defect al pieței libere e totuși că nu satisface preferințele coercitive, al celor care susțin interzicerea mersului altora la bise-

rică. Și aceasta e o regulă generală. De exemplu, dacă o majoritate decide exterminarea unei minorități, acțiunea este incompatibilă cu piața liberă pentru că ar încălca principiul non-agresiunii. Mai trebuie spus și că o carantina obligatorie este obligatorie doar pentru cei care nu sunt de acord cu ea, care acum sunt o minoritate. Însă pentru fanii ei nu este coercitivă, ci este o obligație contractată voluntar. E ca și cum aș trece la adventiști și așa ader voluntar la regula că nu consum carne de porc sau cum aș adera la regulile unui club. Nedreptatea apare atunci când impun această regulă celor care nu sunt de acord cu ea, de exemplu, dacă aș interzice ortodocșilor să consume carne de porc.

Așadar carantina voluntară e superioară celei obligatorii nu doar etic, ci și economic. Preferințele și intensitatea lor se demonstrează în acțiuni. Pentru o persoană care stă într-o vilă și reproșează isteric semenilor săi că nu se distanțează social suficient sau autorităților că nu intervin mai mult și nu-și vinde vila pentru a dona banii cauzei aplatizării curbei, scopul păstrării vilei este mai important decât cel al aplatizării curbei.

MISES
ROMÂNIA

Institutul Ludwig von Mises România (mises.ro) a fost fondat în anul 2001 pentru cercetarea comparativă a aranjamentelor instituționale din perspectiva filosofiei politice și economice a proprietății private și a valorilor și tradițiilor libertății.

Institutul urmărește dezvoltarea conceptelor de cooperare și armonie socială, libertate, prosperitate, dreptate, la nivelul evoluției actuale a acestor concepte în Școala austriacă de drept și economie.

Prin studierea și promovarea paradigmei praxeologice, care se împletește în mod firesc cu etica proprietății private, Institutul sugerează un aranjament social care s-ar putea numi „liberalismul coerent". În această „ordine a proprietății private" maniera etatistă de a face lucrurile este înlăturată din sfera sănătății, educației, monedei, transporturilor, comerțului și activităților economice în general, dar și din domeniul protecției sau al justiției.

În cadrul Institutului se țin cursuri educative (*Cărți mici, idei mari*) și seminarii de cercetare avansată (*Seminarul Mises*), se fac traduceri după texte fundamentale (*Acțiunea umană*) sau articole și se răspândesc rezultatele prin mijloace online (Publicația *Ordinea proprietății private*) și tipărite (Colecția *Praxeologie și societate*).

Librăria Mises (mises.ro/librarie) este magazinul online de unde se pot cumpăra cărțile publicate în colecțiile Institutului Mises, alături de titluri ale Școlii austriece și liberalismului de la alte edituri.

Cărți apărute în colecțiile Institutului Mises România:

Murray N. Rothbard, *Ce le-a făcut Statul banilor noștri?*

Ludwig von Mises, *Birocrația*

Hans-Hermann Hoppe, *Teoria socialismului și a capitalismului*

Ludwig von Mises, *Economia în șapte lecții*

Block, Hoppe, Huerta de Soto, Hülsmann (Glăvan, Smirna, ed.), *Cinci eseuri monetare*

Murray N. Rothbard, *Liberalismul: adevărat și fals*

Mihai-Vladimir Topan, *Biblia economică a omului civilizat – Un comentariu la* Acțiunea umană *de Ludwig von Mises*

Ludwig von Mises, *Acțiunea umană*

Murray N. Rothbard, *Pentru o nouă libertare: Manifestul libertarian*

Cărți în curs de apariție:

Mises, Rothbard, Hoppe, Salerno, Herbener, Hülsmann et al., *Un veac de imposibilitate. Problema calculului economic în socialism revizitată*

Ludwig von Mises, *Socialismul, o analiză economică și sociologică*

Ludwig von Mises, *Teoria banilor și a creditului*

Murray N. Rothbard, *Etica libertății*

Murray N. Rothbard, *Controverse economice*

Hans-Hermann Hoppe, *Democrația, idolul cu picioare de lut*

Jesús Huerta de Soto, *Moneda, creditul bancar și ciclurile economice*

Henry Hazlitt, *Eșecul noii economii*

Walter Block, *În apărarea indezirabililor*

Murray N. Rothbard,
Pentru o nouă libertare: Manifestul libertarian
mises.ro/librarie/cumpara/pentru-o-noua-libertate-manifestul-libertarian/

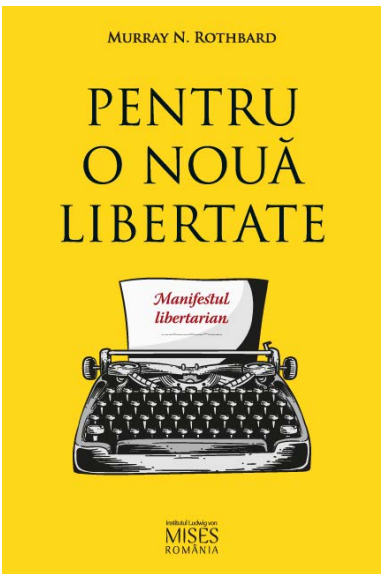

Pentru o nouă libertate: Manifestul libertarian este răspunsul lui Murray Rothbard la întrebarea „Dar cine va construi drumurile?" și la veșnicele ei surate care apar ca niște furii la cea mai mică invitație de respingere a Statului din punctele strategice pe care le-a ocupat în societate. Dar cine va îngriji de sănătatea oamenilor? Dar cine va impune limitele în care exprimarea liberă va fi îngrădită? Dar cine va apăra persoanele, proprietățile și națiunea? Dar cine va produce banii? Dar cine va educa tânăra generație? Dar cine va elimina poluarea? Și, pentru a ne înscrie în duhul prezentului: Dar cine va institui stări de urgență și carantine? Dar cine va păzi imunitatea de turmă?

Publicarea acestei cărți în format tipărit, pentru prima oară în limba română, ar fi fost oportună oricând. Cu atât mai mult acum. Pare că este cel mai potrivit moment pentru a ne oferi răspunsurile corecte la mulțimea de întrebări fundamentale care ne apasă în această perioadă de criză.

Cartea a fost publicată de Rothbard în 1973, în calitate de mentor al Partidului Libertarian american, care abia luase ființă. Este un manifest politic, dar cine crede că este doar un program de acțiune se înșală. Cartea stă la mijlocul celor aproape 20 de ani

între care Rothbard și-a publicat marile sale opere conceptuale: tratatul de economie *Man, Economy, and State* (1963) și tratatul de drept *Etica libertății* (1982). Dacă cele două sunt dedicate în primul rând cercetătorilor, *Manifestul* aduce concepte din ambele să lumineze problemele concrete și arzătoare ale societății americane. Putem spune că aveți în față un scurt tratat de drept și economie, aplicat celor mai importante probleme ale oricărei societăți. Capitol cu capitol, Rothbard se apropie de o problemă, îi descrie istoria, explică principiile care ar trebui să o guverneze, arată de ce aranjamentul instituțional existent nu reușește să rezolve acea problemă pentru că încalcă principii economice sau legale și sugerează cum ar fi rezolvată acea problemă într-o lume liberă.

Această hotărâre de a urmări principiile până la ultimele consecințe, cu strălucirea și rigoarea care îi erau caracteristice, îl pune pe Rothbard în poziția de *Mr. Libertarian*. Situarea politică a lui Rothbard nu e nici doar la stânga, nici doar la dreapta. Libertarianismul lui Rothbard ia calea regală. Este vechiul liberalism în căutarea purității, a coerenței fără rest. Într-o veselie inocentă, dar conștientă de geniul său, invadează și stânga și dreapta. De la stânga taie prostiile colectiviste și păstrează libertățile civile, dreptul asupra propriului corp și pacifismul, de la dreapta se descotorosește de militarismul truculent sau de finanțismul fraudulos și păstrează libertățile piețelor. Sinteza lui are ambiția de a se conecta la tradiția liberalismului clasic și de a reînvia în ea radicalismul libertății fără rest. Pentru Rothbard, singura cale spre viitor este printre Scila „liberalismului" modern de stânga (care, în lumea anglo-saxonă, a și furat cuvântul, pervertindu-i sensul clasic) și Caribda conservatorismului pentru care dreapta înseamnă mai degrabă războaie, cumetrii și moralitate cu sila.

Oricine are nevoie de o terapie cu radicalismul argumentat al lui Rothbard, pentru a se detoxifica de multele erori care otrăvesc opinia publică sau măcar pentru a-și justifica mai bine obiecțiile.

Murray N. Rothbard,
Ce le-a făcut Statul banilor noștri?
https://mises.ro/librarie/cumpara/ce-le-a-facut-statul-banilor-nostri/

Suntem în plină criză epidemiologică și la orizont se arată o criză de producție dublată de o reacție inflaționistă din partea guvernului și autorităților monetare. Există un risc ridicat de inflație și de investiții neprofitabile generate de creditul cu dobândă zero. De aceea, reeditarea acestei cărți este acum mai oportună ca niciodată, pentru că este nevoie ca oamenii să înțeleagă care este natura banilor, care este rolul lor în economie, de ce avem nevoie ca moneda să fie produsă liber și ca socialismul monetar să fie respins, din mințile oamenilor mai întâi, apoi din societate, prin abolirea sau limitarea drastică a instituțiilor care îl impun.

Ce le-a făcut Statul banilor noștri? este fără îndoială cea mai bună carte de introducere în problematica monedei scrisă vreodată. Ce sunt banii? Cum apar ei și la ce sunt utili? Ce sunt și cum funcționează băncile? Care-i rolul Băncii Centrale? Și mai ales care-i rolul Statului în toată această afacere? sunt doar câteva dintre întrebările la care Murray Rothbard răspunde magistral – atât pe gustul celui mai exigent specialist, cât și pe înțelesul oricărui om inteligent, dispus să-și pună mintea la contribuție pentru a înțelege realitățile care îl înconjoară. Și răspunsurile nu sunt – garantat – parte a locurilor comune, îmbâcsite, neclare și

fals sofisticate ale discuțiilor monetare (și economice, în general) cu care cititorul român este obișnuit. Că moneda este o marfă ca toate celelalte și nu „simbol", „convenție socială" sau „atribut al suveranității naționale"; că, prin urmare, ea ar putea fi furnizată la fel de bine în același regim cu roșiile, ciocolata și guma de mestecat – la piață; că băncile operează cu „rezerve fracționare" – nu fac distincția între depozite și credite, dând cu împrumut inclusiv resursele pe care ar trebui să le țină „la vedere" – fiind prin aceasta inerent falimentare; că Banca Centrală nu este altceva decât temelia acestui deloc onorabil aranjament etatist-bancar; că în plus, ea nu facilitează decât exproprierea unei mari părți a populației prin taxa ascunsă a inflației, în beneficiul statului și al clientelei acestuia; că, atât istoric cât și teoretic, cel mai viabil sistem monetar a fost, și ramâne, etalonul aur clasic – toate acestea, și multe altele, devin clare după lectura micului tratat rothbardian.